

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ : Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ – ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.
Η ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ**

Ανδρέας Γ. Τζόβολος

Επιβλέπων καθηγητής Α΄ : Στέλιος Βαρβαρέσος
Επιβλέπων καθηγητής Β΄ : Ουρανία Βιτουλαδίτη

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2016

©ΕΑΠ, 2016

Η παρούσα διπλωματική εργασία, η οποία εκπονήθηκε στα πλαίσια της απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου ειδίκευσης στη Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων αποτελεί συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής της (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα και το ΕΑΠ όπου εκπονήθηκε η ΔΕ καθώς και τον επιβλέποντα και την επιτροπή κρίσης.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Στέλιο Βαρβαρέσο για την πολύτιμη βοήθειά του στον εντοπισμό του τρόπου προσέγγισης του προς διερεύνηση ζητήματος και στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τον Δήμο Αίγινας και ιδιαίτερα τον Πρόεδρο Τουριστικής Προβολής & Ανάπτυξης και Δημοτικό Σύμβουλο κ. Γεώργιο Μούρτζη για την πολύτιμη συνδρομή τους στην πρωτογενή έρευνα και την παροχή στοιχείων.

Ανδρέας Γ. Τζόβολος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	2
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	4
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	4
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	7

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Προσδιορισμός του προβλήματος.....	9
1.2 Σκοπός και στόχος της εργασίας.....	12
1.3 Περιγραφή της γενικής μεθοδολογίας.....	14
1.4 Συνοπτική παρουσίαση των Κεφαλαίων.....	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Η τουριστική ανάπτυξη και η σημασία της σε διεθνές και εθνικό επίπεδο.....	18
2.2 Θετικές και αρνητικές επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης.....	20
2.3 Η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και η φέρουσα ικανότητα.....	24
2.4 Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και οι επιπτώσεις του.....	26
2.5 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	27
2.6 Η αναγκαιότητα και οι προοπτικές ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα.....	31
2.7 Δυνατότητες συνύπαρξης μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 Θρησκευτικός/Προσκυνηματικός και Πολιτιστικός τουρισμός.....	38
3.1.1 Εννοιολογική προσέγγιση θρησκευτικού-προσκυνηματικού τουρισμού...38	
3.1.2 Τυπολογία θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού.....	41
3.1.3 Ιστορική αναδρομή θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού.....	44
3.1.4 Η γεωγραφία των θρησκειών.....	46
3.2 Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα.....	47
3.2.1 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού θρησκευτικού τουρισμού.....	47
3.2.2 Προοπτικές ανάπτυξης και αξιοποίησης του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού στην Ελλάδα.....	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

4.1 Γεωγραφικά και μορφολογικά στοιχεία.....	56
4.2 Κλίμα.....	58
4.3 Ιστορική αναδρομή.....	58
4.4 Ανθρωπογενές περιβάλλον.....	60
4.4.1 Διοικητική δομή.....	60
4.4.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	61
4.4.3 Οικιστική ανάπτυξη.....	62
4.4.4 Τεχνικές υποδομές.....	63
4.4.5 Οικονομικό περιβάλλον.....	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

5.1 Τουριστική τυπολογία της περιοχής.....	73
5.2 Τουριστική προσφορά.....	74
5.2.1 Πρωτογενής τουριστική προσφορά.....	74
5.2.2 Δευτερογενής τουριστική προσφορά.....	91
5.2.3 Το προσφερόμενο προϊόν μέσα από τα συστατικά του στοιχεία.....	104
5.3 Τουριστική ζήτηση.....	106
5.4 Υπάρχουσες μορφές τουρισμού στη νήσο Αίγινα.....	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ – ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΑΙΓΙΝΑ

6.1 Η θρησκευτική και Χριστιανική ιστορία της νήσου Αίγινας.....	115
6.2 Οι ναοί και οι ιερές μονές της νήσου Αίγινας.....	117
6.3 Ο Άγιος Νεκτάριος και η ιερά μονή της Αγίας Τριάδος.....	121
6.4 Αποτίμηση των στοιχείων προσέλκυσης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στη νήσο Αίγινα.....	123
6.5 Ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός στη νήσο Αίγινα και οι προοπτικές ανάπτυξής του.....	126

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Δευτερογενής και Πρωτογενής έρευνα: Στόχοι και πηγές.....	130
7.2 Σύνταξη ερωτηματολογίων - Διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας.....	131
7.3 Διεξαγωγή της έρευνας ανά ερωτηματολόγιο - Ανταπόκριση.....	132
7.3.1 Ερωτηματολόγιο Επισκεπτών.....	132
7.3.2 Ερωτηματολόγιο Ιδιοκτητών Τουριστικών Καταλυμάτων.....	134
7.3.3 Ερωτηματολόγιο Τουριστικών Οργανώσεων.....	135
7.3.4 Ερωτηματολόγιο Δήμου Αίγινας.....	136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

8.1 Εισαγωγικές διευκρινήσεις.....	137
8.2 Στατιστική ανάλυση ερωτηματολογίων.....	137
8.2.1 Ανάλυση Ερωτηματολογίου Επισκεπτών.....	137
8.2.2 Ανάλυση Ερωτηματολογίου Ιδιοκτητών Τουριστικών Καταλυμάτων.....	149
8.2.3 Ανάλυση Ερωτηματολογίου Τουριστικών Οργανώσεων.....	156
8.2.4 Ανάλυση Ερωτηματολογίου Δήμου Αίγινας.....	162

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1 Συμπεράσματα.....	164
9.1.1 Συνδυαστικά συμπεράσματα.....	164
9.1.2 Γενικά συμπεράσματα.....	167
9.2 Προτάσεις.....	169
9.2.1 Προτάσεις τουριστικής πολιτικής.....	169
9.2.2 Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....	175

ΠΗΓΕΣ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	177
---	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	183
-------------------------	------------

Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο Πρωτογενούς Έρευνας.....	183
--	-----

Παράρτημα 2: Χάρτης νήσου Αίγινας.....	194
--	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1	: Αποτύπωση των παγκόσμιων θρησκειών.....	46
Πίνακας 3.2	: Προσκυνήματα της Ελλάδος ανά νομό.....	49
Πίνακας 4.1	: Κατανομή πληθυσμού Δήμου Αίγινας ανά Δημοτικό Διαμέρισμα-Απογραφή 2011.....	62
Πίνακας 4.2	: Αριθμός νέων οικοδομικών αδειών και προσθηκών κατά τα έτη 2001, 2008 και 2011.....	71
Πίνακας 5.1	: Ξενοδοχειακό δυναμικό Νομαρχίας Πειραιά και νήσων αργοσαρωνικού έτους 2011.....	99
Πίνακας 5.2	: Ξενοδοχειακό δυναμικό της νήσου Αίγινας στις 31/12/2015.....	100
Πίνακας 5.3	: Κατανομή Τουριστικών Καταλυμάτων της νήσου Αίγινας κατά το έτος 2011.....	102
Πίνακας 5.4	: Συστατικά στοιχεία συνολικού προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος του προορισμού «Αίγινα».....	105
Πίνακας 5.5	: Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών νήσου Αίγινας για τα έτη 2005-2009.....	106
Πίνακας 5.6	: Αποβιβάσεις επιβατών πλωτών μέσων νήσου Αίγινας για τα έτη 2012-2015.....	108
Πίνακας 5.7	: Αποβιβάσεις οχημάτων νήσου Αίγινας για τα έτη 2012-2015.....	108
Πίνακας 5.8	: Κατανομή αφίξεων αλλοδαπών τουριστών κατά ήπειρο με βάση τη χώρα μόνιμης διαμονής και Ελλήνων τουριστών στη νήσο Αίγινα για τα έτη 2005-2009.....	109
Πίνακας 5.9	: Κατανομή αφίξεων αλλοδαπών τουριστών σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στη νήσο Αίγινα με βάση τη χώρα μόνιμης κατοικίας για τα έτη 2005-2009.....	110
Πίνακας 5.10	: Διανυκτερεύσεις επισκεπτών της νήσου Αίγινας ως ποσοστό επί του ετήσιου συνόλου διανυκτερεύσεων για τα έτη 1992, 1995, 1998, 2001 και 2004.....	111
Πίνακας 5.11	: Εκτίμηση αριθμού παραθεριστών Β΄ κατοικίας και ποσοστού παραθεριστών της νήσου Αίγινας.....	112
Πίνακας 8.1	: Δημογραφικά στοιχεία - Προφίλ επισκεπτών νήσου Αίγινας.....	138
Πίνακας 8.2	: Προτεινόμενες μορφές τουρισμού για τη νήσο Αίγινα από Ιδιοκτήτες Τουριστικών Καταλυμάτων.....	149
Πίνακας 8.3	: Προτεινόμενες μορφές τουρισμού για τη νήσο Αίγινα από Τουριστικές Οργανώσεις.....	156
Πίνακας 9.1	: Τουριστικοί πόροι νήσου Αίγινας ανά τοποθεσία.....	171

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 5.1	: Διαγραμματική παρουσίαση Αφίξεων και Διανυκτερεύσεων νήσου Αίγινας για τα έτη 2005-2009.....	107
Διάγραμμα 5.2	: Ποσοστό αφίξεων ανά ήπειρο και αφίξεων ημεδαπών στη νήσο Αίγινα για το έτος 2009.....	109
Διάγραμμα 5.3	: Κατανομή αφίξεων αλλοδαπών τουριστών σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στη νήσο Αίγινα με βάση τη χώρα μόνιμης κατοικίας για τα έτη 2005-2009.....	110

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Γράφημα 8.1 :	Προτιμητέα εποχή κύριων διακοπών.....	139
Γράφημα 8.2 :	Προτιμητέα περίοδος ολιγοήμερων διακοπών.....	139
Γράφημα 8.3 :	Βασικός λόγος πραγματοποίησης διακοπών.....	140
Γράφημα 8.4 :	Ελκυστικότητα δυνατότητας άσκησης θρησκευτικών δραστηριοτήτων.....	140
Γράφημα 8.5 :	Προοπτική επίσκεψης για αποκλειστικά θρησκευτικούς λόγους.....	140
Γράφημα 8.6 :	Προτιμητέα χαρακτηριστικά θρησκευτικών προορισμών.....	140
Γράφημα 8.7 :	Προτιμητέα περίοδος επίσκεψης της νήσου Αίγινας.....	141
Γράφημα 8.8 :	Ημέρες διανυκτέρευσης στη νήσο Αίγινα.....	141
Γράφημα 8.9 :	Προτιμητέο κατάλυμα στη νήσο Αίγινα.....	142
Γράφημα 8.10 :	Προτιμητέες δραστηριότητες στη νήσο Αίγινα.....	142
Γράφημα 8.11 :	Αξιολόγηση χαρακτηριστικών ως κινήτρων επίσκεψης της Αίγινας.....	143
Γράφημα 8.12 :	Αξιολόγηση δραστηριοτήτων ως κινήτρων επίσκεψης της Αίγινας.....	143
Γράφημα 8.13 :	Απόψεις για τον οργανωμένο τουρισμό της νήσου Αίγινας.....	144
Γράφημα 8.14 :	Λόγοι καθιέρωσης της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού.....	144
Γράφημα 8.15 :	Αξιολόγηση θρησκευτικών πόρων της νήσου Αίγινας.....	145
Γράφημα 8.16 :	Οι θρησκευτικοί πόροι ως λόγοι επιλογής της Αίγινας ως προορισμού.....	145
Γράφημα 8.17 :	Δυνατότητα συνδυασμού θρησκευτικών εκδηλώσεων με διακοπές.....	145
Γράφημα 8.18 :	Δυνατότητα συνδυασμού θρησκευτικών με άλλους πόρους.....	145
Γράφημα 8.19 :	Σημεία υστέρησης σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς.....	146
Γράφημα 8.20 :	Ενέργειες ανάπτυξης θρησκευτικού-προσκυνηματικού τουρισμού.....	146
Γράφημα 8.21 :	Βαθμός ικανοποίησης από την παραμονή στη νήσο Αίγινα.....	147
Γράφημα 8.22 :	Τάσεις νέας επίσκεψης στη νήσο Αίγινα.....	147
Γράφημα 8.23 :	Τάσεις σύστασης της Αίγινας ως προορισμού διακοπών.....	148
Γράφημα 8.24 :	Τάσεις σύστασης της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού.....	148

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ

Γράφημα 8.25 :	Αξιολόγηση «δυνατών» χαρακτηριστικών της νήσου Αίγινας.....	150
Γράφημα 8.26 :	Αξιολόγηση «αδύνατων» χαρακτηριστικών της νήσου Αίγινας.....	150
Γράφημα 8.27 :	Ιεράρχηση δραστηριοτήτων ως μέσων τουριστικής προβολής.....	151
Γράφημα 8.28 :	Βαθμός συνδυασμού διακοπών με θρησκευτικές εκδηλώσεις.....	151
Γράφημα 8.29 :	Βαθμός διοργάνωσης θρησκευτικών-προσκυνηματικών εκδρομών.....	151
Γράφημα 8.30 :	Εθνικότητες αλλοδαπών θρησκευτικών τουριστών.....	151
Γράφημα 8.31 :	Θρησκευτικοί & πολιτιστικοί λόγοι ως κριτήρια επιλογής προορισμού.....	152
Γράφημα 8.32 :	Περίοδοι κορύφωσης θρησκευτικής-προσκυνηματικής ζήτησης.....	152
Γράφημα 8.33 :	Βαθμός προβολής-προώθησης θρησκευτικών πόρων νήσου Αίγινας.....	153
Γράφημα 8.34 :	Ο θρησκευτικός τουρισμός ως πηγή προσέλκυσης επισκεπτών.....	153
Γράφημα 8.35 :	Σημεία υστέρησης σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς.....	154
Γράφημα 8.36 :	Δημιουργία πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων.....	154
Γράφημα 8.37 :	Λόγοι μικρής ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην Αίγινα.....	155
Γράφημα 8.38 :	Αξιολόγηση ενεργειών ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού.....	155

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

Γράφημα 8.39 :	Αξιολόγηση «δυνατών» χαρακτηριστικών της νήσου Αίγινας.....	157
Γράφημα 8.40 :	Αξιολόγηση «αδύνατων» χαρακτηριστικών της νήσου Αίγινας.....	157
Γράφημα 8.41 :	Ιεράρχηση δραστηριοτήτων ως μέσων τουριστικής προβολής.....	157
Γράφημα 8.42 :	Βαθμός συνδυασμού διακοπών με θρησκευτικές εκδηλώσεις.....	157
Γράφημα 8.43 :	Βαθμός διοργάνωσης θρησκευτικών-προσκυνηματικών εκδρομών.....	158
Γράφημα 8.44 :	Εθνικότητες αλλοδαπών θρησκευτικών τουριστών.....	158
Γράφημα 8.45 :	Θρησκευτικοί & πολιτιστικοί λόγοι ως κριτήρια επιλογής προορισμού.....	159
Γράφημα 8.46 :	Περίοδοι κορύφωσης θρησκευτικής-προσκυνηματικής ζήτησης.....	159
Γράφημα 8.47 :	Βαθμός προβολής-προώθησης θρησκευτικών πόρων νήσου Αίγινας.....	159
Γράφημα 8.48 :	Ο θρησκευτικός τουρισμός ως πηγή προσέλκυσης επισκεπτών.....	159
Γράφημα 8.49 :	Σημεία υστέρησης σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς.....	160
Γράφημα 8.50 :	Δημιουργία πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων.....	160
Γράφημα 8.51 :	Λόγοι μικρής ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην Αίγινα.....	161
Γράφημα 8.52 :	Αξιολόγηση ενεργειών ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού.....	161

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην προσπάθεια αναζήτησης κινητήριων μοχλών υπέρβασης της οικονομικής κρίσης, ο τουρισμός ως ο κεντρικός πυλώνας της εθνικής μας οικονομίας μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο ανάκαμψης. Ο ελληνικός τουρισμός έχει αναπτυχθεί με βάση τον μαζικό τουρισμό ο οποίος δεν είναι πλέον σε θέση να καλύπτει από μόνος του τις επικεντρωμένες απαιτήσεις του σύγχρονου τουρίστα σε εξειδικευμένες, ενεργητικές και εναλλακτικές εμπειρίες. Η επανασχεδίαση, ο εμπλουτισμός και η διαφοροποίηση του εγχώριου τουριστικού προϊόντος σε νέα βάση προς την κατεύθυνση των νέων τάσεων είναι επιβεβλημένη και θα πρέπει να στηριχθεί στη προβολή, προώθηση και ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών που μπορεί να υποστηρίξει η χώρα μας, σε συνδυασμό με τον παγιωμένο μαζικό τουρισμό. Κινούμενη σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα διπλωματική εργασία, αφού παρουσιάσει μια θεωρητική προσέγγιση της τουριστικής ανάπτυξης, των θετικών και αρνητικών επιδράσεων της και των σύγχρονων τάσεων προς την κατεύθυνση του αειφορικού τουρισμού με μοχλό τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές, επικεντρώνεται στη διερεύνηση και αποσαφήνιση της έννοιας και του αναπτυξιακού ρόλου του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού, την παρουσίαση της υφιστάμενης κατάστασής του στην Ελλάδα και την ανάλυση των προοπτικών ανάπτυξής του στη χωρική ενότητα της νήσου Αίγινας. Ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός αναλύεται ως μία βιώσιμη, ήπια και φιλική προς το φυσικό και οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον μορφή τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων η οποία έχει μακρές ιστορικές ρίζες στην Ελλάδα, η επικράτεια της οποίας είναι διάσπαρτη από πλήθος μοναδικών και παγκόσμιας αξίας θρησκευτικών μνημείων, πόρων, χριστιανικής παράδοσης και κληρονομιάς. Αποτελεί μια ειδική μορφή τουρισμού εναλλακτικών προεκτάσεων που διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις και προοπτικές ανάπτυξης σε πολλές περιοχές της χώρας, αξιοποιώντας τον τεράστιο διαθέσιμο θρησκευτικό και πολιτιστικό της πλούτο, μεγάλο μέρος του οποίου παραμένει αναξιοποίητο. Η νήσος Αίγινα, με βάση την ανάλυση των δεδομένων και ιδιαιτεροτήτων της, πλούσια σε θρησκευτικά μνημεία, προσκυνήματα και χριστιανική ιστορία, αποτελεί έναν ιδανικό προορισμό για την ανάπτυξη θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού. Η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης της νήσου Αίγινας με αναφορές στην ιστορική ταυτότητα και το γεωμορφολογικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της, οδηγεί στην ανάλυση της βασισμένης στο φυσικό περιβάλλον και τους πολιτιστικούς πόρους τουριστικής της

ανάπτυξης ως προορισμού κυρίως μαζικού τουρισμού και χωρικής ενότητας υποδοχής παραθεριστικής κατοικίας λόγω γειτνίασης με την πρωτεύουσα. Η ανάλυση της χριστιανικής Αίγινας με μια κατά το δυνατόν πλήρη καταγραφή των πλούσιων θρησκευτικών της πόρων, αναδεικνύει τις προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού. Η διαπίστωση ότι η νήσος Αίγινα διαθέτει τις δυνατότητες και την προοπτική αναβάθμισης του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού σε κεντρικό μοχλό τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής σε συνδυασμό με τον μαζικό τουρισμό και τις υπόλοιπες ευδόκιμες μορφές με ευεργετικές επιδράσεις τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, ενισχύεται από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της πρωτογενούς έρευνας που πραγματοποιήθηκε. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση συγκεκριμένων προτάσεων σφαιρικής αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων περιβαλλοντικών και πολιτιστικών τουριστικών πόρων της Αίγινας, οι οποίες συνδυάζουν διάφορες μορφές τουρισμού και δραστηριοτήτων με επίκεντρο τον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό.

ABSTRACT

In the quest of motive levers to exceed the economic crisis, tourism, as the main pillar of our national economy can operate as a relaunching tool. Greek tourism has been developed on the basis of mass tourism, which is no longer in the position to fulfill by itself the concentrated demands of the modern tourist for specialized, active and alternative experiences. The redesigning, the enrichment and the diversification of the domestic tourism product on a new basis in the direction of new trends is incumbent and it should be based on display, promotion and development of special and alternative forms which can support our country, in combination with the settled mass tourism. Moving in this context, the present thesis, after presenting a theoretical approach of tourism development, of its positive and negative effects and of the modern trends towards sustainable tourism using as lever the special and alternative forms, focuses on exploring and clarifying the concept and the developmental role of religious/pilgrimage tourism, the presentation of the current situation in Greece and the analysis of its development prospects in the spatial unity of the Isle of Aegina. The religious/pilgrimage tourism is analyzed as a viable, mild and friendly towards the natural and socioeconomic environment form of tourism, of special interests,

which has long historical roots in Greece, the territory of which is interspersed with a multitude of unique and universal value religious sites, resources, Christian tradition and heritage. It constitutes a specific form of tourism with alternative projections which contains all the requirements and the developmental prospects in many parts of the country, utilizing the huge, available, religious and cultural wealth, a great part of which remains unutilized. The island of Aegina, on the basis of data analysis and of its special features, rich in religious monuments, pilgrimage sites and Christian history, is an ideal destination for the development of religious/pilgrimage tourism. The recording of the current situation of the island of Aegina, with references to its historical identity and its geomorphologic and human environment, leads to an analysis based on the natural environment and the cultural resources touristic development as a destination of mainly mass tourism and as a spatial entity host of holiday residences due to its vicinity to the capital. The analysis of the Christian Aegina with the complete – as best as possible – recording of its rich religious resources, brings out the prospects of further development of the religious/pilgrimage tourism. The ascertainment that the island of Aegina has the potential and the prospect of upgrading the religious/pilgrimage tourism to the central lever of tourist development of the region in conjunction with mass tourism and all other thriving forms with beneficial effects on both local and national level, is reinforced by the analysis of the results of the primary research which was conducted. The thesis concludes by citing specific proposals for an all-encompassing utilization of all the available environmental and cultural tourist resources of Aegina, which combine different forms of tourism and activities, targeting religious and pilgrimage tourism.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Προσδιορισμός του προβλήματος

Ο παγκόσμιος τουρισμός με τη ραγδαία ανάπτυξη που παρουσίασε μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, έχει εξελιχθεί σήμερα σε φαινόμενο μαζικής κατανάλωσης, αποτελεί την ταχύτερα αναπτυσσόμενη διεθνώς βιομηχανία και διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη και πρόοδο των σύγχρονων κοινωνιών, γεγονός που καθιστά αδιαμφισβήτητη την σπουδαιότητα της οικονομικής σημασίας του. Η συμβολή του στην αύξηση του Α.Ε.Π., την απασχόληση, τις επενδύσεις, τα εισοδήματα και τα φορολογικά έσοδα είναι καθοριστική σε παγκόσμιο επίπεδο. Η στρατηγικής σημασίας σημαντικότητα του τουρισμού για την οικονομία, διεθνή και εγχώρια, ενισχύεται από το γεγονός ότι ο τουρισμός, ως δυναμικό φαινόμενο, δεν αποτελεί ξεχωριστό κλάδο παραγωγής αλλά μια πολυτομεακή οικονομική δραστηριότητα, με όλους τους κλάδους παραγωγής και των τριών τομέων να συμμετέχουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην ικανοποίηση της τουριστικής ζήτησης (Λαλαγιάννη, 2008).

Η τεράστια μέχρι σήμερα ανάπτυξη του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο διαμορφώνεται από μια δυναμική πορεία εκσυγχρονισμού, εξειδίκευσης, διαφοροποίησης και διαρκούς προσαρμογής σε νέα δεδομένα, μέσα σε ένα άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον συνεχών αλλαγών. Οι ασταθείς αυτές συνθήκες εξαναγκάζουν όλους τους εμπλεκόμενους που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό σε έναν αδιάκοπο αγώνα προκειμένου να παραμένουν ανταγωνιστικοί, ικανοποιώντας σε συνεχή βάση τις αδιάλειπτες αλλαγές στις προτιμήσεις των τουριστών. Η ακραία αυτή κατάσταση που μπορεί να παρομοιασθεί με μια διεθνή αρένα, υποχρεώνει την κάθε τουριστική δραστηριότητα να βρίσκεται σε μια μόνιμη εγρήγορση για τον εντοπισμό των κινδύνων που επιβάλλεται να αποφύγει και των ευκαιριών που οφείλει να εκμεταλλευθεί. Η τουριστική δραστηριότητα παγκοσμίως, λειτουργώντας σήμερα σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης και αβεβαιότητας, είναι αναγκασμένη να επιδιώκει την επέκταση των δραστηριοτήτων της διαμέσου πολύ προσεκτικών και βαθιά μελετημένων κινήσεων, στηριζόμενη στην εμπειριστατωμένη εκπόνηση

σχεδίων μάρκετινγκ βασισμένων στα ασφαλή δεδομένα που προκύπτουν από την ανάλυση του εκάστοτε εσωτερικού και εξωτερικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Μέσα σε αυτό το ασταθές οικονομικό περιβάλλον η Ελλάδα, μια χώρα με μακρά παράδοση στον τουρισμό και με την οικονομία της να εξαρτάται από αυτόν σε εθνικό ή σε τοπικό επίπεδο, προσπαθεί να ανταπεξέλθει στην οικονομική κρίση που την μαστίζει εκμεταλλευόμενη στο έπακρο τις όποιες δυνατότητες διαθέτει, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση καταλαμβάνουν οι ιδιαιτέρως πλούσιοι τουριστικοί της πόροι. Είναι γεγονός ότι ο ελληνικός τουρισμός αποτελεί σήμερα την εξαίρεση του κανόνα στη φάση της στασιμότητας και της ύφεσης που παρουσιάζουν οι κλάδοι της εθνικής οικονομίας και παραμένει ένας από τους τελευταίους, ίσως ο μοναδικός ανταγωνιστικός τομέας σε διεθνές επίπεδο, αποτελώντας τη «βαριά βιομηχανία» της και ίσως τον αποκλειστικό τομέα που έχει τις δυνατότητες να συνεχίσει να προσφέρει τα μέγιστα στον κρατικό προϋπολογισμό μέσα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης. Ενδεικτικά, σύμφωνα με στοιχεία του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), κατά το έτος 2014 ο τουρισμός αποτέλεσε την «ατμομηχανή» της ελληνικής οικονομίας με ανάπτυξη 11,3% και συνετέλεσε με άμεσο τρόπο στη δημιουργία άνω του 9% του Α.Ε.Π., με την αθροιστική άμεση και έμμεση συμβολή του λόγω των πολλαπλασιαστικών επιδράσεων να εκτιμάται στο 20% με 25%. Σε χρηματικά ποσά, αυτό μεταφράζεται σε ετήσια έσοδα της τάξης των 13.055.239.081 € το έτος 2014 έναντι 11.738.684.750 € το έτος 2013. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις νησιωτικές περιφέρειες Κρήτης, Νοτίου Αιγαίου και Ιονίου, ο τουρισμός συνεισέφερε στη δημιουργία άνω του 50% του ετήσιου εισοδήματός τους. Ταυτόχρονα, κατά τη διάρκεια της θερινής τουριστικής περιόδου δημιούργησε το 30% των ιδιωτικών θέσεων εργασίας, στηρίζοντας παράλληλα και τα ιδιωτικά ταμεία (Ίκκος, 2015).

Ο ελληνικός τουρισμός, λόγω του εξαιρετικά κρίσιμου και καθοριστικού ρόλου που καλείται να παίξει εν μέσω κρίσης και με αναξιοποίητο ακόμα μεγάλο τμήμα του πλούσιου δυναμικού τουριστικών πόρων που διαθέτει, θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο συντονισμένης προσπάθειας όλων των άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενων έτσι ώστε να συνεχίσει σε αυξανόμενο βαθμό να αποτελεί πηγή ανάκαμψης, ανάπτυξης και προόδου. Σε μια τέτοια οργανωμένη προσπάθεια, ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα προβολής και προώθησης του τουριστικού προϊόντος της χώρας και των επιμέρους προορισμών της που θα στηρίζεται σε έναν μελετημένο στρατηγικό σχεδιασμό στη βάση λογικών βημάτων και θα αξιοποιεί στο έπακρο κάθε

ενδεικνυόμενο και αποτελεσματικό μέσο με την ταυτόχρονη αποφυγή ευκαιριακών λύσεων αμφίβολης αξιοπιστίας και αποτελεσματικότητας, αποτελεί τη βασική και μη εξαιρετέα προϋπόθεση τουριστικής ανάπτυξης και ευημερίας.

Δυστυχώς μέχρι πρόσφατα, η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα δεν κινήθηκε στην κατεύθυνση κανενός ορθολογικού στρατηγικού σχεδιασμού στοχευμένου στον τεκμηριωμένο εντοπισμό των ευκαιριών και την ήπια αξιοποίηση των πόρων με προοπτικές αιφορικών επιλογών αλλά ακολούθησε παθητική στάση, αποδεχόμενη την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού με μοναδικό γνώμονα τη μεγέθυνση των τουριστικών εισπράξεων, χωρίς τη λήψη μέριμνας για την προστασία των τουριστικών πόρων. Ο μαζικός τουρισμός μεγεθύνθηκε σε πρόσφορες συνθήκες και αναπτύχθηκε δυναμικά μαζί με τις μη επιθυμητές συνέπειες που τον συνοδεύουν, με αποτέλεσμα να προκληθούν σοβαρές επιπτώσεις στο φυσικό και στο δομημένο περιβάλλον, τις τοπικές κοινωνίες και το πολιτισμικό υπόβαθρο των περιοχών υποδοχής και μακροπρόθεσμα να πληγούν οι τουριστικοί πόροι, υπονομεύοντας την βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερα ευάλωτες στις προαναφερόμενες αρνητικές συνέπειες αποδείχθηκαν ιδίως οι παραθαλάσσιες και νησιωτικές περιοχές, οι οποίες λόγω του συνδυασμού ήλιου/θάλασσας που παρέχουν αποτέλεσαν τόπους ικανοποίησης του τουριστικού προτύπου ελληνικών διακοπών, προσελκύοντας τα μεγαλύτερα σε όγκο ρεύματα μαζικού τουρισμού.

Η προσπάθεια ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας με προεξέχουσα την τουριστική της βιομηχανία δεν θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να αποβλέπει αποκλειστικά στη βραχυπρόθεσμη μεγέθυνση των τουριστικών εισπράξεων παραβλέποντας την αναμενόμενη ανάδραση και τις μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη, αλλά οφείλει να κινηθεί με βάση τη διατήρηση της βιωσιμότητας και την αναστροφή της αλλοίωσης των πόρων. Ο τρόπος για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο είναι ο εντοπισμός μέσω επιστημονικής έρευνας των πρόσφορων και ευδόκιμων μορφών τουρισμού και ο στρατηγικός σχεδιασμός ανάπτυξης και συνδυασμού τους, έτσι ώστε το τελικό τουριστικό προϊόν να αποτελείται από το πλέον κατάλληλο και ανταγωνιστικό μείγμα που θα αξιοποιεί σφαιρικά το σύνολο των διαθέσιμων πόρων, πάντοτε με γνώμονα την τουριστική αιφορία και την προστασία του φυσικού, πολιτιστικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Η προσπάθεια αναστροφής της υφιστάμενης κατάστασης και της ανακοπής της πορείας υποβάθμισης των πόρων με την προώθηση επιλεγμένων βιώσιμων μορφών τουρισμού, προϋποθέτει αυστηρή επιστημονική έρευνα και

ανάλυση και απαιτεί την καλλιέργεια και διατήρηση συλλογικότητας με τη συμμετοχή πολιτών, επενδυτών, επιχειρήσεων, οργανισμών, δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, τοπικής αυτοδιοίκησης, κράτους και γενικά όλων των εμπλεκομένων σε όλα τα επίπεδα.

Το ελληνικό τουριστικό κύκλωμα οφείλει στις σημερινές δύσκολες συνθήκες να βρίσκεται σε έναν διαρκή αγώνα προσαρμογής στις συνεχείς οικονομικοκοινωνικές ανακατατάξεις των τελευταίων χρόνων και σε κάθε ερέθισμα του εξωτερικού περιβάλλοντος αναλαμβάνοντας οργανωμένες, μελετημένες και στοχευμένες δράσεις προς την κατεύθυνση ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού η επιλογή των οποίων θα προκύπτει μέσα από την επιστημονική έρευνα και ανάλυση των δεδομένων, έτσι ώστε να αξιοποιηθούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό οι ομολογουμένως τεράστιες δυνατότητες που διαθέτει η χώρα, μεγάλο μέρος των οποίων παραμένουν αδρανείς και αναξιοποίητες. Ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός με τον οποίο ασχολείται η παρούσα εργασία, αποτελεί μια βιώσιμη μορφή τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων η οποία πληροί όλες τις προϋποθέσεις περαιτέρω ανάπτυξης και αξιοποίησης στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους πλούσιους τουριστικούς της πόρους, εξαιτίας του διαθέσιμου μεγάλου πλήθους γνωστών και άγνωστων θρησκευτικών στοιχείων ιδιαίτερης αξίας. Ο ταξιδιωτικός προορισμός «Αίγινα» θα αποτελέσει μελέτη περίπτωσης των δυνατοτήτων αξιοποίησης της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού και του αρμονικού συνδυασμού της με τις υπόλοιπες διαθέσιμες μορφές προκειμένου να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα στην τουριστική αγορά και να ενισχυθεί η προσέλκυση των τουριστικών ρευμάτων, με ευεργετικά αποτελέσματα τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και γενικότερα για την εθνική οικονομία.

1.2 Σκοπός και στόχος της εργασίας

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα βασίστηκε στον ανεξέλεγκτο μαζικό τουρισμό χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό ή πρόβλεψη των επιπτώσεων στις τοπικές κοινωνίες και της βιωσιμότητας των πόρων, με μοναδική επιδίωξη την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και άμεση αύξηση των τουριστικών εισπράξεων. Το αποτέλεσμα αποτιμήθηκε μεν μεσο-βραχυπρόθεσμα θετικό σε οικονομικό επίπεδο, αποδείχθηκε όμως στην πορεία μακροπρόθεσμα καταστροφικό σε περιβαλλοντικό, πολιτισμικό και κοινωνικο-ψυχολογικό επίπεδο για πολλούς από τους προορισμούς υποδοχής τουρισμού, με την εμφάνιση

φαινομένων κορεσμού, την υποβάθμιση των τουριστικών πόρων και τη δημιουργία κινδύνου οικονομικών απωλειών.

Οι καθολικά εμφανιζόμενες και προβλέψιμες επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού οδήγησαν στην αλλαγή πορείας της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας προς την κατεύθυνση αναζήτησης και προώθησης διαφορετικών μορφών τουρισμού που πηγάζουν από διακριτά ειδικά κίνητρα και αφορούν συγκεκριμένα τμήματα της αγοράς, ταυτόχρονα όμως φιλικών προς τις τοπικές κοινωνίες, τον πολιτισμό τους και το περιβάλλον. Οι ειδικών ενδιαφερόντων αυτές μορφές έχουν προοπτικές να επιφέρουν μεν θετικά οικονομικά αποτελέσματα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, παράλληλα όμως να διατηρούν αναλλοίωτους τους τουριστικούς πόρους για τις επόμενες γενεές εξασφαλίζοντας τη συνέχεια στο χρόνο. Οι ειδικές αυτές μορφές τουρισμού που συντελούν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη με την έννοια που προαναφέρθηκε, συνιστούν τον εναλλακτικό τουρισμό.

Η παρούσα εργασία αναλύει μια τέτοια εναλλακτική μορφή τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων, τον θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό, ο οποίος έχει σαν βασικό κίνητρο το θρησκευτικό συναίσθημα. Αφού επιχειρηθεί αρχικά μια σύντομη αναφορά στη σημασία της τουριστικής ανάπτυξης, τονισθεί η αναγκαιότητα αειφορίας των τουριστικών δραστηριοτήτων και επισημανθεί η συμβατότητα των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού προς αυτή την κατεύθυνση, θα ακολουθήσει μια επικέντρωση στον θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό με ιδιαίτερη αναφορά στην Ελλάδα, με σκοπό, αφού καταστεί σαφής ο ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός των θρησκευτικών της πόρων, να εξαχθεί σαν αβίαστο συμπέρασμα η ορθολογικότητα και η σπουδαιότητα ανάπτυξης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στη χώρα και οι συνεπαγόμενες θετικές επιδράσεις σε όλους τους τομείς.

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η μελέτη περίπτωσης ανάπτυξης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στη νήσο Αίγινα, έναν νησιωτικό προορισμό κοντινό στην πρωτεύουσα με ανεπτυγμένο τον μαζικό τουρισμό τύπου ήλιος/θάλασσα, συνοδευόμενο από όλες τις αναμενόμενες αρνητικές συνέπειες, αλλά και πλούσιο ιστορικό και πολιτισμικό υπόβαθρο, έντονη θρησκευτικότητα και ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό αξιόλογων θρησκευτικών χώρων και πόρων, σημαντικό μέρος των οποίων δεν έχει αναδειχθεί. Αφού προηγηθεί μια εκτενής αναφορά των τουριστικών και θρησκευτικών πόρων, της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς και ζήτησης και της τουριστικής τυπολογίας της, θα επιχειρηθεί στη συνέχεια, μέσα από την ανάλυση των δεδομένων της πρωτογενούς έρευνας, να διερευνηθεί ο βαθμός δεκτικότητας και

προοπτικών ανάπτυξης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού με στόχο να προταθούν συγκεκριμένοι τρόποι συνδυασμού της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού με άλλες πρόσφορες μορφές σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες του νησιού και τελικό σκοπό μια ποιοτική τουριστική ανάπτυξη με την ενεργοποίηση σημαντικών αναξιοποίητων πόρων, αποκλιμάκωση των αρνητικών συνεπειών του μαζικού τουρισμού, αειφορικές προοπτικές και μείωση της εποχικότητας.

1.3 Περιγραφή της γενικής μεθοδολογίας

Για την ανεύρεση και συλλογή αξιόπιστων πληροφοριών και στοιχείων αναγκαίων για τη συγκρότηση και ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας με τρόπο που θα εξασφαλίζει την εγκυρότητα των αναγραφόμενων καθώς και των εξαγόμενων συμπερασμάτων, πραγματοποιήθηκε δευτερογενής και πρωτογενής έρευνα. Η διαδικασία αυτή θεωρείται απαραίτητη για την επιστημονική διερεύνηση ενός εντοπισμένου προβλήματος, καθόσον μέσω της έρευνας καθίσταται εφικτή η απόκτηση ακριβούς πληροφόρησης που θα οδηγήσει στην εξαγωγή λογικών συμπερασμάτων και την πρόταση αξιόπιστων λύσεων που βασίζονται στη γνώση και συνάδουν με τους καθορισμένους στόχους. Στην αντίθετη περίπτωση οι οποιοσδήποτε προτάσεις θα ήταν ιδιαίτερα επίφοβες και βασισμένες στη γνώμη των ειδικών, στην εμπειρία ή στη διαίσθηση, επιλογές ιδιαίτερα επισφαλείς, επικίνδυνες και αμφίβολης αποτελεσματικότητας (Θεοφανίδης, 2015).

Η *δευτερογενής έρευνα* αφορά την ανίχνευση, συλλογή και παράθεση στοιχείων και πληροφοριών απαραίτητων για τη διαλεύκανση του προς ανάλυση αντικειμένου, τα οποία έχουν ήδη συγκεντρωθεί από άλλους ερευνητές για αλλότριους σκοπούς και είναι συνήθως εύκολα προσβάσιμα χωρίς η ανεύρεσή τους να απαιτεί ιδιαίτερο χρόνο και κόστος (Χρήστου, 1999). Το θεωρητικό τμήμα της παρούσας εργασίας που αφορά τα Κεφάλαια 1 έως και 6 συγκροτήθηκε με τη βοήθεια δευτερογενούς έρευνας, στο πλαίσιο της οποίας χρησιμοποιήθηκαν πηγές που αφορούν ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, επιστημονικές μελέτες, επιστημονικές εργασίες, άρθρα επιστημονικών περιοδικών, άρθρα στον περιοδικό τύπο, εισηγήσεις συνεδρίων και διαδικτυακές αναφορές. Εκτενής αναφορά όλων των πηγών δευτερογενούς έρευνας που χρησιμοποιήθηκαν και παραπέμπονται μέσα στο κείμενο σύμφωνα με το Harvard Referencing System, παρουσιάζεται στο τέλος της εργασίας (σελ. 177).

Η *πρωτογενής έρευνα* συγκεντρώνει πρωτότυπα στοιχεία με συγκεκριμένους στόχους ειδικά για τις ανάγκες και τους σκοπούς συγκεκριμένης έρευνας, απαιτεί την

προσωπική δράση του ίδιου του ενδιαφερόμενου ερευνητή και συνήθως πραγματοποιείται με τρόπο χρονοβόρο και κοστοβόρο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου δεν είναι εφικτό να συγκεντρωθούν επαρκή στοιχεία από δευτερογενείς πηγές (Χρήστου, 1999). Μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους όπως ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, πειράματα, παρατήρηση, συζητήσεις με μικρές ομάδες καταναλωτών, ακόμα και με ιατρική ανάλυση σωματικών αντιδράσεων σε επιλεγμένα ερεθίσματα (bluewave, 2013). Στη συγκεκριμένη εργασία η πρωτογενής έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη σύνταξη, διάθεση και συμπλήρωση τεσσάρων ερωτηματολογίων, μεγάλο μέρος των οποίων διανεμήθηκε με τη συνδρομή του Δήμου Αίγινας. Μέσα από τη στατιστική ανάλυση των απαντήσεων, παρατηρήσεων, υποδείξεων και επισημάνσεων των ερωτώμενων επιχειρήθηκε στη συνέχεια η ικανοποίηση ειδικών ερευνητικών στόχων, τόσο της μορφής του μάρκετινγκ αγοράς από την πλευρά της τουριστικής ζήτησης όπως ο προσδιορισμός του προφίλ και της σύνθεσης των τουριστών-πελατών της Αίγινας, ο βαθμός ικανοποίησης από το τουριστικό προϊόν που κατανάλωσαν, ο εντοπισμός των παραγόντων επιρροής της επιλογής προορισμού, το επίπεδο ζήτησης των θρησκευτικών πόρων της Αίγινας, η ανίχνευση των ευκαιριών ανάπτυξης του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού και ο προσδιορισμός των δυνατοτήτων εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος με θρησκευτικές δραστηριότητες σε συνδυασμό με άλλες πρόσφορες τουριστικές μορφές, όσο και από την πλευρά της τουριστικής προσφοράς με την ανίχνευση των τάσεων συντονισμού των δράσεών της με τις επιταγές της τουριστικής ζήτησης.

Το πρώτο ερωτηματολόγιο από το οποίο συγκεντρώθηκε δείγμα 131 (εκατόν τριάντα ενός) ατόμων, απευθύνθηκε προς τους ημεδαπούς επισκέπτες της Αίγινας. Το δεύτερο απευθύνθηκε στους ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων του νησιού, ξενοδόχους και ιδιοκτήτες ενοικιαζόμενων δωματίων, συγκεντρώνοντας με μεγάλη δυσκολία δείγμα 13 (δεκατριών) επαγγελματιών. Το τρίτο ερωτηματολόγιο, πανομοιότυπο με το δεύτερο, απευθύνθηκε προς τις τοπικές τουριστικές οργανώσεις, τουριστικά γραφεία ταξιδίων, τουριστικούς συλλόγους κ.λπ. που διαθέτουν δυνατότητες σχεδιασμού και προώθησης του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας, συγκεντρώνοντας με δυσκολία δείγμα από 18 (δεκαοκτώ) συμμετέχοντες. Το τελευταίο ένα και μοναδικό ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε προς τον Δήμο Αίγινας του οποίου η επίσημη άποψη θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική, στο βαθμό που αποτελεί κεντρικό άξονα σχεδιασμού και συντονισμού του τοπικού τουρισμού. Τα ερωτηματολόγια παρουσιάζονται στο Παράρτημα 1 (σελ. 183).

Οι απαντήσεις των τεσσάρων ερωτηματολογίων αναλύθηκαν με τη βοήθεια του στατιστικού προγράμματος IBM SPSS Statistics version 23.0, μέσω του οποίου πραγματοποιήθηκε στατιστική επεξεργασία και σχηματική απεικόνιση των αποτελεσμάτων, από τα οποία εξήχθησαν χρήσιμα συμπεράσματα. Τα εξαγόμενα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης καθώς και η γραφική απεικόνισή τους σε κάθε ερώτημα, παρουσιάζονται στο 8^ο Κεφάλαιο.

Με τη βοήθεια της πρωτογενούς και δευτερογενούς έρευνας επιδιώχθηκε η εμφάνιση στο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της νήσου Αίγινας, ο εντοπισμός των διαθέσιμων θρησκευτικών πόρων και οι προοπτικές αξιοποίησής τους και συνδυασμού τους με τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού με σκοπό την άμβλυνση των αρνητικών επιπτώσεων του μαζικού τουρισμού, την τουριστική ανάπτυξη και τη μείωση της εποχικότητας. Σε αυτή την κατεύθυνση και με βάση τα συμπεράσματα από τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων, τέθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις για ενέργειες και δράσεις οι οποίες παρουσιάζονται στο 9^ο Κεφάλαιο.

1.4 Συνοπτική παρουσίαση των Κεφαλαίων

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο (2) μέρη και εννέα (9) κεφάλαια συνολικά, έξι στο Μέρος Α' και τρία στο Μέρος Β'.

Το **Μέρος Α'** που αποτελείται από έξι (6) κεφάλαια και αποτελεί το κατά βάση θεωρητικό τμήμα της εργασίας, στηρίζεται στη δευτερογενή έρευνα και αναφέρεται στον παγκόσμιο και ελληνικό τουρισμό με ιδιαίτερη αναφορά στην ειδική μορφή του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού, ενώ στη συνέχεια επικεντρώνεται στη νήσο Αίγινα, τα χαρακτηριστικά της και την τουριστική της ανάπτυξη, με έμφαση στην θρησκευτική/προσκυνηματική πλευρά της. Αναλυτικότερα:

Το 1^ο Κεφάλαιο προσδιορίζει το πλαίσιο αναφοράς του αντικειμένου της εργασίας διευκρινίζοντας τους σκοπούς και τους στόχους της, την επιστημονική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη συγκρότησή της καθώς και τη δομή της, με μια συνοπτική παρουσίαση του περιεχομένου των κεφαλαίων.

Το 2^ο Κεφάλαιο ασχολείται γενικά με τον τουρισμό, τη σημασία και τις επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης, την έννοια της φέρουσας ικανότητας και της αιφόρου τουριστικής ανάπτυξης, το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και των επιπτώσεών του, τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού με επικέντρωση στις προοπτικές ανάπτυξής τους στην Ελλάδα και τέλος τις δυνατότητες συνύπαρξης μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού.

Στο 3^ο Κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό ως τμήμα του πολιτιστικού τουρισμού με διευκρίνιση των εννοιών και της τυπολογίας τους. Στη συνέχεια παρουσιάζεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή και μια αναφορά στην παγκόσμια κατανομή των θρησκειών. Ακολουθεί μια επικέντρωση στην Ελλάδα με την ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού και των προοπτικών ανάπτυξής του στη χώρα.

Στο 4^ο Κεφάλαιο πραγματοποιείται εξειδικευμένη αναφορά στη χωρική ενότητα της νήσου Αίγινας και αναλύονται τα γεωγραφικά, μορφολογικά, κλιματολογικά, ιστορικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά της.

Το 5^ο Κεφάλαιο αναφέρεται στην τουριστική τυπολογία και τουριστική ανάπτυξη της νήσου Αίγινας, αναλύοντας την υφιστάμενη τουριστική προσφορά και ζήτηση.

Το 6^ο Κεφάλαιο, τελευταίο του Α΄ Μέρους, επικεντρώνεται στον θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό της νήσου Αίγινας, αποτιμώντας τους θρησκευτικούς της πόρους και διερευνώντας τις προοπτικές ανάπτυξης της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού καθώς και τις δυνατότητες συνδυασμού της με τις υπόλοιπες ευδόκιμες τουριστικές μορφές.

Το **Μέρος Β΄** που αποτελείται από τρία (3) κεφάλαια, αναφέρεται αποκλειστικά στη μελέτη περίπτωσης της νήσου Αίγινας και μέσω της πρωτογενούς έρευνας και της ανάλυσης των αποτελεσμάτων της επιχειρεί να εξάγει εμπειριστατωμένα συμπεράσματα καταλήγοντας στη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων.

Στο 7^ο Κεφάλαιο αναλύεται η μεθοδολογία της πρωτογενούς και δευτερογενούς επιστημονικής έρευνας που ακολουθήθηκε, με ιδιαίτερη αναφορά στη διαδικασία διεξαγωγής της πρωτογενούς έρευνας, τη σύνταξη των τεσσάρων ερωτηματολογίων, τη διανομή τους και το βαθμό συμμετοχής και ανταπόκρισης των ερωτηθέντων.

Στο 8^ο Κεφάλαιο, αφού αρχικά γίνει αναφορά στη μέθοδο στατιστικής επεξεργασίας των απαντήσεων και του λογισμικού πακέτου που χρησιμοποιήθηκε, στη συνέχεια παρουσιάζεται για κάθε ερώτημα ξεχωριστά γραπτή αναφορά των επεξεργασμένων αποτελεσμάτων συνοδευόμενη από σχηματική απεικόνιση.

Το τελευταίο 9^ο Κεφάλαιο αναφέρεται στα συνδυαστικά και στα γενικά συμπεράσματα που απορρέουν από τα αποτελέσματα της έρευνας που προηγήθηκε και προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις τουριστικής πολιτικής για την πραγματοποίηση των στόχων καθώς και προτάσεις για ανάλογες μελλοντικές έρευνες στον ίδιο τουριστικό προορισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Η τουριστική ανάπτυξη και η σημασία της σε διεθνές και εθνικό επίπεδο

Ο τουρισμός με την έννοια της ταξιδιωτικής μετακίνησης αποτελεί μια πανάρχαια δραστηριότητα του ανθρώπινου πολιτισμού με ιστορία χιλιετηρίδων. Ενώ όμως κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας και του μεσαίωνα είχε τη μορφή πολεμικών, εμπορικών και θρησκευτικών μετακινήσεων, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ενσωματώθηκε σε μια ευρύτερη έννοια ακολουθώντας την εξέλιξη της ανθρωπότητας, οριοθετούμενος εννοιολογικά σε ένα αυτοδύναμο φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με τον ελεύθερο χρόνο και την κατανάλωση. Ο τουρισμός με τη σύγχρονη αυτή μορφή χαρακτηρίστηκε από μια ταχύτατη ανάπτυξη που εκτοξεύθηκε μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, η οποία του προσέδωσε μια τεράστια οικονομικοκοινωνική επιρροή καθιστώντας τον αναπόσπαστο κοινωνικό αγαθό της παγκόσμιας καθημερινότητας που καταλαμβάνει σε σταθερή βάση ένα μέρος των δαπανών κάθε οικογενειακού προϋπολογισμού. Είναι ενδεικτικό ότι σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.), μέσα στο χρονικό διάστημα των τελευταίων έξι δεκαετιών και συγκεκριμένα από το έτος 1950 μέχρι το έτος 2010, οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις υπολογίζεται ότι αυξήθηκαν κατά 40 περίπου φορές, ενώ οι συναλλαγματικές τουριστικές εισπράξεις κατά 700 φορές. Η αλματώδης αυτή εξέλιξη του τουρισμού τον κατέστησε σήμερα τον σημαντικότερο ίσως οικονομικό τομέα παγκοσμίως, ο οποίος αντιπροσωπεύει το 10% με 12% του Παγκόσμιου Ακαθάριστου Προϊόντος (Βαρβαρέσος, 2000). Μόνο μεταξύ των ετών 2006 και 2014, οι διεθνείς εισπράξεις από τον τουρισμό αυξήθηκαν κατά 21% συνολικά με μέση ετήσια αύξηση 2,7%, ενώ τα συνολικά ετήσια έσοδα του 2014 ανήλθαν σε 1.248 δις δολάρια έναντι μόλις 917 δις δολάρια το 2009, γεγονός που μεταφράζεται σε αύξηση των εισπράξεων κατά 35,8% (Χατζηδάκης, 2015). Το γεγονός άλλωστε ότι ο διεθνής τουρισμός, μετά από μια σύντομη ανακοπή της ροπής για ταξίδια λόγω της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης στα τέλη της δεκαετίας του 2000, επανήλθε γρήγορα στη δυναμική αναπτυξιακή του πορεία παρουσιάζοντας, σύμφωνα με τα στοιχεία του Π.Ο.Τ., αύξηση των διεθνών αφίξεων

του έτους 2014 κατά 4,2% σε σχέση με αυτές του 2013, αποδεικνύει τη δυναμικότητα, την ανθεκτικότητά και τη διαχρονικότητά του (Χατζηδάκης, 2015).

Η σημασία της τουριστικής ανάπτυξης για την ελληνική πραγματικότητα μέσα στις αντίξοες συνθήκες της οικονομικής κρίσης είναι τεράστια και ιδιαίτερα βαρύνουσας σημασίας σε οικονομικό επίπεδο. Ο τουρισμός αποτελεί για την Ελλάδα κύρια πηγή εισροής εσόδων και ταυτόχρονα τον διαχρονικότερο και σημαντικότερο πυλώνα άμεσης και έμμεσης ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, με τη συνεισφορά του στο εγχώριο ΑΕΠ να εκτιμάται κατά τα τελευταία χρόνια μεταξύ 15% και 18% ή σε χρηματικά ποσά μεταξύ 30 και 45 δις ευρώ περίπου (Σιγάλα και Χρήστου, 2014). Αποτελεί τη βαριά βιομηχανία και την κινητήρια δύναμη της οικονομίας της χώρας που διαδραματίζει καίριο και καθοριστικό ρόλο παραμένοντας ένας από τους τελευταίους ανταγωνιστικούς τομείς της εθνικής οικονομίας σε διεθνές επίπεδο και ίσως ο μοναδικός τομέας που έχει τις δυνατότητες να συνεχίσει να προσφέρει τα μέγιστα στον κρατικό προϋπολογισμό, στην ενίσχυση του Α.Ε.Π. και στην απασχόληση. Μάλιστα ο ελληνικός τουρισμός αποδείχθηκε ιδιαίτερα ανθεκτικός και φαίνεται να έχει ανταπεξέλθει στις αναταράξεις που προήλθαν από τη διεθνή οικονομική κρίση και την ύφεση της ελληνικής οικονομίας, αν και όπως διαπιστώνεται τόσο από τα στοιχεία του Π.Ο.Τ. όσο και από την ετήσια έκθεση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (World Economic Forum), παρατηρείται κάποια μεσοπρόθεσμη υποχώρηση στο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον (Χατζηδάκης, 2015). Η Ελλάδα παρουσιάζει κατά τα τελευταία χρόνια μέχρι και σήμερα συνεχή θεαματική άνοδο και το έτος 2014 κατέλαβε την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών με βάση τον αριθμό των τουριστικών αφίξεων με 22 εκατ. επισκέπτες (+23% σε σχέση με το έτος 2013) που υπολογίζονται σε 26 εκατ. για το έτος 2015, και τη 19^η θέση με βάση τις αντίστοιχες εισπράξεις που ανήλθαν σε 17,8 δις δολάρια (Χατζηδάκης, 2015), ενώ κατείχε την 31^η θέση στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα με 184.788.600 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών (ΣΕΤΕ, 2014). Η συνολική συμβολή του ελληνικού τουρισμού στη στήριξη της οικονομίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης αποδεικνύεται καθοριστική. Εκφραζόμενη ως ποσοστό του ΑΕΠ, ανήλθε για το έτος 2014 σε 17,3%, υπολογίζεται για το έτος 2015 σε 17,6% και προβλέπεται να αυξηθεί περαιτέρω το έτος 2016 σε 19,8% με ενθαρρυντικές προοπτικές και για τα επόμενα έτη (ALPHA BANK, 2015).

Προκειμένου όμως η Ελλάδα να βελτιώσει ή έστω να κατοχυρώσει τη θέση της στον διεθνή τουριστικό ανταγωνισμό, δεν αρκεί να επαναπαύεται στις καλές

επιδόσεις της όσον αφορά τις τουριστικές αφίξεις στο σύνολο της χώρας, οι οποίες άλλωστε δεν παρέχουν εξασφάλιση της διατήρησης των κεκτημένων στο μέλλον. Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού αντιμετωπίζει σήμερα σημαντικές προκλήσεις και κινδύνους, τόσο λόγω των αδυναμιών του όσο και εξαιτίας του ισχυρού διεθνούς ανταγωνισμού, με την Ελλάδα να διατηρεί σε γενικές γραμμές τη θέση της ανάμεσα στις βασικές ανταγωνίστριες χώρες της Μεσογείου, έχοντας όμως δεχθεί ισχυρή πίεση τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα από την Τουρκία αλλά και άλλες χώρες και νέους αναδυόμενους προορισμούς, που εκτιμάται πως θα συνεχισθεί και στο μέλλον (Χατζηδάκης, 2015).

Η προσπάθεια ενίσχυσης της τουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα η οποία στις παρούσες δύσκολες οικονομικές συνθήκες έχει τεράστια σημασία για τη χώρα και βαρύνει τα κέντρα αποφάσεων με ιστορικές ευθύνες, είναι απαραίτητο να χαρακτηρίζεται από ένα πνεύμα συλλογικότητας, εξασφαλίζοντας τη συνειδητή και αυθόρμητη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων, κεντρικών ή τοπικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, επαγγελματιών του τουρισμού, κατοίκων των προορισμών κ.λπ. (Χατζηδάκης, 2015).

2.2 Θετικές και αρνητικές επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Η σημασία της τουριστικής ανάπτυξης είναι αδιαμφισβήτητα τεράστια, με πολύπλευρες επιδράσεις και ιδιαίτερα σημαντικές συνέπειες σε διάφορους τομείς πέραν της οικονομίας. Ως «επιδράσεις» της τουριστικής ανάπτυξης νοούνται οι θετικές και αρνητικές αλλαγές που επέρχονται λόγω του τουρισμού στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον των τόπων όπου αναπτύσσεται. Η ανάλυση και τελική αποτίμηση των πολλών θετικών αλλά και σημαντικών αρνητικών επιδράσεων της τουριστικής ανάπτυξης από μία μόνο επιστήμη αποτελεί μονοδιάστατη και αναποτελεσματική τακτική (Μαυροδόντης, 2006) και απαιτεί αναμφίβολα πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1999) με τη βοήθεια όλων των κλάδων των κοινωνικών αλλά και θετικών επιστημών όπως η οικονομική επιστήμη, η κοινωνιολογία, η λαογραφία, η αρχιτεκτονική και η περιβαλλοντολογία. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει μια συνοπτική αναφορά στις σημαντικότερες μέχρι σήμερα παρατηρούμενες συνέπειες της τουριστικής ανάπτυξης σε οικονομικό, κοινωνικο-ψυχολογικό, πολιτισμικό και περιβαλλοντικό επίπεδο οι οποίες προέρχονται από τις επικρατούσες μορφές

τουρισμού με προεξέχοντα τον μαζικό τουρισμό και επιβεβαιώνουν την τεράστια και πολυτομεακή σημασία της σε παγκόσμιο επίπεδο.

A. Σε **οικονομικό επίπεδο**, οι συνέπειες της τουριστικής ανάπτυξης είναι ως επί το πλείστον θετικές και επικεντρώνονται (Μαυροδόντης, 2006):

- *Στην απασχόληση και στο εισόδημα.* Η αύξηση της τουριστικής ζήτησης προσελκύει επενδύσεις που απασχολούν εργατικό δυναμικό μειώνοντας την ανεργία. Παράλληλα δημιουργεί αύξηση τόσο των ατομικών εισοδημάτων όσο και του εθνικού εισοδήματος, λόγω κυρίως της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, η οποία αύξηση λειτουργεί πολλαπλασιαστικά επηρεάζοντας θετικά ολόκληρο το οικονομικό κύκλωμα, κάτι που σύμφωνα με επίσημα στοιχεία συμβαίνει και στην ελληνική οικονομία (IOBE, 2012). Πληθωριστικές πιέσεις των τιμών των προϊόντων και της γης, διαρροές κεφαλαίων στο εξωτερικό, εποχικότητα, χαμηλές αποδοχές, εισαγωγή εργατικού δυναμικού κ.ά., αποτελούν αρνητικές συνέπειες που χρήζουν κατάλληλου χειρισμού.

- *Στη δημιουργία και βελτίωση έργων υποδομής.* Η ικανοποίηση της αυξημένης ζήτησης επιβάλλει όχι μόνο τη χρήση της υφιστάμενης υποδομής (δρόμοι, αποχετευτικό δίκτυο κ.λπ.) αλλά και την επέκτασή της, όπως και την ανάπτυξη νέας υποδομής αποκλειστικά για τη στήριξη της τουριστικής ανάπτυξης (Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999), συμβάλλοντας έτσι στη βιωσιμότητα, την ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των τουριστικών περιοχών. Εντούτοις, επιβάλλεται η προσεκτική προσαρμογή των υποδομών αυτών στις εκάστοτε ευαίσθητες φυσικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες προλαμβάνοντας ανεπιθύμητες αλλοιώσεις.

- *Στην περιφερειακή ανάπτυξη.* Η τουριστική επέκταση συμβάλλει στην οικονομική επιβίωση και στην ανάπτυξη υποβαθμισμένων περιοχών συντελώντας στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου, τη συγκράτηση του πληθυσμού και την άμβλυνση των ανισοτήτων κέντρου και περιφέρειας. Η άναρχη όμως και χωρίς τον κατάλληλο σχεδιασμό ανάπτυξη προκαλεί την εμφάνιση σοβαρών προβλημάτων, όπως είναι οι περιφερειακές ανισότητες (Μαυροδόντης, 2006).

- *Στο ισοζύγιο πληρωμών.* Η θετική επίδραση των συναλλαγματικών εισροών αντισταθμίζεται σ' ένα βαθμό από τις εκροές λόγω της εισαγωγής προϊόντων και υπηρεσιών αναγκαίων για την εξυπηρέτηση της τουριστικής ζήτησης. Το τελικό

αποτέλεσμα αυτής της σχέσης βαίνει θετικό εφόσον η τουριστική δραστηριότητα βασίζεται στον ορθολογικό σχεδιασμό και προγραμματισμό (Μαυροδόντης, 2006).

Β. Σε κοινωνικο-ψυχολογικό επίπεδο, οι αρνητικές κυρίως αλλαγές εμφανίζονται στους ακόλουθους τομείς (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1999):

- *Στην κοινωνική δομή*. Παρεπόμενα του τουρισμού όπως αύξηση εισοδημάτων, αλλαγή τρόπου ζωής, μίμηση και ξενομανία, αλλοιώνουν τα χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών υποδοχής, τον τρόπο ζωής και τις οικογενειακές σχέσεις. Οι άνθρωποι αστικοποιούνται και αποξενώνονται από την παράδοσή τους, η συμπεριφορά τους αλλάζει, κυριεύονται από ψυχοφθόρα συναισθήματα, αλλοιώνονται τα συστήματα αξιών, μεταβάλλονται οι σχέσεις των δύο φύλων και αμβλύνεται η αίσθηση της κοινότητας. Θετικές επιρροές αποτελούν η προώθηση της παγκόσμιας ειρήνης μέσω της επικοινωνίας και γνωριμίας διαφορετικών πολιτισμών, η ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών, η θετική αυτοθεώρηση και το αίσθημα καταξίωσης και υπερηφάνειας στις τοπικές κοινωνίες (Κρητικός, 2012).

- *Στην επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα* (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015). Η στροφή προς τα περισσότερο προσοδοφόρα και κοινωνικά αποδεκτά τουριστικά επαγγέλματα οδηγεί στην απαξίωση και εγκατάλειψη των αγροτικών ενασχολήσεων. Μοιραία, ολόκληροι πληθυσμοί μετακινούνται σε τουριστικές περιοχές εγκαταλείποντας τις αγροτικές. Παράλληλα όμως, ο τουρισμός αναβιώνει περιοχές, συγκρατώντας τον πληθυσμό και αποτρέποντας παθολογικά κοινωνικά και ψυχολογικά φαινόμενα που πηγάζουν από τη φτώχεια και την ανεργία (Μαυροδόντης, 2006).

- *Στη δημόσια τάξη και το αίσθημα ασφάλειας*. Συνήθη χαρακτηριστικά τουριστών όπως ελευθεριότητα, διάθεση φυγής, υιοθέτηση νέων ρόλων και παράβλεψη ηθικών φραγμών, οδηγεί σε παρεκτροπές, ασέβεια επί των τοπικών ηθών και εθίμων (Κρητικός, 2012), υπερβολική κατανάλωση ουσιών, λαθρεμπορία, σεξουαρισμό, εγκληματικότητα κ.λπ. Τα φαινόμενα αυτά οδηγούν στη δημιουργία προστριβών, εχθρικού κλίματος, αισθημάτων ανασφάλειας των ντόπιων και ανάπτυξης στερεοτύπων πάνω στις ιδιότητες των τουριστών που παρεμβάλλονται στην επικοινωνία μαζί τους (Τσάρτας, 1998). Σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού, τα οποία μεταξύ άλλων βλάπτουν και το ίδιο το τουριστικό προϊόν.

Γ. Σε πολιτισμικό επίπεδο, οι κυριότερες συνέπειες επικεντρώνονται κυρίως:

- *Στην πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση* (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1999). Η θετική συνεισφορά της τουριστικής ανάπτυξης συνίσταται στη συνειδητοποίηση της αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και των παραδόσεων, η οποία συμβάλλει στη διατήρηση, την ανάδειξη και την προστασία τους. Παράλληλα όμως η τουριστική ανάπτυξη προκαλεί την εμπορευματοποίηση της παραδοσιακής κουλτούρας, απόρροια της οποίας είναι ο εκφυλισμός και η εγκατάλειψη της. Κληρονομίες αιώνων κατανατούν να συντηρούνται εξεζητημένα, με μοναδικό σκοπό την εμπορική τους εκμετάλλευση.
- *Στα ήθη και έθιμα* (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1999). Πολλά έθιμα επιβίωσαν, αναβίωσαν και διατηρούνται χάρη στον τουρισμό. Από την άλλη πλευρά, η υιοθέτηση αστικών προτύπων, η έλλειψη ελεύθερου χρόνου λόγω ενασχόλησης με τον τουρισμό και η εμπορευματοποίηση των ηθών και εθίμων για κατανάλωσή τους ως προϊόντα, οδηγεί μοιραία, ιδιαίτερα τη νεολαία, στη σταδιακή εγκατάλειψή τους.
- *Στις δραστηριότητες παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων* (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1999). Ο τουρισμός συντελεί στη διατήρηση και διάδοση παραδοσιακών τεχνών που διαφορετικά θα είχαν εξαφανιστεί λόγω της τεχνολογικής προόδου. Όσο όμως η ζήτηση για παραδοσιακά προϊόντα ως ενθύμια αυξάνεται, τόσο επικρατεί η εμπορευματοποίηση, χάνεται η αυθεντικότητα και ενεργοποιείται η παραγωγή τους ως «παραδοσιακά» κατά παραγγελία.

Δ. Σε περιβαλλοντικό επίπεδο, αν και στην πλειοψηφία τους οι συνέπειες της τουριστικής ανάπτυξης επιβαρύνουν το περιβάλλον, μπορούν εντούτοις να αποτελέσουν αφορμή για την ορθή διαχείριση και προστασία του, με την προϋπόθεση ότι η τουριστική ανάπτυξη είναι προϊόν ορθολογικού σχεδιασμού με προοπτικές βιωσιμότητας (Τσάρτας κ. συν. - WWF Ελλάς, 2010). Οι κυριότερες άμεσες θετικές επιδράσεις του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον είναι η ενίσχυση της συνειδητοποίησης και της ευαισθητοποίησης σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, η σε πολλές περιπτώσεις υιοθέτηση προτύπων συμπεριφοράς φιλικής προς το περιβάλλον, η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και κατ' επέκταση του φυσικού περιβάλλοντος λόγω της δημιουργίας έργων υποδομής που σε άλλες συνθήκες δεν θα κατασκευάζονταν, η δημιουργία έργων ανάδειξης των πόρων μιας περιοχής και η ανάπτυξη δράσεων προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης πάρκων, δρυμών, περιοχών φυσικού κάλλους κ.λπ. (Σαμαρά, 2008).

Οι επιπτώσεις όμως στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον υπερτερούν των θετικών επιδράσεων. Οι κυριότερες από αυτές τις επώδυνες συνέπειες είναι ατμοσφαιρική ρύπανση, αύξηση και κακή διαχείριση στερεών, υγρών και αέριων αποβλήτων, ρύπανση υδάτινων πόρων και θαλασσών, χημική μόλυνση, υπέρβαση της φυσικής φέρουσας ικανότητας, αποψίλωση δασών, υποβάθμιση και εξαφάνιση βιότοπων και οικοσυστημάτων, εξάντληση φυσικών πόρων και ενέργειας, διατάραξη της βιολογικής ισορροπίας, άναρχη οικοδόμηση και διάβρωση τοπίων, εντατική χρήση και εγκατάλειψη γαιών, περιορισμός αγροτικών εκτάσεων και ηχορρύπανση (Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999).

2.3 Η αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και η φέρουσα ικανότητα

Η χωρίς περιορισμούς και όρια τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί, όπως έχει στην πράξη αποδειχθεί, τεράστιους κινδύνους εμφάνισης επώδυνων εκτροπών στο φυσικό, κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον καθώς και στις μεταξύ τους αλληλεπιδρώμενες σχέσεις (Κοκκώσης και Μέξια, 1997), με αποτέλεσμα η συνετής διαχείρισή της να έχει πλέον αναχθεί σε καθήκον υψίστης προτεραιότητας. Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, στην έκθεση Brundtland με τίτλο «Το Κοινό μας Μέλλον» (1987), έθεσε κάποια όρια στην ανεξέλεγκτη οικονομική μεγέθυνση ορίζοντας την *αειφόρο* ή *βιώσιμη ανάπτυξη* ως την ανάπτυξη που βασίζεται στην ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων με τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται στην κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών του παρόντος, χωρίς όμως να υπονομεύει τις δυνατότητες των μελλοντικών γενεών να μπορούν να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες (AGENDA 21, 2006). Σε αντιστοιχία με τον ορισμό αυτόν, ως βιώσιμος ή *αειφόρος τουρισμός* χαρακτηρίζεται το είδος του τουρισμού που επιφέρει ευεργετικά αποτελέσματα στις τοπικές κοινωνίες των τόπων προορισμού ενισχύοντας την απασχόληση και το εισόδημα, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα τον έλεγχο ή και τη μείωση των αρνητικών συνεπειών στο περιβάλλον, την αισθητική, τον πολιτισμό και τις τοπικές κοινωνικές δομές (Λοϊζίδου, 2008). Ως *αειφόρος τουριστική ανάπτυξη* ορίζεται η τουριστική ανάπτυξη που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή μιας τουριστικής περιοχής, είναι οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες και σέβεται τη φυσική ισορροπία στο παρόν και το μέλλον, διαμορφώνοντας παράλληλα τους κατάλληλους όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της (Σαμαρά, 2008).

Ο αιεφόρος τουρισμός δεν είναι μορφή τουρισμού αλλά χαρακτηριστικό γνώρισμα οποιασδήποτε μορφής τουρισμού, που εξασφαλίζει ένα συνεχές ποιοτικό επίπεδο σε κάθε είδος τουριστικής δραστηριότητας (Λαλούμης και Ρούπας, 1998). Σήμερα, με τη ραγδαία αύξηση του τουρισμού παγκοσμίως και κυρίως του μαζικού τουρισμού που αποτελεί την κύρια μορφή του επιδιώκοντας στις περισσότερες των περιπτώσεων βραχυπρόθεσμα οφέλη σε βάρος των μακροπρόθεσμων με επώδυνες επιπτώσεις, η υιοθέτηση του αιεφορικού μοντέλου τουρισμού που οδηγεί στην προστασία και βιωσιμότητα των πόρων αποτελεί μονόδρομο ο οποίος με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων είναι εφικτός. Ο αιεφόρος τουρισμός αποτελεί ίσως τον μοναδικό τρόπο για να αποφευχθεί η μη αναστρέψιμη σε πολλές περιπτώσεις υποβάθμιση των περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών ενός τουριστικού προορισμού από την χωρίς όρια άναρχη τουριστική ανάπτυξη που μοιραία οδηγεί σε ανάδραση, φθορά των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και τελικά στην παρακμή της οικονομικής δραστηριότητας (Λοϊζίδου, 2008).

Η *φέρουσα ικανότητα* αποτελεί μία σημαντική παράμετρο προς την κατεύθυνση του βιώσιμου τουρισμού, η οποία πρέπει να λαμβάνεται πάντοτε υπόψη έτσι ώστε να μην παραβιάζεται. Συνιστά μία από τις βασικές αρχές της αιεφόρου ανάπτυξης σύμφωνα με την «Ατζέντα 21» που υπογράφηκε από 170 χώρες στη διακυβερνητική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992 (Λουδάρου, 2015). Ως *φέρουσα ικανότητα τουρισμού*, η οποία διακρίνεται σε φυσική, περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική, αντιληπτική και υποδομών, νοείται η μέγιστη ικανότητα απορρόφησης των τουριστικών δραστηριοτήτων και λειτουργιών ενός τόπου ή αλλιώς ο μέγιστος αριθμός ανθρώπων που μπορούν να «χρησιμοποιήσουν» μια περιοχή, χωρίς να προκαλούνται μη ανεκτές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή των μόνιμων κατοίκων, στην κοινωνία, την οικονομία και τον πολιτισμό της τουριστικής περιοχής καθώς και στην ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών της (Σπιλάνης και Βαγιάννη, 2002). Η τουριστική *φέρουσα ικανότητα* αποτελεί την πλέον πολύτιμη έννοια αναφορικά με τον αιεφόρο τουρισμό στο βαθμό που αναδεικνύει και προβάλλει την αναγκαιότητα καθορισμού ορίων στην τουριστική χρήση ενός τόπου (Σωτηριάδης και Φαρσάρη 2009). Η *φέρουσα ικανότητα* κάποιας τουριστικής περιοχής επισημαίνει και καθορίζει τις δυνατότητες της τοπικής κοινωνικοοικονομικής δομής και του τοπικού περιβάλλοντος να απορροφήσουν

συγκεκριμένο όγκο υποδομών και τουριστών και θα πρέπει στην πράξη να λαμβάνεται σε κάθε περίπτωση υπόψη και να αποτελεί τον καθοριστικό παράγοντα επιλογής του τύπου της τουριστικής ανάπτυξης που ανταποκρίνεται σε αυτήν (Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999).

2.4 Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού και οι επιπτώσεις του

Το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών αποτελεί ένα από τα πολλά πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής και αξίζει ιδιαίτερης αναφοράς τόσο λόγω της μαζικής και καθολικής εξάπλωσής του σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και λόγω των σημαντικών αρνητικών συνεπειών που στις περισσότερες περιπτώσεις το ακολουθούν. Επιπρόσθετος λόγος ιδιαίτερης αναφοράς στο μαζικό τουρισμό είναι η βαρύνουσα σημασία του για τον ελληνικό τουρισμό και οικονομία, αφού το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της Ελλάδας βασίζεται στο μεγαλύτερο τμήμα του σε αυτό το πρότυπο. Ο μαζικός τουρισμός έχει κυριαρχήσει από το 1970 μέχρι σήμερα σε ολόκληρο τον κόσμο ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης τουριστικής προσφοράς και ζήτησης και χαρακτηρίζεται από οργανωμένες και εκτεταμένες υποδομές και υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση μεγάλου αριθμού τουριστών, η ζήτηση των οποίων παρουσιάζει έντονη εποχικότητα και μετατρέπει σταδιακά τους τόπους προορισμού αποκλειστικά σε θέρετρα διακοπών. Οι επιρροές του στην τοπική οικονομία στην οποία αποκτά κυρίαρχο ρόλο είναι καθοριστικής σημασίας, καθιστώντας τους υπόλοιπους τομείς παραγωγής υποστηρικτικούς και εξαρτώμενους από αυτόν (Αραμπατζής, 2014). Ο μαζικός τουρισμός αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης καθόσον στις περιπτώσεις που επέδειξε έλλειψη σεβασμού στη φέρουσα ικανότητα των προορισμών όπου αναπτύχθηκε, επέφερε σημαντικότερη υποβάθμισή τους ακολουθούμενος από πληθώρα επιπτώσεων στις τοπικές κοινωνίες και το φυσικό τους περιβάλλον.

Το προφίλ του μέσου επισκέπτη μαζικού τουρισμού τον τοποθετεί στη θέση του «κακού» τουρίστα, λόγω των ανεπιθύμητων επιπτώσεων που αφήνει στο πέρασμά του. Συνήθως το επικρατέστερο αυτό είδος τουρίστα ταξιδεύει με κίνητρο μια μεμονωμένη προσπάθεια φυγής από την καθημερινότητα χωρίς ποιοτικά χαρακτηριστικά και γίνεται αντιληπτός ως «πελάτης», «καταναλωτής», «άξεστος», «λιγόψυχος», «απαθής» και «αποικιστής». Δεν διακρίνεται από ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αειφορία και τη διατήρηση των κοινωνικο-πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων και τον χαρακτηρίζει η υπερβολή, ο θόρυβος, οι γρήγοροι ρυθμοί και η

αναζήτηση των ηδονών, χωρίς ανησυχίες εξασφάλισης ποιότητας. Ως επί το πλείστον έλκεται από τουριστικούς προορισμούς που στερούνται αυθεντικότητας και χαρακτηρίζονται από πλαστά θέλγητρα που έχουν κατασκευαστεί επί τούτου (Μιγκλή, 2013). Αδιαφορεί για την ιστορία και τα αξιοθέατα του τόπου προορισμού, τον οποίο αντιμετωπίζει με ένα αίσθημα ανωτερότητας. Επιλέγει με ευκολία τις οικονομικές προσφορές πλήρως οργανωμένων πακέτων που του παρέχουν αίσθημα ασφάλειας και σιγουριάς μέσα από τα οικεία χαρακτηριστικά, σύμβολα και υπηρεσίες που περιέχουν. Αναζητά απροκάλυπτα υποδομές και υπηρεσίες ξεκούρασης, ανεμελιάς και διασκέδασης που οδηγούν στον τουρισμό των 3S sun, sand, sea (κατ' άλλους 4S με την προσθήκη του "sex"), αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις στον τόπο προορισμού (Ζαγκότση, 2009).

Είναι προφανές ότι μια μορφή τουρισμού όπως ο μαζικός η οποία χωρίς τον κατάλληλο χειρισμό μπορεί εύκολα να δημιουργήσει τέτοιου είδους ανεπιθύμητες παρενέργειες που δεν συνηγορούν σε μια πορεία βιωσιμότητας και αειφορικής ανάπτυξης, θα πρέπει να καταστεί αντικείμενο ορθολογικού ελέγχου και να δρομολογηθούν δράσεις έτσι ώστε είτε να λειτουργεί συμμορφούμενη με τους κανόνες προστασίας του ευρύτερου περιβάλλοντος και της αειφορίας είτε να αντικατασταθεί πλήρως από άλλα τουριστικά πρότυπα.

2.5 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ειδικές ονομάζονται οι μορφές τουρισμού οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου που ενεργοποιεί την τουριστική ζήτηση και οδηγεί στο ταξίδι, καθώς και από την ανάπτυξη και προσφορά μιας κατάλληλης ειδικής υποδομής (Ακαλίδης, 2010). Σύμφωνα με τον ορισμό του Βελισσαρίου (2000, σελ. 19), *«Ως ειδικές μορφές τουρισμού μπορούν να χαρακτηριστούν γενικά αυτές που απευθύνονται σε ορισμένη κατηγορία τουριστών και δεν είναι ιδιαίτερα μαζικές. Κάθε ειδική μορφή τουρισμού έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό το οποίο, λειτουργώντας ως κίνητρο, γίνεται αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο κατά τη διάρκεια παραμονής των τουριστών και δίνει το όνομά του στην ειδική αυτή μορφή»*. Οι ειδικές μορφές τουρισμού συγκροτούν έναν ευρύτερο όρο που συμπεριλαμβάνει διάφορες επιμέρους μορφές όπως τις εναλλακτικές. Διακρίνονται α) από την ύπαρξη ενός κινήτρου που τις διακρίνει, β) από μια οργάνωση προσανατολισμένη στις αντίστοιχες ειδικές ανάγκες, γ) μια κατάλληλη υποδομή για την εξυπηρέτηση των ειδικών αναγκών και δ) μια κατεύθυνση προς ένα συγκεκριμένο τμήμα της αγοράς (Βελισσαρίου, 2000).

Οι ειδικές μορφές τουρισμού προσδιορίζονται από το εκάστοτε κίνητρο που τις ενεργοποιεί, τις διαμορφώνει και τις χαρακτηρίζει και προσαρμόζονται στις απαιτήσεις και τις ανάγκες του ειδικού κοινού που τις αναζητά.

Η εξέλιξη αυτής της κατηγορίας τουρισμού είναι ακόμα ρευστή και η μορφή της βρίσκεται υπό διαμόρφωση χωρίς να έχει ολοκληρωθεί, έχουν παρουσιαστεί όμως πολλές μορφές ειδικών μορφών τουρισμού όπως ενδεικτικά πολιτιστικός, μορφωτικός - εκπαιδευτικός, επαγγελματικός, χειμερινός, ορεινός, ορειβατικός, χιονοδρομικός, κυνηγετικός, αθλητικός, θαλάσσιος, πολιτιστικός, θρησκευτικός, κοινωνικός, εκθεσιακός, συνεδριακός, ιαματικός, φυσιολατρικός, υγείας, φυσικής ζωής, τρίτης ηλικίας, περιπέτειας, αγροτουρισμός, γεωτουρισμός, οικοτουρισμός, οινοτουρισμός, τουρισμός σε θεματικά πάρκα κ.ά., με τη λίστα να μπορεί να επεκταθεί περαιτέρω ανάλογα με τα κίνητρα και τις επιθυμητές δραστηριότητες που επιζητεί ο εκάστοτε τουρίστας.

Ο **εναλλακτικός τουρισμός** αποτελεί τμήμα των ειδικών μορφών τουρισμού και είναι ένα σύγχρονο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που εντοπίζεται τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως σε υπαίθριες περιοχές με πλούσιους περιβαλλοντικούς πόρους (Αραμπατζής, 2014). Είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος ενεργητικών και δραστήριων διακοπών όπως ο πολιτιστικός και ορειβατικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας κ.ά., που στηρίζεται στις αρχές της αειφορίας, συνδέεται με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και έρχεται σε αντίθεση με τον κακώς εννοούμενο οργανωμένο μαζικό τουρισμό. Χαρακτηρίζεται από ελεγχόμενη και περιορισμένης έκτασης ανάπτυξη, ποικιλία ήπιων δραστηριοτήτων μικρής κλίμακας και έμφαση στη διατήρηση των τοπικών φυσικών και κοινωνικο-πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων (Ακαλίδης, 2010). Ο εναλλακτικός τουρισμός ή αλλιώς «ήπιος» τουρισμός, όρος που χρησιμοποιείται περισσότερο στο εξωτερικό (Βελισσαρίου, 2000), εξασφαλίζει την προστασία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, της κοινωνίας και του πολιτισμού των τουριστικών περιοχών (Μιγκλή, 2013). Η εξάπλωσή του ωφελεί τις τοπικές κοινωνίες, εφόσον δεν θέτει ως βασικό στόχο την επίτευξη οικονομικών προσόδων αλλά πρωτίστως την προστασία της φύσης, του πολιτισμού και κυρίως του ανθρώπινου παράγοντα (Βελισσαρίου, 2000). Ο εναλλακτικός τουρισμός θα πρέπει, σύμφωνα με τους Hitchcock, King & Parnwell (1993), να διέπεται από τις ακόλουθες τέσσερις βασικές αρχές: α) διάλογο με μια πλήρως ενήμερη τοπική κοινωνία, β) ορθές περιβαλλοντικές αρχές που συνυπολογίζουν τον τοπικό πολιτισμό και θρησκεία, γ) δίκαιη κατανομή

των τουριστικών κερδών στους φτωχούς και δ) οριοθέτηση του βαθμού ανάπτυξης του με βάση αισθητικά και οικολογικά κριτήρια (Σωτηριάδης και Φαρσάρη, 2009).

Το πρότυπο εναλλακτικού τουρισμού δημιουργεί περιβαλλοντικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά οφέλη (Βελισσαρίου, 2000), τα οποία συνοψίζονται ως εξής (Βαρούχα, 2010):

Ο εναλλακτικός τουρισμός ενισχύει τη διαφοροποίηση και την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος ενός προορισμού. Η τοπική κοινωνία διατηρεί τον έλεγχο ανάπτυξης του αποτρέποντας φαινόμενα εξάρτησης, στο βαθμό που δεν απαιτούνται μεγάλα κεφάλαια και σημαντικές υποδομές (Μιγκλή, 2013). Η ποιότητα του τουρισμού που έλκεται είναι υψηλότερη. Η εισροή των τουριστών καθίσταται σε μεγαλύτερο βαθμό ελεγχόμενη αποτρέποντας χρονικές και χωρικές υπερσυγκεντρώσεις (Βελισσαρίου, 2000). Προστατεύει το φυσικό και κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον, την αυθεντικότητα και την παραδοσιακή κληρονομιά. Απαιτεί μικρά καταλύματα που δεν μαζικοποιούν τον τουρισμό (Βελισσαρίου, 2000). Βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων λόγω της αισθητικής ανάπτυξης των αναγκαίων υποδομών. Ο τοπικός πληθυσμός ωφελείται άμεσα όσον αφορά το εισόδημα και την απασχόληση ανεξαρτήτως αντικειμένου εργασίας, αφού ο εναλλακτικός τουρισμός συνδέεται με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας δημιουργώντας προϋποθέσεις τόνωσης της κοινωνικής συνοχής και ολοκλήρωσης (Μιγκλή, 2013). Ο ανταγωνισμός μεταξύ των τουριστικών επιχειρήσεων παραμένει ήπιας μορφής. Οι επισκέπτες προσελκύονται από προσιτές τιμές και απολαμβάνουν ποιοτικές υπηρεσίες (Βελισσαρίου, 2000). Δημιουργείται η δυνατότητα επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου χωρίς έντονο επηρεασμό από την εποχικότητα. Οι τουρίστες συμμετέχουν και δραστηριοποιούνται ενεργητικά, αποκτώντας άμεση επαφή με τον τοπικό πληθυσμό, τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του (Βελισσαρίου, 2000), ενώ οι ντόπιοι έρχονται σε ουσιαστικότερη και βαθειά επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς αποκτώντας γνώσεις και τουριστική συνείδηση.

Θεωρείται σκόπιμο στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι οι ειδικές μορφές τουρισμού ή τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων δεν αποτελούν συνώνυμο του εναλλακτικού τουρισμού και δεν θα πρέπει να ταυτίζονται με αυτόν, εφόσον δεν ενδιαφέρονται απαραίτητα για την εναλλακτική ή αειφόρο τουριστική ανάπτυξη (Σωτηριάδης και Φαρσάρη, 2009). Ο εναλλακτικός τουρισμός πρέπει να γίνεται αντιληπτός ως μέρος των ειδικών μορφών τουρισμού με την προσθήκη μιας ιδιαίτερης νοοτροπίας και ποιότητας που δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες

επίτευξης μιας τουριστικής ανάπτυξης που σέβεται το ευρύτερο περιβάλλον και την αειφορία, μειώνοντας ή ελαχιστοποιώντας τις αρνητικές συνέπειες (Κυμπάρης, 2008). Όταν λοιπόν γίνεται αναφορά στον γενικότερο όρο «*ειδικός και εναλλακτικός τουρισμός*», νοείται ένα σύνολο ολοκληρωμένων ποιοτικών τουριστικών υπηρεσιών που υποστηρίζονται από μια ειδική υποδομή και χαρακτηρίζονται από εξειδίκευση, σύμφωνα με τις ειδικές ανάγκες και επιθυμίες των τουριστών που πηγάζουν από ένα ειδικό κίνητρο που τους παρακινεί και τους κατατάσσει σε ένα ιδιαίτερο τμήμα της αγοράς που σέβεται και αναδεικνύει τη φυσική, κοινωνική και πολιτιστική αξία του προορισμού συνδράμοντας στη βιώσιμη ανάπτυξη και την αειφορία.

Το προφίλ του επισκέπτη εναλλακτικού τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων τον κατατάσσει στους «καλούς» τουρίστες σε σύγκριση με εκείνους του μαζικού τουρισμού (Μιγκλή, 2013), στον αντίποδα των οποίων κινείται (Βελισσαρίου, 2000). Διαθέτει καθαρά δικά του κίνητρα μετακίνησης που καθορίζουν τη συμπεριφορά του κατά τη διάρκεια των διακοπών, με την κάθε μία από τις ευδιάκριτες κατηγορίες εναλλακτικού τουρισμού να παρουσιάζει τις δικές της ιδιαιτερότητες (Ανδριώτης, 2003). Δεν θεωρείται απλός «πελάτης» ή «καταναλωτής» εφόσον επιζητά μια ποιοτική διαφορετικότητα από τον καθιερωμένο τρόπο ζωής. Τα κίνητρό του χαρακτηρίζονται από ενεργητικές τάσεις (περίπατος, περιπλάνηση, αναρρίχηση, τουρισμός περιπέτειας), τάσεις εξερεύνησης, ανακάλυψης και γνώσης (αρχαιολογικοί, θρησκευτικοί και ιστορικοί χώροι, επαφή με ντόπιους κατοίκους διαφορετικών πολιτισμών με διαφορετική κουλτούρα, ήθη και έθιμα κ.λπ.) και τάσεις προσφοράς (εθελοντική προσφορά βοήθειας, ενίσχυση προσπαθειών για συλλογικούς σκοπούς, εκούσια συμμετοχή σε αρχαιολογικές ανασκαφές, συμβολή στην οργάνωση εργασιακών κατασκηνώσεων κ.λπ.). Το ταξίδι του διαθέτει νόημα και σκοπό με περιβαλλοντικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές προεκτάσεις. Αποφεύγει τους τουριστικά κορεσμένους προορισμούς και επιλέγει με βαρύτητα στην αυθεντικότητα και την απόσταση από την εμπορευματοποίηση των διακοπών νέες, ανεξερεύνητες, πρωτοποριακές, άγνωστες και παρθένες περιοχές με ήσυχο καθαρό περιβάλλον, που ευνοούν την επαφή με τον ντόπιο πληθυσμό (Μιγκλή, 2013). Ταξιδεύει ως επί το πλείστον μόνος του ή σε πολύ μικρές ομάδες και όχι με γκρουπ, έχει αυτονομία στον τρόπο οργάνωσης και εκτέλεσης του ταξιδιού, χρησιμοποιεί λιγότερο τις υπηρεσίες οργανωμένου τουρισμού και αναζητά εκλεπτυσμένες ποιοτικές εμπειρίες. Επισκέπτεται συνήθως μακρινούς προορισμούς

και περιοχές με εθνολογικό, ιστορικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον, αναζητώντας περιήγηση και γνωριμία με νέους τόπους, ξένους λαούς και άλλους πολιτισμούς. Η φιλοσοφία του έγκειται στην ενίσχυση της προσπάθειας διατήρησης της αειφορίας και της φυσικής και κοινωνικής ισορροπίας, με αποτέλεσμα να επιφέρει περιορισμένες αλλαγές και επιπτώσεις στις τουριστικές περιοχές που επισκέπτεται, εντασσόμενος στην τοπική κουλτούρα και αρκούμενος στις ήδη υπάρχουσες υποδομές (Ζαγκότση, 2009).

Με βάση τα προαναφερόμενα και θεωρώντας ως δεδομένο ότι η τουριστική ανάπτυξη είναι επιβεβλημένο να συνάδει αρμονικά με τις επιταγές της αειφορίας, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων αποτελούν κατάλληλα τουριστικά μοντέλα ορθολογικής χρήσης και διατήρησης των διαθέσιμων πόρων καθώς και σεβασμού των τουριστικών προορισμών στους οποίους αναπτύσσονται.

2.6 Η αναγκαιότητα και οι προοπτικές ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα

Αν και τα τελευταία έτη ο ελληνικός τουρισμός παρουσιάζει αυξητικές τάσεις, μια περίπλοκη κατάσταση παρατεταμένης κρίσης αντικατοπτρίζει πιο ρεαλιστικά την πραγματικότητα. Η σημερινή διεθνής οικονομική κρίση απλά αναδεικνύει πιο έντονα τις αδυναμίες του ελληνικού μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, το οποίο βρισκόταν σε φάση κρίσης ήδη από τη δεκαετία του 1990 (Βαρβαρέσος, 2009α). Παρά το γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί εδώ και δεκαετίες την ατμομηχανή της ελληνικής οικονομίας, έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό με άναρχο τρόπο και έλλειψη συντονισμού στηριζόμενος στο πρότυπο του μαζικού τουρισμού. Η σχέση τιμής - ποιότητας βαίνει μειούμενη για τον τουρίστα, με αποτέλεσμα τη συνεχή μείωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουρισμού. Ο εγκλωβισμός σε στερεότυπα που δηλώνουν ότι «η Ελλάδα η ωραιότερη χώρα του κόσμου», «το καλύτερο οικόπεδο» με τις ομορφότερες παραλίες κ.λπ., επιδεινώνει τη λανθασμένη προσέγγιση και διαχείριση του εγγύριου τουριστικού προϊόντος (Σιγάλα και Χρήστου, 2014).

Το ελληνικό προσφερόμενο τουριστικό προϊόν συντίθεται από δύο κύρια επιμέρους προϊόντα, πρωτίστως τον μαζικό τουρισμό ο οποίος κυριαρχεί ιστορικά αποτελώντας τη βάση και δευτερευόντως τις διάφορες εναλλακτικές ή ειδικές μορφές τουρισμού που άρχισαν να αναπτύσσονται μεταγενέστερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Τα δύο αυτά κύρια τουριστικά προϊόντα παρουσιάζουν σημαντικότερες

διαφορές στη διαχείριση, την εικόνα, την ποιότητα και τον βαθμό ικανοποίησης του τουρίστα (Σιγάλα και Χρήστου, 2014).

Ο μαζικός τουρισμός στον οποίο βασίζεται η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα, υιοθετήθηκε και διογκώθηκε ανεξέλεγκτα συγκεντρώνοντας μεγάλο αριθμό τουριστών σε παράκτιες παραθεριστικές ζώνες για βραχύ χρονικό διάστημα, χωρίς να υφίσταται κανενός είδους προβλεψιμότητα ή μέριμνα βιωσιμότητας, με αποτέλεσμα, πέραν των αναμφισβήτητα θετικών οικονομικών συνεπειών για τη χώρα, να οδηγήσει στην εμφάνιση όλων των προβλημάτων που η κακή διαχείριση του μοντέλου αυτού συνεπάγεται σε κοινωνικό, πολιτισμικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η εμπειρικά διαπιστωμένη υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας στις πλέον ανεπτυγμένες περιοχές τουριστικών προορισμών όπως η Ρόδος, η Κρήτη, η Ζάκυνθος και η Κέρκυρα, πέραν της αισθητικής υποβάθμισης της εικόνας του τόπου για τον επισκέπτη δημιουργεί και άλλου είδους προβλήματα όπως επάρκειας νερού, διαχείρισης αποβλήτων και διατάραξης της φυσικής ισορροπίας (Σβορώνου, 2005). Είναι πλέον καθολικά αποδεκτό ότι η ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη με την οποία συνδέθηκε ο μαζικός τουρισμός στην Ελλάδα υπονομεύει το ίδιο το τουριστικό προϊόν και τη διατήρηση της οικονομικής κερδοφορίας, αφού η αειφορικότητα δεν απευθύνεται μόνο στη διατήρηση του φυσικού και ευρύτερου περιβάλλοντος αλλά και στη βιωσιμότητα του ίδιου του τουρισμού ως τομέα επιχειρηματικής δράσης. Επιπροσθέτως, ο ελληνικός μαζικός τουρισμός που συνίσταται κυρίως στον παραθαλάσσιο παραθεριστικό τουρισμό των 3S sun, sand, sea, προσφέρει αξιόλογους φυσικούς πόρους με απλά ικανοποιητική τουριστική υποδομή αλλά με κακή έως χείριστη ποιότητα υπηρεσιών και εξυπηρέτηση επισκεπτών. Η μικτή, συγκεχυμένη και προβληματική αυτή εικόνα του τουριστικού κλάδου που προβάλλεται στο εξωτερικό, συνδυαζόμενη με τις υψηλές τιμές, καθιστά προβληματική τη σχέση τιμής - αξίας (value for money) του μαζικού ελληνικού τουριστικού προϊόντος έναντι των ανταγωνιστών του. Στο αρνητικό αυτό αποτέλεσμα συντελεί η έλλειψη ορθολογικού στρατηγικού σχεδιασμού καθώς και σωστής προβολής και προώθησης του τουριστικού προϊόντος (Σιγάλα και Χρήστου, 2014). Όμως ο μαζικός τουρισμός, μέσα από τη δυναμική πορεία ανάπτυξής του, αποτελεί πλέον ένα παγιωμένο πρότυπο το οποίο παρά τον παγκόσμιο βαθμιαίο περιορισμό του θα συνεχίσει να υφίσταται και στο μέλλον εξαναγκάζοντας τις υπόλοιπες μορφές τουρισμού να λειτουργούν συμπληρωματικά σε αυτόν, μη δυνάμενες σε κάθε περίπτωση να τον αντικαταστήσουν πλήρως (Κυμπάρης, 2008).

Οι σύγχρονες εξελίξεις, διαφοροποιήσεις και τάσεις της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς οδηγούν αναγκαστικά στην προσαρμογή της τουριστικής προσφοράς των κρατών και των επαγγελματιών του τουρισμού με την υιοθέτηση και ανάπτυξη νέων μοντέλων τουριστικής ανάπτυξης, με δεδομένο ότι ο παραδοσιακός τρόπος προσέγγισης των ομάδων-στόχων δεν είναι πλέον αποτελεσματικός (Βαρβαρέσος, 2013). Η προοπτική εξέλιξης του παγκόσμιου τουρισμού εξαρτάται σήμερα από τις νέες κοινωνικές αξίες που έχουν επικρατήσει και το νέο καταναλωτικό πρότυπο που προκύπτει σαν αποτέλεσμα, το οποίο χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ποιότητα ζωής με αντίστοιχη κάμψη του καταναλωτισμού. Οι ιδιότητες αυτές αναμφισβήτητα επηρεάζουν τη συμπεριφορά του τουρίστα - καταναλωτή και τον ωθούν στην κατεύθυνση υιοθέτησης νέων μορφών τουρισμού, με πρόνοια για το περιβάλλον και τον άνθρωπο (Τσερώτα, 2008). Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα ο τουρίστας εμφανίζεται πιο ενημερωμένος και συνειδητοποιημένος, αναζητώντας πλέον από τις διακοπές του περισσότερο εξειδικευμένες εμπειρίες με προσωπική ενεργητική συμμετοχή που συνοδεύονται από ηρεμία, επαφή με τη φύση, γνωριμία με τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα του προορισμού και επιστροφή στις οικογενειακές αξίες, μακριά από την παθητική «φυλάκιση» στα τεράστια ξενοδοχειακά συγκροτήματα και τους τεχνητούς παραδείσους του μαζικού τουρισμού (Θεοχάρης, 2008). Ο νέος τύπος «απαιτητικών», «ράθυμων», «απρόβλεπτων», «ασταθών», «υπολογιστικών», «σκεπτικών» και «διερευνητικών» τουριστών-καταναλωτών που εξετάζουν την κάθε λεπτομέρεια πριν αποφασίσουν να αγοράσουν όσο το δυνατόν φθηνότερα απαιτώντας από τους παραγωγούς την κάλυψη κάθε επιθυμίας τους, χαρακτηρίζεται από πολυμορφία, μεγάλο ηλικιακό εύρος, διαφορετική καταναλωτική αλλά και ιστορική-πολιτιστική συνείδηση και αναζητά την «μοναδικότητα» της κάθε τουριστικής εμπειρίας που με δυσκολία θα επιλέξει (Βαρβαρέσος, 2013). Αντιμέτωπη με αυτή την πραγματικότητα κατεύθυνσης της αγοράς έναντι του μαζικού τουρισμού, η τουριστική βιομηχανία βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο αλλαγών στα παραδοσιακά τουριστικά μοντέλα κυρίως όσον αφορά την προώθηση πραγματικών τουριστικών εμπειριών έναντι των τυποποιημένων δραστηριοτήτων, την ανάπτυξη εξειδικευμένων αγορών έναντι του μαζικού μοντέλου, τη συμμετοχή του επισκέπτη στο σχεδιασμό των διακοπών του έναντι ενός παθητικού πελάτη, την αύξηση των προσφερόμενων δραστηριοτήτων με δυνατότητες επιλογών έναντι των δύσκαμπτων κλασικών πακέτων, την ανάδειξη νέων ανερχόμενων προορισμών έναντι των καθιερωμένων και τη μείωση της

εποχικότητας (Θεοχάρης, 2008). Η σύγχρονη διαφοροποίηση των κοινωνικών αξιών με τις επακόλουθες αλλαγές ενδιαφερόντων, προτεραιοτήτων και προτιμήσεων, οδήγησε στην αλλαγή των παραγόντων που επηρεάζουν την επιλογή των τόπων προορισμού και κατ' επέκταση στον ανταγωνισμό της τουριστικής αγοράς, δίνοντας ώθηση στην ανάπτυξη τουριστικής ζήτησης για ποιοτικότερες υπηρεσίες επικεντρωμένες γύρω από ένα πλήθος ειδικών ενδιαφερόντων που συγκροτούν τον εναλλακτικό τουρισμό και ευνοούν την αειφορία. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού στοχεύουν στην ικανοποίηση αυτής της διαρκώς αυξανόμενης ανάγκης των τουριστών για συμμετοχική δράση κατά τη διάρκεια των διακοπών τους και όχι για μια παθητική απολαβή των ικανοποιήσεων που μπορεί να προσφέρει ένας τόπος. Ο σύγχρονος τουρίστας επιδιώκει να ζήσει πρωτόγνωρες εμπειρίες λαμβάνοντας σε κάποιο βαθμό ενεργό ρόλο στα καθημερινά δρώμενα του προορισμού, συμμετέχοντας στις τοπικές δραστηριότητες και γνωρίζοντας από κοντά τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά του τόπου διακοπών. Το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε τελική ανάλυση δεν δημιουργείται πλέον από την απλή διατηρησιμότητα των υλικών και λοιπών τουριστικών πόρων αλλά από τη διαφοροποίηση που θα προκύψει από την ύπαρξη ευκαιριών δημιουργικής ενεργούς εμπλοκής του τουρίστα σε δραστηριότητες που γεννούν συναισθήματα και αναπτύσσουν την επικοινωνία και τους δεσμούς με τις τοπικές κοινωνίες, δένοντας συναισθηματικά τον επισκέπτη με αυτές (Σιγάλα και Χρήστου, 2014). Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού, ευρισκόμενο σήμερα σε κρίση και κάτω από συνεχή πίεση, απαξιώνεται διαρκώς δίνοντας προοδευτικά τη θέση του στα περισσότερο εξειδικευμένα τουριστικά προϊόντα των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίες θα πρέπει να τύχουν της ανάλογης ενίσχυσης και προώθησης από τις χώρες υποδοχής προκειμένου να μην βρεθούν απλοί θεατές των διεθνών τουριστικών εξελίξεων (Βαρβαρέσος, 2009β).

Ο μαζικός τουρισμός ως κύριος εκφραστής του τουρισμού στην Ελλάδα που επηρέασε καταλυτικά την οικονομική της ανάπτυξη, έθεσε σταδιακά μέσα στο προαναφερόμενο πλαίσιο των τάσεων του παγκόσμιου τουρισμού τα θεμέλια για να αναδυθούν και να ευδοκιμήσουν στη χώρα οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Μασταλούδη, 2015). Οι μορφές αυτές καταλαμβάνουν σήμερα ένα σχετικά μικρό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας που παρουσιάζει διαφορετική εικόνα σε σχέση με τον μαζικό τουρισμό, με αρκετά καλή έως και πολύ καλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών αλλά με φαινόμενα έντονης ανομοιομορφίας της ποιότητας και της εξυπηρέτησης από προορισμό σε προορισμό και από

επιχείρηση σε επιχείρηση, γεγονός που οδηγεί στη δημιουργία έλλειψης αξιοπιστίας του προϊόντος και δυσπιστίας της τουριστικής αγοράς (Σιγάλα και Χρήστου, 2014). Οι συνθήκες επιβάλλουν στην ελληνική τουριστική βιομηχανία να επανατοποθετηθεί μέσα από ιδιαίτερα προσεκτικές και μελετημένες κινήσεις σε νέες βάσεις, που θα την καταστήσουν περισσότερο ανταγωνιστική και βιώσιμη. Πάνω σε αυτό το σκεπτικό, προκειμένου ο ελληνικός τουρισμός να ανταπεξέλθει στις πιέσεις του διεθνούς ανταγωνισμού, θα πρέπει να αναδιαρθρωθεί προς την κατεύθυνση μετατροπής του κορεσμένου και δύσκαμπτου μοντέλου των 4S προς ένα νέο ευπροσάρμοστο μοντέλο που θα ενισχύει τη διαφοροποίηση έναντι της ομογενοποίησης, θα αναδεικνύει την ποιότητα έναντι της ποσότητας και θα είναι επικεντρωμένο στη φύση, τον πολιτισμό και την αναψυχή (Βαρβαρέσος, 2009α). Ο επαναπροσδιορισμός αυτός του ελληνικού τουριστικού προϊόντος και η αύξηση της ανταγωνιστικότητάς του μπορούν να επιτευχθούν δεχόμενα ώθηση από τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Θεοχάρης 2008), η ανάπτυξη των οποίων αποτελεί ύψιστη αναγκαιότητα ιδιαίτερα για τα ελληνικά νησιά, όπου εκτός των άλλων αναμένεται να επιφέρουν άμεση ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του ελέγχου των επιπτώσεων του μαζικού τουρισμού και θετικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη μιας ουσιαστικότερης, βαθύτερης και προστατευτικής σχέσης με το φυσικό και κοινωνικο-πολιτισμικό τους περιβάλλον (Σβορώνου, 2005). Ο εναλλακτικός τουρισμός, με δεδομένο το γεγονός ότι πάνω από 35 εκατομμύρια ευρωπαίων πολιτών έχουν στραφεί μέχρι σήμερα σε αυτόν με τον αριθμό τους να αυξάνεται με ρυθμό 20% κάθε χρόνο, είναι σε θέση να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων και μέσα από συντονισμένες κινήσεις να σηματοδοτήσει μία νέα περίοδο τουριστικής ανάπτυξης για τον ελληνικό χώρο (Κούβαρη, 2014).

2.7 Δυνατότητες συνύπαρξης εναλλακτικού και μαζικού τουρισμού

Με δεδομένη τη διατηρησιμότητα και τη διαχρονικά κυρίαρχη θέση του μαζικού τουρισμού, εύλογα τίθεται στο σημείο αυτό το ερώτημα κατά πόσον είναι εφικτή η συνύπαρξη και ο συνδυασμός του μαζικού με τον εναλλακτικό τουρισμό. Παρά τα πορίσματα ερευνών των τελευταίων δεκαετιών που υποστηρίζουν ότι ο μαζικός τουρισμός αποτελεί αρνητικό πρότυπο, αντιτίθεται στην αειφορία και είναι αποκλειστικά υπεύθυνος για την πλειοψηφία των δυσμενών συνεπειών στους προορισμούς με αποτέλεσμα η τουριστική βιωσιμότητα να συνδέεται μόνο με μικρές δραστηριότητες που αφορούν εναλλακτικό τουρισμό, εντούτοις έχει αποδειχθεί ότι

το σκεπτικό αυτό δεν ευσταθεί. Αντίθετα, ο μαζικός τουρισμός που βρίσκεται σε βαθειά κρίση, αν σχεδιαστεί και εφαρμοστεί με σωστό τρόπο μπορεί να υποστηρίξει την αειφορία και να συνδυαστεί αρμονικά με τις ανερχόμενες ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αυξάνοντας τις θετικές επιδράσεις, αμβλύνοντας τις αρνητικές συνέπειες και συμβάλλοντας σε μια υγιή και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη τέτοιων σύνθετων τουριστικών προϊόντων συνδυασμού ενός σωστά σχεδιασμένου μαζικού τουρισμού με αυστηρά επιλεγμένες ειδικές και εναλλακτικές μορφές ανάλογα με τον προορισμό καθώς και η προσφορά τους σαν ένα αδιαίρετο πακέτο παροχών σε ενιαία τιμή, θα δημιουργήσει ένα νέο ανταγωνιστικό προϊόν αξιοποιώντας αδρανείς πόρους, διαχέοντας την τουριστική δαπάνη και μειώνοντας την χωρική και χρονική υπερσυγκέντρωση (Σιγάλα και Χρήστου, 2014).

Μερικές από αυτές τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων που μπορούν να συνδυαστούν με την επικρατούσα μορφή του μαζικού τουρισμού και έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν στην Ελλάδα αξιοποιώντας τους πολλούς διαθέσιμους και σε πολλές περιπτώσεις αναξιοποίητους τουριστικούς πόρους, είναι ο πολιτιστικός, ο θρησκευτικός, ο αθλητικός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο τουρισμός υγείας και άλλες πρόσφορες ειδικές μορφές. Η ανάπτυξή τους σε συνδυασμό με το μαζικό τουρισμό θα εμπλουτίσει και θα διαφοροποιήσει το γνωστό, συνηθισμένο, αναμενόμενο και σχετικά βαρετό ελληνικό τουριστικό προϊόν χτίζοντας ένα εξελιγμένο ελληνικό branding και ενισχύοντας την τουριστική ανάπτυξη, τις πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις της τουριστικής δαπάνης, την άμβλυνση της εποχικότητας και της χωρικής υπερσυγκέντρωσης και την υποστήριξη της αειφορίας. Η υλοποίηση αυτών των μορφών τουρισμού απαιτεί την ανάπτυξη ειδικών υποδομών, τη διαχείρισή τους από εξειδικευμένα στελέχη αλλά και τη διαμόρφωση των συνθηκών έτσι ώστε το παραγόμενο προϊόν να οδηγεί σε «δημιουργικό» τουρισμό, με την έννοια της ενίσχυσης της ενεργού εμπλοκής του επισκέπτη τόσο στην παραγωγή της τουριστικής εμπειρίας όσο και στη διάχυσή της (Σιγάλα και Χρήστου, 2014).

Η εξασφάλιση μιας σταθερά ανοδικής αναπτυξιακής πορείας του ελληνικού τουρισμού απαιτεί συντονισμένες και στοχευμένες δράσεις για την έξυπνη και αποτελεσματική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, αδρανών και μη, με στόχο τον εμπλουτισμό και την αναβάθμιση του ήδη προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος έτσι ώστε να ενισχυθεί η διαφοροποίηση, να δημιουργηθούν μελετημένες

εξειδικεύσεις σε επιμέρους τουριστικούς προορισμούς και να προσελκυθούν νέα τμήματα της αγοράς. Οι ενέργειες αυτές σε συνδυασμό με μια διασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και την υποστήριξη μιας στοχευμένης προβολής και προώθησης με αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών και μέσων, μπορούν μαζί με τις υπάρχουσες παραδοσιακές πηγές ζήτησης μαζικής κυρίως μορφής να οδηγήσουν σε μια αειφορική και διαχρονική τουριστική ανάπτυξη συνοδευόμενη από τη χρονική επέκταση της τουριστικής περιόδου (Χατζηδάκης, 2015). Η Ελλάδα άλλωστε, σύμφωνα και με σχετική μελέτη του Σ.Ε.Τ.Ε., δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τους διεθνείς ανταγωνιστές της σε επίπεδο κόστους αλλά σε επίπεδο διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος με την αξιοποίηση των πλούσιων ενεργών και αδρανών πόρων της, έτσι ώστε να επιτευχθεί η ανάπτυξη και προσφορά εμπλουτισμένων τουριστικών εμπειριών (Θεοχάρης, 2008). Σε αυτή την κατεύθυνση, εκτός από εφικτός είναι και επιβεβλημένος ο εμπλουτισμός της κυριαρχούσας μαζικής μορφής του τουριστικού προϊόντος της χώρας με τη δημιουργία και συνύπαρξη νέων προϊόντων εναλλακτικού τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων στον οποίο η Ελλάδα διαθέτει ισχυρό ανταγωνιστικό και συγκριτικό πλεονέκτημα λόγω της πληθώρας διαθέσιμων και σε μεγάλο μέρος ανεκμετάλλευτων πόρων που δημιουργούν πρόσφορο έδαφος αξιοποίησης και ανάπτυξης (Χατζηδάκης, 2015).

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο διαφοροποίησης του εγχώριου τουριστικού προϊόντος στην κατεύθυνση μιας ταχύρυθμης, μακροπρόθεσμης και βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, η προώθηση και εφαρμογή ειδικών και εναλλακτικών μορφών μπορεί να λειτουργήσει είτε συμπληρωματικά στο ήδη καθιερωμένο τουριστικό προϊόν μαζικού προτύπου ενός προορισμού εκμεταλλευόμενη το μεγαλύτερο τμήμα των ήδη υπάρχοντων υποδομών του, όπως για παράδειγμα με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων πεζοπορίας, ορεινής ποδηλασίας ή καταδύσεων σε τουρίστες παραθαλάσσιας περιοχής θερινών διακοπών ήλιου/θάλασσας, είτε ακόμα και αυτόνομα σε απόσταση από τον υφιστάμενο μαζικό τουρισμό με το σχεδιασμό και την προσφορά ενός πλέγματος σύζευξης δύο - τριών ή περισσότερων ειδικών μορφών, όπως για παράδειγμα η επίσκεψη θρησκευτικών χώρων από τουρίστες χιονοδρομικού τουρισμού (Θεοχάρης, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 Θρησκευτικός/Προσκυνηματικός και Πολιτιστικός τουρισμός

3.1.1 Εννοιολογική προσέγγιση θρησκευτικού - προσκυνηματικού τουρισμού

Ο θρησκευτικός τουρισμός θεωρείται η ιστορικά αρχαιότερη μορφή τουρισμού και αποτελεί ειδική μορφή ενός είδους εναλλακτικού τουρισμού, του πολιτιστικού τουρισμού. Η έννοια του πολιτισμού είναι δύσκολο να οριοθετηθεί καθόσον συντίθεται από ένα πλήθος υλικών και άυλων πόρων κατανεμημένων σε ένα ευρύ φάσμα που περιλαμβάνει ιστορικά κτίρια και τοποθεσίες, εθνοτικά υλικά και άυλα χαρακτηριστικά, φυσικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, φυσικούς παράγοντες, ορατές ανθρώπινες δραστηριότητες και άυλα αγαθά. Ο τουρισμός και ο πολιτισμός έχουν μια στενή αλληλοεξαρτώμενη σχέση υποστηρίζοντας ο ένας τον άλλο, καθόσον επιδίωξη κάθε ταξιδιώτη είναι να γνωρίσει τον πολιτισμό του προορισμού, γεγονός που αναγνωρίστηκε από τους φορείς και ερευνητές του τουρισμού μόλις στα τέλη της δεκαετίας του '70, οδηγώντας στην αναγνώριση του πολιτιστικού τουρισμού ως ειδική κατηγορία του (Μοίρα, 2009). Ως *πολιτιστικός τουρισμός* ορίζεται η μετακίνηση ανθρώπων με σκοπό να γνωρίσουν τον υλικό και πνευματικό πολιτισμό του προορισμού που επισκέπτονται βιώνοντας τις αντίστοιχες εμπειρίες, όπως πολιτιστικές δραστηριότητες, έθιμα, μνημεία, παραδοσιακές ενασχολήσεις και προϊόντα κ.λπ. (Ράπτη, 2011). Ο ευρύτερος ορισμός του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (W.T.O.) ορίζει ως πολιτιστικό τουρισμό «όλες τις μετακινήσεις ατόμων που γίνονται προκειμένου να ικανοποιήσουν την ανθρώπινη ανάγκη για διαφορετικότητα/ποικιλία, τη βελτίωση του πολιτιστικού επιπέδου του ανθρώπου, τη γνώση, την εμπειρία και την επικοινωνία», ενώ στο στενότερο ορισμό του συμπεριλαμβάνει στις αναφορές εκδηλώσεων πολιτιστικού τουρισμού και τα προσκυνήματα (Μοίρα, 2009).

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι στην ουσία μια μορφή πολιτιστικού τουρισμού, με βάση το γεγονός ότι η θρησκεία αποτελεί στοιχείο πολιτισμού, τα θρησκευτικά μνημεία είναι πολιτιστικά στοιχεία και οι θρησκευτικές εκδηλώσεις είναι πολιτιστικές εκδηλώσεις (Ράπτη, 2011). Το πανανθρώπινο φαινόμενο της θρησκείας ως ένα πλέγμα πεποιθήσεων, πρακτικών, τελετουργιών παραδόσεων, γραπτών κειμένων, ιστορίας και μυστικιστικών εμπειριών επικοινωνίας με κάποιο υπέρτατο

ον που βασίζονται στην πίστη περί προέλευσης και σκοπού του σύμπαντος και των ανθρώπων, επηρεάζει βαθειά την ανθρώπινη παρουσία στη γη και τον ανθρώπινο πολιτισμό. Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του θρησκευτικό ον που επιζητά την επικοινωνία με το Θείο (Μοίρα, 2009) ως μια σημαντική ψυχολογική αναγκαιότητα, ανεξάρτητα από θρησκεία, εθνικότητα ή φυλή (Παπακωστίδης, 2015). Οι συνεπαγόμενες από αυτή την ουσιαστική ανθρώπινη αναγκαιότητα μετακινήσεις για την επίτευξη της επικοινωνίας με το δημιουργό, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις σύνθεσης και ανάδειξης του θρησκευτικού τουρισμού. Ως **θρησκευτικός τουρισμός** ορίζεται ένα σύνολο τουριστικών δραστηριοτήτων που απορρέει από τη θρησκεία και προκαλεί μετακίνηση με σκοπό την επίσκεψη θρησκευτικών μνημείων, χώρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος και εκδηλώσεων θρησκευτικού περιεχομένου, είτε αυτή η μετακίνηση προέρχεται αμιγώς από κίνητρα θρησκευτικής πίστης περιορίζοντας την επίσκεψη αποκλειστικά σε χώρους θρησκευτικού περιεχομένου, είτε συνδυάζεται και με την παράλληλη άσκηση άλλου είδους τουριστικών δραστηριοτήτων (Παπακωστίδης, 2015). Στη σημερινή εποχή όπου τα τουριστικά ταξίδια είναι εμπορευματοποιημένα και πολυδιάστατα, στις περισσότερες των θρησκευτικών μετακινήσεων το θρησκευτικό κίνητρο δεν λειτουργεί αυτόνομα αλλά συνδυάζεται και με άλλα κίνητρα που καλύπτουν διαφορετικής μορφής ανάγκες και επιθυμίες του τουρίστα - ταξιδιώτη (Πουλιάκη και Λαγός, 2013).

Το προσκύνημα αποτελεί μια εκδήλωση θρησκευτικής πίστης που αποτελεί ένα τρόπο αναζήτησης της ανωτέρας δύναμης και ουσιαστικής επικοινωνίας με το Θείο. Ο τρόπος επικοινωνίας με τη θεότητα μέσω του προσκυνήματος απαιτεί τη μετάβαση του πιστού σε κάποιο συγκεκριμένο τόπο και σε ένα συγκεκριμένο χώρο που θεωρείται ιερός. Η μετακίνηση αυτή μπορεί να σημαίνει ένα ταξίδι με θρησκευτικό κίνητρο και να αποτελέσει γενεσιουργό αιτία τουρισμού (Μοίρα, 2009). Ο **προσκυνηματικός τουρισμός** που θεωρείται ως η παλαιότερη μορφή μετακίνησης στην ιστορία της ανθρωπότητας (Μοίρα, 2009), ορίζεται ως μια ειδική μορφή τουρισμού που αποτελεί κατηγορία του θρησκευτικού τουρισμού και βασίζεται καθαρά στη θρησκευτική πίστη έχοντας ως κίνητρο γενικότερα τη θρησκεία και ειδικότερα το προσκύνημα, όπου η μετακίνηση πραγματοποιείται μόνο για θρησκευτικούς λόγους σε αποκλειστικά προσκυνηματικούς τόπους και χώρους, με μοναδικό σκοπό την επικοινωνία με το Θείο μέσω του προσκυνήματος (Ράπτη, 2011).

Ο θρησκευτικός και ο προσκυνηματικός τουρισμός μπορεί να αποτελούν μορφές του πολιτιστικού τουρισμού που αμφότερες πυροδοτούνται από θρησκευτικούς λόγους, διακρίνονται όμως μεταξύ τους από το γεγονός ότι ο μεν προσκυνηματικός τουρισμός, υποκινούμενος μόνο από τη δύναμη της πίστης και βασιζόμενος στον πανάρχαιο ιερό θεσμό του προσκυνήματος, είναι ένα ταξίδι τόσο εξωτερικό, προς τον ιερό προορισμό, όσο και εσωτερικό με την έννοια μιας διανοητικής διαδρομής που κινείται στην πνευματική διάσταση αποσκοπώντας αποκλειστικά στην ψυχική ανάταση του προσκυνητή παραμένοντας αποκομμένος από κάθε είδους άλλες ωφέλειες και δραστηριότητες, ο δε θρησκευτικός τουρισμός, ανεπτυγμένος με ταχύτατους ρυθμούς κατά τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο της παγκόσμιας τουριστικής δραστηριότητας, αποτελεί ένα τουριστικό προϊόν που στοχεύει κατά κύριο λόγο στην αναψυχή και γενικότερη αποκόμιση ωφελειών του τουρίστα συνδυαζόμενο με άλλης μορφής ενασχολήσεις και ενδιαφέροντα πέραν της θρησκευτικής πίστης (Τσέτσης, 2009). Κατά την άποψη του Robichaud (1999), ο θρησκευτικός τουρίστας κινείται ανάμεσα στον απλό τουρίστα και στον προσκυνητή (Μοίρα, 2009). Συνηγορώντας κατά κάποιο τρόπο με αυτή την άποψη, η Smith (1992) θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρισμός αναζητά τη γνώση εμπεριέχοντας ανάμικτα στοιχεία ιερής πίστης και κοσμικότητας σε απεριόριστους πιθανούς συνδυασμούς, καθώς κινείται κατά μήκος όλων των ενδιάμεσων σημείων της ευθείας που ενώνει τα δύο άκρα που ορίζονται από το ιερό προσκύνημα από τη μια πλευρά και τον κοσμικό τουρισμό από την άλλη (Μοίρα, 2009). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι σημερινοί θρησκευτικοί τουρίστες μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε κατηγορίες: **α)** τουρίστες υποκινούμενους αποκλειστικά από θρησκευτικές πεποιθήσεις (προσκυνητές), **β)** τουρίστες υποκινούμενους εν μέρει από θρησκευτικές πεποιθήσεις, **γ)** τουρίστες υποκινούμενους τόσο από θρησκευτικές πεποιθήσεις όσο και από πολιτιστικό ενδιαφέρον, **δ)** τουρίστες υποκινούμενους από την επιθυμία να γνωρίσουν την θρησκευτική παράδοση και **ε)** τουρίστες υποκινούμενους από την επιθυμία να έρθουν σε επαφή και να γνωρίσουν την πολιτιστική παράδοση. Τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών όλων των κοινωνικών τάξεων που συγκροτούν το προφίλ των θρησκευτικών τουριστών, ως επί το πλείστον μεγαλύτερης ηλικίας αλλά μεγάλης διασποράς οικονομικού, κοινωνικού και επαγγελματικού επιπέδου, επιβεβαιώνουν την πανανθρώπινη αξία, τη δύναμη και την επιρροή των κινήτρων θρησκευτικού περιεχομένου (Παπακωστίδης, 2015).

Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να οριστεί ως μία ειδική μορφή τουρισμού με βάση το γεγονός ότι ενεργοποιείται πλήρως ή εν μέρει από ένα ειδικό κίνητρο, το θρησκευτικό κίνητρο, το οποίο αποτελεί σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ. την αιτία για τη μετακίνηση περισσότερων από 250 εκατομμύρια ανθρώπων σε ολόκληρο τον πλανήτη κάθε χρόνο (Παπακωστίδης, 2015), γεγονός που τον καθιστά το ταχύτερα αναπτυσσόμενο τουριστικό προϊόν μετά το 2007 (in.gr, 2012). Πρέπει να σημειωθεί ότι η ειδικών κινήτρων αυτή μορφή μετακίνησης εμπεριέχει και εναλλακτικά στοιχεία, αφού χαρακτηρίζεται ως τουρισμός ήπιας μορφής που αναπτύσσεται ως επί το πλείστον στα πρότυπα της αειφόρου ανάπτυξης χωρίς να διακρίνεται από μαζικότητα, να απαιτεί βαριές υποδομές ή να αλλοιώνει σε αξιοσημείωτο βαθμό στοιχεία του φυσικού, κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος των περιοχών που τον υποδέχονται, δίνοντας ταυτόχρονα την ευκαιρία ενεργητικής συμμετοχής, θετικών αναδράσεων και κοινών εμπειριών στους επισκέπτες (Ράπτη, 2011). Οι θρησκευτικοί επισκέπτες, ενώ για ορισμένους ερευνητές παρουσιάζουν μεγάλη διασπορά όσον αφορά όσον αφορά τα ηλικιακά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά τους καθώς και την κοινωνική και οικονομική τάξη στην οποία ανήκουν (Γεωργοπούλου, 2014), κατ' άλλους προέρχονται κυρίως από τις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες (hellasforce.com, 2014), ανήκουν συνήθως στη μεσαία ή στην ανώτερη εισοδηματική τάξη, δαπανούν σχετικά υψηλά χρηματικά ποσά στις μετακινήσεις τους και συμπεριλαμβάνονται σύμφωνα με τη διεθνή τουριστική ορολογία στους «repeaters», δηλαδή τουρίστες που τείνουν να επαναλάβουν το ταξίδι τους (ΕΞΠΡΕΣ, 2012), στο οποίο, σύμφωνα με τον Vukonic (1996), μετά την ικανοποίηση των πνευματικών τους αναζητήσεων συμπεριφέρονται σήμερα ως τυπικοί τουρίστες - καταναλωτές έχοντας ανάγκες κατάλυσης, σίτισης, αγοράς ενθυμίων κ.λπ. (Πολύζος, 2010). Η έντονη αυτή οικονομική δραστηριότητα που συνοδεύει την ανάγκη των ανθρώπων για θρησκευτικές μετακινήσεις, επέφερε ως συνέπεια τη δημιουργία πολλών τουριστικών γραφείων σε ολόκληρο τον κόσμο εξειδικευμένων στον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό και στη διοργάνωση ταξιδιών σε προορισμούς με έντονο θρησκευτικό ενδιαφέρον (Ράπτη, 2011).

3.1.2 Τυπολογία θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού

Ο θρησκευτικός τουρισμός ως τμήμα του πολιτιστικού τουρισμού με την έννοια του τουριστικού ρεύματος που πηγάζει από τη θρησκεία ως στοιχείο πολιτισμού,

διαφοροποιείται από τους επισκέπτες-προσκυνητές στο βαθμό που αναφέρεται σε ένα σύνολο επισκεπτών διαφορετικών θρησκείων και έντασης θρησκευτικής πίστης, με το θρησκευτικό περιεχόμενο να περιορίζεται στο ρόλο της δημιουργίας πόλων έλξης πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Οι θρησκευτικοί - πολιτιστικοί πόροι που αφορούν τον θρησκευτικό τουρισμό με την προαναφερόμενη έννοια, ταξινομούνται ως ακολούθως (Μοίρα, 2009):

- Θρησκευτικώς ενεργά κτίσματα

Πρόκειται για κτίσματα - μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς που εξακολουθούν να λειτουργούν ως θρησκευτικοί χώροι, ενώ παράλληλα προσελκύουν επισκέπτες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Παναγία των Παρισίων, ο Άγιος Πέτρος στη Ρώμη και ο καθεδρικός ναός του Αγίου Παύλου στο Λονδίνο (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικώς ανενεργά κτίσματα

Πρόκειται για κτίσματα που έχουν πάψει να λειτουργούν ως θρησκευτικοί χώροι και αποτελούν πλέον αποκλειστικά μουσειακούς χώρους, όπως για παράδειγμα η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικά μνημεία ως τμήματα του φυσικού περιβάλλοντος

Πρόκειται για ενεργά ή ανενεργά θρησκευτικά μνημεία που χαρακτηρίζονται από την ιδιαίτερη ομορφιά του φυσικού τοπίου που τα περιβάλλει και τα φιλοξενεί, με αποτέλεσμα να μην είναι πάντοτε σαφής ο κύριος λόγος προσέλκυσης των επισκεπτών. Σαν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τις μονές των Μετεώρων (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικοί χώροι ως κέντρα έρευνας

Πρόκειται για θρησκευτικούς χώρους που προσελκύουν κυρίως επιστήμονες για την πραγματοποίηση ερευνών σχετικών με τη θρησκεία, όπως η Μονή της Αγίας Αικατερίνης στο Σινά (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικά μουσεία

Πρόκειται για οργανωμένους χώρους στους οποίους εκτίθενται διαφόρων ειδών θρησκευτικά αντικείμενα μουσειακής αξίας. Στην Ελλάδα φορέας διαχείρισης είναι συνήθως η Εκκλησία της Ελλάδος ή το Υπουργείο Πολιτισμού. Σαν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε το Βυζαντινό Μουσείο και το Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης (Μοίρα, 2009).

- Εκθεσιακοί χώροι θρησκευτικών αντικειμένων

Πρόκειται για εκθεσιακούς χώρους που φιλοξενούν θρησκευτικά αντικείμενα σημαντικής αξίας τα οποία έχουν μεταφερθεί εκεί προσωρινά προκειμένου να είναι εφικτή η επίσκεψή τους από το ευρύ κοινό για κάποιο χρονικό διάστημα, όπως για παράδειγμα η έκθεση «Θησαυροί του Αγίου Όρους» που πραγματοποιήθηκε στο Βυζαντινό Μουσείο Θεσσαλονίκης το 1997 με ιερά κειμήλια και αντικείμενα που μεταφέρθηκαν από τις μονές του Αγίου Όρους (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικά σύμβολα

Πρόκειται για ανθρώπινες κατασκευές που δημιουργήθηκαν με κίνητρο την έκφραση θρησκευτικών συναισθημάτων πίστης και χαρακτηρίζονται από έντονα θρησκευτικά χαρακτηριστικά που τα καθιστά πόλους έλξης επισκεπτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το τεράστιο σε μέγεθος άγαλμα του Χριστού του Ελευθερωτή στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας (Μοίρα, 2009).

- Ιεροί φυσικοί πόροι

Πρόκειται για φυσικούς πόρους όπως ποτάμια, λίμνες, πηγές, όρη κ.λπ., στα οποία αποδίδεται ιερότητα από διάφορες θρησκείες. Σαν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τον ιερό ποταμό Γάγγη της Ινδίας (Μοίρα, 2009).

- Περιοχές δράσης ιερών προσώπων

Πρόκειται για περιοχές που διαθέτουν τουριστικό ενδιαφέρον λόγω του γεγονότος ότι σε αυτές έζησαν ή έδρασαν σημαντικές θρησκευτικές προσωπικότητες, όπως οι Άγιοι Τόποι (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικές διαδρομές

Πρόκειται για τις διαδρομές που ακολούθησαν σημαίνοντα πρόσωπα διαφόρων θρησκειών κατά τη δράση τους, οι οποίες δημιουργούν κίνητρο μετακίνησης προκειμένου ο επισκέπτης να ακολουθήσει τα ίδιες διαδρομές του προφήτη, του Αγίου, του μάρτυρα κ.λπ. Παραδείγματα αποτελούν η διαδρομή «Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου» του ΕΟΤ και η διαδρομή «Στα βήματα του Βούδα» (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικές εκδηλώσεις - θρησκευτικοί χοροί

Πρόκειται για εκδηλώσεις που διοργανώνονται από όλες τις θρησκείες, πραγματοποιούνται για θρησκευτικούς λόγους και προκαλούν τουριστικό ενδιαφέρον. Παράδειγμα αποτελεί ο εορτασμός του St. Fermin, προστάτη - Αγίου της Παμπλόνα στην Ισπανία, που τελείται από 6 έως 14 Ιουλίου, αποτελεί

συνδυασμό θρησκευτικών και πολιτιστικών δρώμενων και συγκεντρώνει μεγάλο πλήθος ντόπιων και ξένων επισκεπτών. Οι θρησκευτικοί χοροί αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία θρησκευτικών εκδηλώσεων (Μοίρα, 2009).

- Θρησκευτικά συνέδρια

Είναι τα συνέδρια τα οποία διοργανώνονται από θρησκευτικούς φορείς και/ή έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο, όπως το συνέδριο του Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών το 2005 ή το συνέδριο του Π.Ο.Τ. το 2007 με θέμα «Διεθνές Συνέδριο για τον Τουρισμό, τις Θρησκείες και τον Διάλογο των Πολιτισμών», τα οποία αποτελούν αιτία μετακινήσεων θρησκευτικού τουρισμού (Μοίρα, 2009).

Κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η ανωτέρω αναφορά στους πόρους του θρησκευτικού τουρισμού, τοποθετεί αυτόματα τη χώρα μας σε περίοπτη θέση όσον αφορά τις δυνατότητες ανάπτυξης αυτής της ειδικής μορφής τουρισμού, κυρίως αν συνυπολογισθούν και τα πολυάριθμα μεγάλης ιστορικής και θρησκευτικής αξίας προσκνήματα που προστιθέμενα δημιουργούν έναν τεράστιο πλούτο πόρων ικανών να υποστηρίξουν την ανάπτυξη θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στην Ελλάδα.

3.1.3 Ιστορική αναδρομή θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού

Σε όλες τις ιστορικές περιόδους της ανθρωπότητας, από την προϊστορική ακόμα εποχή μέχρι και τις μέρες μας, η θρησκευτική πίστη αποτελούσε ισχυρό κίνητρο μετακίνησης ανθρώπων σε ιερούς τόπους προκειμένου να βιώσουν την επικοινωνία τους με το Θείο μέσω του προσκνήματος. Οι πιστοί όλων σχεδόν των θρησκειών δέχονταν παροτρύνσεις από τους θρησκευτικούς τους ηγέτες προκειμένου να βρουν ανακούφιση στις κάθε είδους δυσκολίες τους μέσα από την επίσκεψή τους σε κάποιον ιερό τόπο. Υπάρχει πλήθος ιστορικών καταγραφών και στοιχείων που καταδεικνύουν μικρές ή μεγάλες, κοντινές ή μακρινές μετακινήσεις πιστών όλων των θρησκειών όπως χριστιανών, μουσουλμάνων και βουδιστών, κατανεμημένων σε ολόκληρη την υφήλιο από διάφορες φυλές και εθνικότητες όπως Γερμανοί, Κέλτες, Αιγύπτιοι, Ασσύριοι, Βαβυλώνιοι, Βολιβιανοί, Μεξικάνοι, Περουβιανοί κ.ά. Τα περισσότερα όμως προσκυνηματικά ιερά μέρη απαντώνται στην αρχαία Ελλάδα και αφορούν είτε μεμονωμένους προσκυνητές όπως στα μαντεία και τα Ασκληπιεία είτε ομάδες πιστών του δωδεκάθεου που μετακινούνταν για να συμμετάσχουν σε μεγάλες θρησκευτικές εκδηλώσεις όπως τα Ολύμπια, τα Ίσθμια ή τα Νέμεα. Η χριστιανική θρησκεία έδειξε από την εμφάνισή της ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην επίσκεψη

συγκεκριμένων ιερών προορισμών, πρακτική που αποτέλεσε πάγια τακτική των χριστιανών κυρίως από τον 2^ο αιώνα μ.Χ. όπου πρωτοεμφανίστηκαν τα προσκυνήματα προς την Ιερουσαλήμ, τη Ρώμη και άλλα ιερά μέρη. Η τάση αυτή διατηρήθηκε και κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, με κορύφωση στην περίοδο των Σταυροφοριών. Η ανακήρυξη της Ιερουσαλήμ σε «Ιερή Πόλη» από τον Πάπα μετά την κατάληψή της από τους Τούρκους, δημιούργησε τεράστιο ρεύμα μετακινήσεων προς αυτήν από πολλές χιλιάδες πιστούς χριστιανούς. Είναι άξιο να αναφερθεί το γεγονός ότι όλα αυτά τα γεμάτα εμπόδια και αντιξοότητες θρησκευτικά ταξίδια για προσκυνήματα πολλά από τα οποία διαρκούσαν επί πολλούς μήνες, άντεξαν για τόσα πολλά χρόνια μέσα στην ιστορία και παγιώθηκαν ως μια σταθερή και ευρέως διαδεδομένη στο χώρο και στο χρόνο ανθρώπινη συνήθεια, που παρόμοιά της είναι δύσκολο να βρεθεί (Μοίρα, 2009).

Η εξέλιξη του τουρισμού, συνεπικουρούμενη από τα σύγχρονα μέσα μετακίνησης και τις νέες τεχνολογίες, έχει μετατρέψει σήμερα το προσκυνηματικό ταξίδι σε μια γρήγορη και ευχάριστη μετακίνηση, επιτρέποντας πλέον τη μαζική μεταφορά εκατομμυρίων πιστών όλων των θρησκειών στους ιερούς τους τόπους (Μοίρα, 2009). Ο θρησκευτικός τουρισμός στις μέρες μας συγκροτεί ένα σύγχρονο οικονομικοκοινωνικό φαινόμενο οι διαστάσεις του οποίου έχουν αυξηθεί σημαντικά σε βαθμό που να διεκδικεί το δικό του αυτόνομο μερίδιο τουριστικών ταξιδιών (Λαγός και Χριστογιάννη, 2006). Σύμφωνα με τους Horner & Swarbrooke (1999), η παραδοσιακή υποδομή του προσκυνηματικού τουρισμού αποτελεί σήμερα πόλο έλξης μεγάλου αριθμού μη θρησκευτικών τουριστών, που επισκέπτονται κυρίως τους καθεδρικούς ναούς και τις εκκλησίες με πολιτισμικά κίνητρα. Τα προαιώνια προσκυνηματικά ταξίδια εξελίχθηκαν και προσαρμόστηκαν στα νέα δεδομένα δημιουργώντας τον θρησκευτικό τουρισμό στον οποίο κατά κάποιο τρόπο εντάχθηκαν και συγχωνεύθηκαν προσαρμοζόμενα στις προσταγές της σύγχρονης εποχής (Παπακωστίδης, 2015). Η παγκόσμια εξάπλωση και ανάπτυξη του τουρισμού αποτέλεσε έναυσμα για την πραγματοποίηση επενδύσεων στον χώρο του πολιτισμού και την αξιοποίηση των θρησκευτικών πόρων. Σήμερα πολλές χώρες που ενίσχυσαν τον πολιτιστικό τουρισμό με την προστασία, την ανάδειξη και την προβολή των θρησκευτικών τους μνημείων όπως η Γαλλία με την Παναγία της Λούρδης ή η Ιταλία με το Βατικανό, προσελκύουν σημαντικό αριθμό επισκεπτών από διάφορες χώρες στο πλαίσιο του πολιτιστικού, θρησκευτικού ή και προσκυνηματικού τουρισμού (Ράπτη, 2011). Η διαχείριση των μεγάλων αυτών τουριστικών ρευμάτων

θρησκευτικού τουρισμού επέβαλλε την ανάπτυξη οργανωμένων διαδικασιών που αφορούν τη μεταφορά, τη διαμονή, την εστίαση, την ξενάγηση και την ανάμνηση των επισκεπτών (Ράπτη, 2011). Το θρησκευτικό τουριστικό «πακέτο» έχει πλέον τυποποιηθεί και εμπορευματοποιηθεί, συγκροτώντας μια επιχείρηση παγκόσμιας εμβέλειας με τον ταξιδιώτη να μην έχει πλέον την ατομική ευθύνη διοργάνωσης του ταξιδιού του (Λαγός και Χριστογιάννη, 2006).

3.1.4 Η γεωγραφία των θρησκειών

Η θρησκεία αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο συνυφασμένο με την παρουσία του ανθρώπου στη γη, που εμφανίζεται σε κάθε σημείο του πλανήτη σε διάφορες μορφές ανεξαρτήτως ιστορικής εποχής, φυλής, επιπέδου διαβίωσης ή πολιτικής κατάστασης. Από τις υπάρχουσες θρησκείες οι κυριότερες μονοθεϊστικές είναι ο Χριστιανισμός που διαιρείται στις διάφορες εκκλησίες και δόγματα (Καθολικοί, Ορθόδοξοι, Προτεστάντες κ.ά.), ο Ισλαμισμός και ο Ιουδαϊσμός. Άλλες πολύ διαδεδομένες θρησκείες είναι ο Βουδισμός και ο Ινδουισμός (Μοίρα, 2009). Ένα μεγάλο ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού, άνω του 13%, καταλαμβάνει ο αθεϊσμός. Στον Πίνακα 3.1 αποτυπώνονται οι εκτιμώμενοι πληθυσμοί των οπαδών των παγκόσμιων θρησκειών καθώς και τα αντίστοιχα ποσοστά.

Πίνακας 3.1
Αποτύπωση των παγκόσμιων θρησκειών

ΘΡΗΣΚΕΙΑ	ΕΚΤΙΜΩΜΕΝΟΙ ΟΠΑΔΟΙ	% ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ	2.254.544.000	30.9 %
ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ	1.693.023.000	23.2 %
ΙΝΔΟΥΙΣΜΟΣ	1.109.439.000	15.2 %
ΑΘΕΪΣΜΟΣ	982.882.000	13.5 %
ΕΘΝΙΚΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ	669.331.000	9.2 %
ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ	483.538.000	6.6 %
ΑΛΛΕΣ/ΜΙΚΡΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ	90.593.000	1.2 %
ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ	8.175.000	0.1 %
ΣΥΝΟΛΑ	7.291.524.000	100 %

Πηγή: https://joshuaproject.net/global_list?listtype=religions [πρόσβαση 17/5/2016]

Από τον ανωτέρω Πίνακα διαπιστώνεται ότι ο Χριστιανισμός αποτελεί την κυρίαρχη θρησκεία σήμερα στον κόσμο με ποσοστό κοντά στο 31%. Το ποσοστό αυτό διαμοιράζεται στις διάφορες χριστιανικές εκκλησίες με τους οπαδούς της

Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας να καταλαμβάνουν ένα μεγάλο ποσοστό περίπου 17,5% του παγκόσμιου πληθυσμού και πάνω από το 50% των χριστιανών που μεταφράζεται σε περίπου 1,3 δισεκατομμύρια ανθρώπους, τους Προτεστάντες 6% του παγκόσμιου πληθυσμού (0,5 δις) ή 37% των χριστιανών, τους Ορθόδοξους 3,2% του παγκόσμιου πληθυσμού (250 εκατομμύρια πιστοί) ή 11,9% των χριστιανών και τους Αγγλικανούς 1,5% του παγκόσμιου πληθυσμού ή περίπου 5,5% των χριστιανών (110 εκατομμύρια). Οι σπουδαιότερες προσκυνηματικές τοποθεσίες του μεγάλου αυτού αριθμού των χριστιανών, ανεξαρτήτως δόγματος, εντοπίζονται κυρίως στην Ιερουσαλήμ και στους πέριξ αυτής Άγιους Τόπους όπου έζησε, έδρασε, δίδαξε, σταυρώθηκε και αναστήθηκε ο Χριστός. Πέραν των Αγίων Τόπων, πολλοί και σημαντικοί θρησκευτικοί προορισμοί που συνδέονται με τον Χριστιανισμό, με την ιστορία και με τη δράση, την πορεία και το θάνατο διαφόρων Αγίων, Μαρτύρων, Αποστόλων κ.λπ. (Μοίρα, 2009). Οι προορισμοί αυτοί βρίσκονται διάσπαρτοι κυρίως στην Ευρώπη και αποτελούν τόπο έλξης πιστών, προσκυνητών αλλά και πολιτιστικών τουριστών, ανάλογα ως επί το πλείστον με το δόγμα που εκπροσωπούν. Ενδεικτικά, ιδιαίτερα σημαντικά θρησκευτικά επισκέψιμα κέντρα είναι το Βατικανό, η Αγία Σοφία, η Παναγία των Παρισίων, Ο Άγιος Πέτρος στη Ρώμη, ο Άγιος Παύλος στο Λονδίνο, το Άγιο Όρος κ.ά.

3.2 Ο Θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα

3.2.1 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού θρησκευτικού τουρισμού

Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα συμπορεύεται ιστορικά με το χριστιανικό συναίσθημα του λαού το οποίο είναι διαχρονικά συνδεδεμένο με το ορθόδοξο δόγμα. Η μακρά χριστιανική πορεία της χώρας την προίκισε με μια ιδιαίτερα πλούσια θρησκευτική κληρονομιά και με ένα μεγάλο πλήθος θρησκευτικών πόρων κατανεμημένων σε πολλούς θρησκευτικούς προορισμούς, δημοφιλείς ή άγνωστους στο ευρύ κοινό και αναξιοποίητους. Η Ελλάδα έχει το προνόμιο να διαθέτει μεγάλο αριθμό θρησκευτικών μνημείων με μοναδική πολιτισμική, θρησκευτική, ιστορική και καλλιτεχνική αξία, που μπορούν να ικανοποιήσουν ποικιλία ενδιαφερόντων των επισκεπτών πέραν του προσκυνήματος (Παπακωστίδης, 2015). Ενδεικτικό του ελληνικού θρησκευτικού πλούτου είναι ότι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (Π.Ο.Τ.), εντόπισε στην Ελλάδα σε μια αρχική καταγραφή διακόσιες ογδόντα (280) περιοχές θρησκευτικού ενδιαφέροντος (Ράπτη, 2011). Τα μνημεία της ελληνικής ορθόδοξης ιστορίας αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της

εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς μας και συνιστούν σημαντικό πόλο έλξης επισκεπτών από την Ελλάδα και από ολόκληρο τον κόσμο. Πλήθος πρωτοχριστιανικών, βυζαντινών και μεταβυζαντινών εκκλησιών, ξωκλήσια, μοναστήρια, μετόχες και σκήτες με ψηφιδωτά, αγιογραφίες και εικόνες, διάσπαρτα σε πόλεις και χωριά και συνδυαζόμενα με χριστιανικές εορτές και πανηγύρεις μεγάλης σπουδαιότητας, συνδέουν πνευματικά τη θρησκευτική λατρεία με την τέχνη, την αρχιτεκτονική, την παράδοση και τον πολιτισμό (Λαγός και Χριστογιάννη, 2006). Δυστυχώς μόλις έξι (6) ελληνικά θρησκευτικά μνημεία είναι ενταγμένα στον κατάλογο μνημείων και τόπων φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, γεγονός που σημαίνει απώλεια προβολής, προστασίας και βοήθειας για την πλειονότητα των θρησκευτικών πόρων της χώρας. Τα έξι αυτά μνημεία είναι το Άγιο Όρος, τα Μετέωρα, τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης, η βυζαντινή πολιτεία του Μυστρά, οι Μονές Δαφνίου, Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου και τέλος το Σπήλαιο της Αποκάλυψης, η Μονή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και η Χώρα Πάτμου (Ράπτη, 2011). Πέραν όμως των ενταγμένων στον κατάλογο της UNESCO μνημείων, η Ελλάδα διαθέτει πολλά μνημεία και θρησκευτικούς τόπους που αποτελούν τουριστικό πόλο έλξης κυρίως ημεδαπού αλλά και παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Ενδεικτικά, μπορούμε μεταξύ άλλων να αναφέρουμε την Παναγία της Τήνου, την Παναγία Σουμελά στην Ημαθία, την Εκατονταφυλιανή της Πάρου, τις Μονές της Αγίας Λαύρας και του Μεγάλου Σπηλαίου στα Καλάβρυτα, την Παναγία της Αγιάσου Λέσβου, τον Άγιο Διονύσιο Ζακύνθου, τον Άγιο Σπυρίδωνα Κέρκυρας και τον Άγιο Γεράσιμο Κεφαλονιάς (Ράπτη, 2011). Στην Ελλάδα λειτουργούν σήμερα περίπου εκατό (100) Ιερές Μητροπόλεις, οι οποίες έχουν επισημάνει περισσότερα από τριακόσια (300) προσκυνήματα, μονές, εκκλησίες και θρησκευτικούς τόπους ανά την επικράτεια προκειμένου μέσα από τη συνεργασία των εκκλησιαστικών αρχών και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) να προωθηθεί η επισκεψιμότητά τους (Καραγεώργος, 2015). Ενδεικτική του μεγάλου πλήθους διαθέσιμων προσκυνημάτων που δηλώνει το πλούσιο και διάσπαρτο δυναμικό θρησκευτικών πόρων, είναι η καταγραφή 889 προσκυνημάτων κατανεμημένων σε κάθε νομό της χώρας (Αντωσίδου, 2015) που παρουσιάζεται στον επόμενο Πίνακα 3.2.

Πίνακας 3.2
Προσκυνήματα της Ελλάδος ανά νομό

NOMΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΩΝ	NOMΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΩΝ	NOMΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΩΝ
Αιτωλ/νίας	25	Θεσπρωτίας	11	Μαγνησίας	25
Αργολίδος	14	Θεσ/νίκης	25	Μεσσηνίας	20
Αρκαδίας	33	Ιωαννίνων	17	Ξάνθης	4
Αρτας	17	Καβάλας	12	Πέλλας	8
Αττικής	69	Καρδίτσας	8	Περίας	6
Αχαΐας	28	Καστοριάς	5	Πρεβέζης	5
Βοιωτίας	26	Κέρκυρας	24	Ρεθύμνης	13
Γρεβενών	2	Κεφαλονιάς	14	Ροδόπης	1
Δράμας	2	Κιλκίς	3	Σάμου	30
Δωδ/νήσου	67	Κοζάνης	11	Σερρών	17
Έβρου	7	Κορινθίας	43	Τρικάλων	14
Ευβοίας	18	Κυκλάδων	41	Φθιώτιδος	19
Ευρυτανίας	8	Λακωνίας	16	Φλωρίνης	5
Ζακύνθου	9	Λαρίσης	19	Φωκίδος	7
Ηλείας	29	Λασιθίου	10	Χαλκιδικής	8
Ημαθίας	13	Λέσβου	14	Χανίων	11
Ηρακλείου	27	Λευκάδος	7	Χίου	22

Πηγή: Αντωσίδου (2015), «Θρησκευτικός τουρισμός και Στρατηγική Μάρκετινγκ: Η περίπτωση της ελληνικής πραγματικότητας»

Η συντριπτική πλειονότητα των θρησκευτικών τουριστών στην Ελλάδα είναι ημεδαποί και συνιστούν τον εσωτερικό θρησκευτικό τουρισμό. Ο κύριος λόγος είναι ότι το θρησκευτικό δόγμα της ορθοδοξίας συνδέει άμεσα τη θρησκεία των ελλήνων με τα ελληνορθόδοξα μνημεία και παραδόσεις, ενώ η πλειοψηφία των χριστιανών στην Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο είναι καθολικοί ή προτεστάντες, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη μετακίνησή τους στην Ελλάδα από καθαρά θρησκευτικά κίνητρα (Λαγός και Χριστογιάννη, 2006), με εξαίρεση ένα σημαντικό μέρος αλλοδαπών επισκεπτών που προέρχονται κυρίως από τις ορθόδοξες χώρες της ανατολικής Ευρώπης.

Η χρονική κατανομή του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα δεν εμφανίζεται ομαλή αλλά παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση επισκεπτών κατά τη θερινή περίοδο και κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εορτών. Ωστόσο, η ανεξαρτητως εποχής διαθεσιμότητα των προσκυνημάτων και η χρονική διασπορά των θρησκευτικών

εκδηλώσεων, εορτών και πανηγύρεων, παρέχει τη δυνατότητα άμβλυνσης της χρονικής συγκέντρωσης και της εποχικότητας (Παπακωστίδης, 2015). Η δωδεκάμηνη γεωγραφική διάχυση του τουρισμού άλλωστε είναι εφικτή στο βαθμό προσέγγισης τουριστικών τμημάτων της αγοράς που χαρακτηρίζονται από ανθεκτικότητα σε εποχιακές διακυμάνσεις και κλιματολογικές συνθήκες και η θρησκευτική πίστη είναι ένα τέτοιο χαρακτηριστικό που μπορεί να εκδηλώνεται ολόκληρο το έτος και σε ολόκληρη την επικράτεια, με δεδομένο ότι τα ιερά προσκυνήματα και μνημεία βρίσκονται διάσπαρτα σε όλες τις περιοχές της χώρας. Ιδίως αλλοδαποί ορθόδοξοι επισκέπτες όπως οι Ρώσοι στη χώρα των οποίων οι χειμερινές θερμοκρασίες είναι κατά πολύ χαμηλότερες από αυτές της χώρας μας, μπορούν χωρίς ενδοιασμούς κλιματολογικής φύσης να πραγματοποιούν επισκέψεις με θρησκευτικά κίνητρα στην Ελλάδα όλες τις εποχές του χρόνου (Πετράς, 2015).

Ο θρησκευτικός τουρισμός εμφανίζει μια συνεχή και διαχρονική σημαντική παρουσία στα ελληνικά δρώμενα με σταθερή ζήτηση από την αρχαιότητα και αργή αλλά σταθερή ανάπτυξη στις μέρες μας. Η ιστορική για την Ελλάδα αυτή μορφή τουρισμού έχει αποκτήσει σήμερα μέσα από την εξέλιξή της άμεση συνάφεια από πλευράς κινήτρων με άλλες μορφές τουρισμού και κυρίως με τον εκπαιδευτικό, τον πολιτισμικό, τον περιηγητικό τουρισμό και τον αγροτουρισμό. Η σημασία του θρησκευτικού τουρισμού είναι ζωτικής σημασίας για την ισόρροπη περιφερειακή κυρίως ανάπτυξη της χώρας και την οικονομική ενίσχυση των μειονεκτικών και των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών, αφού οι θρησκευτικές τουριστικές ροές κατευθύνονται στην πλειοψηφία τους από το κέντρο προς την περιφέρεια (Παπακωστίδης, 2015).

3.2.2 Προοπτικές ανάπτυξης και αξιοποίησης του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει το προνόμιο να βρίσκεται σε προνομιούχο θέση στο γεωγραφικό χάρτη επιτρέποντας την εύκολη πρόσβαση στους επισκέπτες, γεγονός που αποτελεί πρόσφορη βάση για την ανάπτυξη θρησκευτικών τουριστικών ρευμάτων. Παράλληλα οι ήπιες κλιματολογικές συνθήκες με την επικράτηση καλών καιρικών συνθηκών στο μεγαλύτερο μέρος του έτους, επιτρέπουν την άσκηση θρησκευτικών δραστηριοτήτων καθ' όλη τη διάρκειά του. Ο πολιτιστικός, ο κοινωνικός και ο πολιτικός παράγοντας, ως κύριοι μοχλοί ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού, κινούνται σε θετικά επίπεδα στην Ελλάδα αποτελώντας ευνοϊκές προϋποθέσεις. Ο

πολιτιστικός παράγοντας εμφανίζεται ιδιαίτερα ισχυρός στη χώρα έχοντας διαθέσιμο έναν τεράστιο θρησκευτικό και πολιτιστικό πλούτο παγκόσμιου ενδιαφέροντος για αξιοποίηση, για προσέλκυση τουριστικών ρευμάτων ειδικών ενδιαφερόντων αλλά και για ποιοτικό εμπλουτισμό του τουριστικού μείγματος και κάθε άλλης τουριστικής δραστηριότητας. Άλλωστε, σύμφωνα με το Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος (Τεύχος 42 - Δεκέμβριος 2015), «Από τους ταξιδιώτες οι οποίοι επισκέπτονται την Ελλάδα για αναψυχή, μεγάλο μερίδιο αναζητά τα στοιχεία της πολιτιστικής και ιστορικής της ταυτότητας». Ο κοινωνικός παράγοντας συνηγορεί στην υποδοχή θρησκευτικών τουριστών βασιζόμενος στη φιλόξενη διάθεση του πληθυσμού σε έναν τόπο ήρεμο και ειρηνικό που χαρακτηρίζεται από βαθειά χριστιανική παράδοση και πίστη. Ο πολιτικός παράγοντας τέλος εξασφαλίζει ένα ασφαλές περιβάλλον για τους θρησκευτικούς τουρίστες, επαυξάνοντας τις θετικές προοπτικές (Μοίρα, 2009). Επιπροσθέτως, τα σημερινά δεδομένα προσφέρονται για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα, αφού συνυπάρχουν ταυτόχρονα οι ακόλουθες πέντε ευνοϊκές συγκυρίες που μπορούν να τον στηρίξουν και να τον ενισχύσουν: α) ενδιαφέρον της επίσημης Εκκλησίας, β) επιστημονικό ενδιαφέρον ιδίως των κοινωνικών επιστημών, γ) ερευνητικό ενδιαφέρον από διάφορους φορείς, δ) ενδιαφέρον από τις τοπικές κοινωνίες που διαθέτουν ανάλογους πόρους και ε) ενδιαφέρον της ιδιωτικής πρωτοβουλίας από επιχειρηματίες - επενδυτές (Αναστασίου, 2008).

Ο ρόλος της πολιτείας στην αξιοποίηση αυτών των δυνατοτήτων δεν έχει δείξει την απαιτούμενη ανταπόκριση έτσι ώστε σταθεί στο ύψος των περιστάσεων. Παρά το γεγονός ότι οι συνθήκες ευνοούν σε μεγάλο βαθμό την ελκυστικότητα και τη δεκτικότητα της χώρας όσον αφορά την ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού, παραμένουν αναξιοποίητες αφού δεν υπάρχει από την πλευρά του κράτους ο απαιτούμενος σχεδιασμός και η ανάληψη των κατάλληλων προς αυτή την κατεύθυνση δράσεων. Δυστυχώς ο θρησκευτικός τουρισμός δεν αποτέλεσε για την Ελλάδα εξειδικευμένο στόχο της τουριστικής πολιτικής της (Μοίρα, 2009). Τελευταία διαφαίνεται μια τάση αλλαγής αυτής της νοοτροπίας που δίνει αισιόδοξα μηνύματα ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού. Ενδεικτικά, τον Μάιο του 2016 η αναπληρώτρια Υπουργός Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, μιλώντας στην ανοικτή συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης του ΣΕΤΕ, παρουσίασε την εθνική στρατηγική για τον τουρισμό προαναγγέλλοντας τη δημιουργία Διεύθυνσης για τη θεσμοθέτηση και προώθηση επτά (7) κατηγοριών θεματικών μορφών τουρισμού, δύο

εκ των οποίων είναι ο πολιτιστικός και ο θρησκευτικός τουρισμός (Zougla.gr, 2016). Μια σαφής και ορθολογική εθνική πολιτική που στοχεύει στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού, θα πρέπει να κινείται μέσα στα πλαίσια της αειφορίας και να συμπεριλαμβάνει απαραίτητα την εξασφάλιση της σύμφωνης γνώμης και συμμετοχής της Εκκλησίας, την όσο το δυνατόν πιο πλήρη καταγραφή των πολιτιστικών και θρησκευτικών πόρων της χώρας, την ανάληψη δράσεων προστασίας τους, τη συμμετοχή και τον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων με άμεσο ή έμμεσο τρόπο δημόσιων και ιδιωτικών φορέων εξασφαλίζοντας συνεργασία και συλλογικότητα, την ενημέρωση του τοπικού πληθυσμού για τα οφέλη ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού, την προώθηση των απαιτούμενων προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης, την ανάληψη των απαραίτητων επενδύσεων σε υποδομές και την ενίσχυση μιας κατάλληλης επιχειρηματικότητας. Ταυτόχρονα θα πρέπει να παρέχει στους τοπικούς φορείς, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και την Περιφερειακή Διοίκηση την ευελιξία να εξειδικεύουν και να προσαρμόζουν την εθνική τουριστική πολιτική στις εκάστοτε τοπικές ιδιαιτερότητες της περιοχής τους διαδραματίζοντας κεντρικό ρόλο στην όλη προσπάθεια ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού και συνδυασμού του με τις άλλες μορφές τουρισμού που ευδοκούν στον κάθε προορισμό, στο βαθμό που γνωρίζουν άριστα τις δυνατότητες, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του τόπου τους (Μοίρα, 2009).

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στον καίριο και καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζει η εξασφάλιση της συγκατάθεσης και της συμμετοχής την Εκκλησίας, των μητροπόλεων, των τοπικών ενοριών, των ιερών μονών και των κληρικών οι οποίοι υποδέχονται το μεγαλύτερο μέρος των θρησκευτικών τουριστών και για το λόγο αυτό καθίστανται δεκτικοί εκπαίδευσης και επιμόρφωσης (Μοίρα, 2009). Σήμερα η Εκκλησία της Ελλάδος ενισχύει τις προσπάθειες ανάδειξης και τουριστικής αξιοποίησης των θρησκευτικών πόρων της χώρας με πρωτοβουλίες ανάπτυξης συνεργασίας με διάφορες χώρες ανά την υφήλιο αλλά και με εγχώριους φορείς. Ενδεικτικά, τον Μάιο του 2016 το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος συμμετείχε στην Ελληνο-Ρωσική διάσκεψη για τον προσκυνηματικό τουρισμό που πραγματοποιήθηκε υπό την ευθύνη των αρμόδιων υπουργείων των δύο χωρών (ECCLESIA.GR, 2016). Επιπροσθέτως, τον Σεπτέμβριο του 2015, με πρωτοβουλία του Συνοδικού Γραφείου και έγκριση της Ιεράς Συνόδου, συστήθηκε «Κοινή Επιτροπή Μελέτης και Δράσεων» μαζί με το Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων

στην Ελλάδα (ΗΑΤΤΑ), με σκοπό τη συντονισμένη προβολή και ανάδειξη εντός και εκτός Ελλάδος θρησκευτικών μνημείων, μονών και προσκυνημάτων της χώρας, την αύξηση της επισκεψιμότητάς τους και τη διευκόλυνση των προσκυνητών (ΤΟ ΒΗΜΑ, 2015).

Το ποσοστό των ορθόδοξων αλλοδαπών χριστιανών είναι αξιόλογο με την ορθόδοξη Εκκλησία να κατατάσσεται στην τρίτη θέση του κόσμου με περίπου 250 εκατομμύρια οπαδούς, μετά την καθολική Εκκλησία και το Ισλάμ. Ιδιαίτερα ελπιδοφόρα για την προσέλκυση θρησκευτικών τουριστών διαφαίνεται η αγορά της Ρωσίας και των ορθόδοξων χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ όπως η Σερβία ή η Ουκρανία. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην ραγδαία αναπτυσσόμενη αγορά της Ρωσίας, όχι μόνο λόγω του πληθυσμιακού μεγέθους της αλλά και λόγω της βάσει στοιχείων διαπίστωσης ότι η Ρωσία έφτασε να αποτελεί κατά τα τελευταία χρόνια για τη χώρα μας την τρίτη (3^η) κατά σειρά χώρα - πηγή προέλευσης εισερχόμενου τουρισμού έχοντας ξεπεράσει άλλες παραδοσιακά ισχυρές αγορές όπως είναι η Γαλλία και η Ιταλία (Βαγιονής και Σκούλτσος, 2015), καθώς και του γεγονότος ότι οι Ρώσοι τουρίστες ο αριθμός των οποίων σύμφωνα με τον επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Τουρισμού της Ρωσίας μπορεί να φτάσει το έτος 2016 το ένα εκατομμύριο (Βήμα Ορθοδοξίας, 2016), δαπανούν τα περισσότερα χρήματα στις διακοπές τους από όλες τις βασικές χώρες στόχευσης του ελληνικού τουρισμού (ΚΕΠΕ, 2015). Είναι σημαντικό ότι οι καλές σχέσεις και ιδίως η στενή θρησκευτική αλληλεπίδραση και η κοινή θρησκευτική παράδοση Ελλάδας και Ρωσίας έχουν συμβάλλει στην καλλιέργεια άκρως ευνοϊκών συνθηκών για την ανάπτυξη προσκυνηματικού τουρισμού στις δύο χώρες με αμοιβαία οφέλη, γεγονός στο οποίο εστίασαν ο έλληνας πρωθυπουργός και ο Πατριάρχης Μόσχας στη συνάντησή τους τον Απρίλιο του 2015 (Newsbomb.gr, 2015). Η Ελλάδα διαθέτει όλες τις δυνατότητες να αυξήσει περαιτέρω τον αριθμό επισκεπτών από ομόδοξες χώρες όπως της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των βαλκανικών χωρών, λαμβανομένης υπόψη της ανόδου του βιοτικού τους επιπέδου που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την προσέλκυση επισκεπτών/προσκυνητών από αυτές (Καραγεώργος, 2015). Σύμφωνα με την εισήγηση της Ναουμίδου (2012) στο συνέδριο «Θρησκευτικός- Πολιτιστικός Τουρισμός στη Νοτιανατολική Ευρώπη» που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στα πλαίσια της έκθεσης Philoxenia 2012, «*Η τουριστική αγορά των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που αριθμεί εκατομμύρια*

πολιτών είναι μία πολλά υποσχόμενη αγορά για το τουριστικό πακέτο που προσφέρει η Ορθόδοξη Ελλάδα με τον αρχαίο και συνάμα βυζαντινό πολιτισμό της».

Σύμφωνα με το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΞΕΕ, 2009), οι σημαντικότεροι δυνητικοί θρησκευτικοί επισκέπτες εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα είναι:

- Ρώσοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι και Κύπριοι ορθόδοξοι χριστιανοί
- Ορθόδοξοι χριστιανοί της Αιγύπτου (υπολογίζονται σε περίπου 300.000)
- Ορθόδοξοι χριστιανοί από τις ασιατικές χώρες Συρία, Λίβανο και Ιράκ
- Απόδημοι Έλληνες από βόρειες και δυτικές ευρωπαϊκές χώρες, Αμερική, Αυστραλία, και Αφρική
- Πανεπιστημιακές ομάδες θρησκευτικών, βυζαντινών και αρχαιολογικών σπουδών
- Διεθνείς ερασιτεχνικοί σύλλογοι αγιογραφίας, ζωγραφικής και γλυπτικής.

Λόγω όμως των δυνατοτήτων συνδυασμού με άλλες δραστηριότητες, ο ελληνικός θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να απευθύνεται σε μεγαλύτερο εύρος ενδιαφερομένων πέραν των ορθοδόξων, με τις ομάδες-στόχους να καλύπτουν διεθνώς πολύ μεγαλύτερο φάσμα (Τελώνης, 2012). Το πρόβλημα της μικρής προσέλευσης αλλοδαπών χριστιανών θρησκευτικών τουριστών λόγω διαφορετικότητας δόγματος, μπορεί να περιοριστεί με την προβολή στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ των πολλών καθολικών ναών και μοναστηριών που υπάρχουν στην Ελλάδα, αλλά και με τον συνδυασμό με δυνατότητες ικανοποίησης άλλων ενδιαφερόντων και κινήτρων όπως διακοπές, θαλάσσια μπάνια, πολιτιστικό τουρισμό κ.λπ. Στην κατεύθυνση αυτή θα βοηθήσει η δημιουργία και προώθηση έτοιμων θρησκευτικών ταξιδιωτικών πακέτων που θα εμπεριέχουν επιλεγμένο τμήμα του ελληνικού πολιτιστικού και θρησκευτικού προϊόντος έτσι ώστε να είναι όσο το δυνατόν πιο οικείο με τις επικρατούσες θρησκευτικές επιλογές της χώρας τους, όπως για παράδειγμα τουριστικά πακέτα με προορισμό τις ελληνικές περιοχές που επισκέφθηκε ο ιδιαίτερα δημοφιλής στους καθολικούς Απόστολος Παύλος ή πακέτα με κεντρικό αντικείμενο τις παγκοσμίου αναγνώρισης μονές του Αγίου Όρους, μέσω των οποίων θα προεκτείνεται το θρησκευτικό περιεχόμενο σε πλήθος άλλων τουριστικών ενασχολήσεων.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα και να ληφθεί σοβαρά υπόψη η δυνατότητα αξιοποίησης του σημαντικού αριθμού ομογενών που θα μπορούσαν με βασικό κίνητρο τη θρησκευτική Ελλάδα να προσελκυσθούν, συνδυάζοντας τις εκδηλώσεις

πίστης με τις υπόλοιπες πλούσιες δυνατότητες του τόπου (Λαγός και Χριστογιάννη, 2006).

Συμπερασματικά, οι προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα είτε αυτόνομα είτε σε συνδυασμό με άλλες μορφές τουρισμού και αποκόμισης των πολλαπλασιαστικών ωφελειών τόσο σε περιφερειακό επίπεδο όσο και σε επίπεδο εθνικής οικονομίας, είναι ευοίωνες και απαιτούν μικρές επενδύσεις σε χρηματικά και ανθρώπινα κεφάλαια, κάτι που συνάδει αρμονικά με το κλίμα λιτότητας εν μέσω της οικονομικής ύφεσης που μαστίζει τη χώρα. Η εξειδικευμένη αυτή μορφή τουρισμού άλλωστε, παρουσιάζει σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ. ανθεκτικότητα σε περιόδους κρίσης σαν αυτή που βιώνουμε, με τους θρησκευτικούς τουρίστες να χαρακτηρίζονται από «επαναληπτικότητα» των επισκέψεών τους, σε αντίθεση με τον τουρισμό διακοπών αναψυχής που θεωρείται πολυτέλεια (Αντωνιάδου και Πουτέτση, 2010). Η διευκόλυνση και ενίσχυση προσπαθειών και δράσεων με σκοπό να καταστεί κατανοητή η τεράστια σημασία της ορθόδοξης παράδοσης και κληρονομιάς από τα μέλη των τοπικών κοινωνιών και τους υποψήφιους επισκέπτες, να προβληθεί και να διαχειριστεί ο θρησκευτικός τουρισμός από τους επιχειρηματίες με σεβασμό στον πολιτισμό και τις παραδόσεις, να ενισχυθεί η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού σε τοπικό επίπεδο από την Εκκλησία, να διοργανωθούν θρησκευτικά συνέδρια κοντά σε εκκλησιαστικούς χώρους και να δημιουργηθούν περιπατητικές διαδρομές οι οποίες θα συνδέουν μεταξύ τους θρησκευτικά μνημεία, αποτελούν κάποιες σημαντικές ενέργειες που μπορούν να βοηθήσουν στην ευόδωση των θετικών προοπτικών (Κοκκώσης, Τσάρτας και Γκρίμπα, 2011). Τα θρησκευτικά ταξίδια στην Ελλάδα, σύντομα λόγω των μικρών αποστάσεων, μη πολυτελή λόγω του πνευματικού τους χαρακτήρα, προσιτά στον αυξανόμενο αριθμό τουριστών χαμηλών εισοδημάτων και με ικανότητα χρονικής και τοπικής διασποράς σε κάθε εποχή και σε ολόκληρη τη χώρα, έχουν την ευκαιρία και τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν, αυτόνομα ή σε συνδυασμό, τον τεράστιο διαθέσιμο θρησκευτικό πλούτο και ακολουθώντας βάσει σχεδιασμού τις ευνοϊκές τάσεις της παγκόσμιας αγοράς να αποτελέσουν πολύτιμη πηγή εσόδων και μοχλό οικονομικής ανάπτυξης (Παπακωστίδης, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

4.1 Γεωγραφικά και μορφολογικά στοιχεία

Η νήσος Αίγινα είναι το δεύτερο σε μέγεθος νησί του Σαρωνικού κόλπου μετά τη Σαλαμίνα και δεσπόζει στο κέντρο του σε κομβικό σημείο μεταξύ Αττικής και Πελοποννήσου, ανάμεσα στη χερσόνησο των Μεθάνων, την Τροιζήνα, τη Μεγαρίδα, τον Πειραιά και τις νήσους Σαλαμίνα, Αγκίστρι και Πόρο. Απέχει μόλις 18 ναυτικά μίλια από τον Πειραιά, γεγονός που την ανάγει σήμερα σε κατ' ουσίαν προάστιο του Πειραιά και της Αθήνας στον αργοσαρωνικό (Βικιπαίδεια, 2015). Η Αίγινα με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά της κατηγοριοποιείται στα μικρά ελληνικά νησιά όσον αφορά την έκταση (50 έως 150 km²), στα μεσαία όσον αφορά τον πληθυσμό (10 έως 20 χιλιάδες κάτοικοι) και στα μεγάλα όσον αφορά την πυκνότητα πληθυσμού (περισσότεροι από 100 κάτοικοι/km²) (Κάραλης και Εμμανουηλίδης, 2009). Το σχήμα της, όπως φαίνεται στο χάρτη που παρουσιάζεται στο τέλος της εργασίας στο Παράρτημα 2 (σελ. 194), είναι τριγωνικό σε μορφή αντεστραμμένου ισόπλευρου τριγώνου και η απόσταση της ανατολικής από τη δυτική πλευρά της είναι περίπου 15 χιλιόμετρα. Έχει έκταση 87,4 τετραγωνικά χιλιόμετρα τα οποία παρουσιάζουν μεγάλη γεωμορφολογική ποικιλία, με εύφορες πεδιάδες, χαμηλούς λόφους, πευκόφυτα βουνά με υψηλότερη κορυφή στο κέντρο περίπου του νησιού τον Άγιο Ηλία ή Όρος στα 531 μέτρα (Φειδάς, 1978), ανομοιόμορφες παραλίες μήκους 57 χιλιομέτρων και ξηρό ήπιο κλίμα. Το έδαφός της είναι κατά το μεγαλύτερο τμήμα του ημιορεινό και δημιουργεί συνεχείς εναλλαγές στην εικόνα του.

Η νήσος χωρίζεται σε τρεις βασικές μορφολογικές ενότητες:

- α) την κεντρική και νότια που είναι ως επί το πλείστον ημιορεινή,
- β) την βορειοανατολική που καλύπτεται από λόφους με ήπιες κλίσεις του εδάφους και δασικές εκτάσεις κυρίως πεύκης και
- γ) την βορειοδυτική που είναι κυρίως πεδινή και συγκεντρώνει τις κυριότερες καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

Οι ακτές της παρουσιάζουν τις περισσότερες κολπώσεις στην ανατολική πλευρά και σχηματίζουν περίπου δεκαπέντε όρμους, μεταξύ των οποίων το λιμάνι της Αίγινας και τους όρμους της Αγίας Μαρίνας και της Πέρδικας, καθώς και πάνω από δέκα ακρωτήρια. Από τα 57 χιλιόμετρα των ακτών, τα 12 αποτελούν σχετικά καλής ποιότητας παραλίες κατάλληλες για κολύμβηση, τα 30 καταλαμβάνονται από

προσβάσιμη, ήπιας μορφής βραχώδη ακτή και τα υπόλοιπα 15 χιλιόμετρα είναι απόκρημνες και απρόσιτες ακτές (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

Όσον αφορά τους υδάτινους πόρους, η νήσος Αίγινα δεν διαθέτει ποταμούς παρά μόνο μικρούς χείμαρρους με συνέπεια να υδρεύεται κυρίως με τη μεταφορά υδάτων από μέρη εκτός νησιού και συμπληρωματικά από γεωτρήσεις και πηγάδια (Λουδάρου, 2015). Γενικά η περιοχή είναι φτωχή σε υδάτινους πόρους και τρεχούμενα νερά και δεν διαθέτει αξιόλογα υπόγεια ύδατα ούτε επιφανειακούς ταμιευτήρες υδάτων (Σόμπολος, 2008). Παρά ταύτα, διαθέτει στις θέσεις Θερμά (περιοχή Σουβάλας) και Κακοπέρατο θερμές πηγές γνωστές για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες από τα αρχαία χρόνια, όπως μαρτυρούν τα ερείπια που βρέθηκαν εκεί (Θεοδωρακάτος, 1978). Ο υφιστάμενος φτωχός υδροφόρος ορίζοντας της νήσου έχει επιπροσθέτως επιβαρυνθεί και υποβαθμιστεί σημαντικά λόγω της αυξανόμενης διείσδυσης θαλασσινού νερού που προκαλείται από την υπερβολική άντληση υδάτων τόσο δημοτικών γεωτρήσεων όσο και ιδιωτικών αρτεσιανών φρεάτων χωρίς την προηγούμενη εκπόνηση της κατάλληλης μελέτης (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

Λόγω της ξηρότητας και του άγονου χαρακτήρα των εδαφών, οι κάτοικοι της Αίγινας, όσοι παρέμεναν στο νησί και δεν μετανάστευσαν, οδηγήθηκαν οι περισσότεροι αναγκαστικά στην ενασχόλησή τους με τη θάλασσα, τη ναυτιλία, την αλιεία και τη σπογγαλιεία. Παράλληλα κάποιοι ασχολήθηκαν με την κεραμοποιία και την αγγειοπλαστική, στα οποία το νησί διαθέτει μακρά παράδοση με τις αιγινίτικες στάμνες και τα λαγήνια να είναι φημισμένα επί αιώνες μέχρι και σήμερα. Το έδαφος της περιοχής με τις κατάλληλες εξελιγμένες τεχνικές, μπορεί και παράγει σήμερα λίγα δημητριακά, κηπευτικά, ελιές και λάδι, σταφύλια και κρασί, σύκα, αμύγδαλα αλλά πρωτίστως τα περίφημα αιγινίτικα κελυφωτά φιστίκια (Λουδάρου, 2015). Όσον αφορά την πανίδα του νησιού, διαθέτει τον μεσογειακό χαρακτήρα της υπόλοιπης Ελλάδας με όλα τα θηλαστικά, έντομα και πτηνά που εμφανίζονται στον ελλαδικό χώρο καθώς και ορισμένα ενδημικά είδη όπως λαγούς, πέρδικες και αγριοκούνελα, ο πληθυσμός των οποίων έχει ελαττωθεί σημαντικά κατά τα τελευταία χρόνια και έχουν ληφθεί μέτρα για την προστασία τους. Παράλληλα, οι κάτοικοι την νήσου εκτρέφουν τα περισσότερα είδη οικόσιτων ζώων και πουλερικών. Τέλος, η θάλασσα της Αίγινας διαθέτει όλα σχεδόν τα είδη θαλάσσιας ζωής που υπάρχουν σε όλες τις ελληνικές θάλασσες (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013).

4.2 Κλίμα

Το κλίμα της νήσου Αίγινας χαρακτηρίζεται ως ζεστό και ημίξηρο μεσογειακό, με τη μέση ετήσια θερμοκρασία αγγίζει τους 17,3 °C με μικρό εύρος διακύμανσης. Οι μέσες θερμοκρασίες ανά εποχή είναι: Άνοιξη 15,1 °C, Καλοκαίρι 26,3 °C, Φθινόπωρο 18,3 °C και Χειμώνας 9,5 °C (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007). Η θερμοκρασία δεν πέφτει σχεδόν ποτέ κάτω από τους 0 °C και δεν έχει επικρατήσει σχεδόν ποτέ ολικός παγετός, γεγονός που ευνοεί τις καλλιέργειες. Η ετήσια ηλιοφάνεια είναι υψηλότερη από αυτή της Αθήνας και το κλίμα της Αίγινας συγκαταλέγεται στα πλέον υγιεινά και κατάλληλα κλίματα στην Ευρωπαϊκή ήπειρο για τουριστικές δραστηριότητες και ανάρρωση (Αρετόπουλος, 2009). Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την αρχαιότητα η νήσος Αίγινα αποτελούσε επιλογή επιφανών της εποχής προκειμένου να περάσουν εκεί το χειμώνα, όπως βασιλέων της Περγάμου (Ατταλος το 197 π.Χ.) ή ρωμαίων αυτοκρατόρων (Οκταβιανός Αύγουστος το 22 μ.Χ.) (Δημητρακόπουλος, 2009). Οι χειμώνες χαρακτηρίζονται θερμοί και τα καλοκαίρια άνυδρα και ξηρά, με τις βροχοπτώσεις να εμφανίζονται σε ποσοστό 80% κατά τους μήνες Νοέμβριο έως Απρίλιο και να αγγίζουν τα 395mm ως μέσο ετήσιο ύψος βροχής (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Οι άνεμοι είναι ήπιοι και σπάνια ξεπερνούν τα 6 Μποφόρ, με τις εξαιρετικά μεγάλες περιόδους νηνεμίας να ανέρχονται σε ποσοστό 34,3%. Φαινόμενα χιονόπτωσης ή χαλαζόπτωσης εμφανίζονται εξαιρετικά σπάνια και οι ομίχλες είναι ήπιας μορφής και δεν εμφανίζονται συχνά (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007).

4.3 Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της νήσου Αίγινας (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007) εκτείνεται σε βάθος χιλιετηρίδων, αγγίζοντας τα πρώιμα στάδια συγγραφής της ιστορίας του ανθρώπινου πολιτισμού. Η αρχική ονομασία της Αίγινας ήταν Οινώνη, λέξη που έχει τη ρίζα της στον οίνο, το καλό κρασί που παρήγαγε, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο. Το σημερινό της όνομα είναι το πλέον πιθανό ότι το πήρε από την αρχαία νύμφη Αίγινα, κόρη του Κηφισού, την οποία έκλεψε ο Δίας και την έφερε στην Οινώνη όπου γέννησαν τον Αιακό, ο οποίος στη συνέχεια έδωσε στο νησί το όνομα της μητέρας του (Καβρουδάκη, 2006). Σύμφωνα με τις αρχαιολογικές έρευνες και ανασκαφές, το νησί είχε ήδη κατοικηθεί από την 4η χιλιετία π.Χ. (Λουδάρου, 2015), προς τα τέλη της Νεολιθικής εποχής. Πιστεύεται ότι οι πρώτοι κάτοικοί της προέρχονταν από τη Μικρά Ασία ή από την Πελοπόννησο και εγκαταστάθηκαν στην

περιοχή της Κολώνας. Ευρήματα κεραμικών που ανήκουν στον Μινωικό πολιτισμό, τοποθετούνται στο 2.000 π.Χ. Στην περίοδο 2.000 με 1.600 π.Χ. αρχίζει να αναπτύσσεται μεγάλη ναυτική και εμπορική δραστηριότητα στο νησί, λόγω της νευραλγικής του θέσης ανάμεσα σε Αττική και Πελοπόννησο που το κατέστησαν από νωρίς σημαντικό εμπορικό κόμβο. Περίπου στα 1.400 με 1.200 π.Χ., οι Μυρμιδόνες οι οποίοι προέρχονταν από τη Θεσσαλία εγκαθίστανται στην Αίγινα και ιδρύουν το Ναό του Ελλάνιου Δία (Aegina.com.gr, 2016). Μέχρι τα τέλη του 12^{ου} αιώνα π.Χ., το νησί δέχεται τις διαδοχικές επιδράσεις του Κρητικού και του Μυκηναϊκού πολιτισμού, διαμορφώνοντας έτσι έναν διαφορετικό καθαρά δικό του πολιτισμό (Aegina's BlogSpot, 2016). Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, η Αίγινα ήταν αρχικά υποτελής στην Επίδαυρο, της οποίας αποτελούσε αποικία. Χρυσά κοσμήματα της ύστερης περιόδου της Μυκηναϊκής τέχνης που έχουν βρεθεί στο νησί φανερώουν τη διατήρηση του Μυκηναϊκού πολιτισμού για κάποιες γενεές μετά από την κατάκτηση του Άργους και της Λακεδαίμονος από τους Δωριείς, οι οποίοι θεωρείται ότι επικράτησαν στο νησί περίπου το 950 π.Χ. Από την ιστορικά αποδεδειγμένη συμμετοχή της νήσου στη Συμμαχία της Καλαυρίας μαζί με άλλες δυνάμεις της εποχής με σκοπό την πάταξη της ακμάζουσας πειρατείας στο Αιγαίο εξαιτίας της παρακμής των Μυκηναίων, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η Αίγινα διέθετε ισχυρή ναυτική δύναμη πριν από τη Δωρική εποχή. Η εξέχουσα εμπορική σημασία της νήσου κατά τα αρχαία χρόνια επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι τα νομίσματα, τα μέτρα και τα σταθμά της Αίγινας αποτέλεσαν ένα από τα δύο συστήματα μέτρησης που χρησιμοποιήθηκαν ευρέως από όλο τον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Στην Αίγινα εξάλλου είναι σχεδόν βέβαιο ότι εκδόθηκαν τα πρώτα νομίσματα σε ολόκληρη της ευρωπαϊκή ήπειρο ήδη από τον 7^ο αιώνα π.Χ., τα οποία ονομάζονταν «χελώνες» και ήταν από καθαρό άργυρο. Κατά τον αιώνα αυτόν η Αίγινα, στη διάρκεια του Ληλάντιου πολέμου, βρέθηκε στο πλευρό της Ερέτριας επιτιθέμενη στη Σάμο που πολεμούσε στο πλευρό της Χαλκίδας. Στη συνέχεια, κατά τον 6ο αιώνα π.Χ. η νήσος συνεχίζει να παρουσιάζεται ακμάζουσα καθώς εμφανίζεται σαν μέτοχος στον εμπορικό σταθμό της Ναυκράτιδος (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007). Η Αίγινα βρέθηκε στο υψηλότερο σημείο της ακμής, της δύναμης και του πλούτου περίπου το 500 π.Χ., όπου και μονοπωλεί το εμπόριο της ανατολικής Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου. Το 480 π.Χ. συμμετείχε αποφασιστικά στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας εναντίον των Περσών στο πλευρό των υπόλοιπων Ελλήνων, χωρίς να βγει αναβαθμισμένη από την ιστορική νίκη

(Aegina.com.gr, 2016). Κατά την κλασική εποχή η Αίγινα αποτέλεσε μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Ο οξύς ανταγωνισμός όμως με την Αθήνα που αναπτυσσόταν επί πολλά έτη διογκώθηκε με τον Πελοποννησιακό πόλεμο, με την Αίγινα, ως δωρική, να συντάσσεται με την πλευρά των Σπαρτιατών. Οι νίκες των Αθηναίων κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ. είχαν σαν αποτέλεσμα την εκδίωξη των κατοίκων και τον εποικισμό του νησιού με κληρούχους, ανακόπτοντας οριστικά την περίοδο ακμής της αρχαίας Αίγινας. Στη συνέχεια η νήσος πέρασε στα χέρια των Μακεδόνων, μετέπειτα πουλήθηκε στο Βασίλειο της Περγάμου και αργότερα κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους. Στα χρόνια του Βυζαντίου το νησί αποτέλεσε επισκοπική έδρα. Στη συνέχεια, αφού επανειλημμένα λεηλατήθηκε από τους Σαρακηνούς και πέρασε στα χέρια των Βενετών, κατέληξε το 1718 υπό τον τουρκικό ζυγό. Κατά την επανάσταση του 1821 οι κάτοικοι του νησιού συμμετείχαν ενεργά στον αγώνα και μετά την απελευθέρωση το 1827 η πόλη της Αίγινας αποτέλεσε την προσωρινή πρώτη πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και έδρα της κυβέρνησης Καποδίστρια. Εκεί εκδόθηκε το πρώτο ελληνικό νόμισμα του νέου κράτους και τα χρόνια εκείνα κατασκευάστηκε το λιμάνι της πόλης. Ιστορικά θα πρέπει να αναφερθεί η άφιξη το 1904 και η εγκατάσταση το 1908 του ιερωμένου Αναστάσιου Κεφαλά, μετέπειτα Αγίου Νεκταρίου (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007). Τέλος, περίπου την ίδια περίοδο, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, άρχισε στο νησί η ιδιαίτερα επιτυχημένη όπως αποδείχθηκε καλλιέργεια της φιστικιάς, η οποία επεκτάθηκε εκτοπίζοντας όλα τα υπόλοιπα είδη καλλιέργειας (Καψάλης, 2006).

4.4 Ανθρωπογενές περιβάλλον

Το ανθρωπογενές περιβάλλον της νήσου Αίγινας θα παρουσιασθεί στη συνέχεια κατανοημένο σε πέντε επιμέρους τομείς, ως εξής: **α)** Διοικητική δομή, **β)** Δημογραφικά χαρακτηριστικά, **γ)** Οικιστική ανάπτυξη, **δ)** Τεχνικές υποδομές (που αναλύονται σε ηλεκτροδότηση, υδροδότηση, αποχετευτικό δίκτυο - διαχείριση απορριμμάτων και οδικό δίκτυο - συγκοινωνίες) και **ε)** Οικονομικό περιβάλλον.

4.4.1 Διοικητική δομή

Με τις αλλαγές που επήλθαν στον αυτοδιοικητικό χάρτη της Ελλάδος με βάση τη νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης που εισήγαγε το πρόγραμμα «Καλλικράτης» το οποίο εφαρμόστηκε σύμφωνα με τις

διατάξεις του νόμου 3853/2010 (ΦΕΚ Α'87/2010), ο Δήμος Αίγινας ανήκει γεωγραφικά στην Αττική (στον τέως νομό Αττικής) και στη Νομαρχία Πειραιώς, ενώ αυτοδιοικητικά ανήκει στην Περιφέρεια Αττικής και την Περιφερειακή Ενότητα Νήσων. Η έδρα του Δήμου είναι η πόλη της Αίγινας (Dhmos.gr, 2015). Ο δήμος Αίγινας στον οποίο υπάγονται και τα νησιά και νησίδες Μονή, Υψιλή, Πλατεία, Νησίδα, Λαούσες Σταχτορροή καθώς και το σύμπλεγμα των Διαπόριων νήσων, περιλαμβάνει τα τοπικά διαμερίσματα Αιγίνης, Μεσαγρού, Κυψέλης, Βαθέως και Πέρδικας (Λουδάρου, 2015).

4.4.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Ο πληθυσμός της Αίγινας σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ, 2009), ανήρχετο το 1991 σε 11.639 και το 2001 σε 13.552 κατοίκους, δηλαδή παρουσίασε αυξητική μεταβολή σε ποσοστό 16,4%. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή που διενεργήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ το 2011 (Απόφαση αριθ. 11247/28-12-2012, ΦΕΚ Β'3465/2012), ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Αίγινας ανέρχεται σε 13.056 κατοίκους (6.456 άνδρες και 6.600 γυναίκες εκ των οποίων ελληνική υπηκοότητα είχαν οι 11.704), παρουσίασε δηλαδή μείωση σε ποσοστό 3,72% σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή του 2001, με μέση πυκνότητα πληθυσμού 149,37 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Με βάση τον πληθυσμό αυτόν ο Δήμος Αίγινας καταλαμβάνει την 215η θέση ανάμεσα στους 325 συνολικά ελληνικούς δήμους και φιλοξενεί το 0,12% του πληθυσμού της χώρας. Από τον πληθυσμό της νήσου που σύμφωνα με τα στοιχεία αριθμεί 5.222 νοικοκυριά με μέσο μέγεθος νοικοκυριού 2,47, στις πόλεις της Αίγινας, του Βαθέως και της Κυψέλης διαμένουν άνω των χιλίων κατοίκων, ενώ από 200 έως 1.000 κάτοικοι διαμένουν στους οικισμούς/χωριά Αγία Μαρίνα, Βαΐα, Μεσαγρός και Πέρδικα (Dhmos.gr, 2015). Με βάση τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής της ΕΛΣΤΑΤ, ο πληθυσμός του Δήμου Αίγινας κατανέμεται κατά φθίνουσα σειρά στα πέντε Δημοτικά Διαμερίσματα σύμφωνα με τον ακόλουθο Πίνακα 4.1.

Πίνακας 4.1*Κατανομή πληθυσμού Δήμου Αίγινας ανά Δημοτικό Διαμέρισμα - Απογραφή 2011*

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Δημοτικό Διαμέρισμα Αίγινας	7.253	55,55%
Δημοτικό Διαμέρισμα Κυψέλης	2.124	16,27%
Δημοτικό Διαμέρισμα Βαθέως	1.495	11,45%
Δημοτικό Διαμέρισμα Μεσαγρού	1.361	10,43%
Δημοτικό Διαμέρισμα Πέρδικας	823	6,30%
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ	13.056	100%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

4.4.3 Οικιστική ανάπτυξη

Η οικοδομική δραστηριότητα στο νησί κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε με τρομακτικούς ρυθμούς, χαρακτηριζόμενη από ταχύτητα, μαζικότητα, προχειρότητα, έλλειψη σχεδιασμού και συχνά παρατηρούμενες παρανομίες. Ο βασικός λόγος ήταν οι έντονες οικιστικές πιέσεις που ασκήθηκαν για τη δημιουργία Β΄/παραθεριστικής κατοικίας κοντά στην πρωτεύουσα. Ο κατασκευαστικός τομέας και τα συναφή με αυτόν επαγγέλματα παρουσίασαν ιδιαίτερη άνθηση και χιλιάδες νέες οικοδομές κατασκευάστηκαν. Η απουσία όμως γενικού πολεοδομικού σχεδίου στο νησί και η αδυναμία ουσιαστικών ελέγχων στις οικοδομές από τις υπηρεσίες του Δήμου, είχαν σαν αποτέλεσμα τον ασαφή καθορισμό των χρήσεων γης και την αλόγιστη οικοπεδοποίηση, με όλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτή συνεπάγεται (Καψάλης, 2006). Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της ΕΣΥΕ (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος) που αφορούν την κατανομή των νέων κατοικιών και την ανάλυση της οικοδόμησης και του οικιστικού δικτύου της νήσου, το συντριπτικό ποσοστό νέων κατοικιών παρατηρείται στο Δημοτικό Διαμέρισμα Αιγίνης, φαινόμενο το οποίο μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα Δημοτικά Διαμερίσματα Βαθέως και Κυψέλης αποτελούσαν επί 30 ολόκληρα χρόνια τον κύριο τόπο ανέγερσης Β΄ κατοικίας, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν σε κορεσμό. Την τελευταία δεκαετία, αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας παρατηρήθηκε στις περιοχές Αιγινίτισσας (οικισμός καλλιτεχνών), Πορτών, Σφεντουρίου και Ανιτσαίου, από εύπορους ως επί το πλείστον ιδιοκτήτες (Σόμπολος, 2008). Ο συνολικός αριθμός των κτιρίων του Δήμου Αίγινας σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ

το 2011 είχε φτάσει τον αριθμό των 12.670 μεταξύ των οποίων 210 τουριστικά καταλύματα, ενώ των κατοικιών τον αριθμό των 13.883. Από τα καταμετρημένα κτίρια τα 2.648 έχουν κατασκευασθεί πριν από το 1960, τα 5.358 από το 1961 μέχρι το 1985, τα 3.124 από το 1986 μέχρι το 2.000 και 1.540 κτίρια έχουν ανεγερθεί μετά το 2001 (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Λόγω όμως των συνεπειών της οικονομικής κρίσης, η οικοδομική δραστηριότητα στο νησί έχει παρουσιάσει ραγδαία μείωση κατά τα τελευταία χρόνια. Χαρακτηριστικά, σημειώθηκαν μόλις 31 νέες κατασκευές κατά το έτος 2011 (Λουδάρου, 2015).

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να σημειωθεί στα στοιχεία που καταδεικνύουν την αναλογία της Β'/παραθεριστικής κατοικίας στο νησί της Αίγινας σε σχέση με τη μόνιμη κατοικία. Σύμφωνα λοιπόν με τα υπάρχοντα στοιχεία και τις εκτιμήσεις των τεχνικών υπηρεσιών του Δήμου Αίγινας, μόλις το 1/3 των κατοικιών αποτελούσαν στα τέλη της περασμένης δεκαετίας μόνιμες κατοικίες, ενώ τα 2/3 των κατοικιών αποτελούσαν Β'/παραθεριστικές κατοικίες, διάσπαρτες σε ολόκληρη την παράκτια ζώνη και στην ενδοχώρα, με τάση ανόδου του ποσοστού των μόνιμων κατοικιών σε βάρος των εξοχικών (Σόμπολος, 2008). Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει μια σημαντική οικιστική ιδιαιτερότητα του νησιού και μια παγιωμένη εξέλιξή του σε κύριο τόπο παραθερισμού των κατοίκων της πρωτεύουσας, που οφείλεται στη μικρή χρονοαπόσταση από το λιμάνι του Πειραιά και την Αθήνα.

4.4.4 Τεχνικές υποδομές

α) Ηλεκτροδότηση:

Η ηλεκτροδότηση της νήσου Αίγινας πραγματοποιείται μέσω τριών υποθαλάσσιων αγωγών ρεύματος που έρχονται από τη χερσόνησο των Μεθάνων και τροφοδοτούνται από το φράγμα της ΔΕΗ στην τεχνητή λίμνη Λάδωνα. Το νησί δεν διαθέτει υποδομές για εξομοιωτές και παρουσιάζονται αυξομειώσεις τάσεως με αποτέλεσμα τη συχνή καταστροφή ηλεκτρικών συσκευών και γεννητριών. Σημαντικότερα προβλήματα εμφανίζονται κατά τους θερινούς μήνες λόγω της αυξημένης ζήτησης, με αποτέλεσμα τις συνεχείς διακοπές ρεύματος και τη δυσαρέσκεια τουριστών και μόνιμων κατοίκων. Η διαρκής ανεξέλεγκτη ανοικοδόμηση με την συνεπαγόμενη παραχώρηση εκατοντάδων νέων παροχών για οικιακή κυρίως χρήση, ενέτεινε τα προβλήματα (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Η μέση ετήσια αύξηση της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας υπολογίζεται στο

5%, ενώ στο νησί δεν υπάρχουν εγκαταστάσεις ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) (Κάραλης και Εμμανουηλίδης, 2009).

β) Υδροδότηση:

Η νήσος Αίγινα είναι περιοχή που παρουσιάζει έλλειψη σε υδάτινους πόρους εξαιτίας του συνδυασμού γεωλογικών, μορφολογικών και κλιματικών παραγόντων, οι οποίοι δεν έχουν επιτρέψει τη δημιουργία αξιόλογων αποθεμάτων υδροφόρου ορίζοντα και δεν ευνοούν τη δημιουργία επιφανειακών ταμιευτήρων νερού. Σήμερα το πρόβλημα της υδροδότησης έχει εξελιχθεί σε ένα από τα πλέον σημαντικά σύγχρονα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013), κυρίως κατά τους θερινούς μήνες όπου παρουσιάζονται συχνά φαινόμενα πτώσης πίεσης και διακοπής της παροχής ύδατος (Σόμπολος, 2008). Έναν αιώνα πριν, στα πρώτα 30-40 χρόνια του 20ου αιώνα, η Αίγινα είχε αυτονομία νερού και κάλυπτε τις ανάγκες της από ιδίους πόρους χωρίς την ανάγκη εξεύρεσης νερού από άλλες περιοχές. Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η αύξηση των αναγκών στις οποίες προστέθηκε η αναγκαιότητα άρδευσης των καλλιεργειών φιστικιάς, ώθησε το νησί να στηριχθεί σε εξωτερικές κυρίως πηγές εισαγωγής νερού. Σήμερα, στον 21^ο αιώνα, οι ανάγκες έχουν πλέον μεγιστοποιηθεί καθώς η εντατικοποίηση του κατασκευαστικού τομέα, η τουριστική ανάπτυξη και ο αυξανόμενος αριθμός πισίνων απαιτούν τεράστιες ποσότητες ύδατος (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Η νήσος καταλαμβάνει πλέον εξέχουσα θέση ανάμεσα στα ελληνικά νησιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα ύδρευσης και είναι σε σταθερή βάση και σε αυξανόμενο βαθμό εξαρτώμενη από την αγορά ύδατος και τη μεταφορά του με υδροφόρα σκάφη, γεγονός που ανεβάζει το κόστος ύδρευσης με αλυσιδωτές επιβαρύνσεις στο κόστος αγαθών και υπηρεσιών ευρείας χρήσεως. Οι πιέσεις των τοπικών παραγόντων για την άμβλυνση του σημαντικού αυτού μειονεκτήματος των τοπικών υποδομών, περιορίστηκε μέχρι πρόσφατα στο στάδιο των μελετών και των προτάσεων (Αρετόπουλος, 2009). Η υδροδότηση του νησιού επιτυγχάνεται σήμερα με τον συνδυασμό της εκμετάλλευσης του πενιχρού και υποβαθμισμένου υδροφόρου ορίζοντα του τόπου με δημοτικές και ιδιωτικές γεωτρήσεις και της μεταφοράς πόσιμου νερού της ΕΥΔΑΠ με υδροφόρες από τον Ασπρόπυργο και το Πέραμα, οι οποίες κατά τους μήνες αιχμής ανέρχονται σε 4 με 5 ημερησίως, συνολικής δυναμικότητας 4.000 κυβικών μέτρων ύδατος, ενώ υπολογίζεται ότι οι ανάγκες ανέρχονται σε 15.000 κυβικά σε περιόδους αιχμής και σε 6.000 κυβικά τους χειμερινούς μήνες (Καψάλης, 2006). Ταυτόχρονα, για τις ατομικές ανάγκες πόσης

της πλειονότητας των κατοίκων και των επισκεπτών, καταναλώνονται μεγάλες ποσότητες εμφιαλωμένου νερού (Σόμπολος, 2008). Η διαρκής και αυξανόμενη ανάγκη αγοράς και μεταφοράς νερού αλλά και ο μεγάλος αριθμός αλληπάλληλων έργων για την προσωρινή επίλυση του προβλήματος, πιέζουν οικονομικά τα ταμεία του Δήμου Αίγινας καθιστώντας τον εξαρτώμενο από εταιρείες μεταφοράς, χωρίς να εξασφαλίζεται ούτε η ποιότητα του νερού ούτε η βιωσιμότητα του συστήματος υδροδότησης (TravelDailyNews.gr, 2004). Η οριστική λύση του προβλήματος υδροδότησης της νήσου Αίγινας που προωθείται εδώ και περισσότερα από είκοσι χρόνια και αφορά τη μόνιμη σύνδεση με το δίκτυο της ΕΥΔΑΠ μέσω υποθαλάσσιου αγωγού, δεν έχει μέχρι σήμερα ευδοθεί (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Μόλις τον Μάρτιο του 2015 το Περιφερειακό Συμβούλιο Αττικής ενέκρινε ομόφωνα τη σύνδεση την νήσου Αίγινας με το δίκτυο ύδρευσης της ΕΥΔΑΠ μέσω υποθαλάσσιου αγωγού μήκους 14 χιλιομέτρων, προϋπολογισμού 32.520.000 ευρώ, έτσι ώστε να δοθεί μια οριστική λύση στο σημαντικότερο αυτό πρόβλημα και να εξοικονομηθούν παράλληλα τα 4 με 5 εκατομμύρια ευρώ που δαπανώνται ετησίως για τη μεταφορά ύδατος με υδροφόρα πλοία (Real.gr, 2015). Παράλληλα, σε εξέλιξη βρίσκονταν το καλοκαίρι του 2015 οι εργασίες κατασκευής του κεντρικού αγωγού ύδρευσης, προϋπολογισμού 188.000 ευρώ, που θα συμβάλλει τα μέγιστα στην προσπάθεια επίλυσης του χρόνιου προβλήματος ύδρευσης (Zougla.gr, 2015).

γ) Αποχετευτικό δίκτυο - Διαχείριση απορριμμάτων:

Η κατάσταση της νήσου Αίγινας όσον αφορά τη διαχείριση αποβλήτων δεν είναι ικανοποιητική, καθόσον το νησί μέχρι σήμερα δεν διαθέτει αποχετευτικό δίκτυο λυμάτων ή ομβρίων υδάτων ούτε μονάδα βιολογικού καθαρισμού, ενώ τα στερεά απορρίμματα συλλέγονται με δυσκολία από τα απορριμματοφόρα του Δήμου και εξάγονται (Σόμπολος, 2008).

Όσον αφορά τα υγρά απόβλητα, το δίκτυο αποχέτευσης είναι अपαρχαιωμένο και χρήζει άμεσης ανανέωσης, με την παράλληλη δημιουργία κέντρου επεξεργασίας λυμάτων. Δυστυχώς μέχρι σήμερα τα λύματα κυρίως των μικρών οικισμών και των πιο απόμακρων περιοχών διοχετεύονται ως επί το πλείστον σε απορροφητικούς ατομικούς βόθρους, ενώ στους παραθαλάσσιους οικισμούς και στις περισσότερες τουριστικές περιοχές διοχετεύονται μέσω αγωγών απευθείας στη θάλασσα, με ότι αυτό συνεπάγεται για το περιβάλλον, την αειφορία, τον υδροφόρο ορίζοντα, την ποιότητα ζωής των κατοίκων και τον τουρισμό (Αρετόπουλος, 2009). Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο στην πόλη της Αίγινας, όπου τα λύματα μεγάλου αριθμού

κατοικιών απορρίπτονται απευθείας στη θάλασσα με καταστροφικές συνέπειες, κυρίως στην περιοχή του λιμανιού όπου ο αργός ρυθμός ανανέωσης του νερού δεν επιτρέπει τον αυτοκαθαρισμό (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013).

Ανάλογα προβλήματα παρουσιάζονται και στο υφιστάμενο σύστημα περισυλλογής και διαχείρισης των στερεών αποβλήτων. Τα στερεά αστικά απορρίμματα παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία στην περισυλλογή τους εξαιτίας του βαθμού διασποράς των οικισμών που αυξάνει το χρόνο και το κόστος αποκομιδής. Ο χρόνος και το απαιτούμενο κόστος αυξάνονται στη συνέχεια ακόμα περισσότερο, λόγω της ανάγκης μεταφόρτωσης και μεταφοράς των απορριμμάτων μέσω θαλάσσης σε χωματερές της Αττικής (Αρετόπουλος, 2009), μέσα σε μεγάλες κιβωτάμαξες (containers) (Καψάλης, 2006).

Τα προαναφερόμενα σοβαρά προβλήματα γίνονται ακόμα πιο έντονα κατά τη διάρκεια της τουριστικής δραστηριότητας των θερινών μηνών που προκαλεί υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του νησιού στο συγκεκριμένο θέμα. Επιβάλλεται λοιπόν άμεσα η μελέτη και εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου σχεδίου αποκομιδής, επεξεργασίας και απόρριψης των στερεών και υγρών αποβλήτων, γεγονός που θα επιφέρει πολλαπλά ανταποδοτικά οφέλη στην τοπική κοινωνία και τον τουρισμό (Αρετόπουλος, 2009). Στον άξονα αυτόν, μόλις πρόσφατα, το έτος 2014, ξεκίνησε τη λειτουργία του ειδική μονάδα συμπίεσης στερεών απορριμμάτων καθώς και σταθμός μεταφόρτωσής τους (Λουδάρου, 2015).

δ) Οδικό δίκτυο - Συγκοινωνίες:

Το οδικό δίκτυο της νήσου Αίγινας εκτείνεται συνολικά σε 500 χιλιόμετρα περίπου, ασφαλτοστρωμένο στο μεγαλύτερο μέρος του αλλά και με μεγάλες ανάγκες συντήρησης και βελτίωσης (Σόμπολος, 2008). Βρίσκεται σε σχετικά μέτρια κατάσταση και εκτός από την αναβάθμισή του απαιτείται και ο ταυτόχρονος εκσυγχρονισμός της πεπαλαιωμένης σήμανσής του ώστε να συμβαδίζει με τα διεθνή πρότυπα, κυρίως όσον αφορά τους κεντρικούς οδικούς άξονες Αίγινα-Πέρδικα, Αίγινα-Μεσαγρός-Αγία Μαρίνα και Αίγινα-Κυψέλη-Βαθύ-Σουβάλα (Αρετόπουλος, 2009).

Οι μαζικές χερσαίες μεταφορές του νησιού αποτελούν σχεδόν αποκλειστική αρμοδιότητα του ΚΤΕΛ Αίγινας (Καψάλης, 2006). Τα ταξί λειτουργούν συμπληρωματικά στα δημόσια μέσα μεταφοράς, τα οποία διαθέτουν παλιά ως επί το πλείστον λεωφορεία που παρουσιάζουν συχνά βλάβες και με ανεπαρκή δρομολόγια που πραγματοποιούνται σε μη τακτά χρονικά διαστήματα, με τους επιβάτες να

συνωστίζονται αναγκαστικά κατά τη θερινή τουριστική περίοδο (Σόμπολος, 2008). Παράλληλα, στο νησί λειτουργούν γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων και δικύκλων με αξιόλογη δραστηριότητα τους θερινούς μήνες (Λουδάρου, 2015). Η πόλη της Αίγινας εμφανίζει έντονο κυκλοφοριακό πρόβλημα κυρίως το καλοκαίρι και κατά μήκος της παραλιακής λεωφόρου, γεγονός που υποβαθμίζει το αστικό περιβάλλον και την εικόνα του νησιού με αρνητικές συνέπειες στον τουρισμό, γεγονός που επιβάλλει τη δρομολόγηση άμεσων παρεμβάσεων (Αρετόπουλος, 2009). Η κατασκευή περιφερειακού δρόμου της πόλης αποτελεί σημαντική πρόταση για την αποσυμφόρησή της, καθώς η θέση του λιμανιού οδηγεί αναγκαστικά στη διαμπερή κυκλοφορία των οχημάτων διαμέσου της πόλης (Καψάλης, 2006). Προς το παρόν το καλοκαίρι εφαρμόζεται το μέτρο απαγόρευσης της κυκλοφορίας οχημάτων τις ώρες αιχμής στους δρόμους γύρω από το λιμάνι. Έντονο εμφανίζεται και το πρόβλημα εξεύρεσης θέσεων στάθμευσης των οχημάτων, παρά την ύπαρξη δημοτικών χώρων στάθμευσης (Λουδάρου, 2015).

Λόγω του ότι το νησί της Αίγινας δεν διαθέτει αεροδρόμιο, η σύνδεσή της με τον υπόλοιπο κόσμο γίνεται αποκλειστικά μέσω θαλάσσης με συμβατικά πλοία, ferry boat, θαλάσσια δελφίνια και ολόημερα θαλάσσια ταξί. Η θαλάσσια συγκοινωνία είναι πιο πυκνή το καλοκαίρι λόγω τουρισμού (Λουδάρου, 2015). Το λιμάνι του Πειραιά απέχει από μόλις 35 έως 90 λεπτά ανάλογα με το πλοίο, ενώ υπάρχει αραιή ακτοπλοϊκή σύνδεση του Πειραιά και με τα λιμάνια της Σουβάλας και της Αγίας Μαρίνας. Επίσης η Αίγινα συνδέεται ακτοπλοϊκά με Αγκίστρι, Μέθανα, Επίδαυρο και άλλα νησιά του αργοσαρωνικού (Υδρα, Πόρος, Σπέτσες) (Σόμπολος, 2008).

4.4.5 Οικονομικό περιβάλλον

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ από την τελευταία απογραφή του 2011, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του Δήμου Αίγινας είναι 5.061 κάτοικοι εκ των οποίων εργάζονται οι 3.963 και οι 1.098 είναι άνεργοι, ενώ οι οικονομικά ανενεργοί υπερτερούν, καταμετρημένοι στον αριθμό των 7.995. Οι 3.963 απασχολούμενοι κάτοικοι αποτελούνται από 2.546 άνδρες και 1.417 γυναίκες.

Όσον αφορά του κλάδους οικονομικής δραστηριότητας των εργαζομένων, από τους 3.963 απασχολούμενους οι 246 ασχολούνται με τη γεωργία, τη δασοκομία και την αλιεία, οι 535 με τις κατασκευές, οι 971 με χονδρικό - λιανικό εμπόριο και επισκευές οχημάτων, οι 262 με μεταφορά και αποθήκευση, οι 571 με τον τουρισμό (δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης), 128 με

διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, 284 με τη δημόσια διοίκηση και άμυνα - υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, 264 με την εκπαίδευση, 134 με δραστηριότητες υγείας και κοινωνικής μέριμνας και 748 απασχολούνται σε λοιπούς κλάδους (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Αναφορικά με την απασχόληση κατά επάγγελμα, από τους 3.963 εργαζόμενους 284 είναι ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη, 513 είναι επαγγελματίες, 324 είναι τεχνικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, 212 είναι υπάλληλοι γραφείου, 1.080 είναι πωλητές ή απασχολούμενοι με την παροχή υπηρεσιών, 272 είναι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς, 694 είναι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, 225 είναι χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού καθώς και συναρμολογητές και 359 είναι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρωνακτές και μικροεπαγγελματίες (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Το μορφωτικό επίπεδο των απασχολούμενων στο νησί εμφανίζεται ιδιαίτερα υψηλό, καθόσον από τους 3.963 εργαζόμενους οι 948 είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή και κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου, οι 1.507 είναι απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή απόφοιτοι Λυκείου, 713 είναι απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου ή πτυχιούχοι επαγγελματικών σχολών και μόλις 795 είναι απόφοιτοι Δημοτικού ή χαμηλότερων τυπικών προσόντων (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Από τους 3.963 απασχολούμενους του νησιού, οι 3.247 εργάζονται εντός της περιοχής του Δήμου Αίγινας ενώ οι 716 έχουν μετοικήσει και εργάζονται μακριά από το νησί, είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Οι μαθητές και οι σπουδαστές του Δήμου Αίγινας σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 ήταν 1.705, οι συνταξιούχοι 3.188, με τα οικιακά ασχολούνταν 2.200 και 902 ανήκαν σε άλλες κατηγορίες απασχόλησης (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Με κριτήριο κατάταξης τον τομέα οικονομικής δραστηριότητας στον οποίο απασχολούνται οι 3.963 εργαζόμενοι κάτοικοι, στον πρωτογενή τομέα εργάζονταν σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ 246 απασχολούμενοι, στον δευτερογενή τομέα 786 και στον τριτογενή τομέα 2.931 (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Αναλυτικότερα:

α) Πρωτογενής τομέας παραγωγής: Το εργατικό δυναμικό που εργάζεται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, αποτελεί μόλις το 6,2% του απασχολούμενου πληθυσμού και το 4,9% του ενεργού πληθυσμού. Απασχολείται κυρίως με την καλλιέργεια της φιστικιάς, την αμπελοκαλλιέργεια και την αλιεία (Σόμπολος, 2008).

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, στη γεωργική παραγωγή οι δενδρώδεις καλλιέργειες κυριαρχούν στον πρωτογενή τομέα (Αρετόπουλος, 2009), με κυρίαρχη την καλλιέργεια της φιστικιάς που συνδέεται άρρηκτα με το νησί. Το φιστίκι Αιγίνης άλλωστε χαίρει του χαρακτηρισμού ΠΟΠ (Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης) και είναι παγκοσμίως γνωστό (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007). Οι επίσημες μετρήσεις των καλλιεργειών φιστικιάς στο νησί κατέγραψαν περίπου 3.600 με 4.000 στρέμματα και περίπου 120.000 δέντρα τα έτη 2005 - 2006, με την παραγωγή να ανέρχεται σε 500 με 700 τόνους φιστίκι Αιγίνης το οποίο σε ποσοστό 90 με 95% απορροφάται από την ελληνική αγορά (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Φιστικοπαραγωγών Αίγινας που ιδρύθηκε το 1947 και απαριθμεί 360 μέλη, καλύπτει με τις δραστηριότητές του ολόκληρο το φάσμα της παραγωγής, της συγκέντρωσης, της επεξεργασίας και της εμπορίας του φιστικιού, τόσο χονδρικός όσο και λιανικός (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Ανάλογο έργο επιτελεί και ο Αγροτικός Σύλλογος Αίγινας που ιδρύθηκε το 1981 και αριθμεί περίπου 100 αγρότες ως μέλη οι οποίοι απασχολούνται εκτός από την καλλιέργεια της φιστικιάς και με άλλες μορφές καλλιεργειών όπως ελιές, αμπέλια και οπωροκηπευτικά (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Θα πρέπει να σημειωθεί πως η έντονη ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας που παρατηρείται στο νησί κατά τα τελευταία χρόνια, συμβαίνει σε βάρος της γεωργικής γης η οποία συρρικνώνεται σημαντικά, με εξαίρεση το Δημοτικό Διαμέρισμα Μεσαγρού (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

Η *κτηνοτροφική παραγωγή* της νήσου Αίγινας δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική και βασίζεται κυρίως στα πουλερικά, τα κουνέλια, τα κατσίκια, τα πρόβατα και δευτερευόντως τις μέλισσες (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

Η ενασχόληση με την *αλιεία* και τη ναυτιλία στις αρχές της δεκαετίας του '70 απασχολούσε το 40% των εργαζομένων του νησιού, συμβάλλοντας κατά 52% στο ακαθάριστο εισόδημα που προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα. Σήμερα η αλιεία παραμένει ανεπτυγμένη και κατέχει ακόμα κάποιο αξιόλογο μερίδιο στην οικονομία του νησιού προμηθεύοντας την τοπική αγορά και την ιχθυόσκαλα της Δραπετσώνας με αλιεύματα, χάρις στις 4-5 τράτες, τις 4-5 ανεμότρατες, τα 5-6 γρι γρι και τον μεγάλο αριθμό από βάρκες που διαθέτουν οι ντόπιοι επαγγελματίες αλιείς (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Η αλιεία έχει τη δυνατότητα να αποτελεί έναν δυναμικό κλάδο απασχόλησης στο νησί, η μη ύπαρξη όμως συνεταιρισμού δεν ευνοεί μια οργανωμένη διάθεση των αλιευμάτων προς όφελος των αλιέων, ενώ

παράλληλα ελλοχεύει και ο κίνδυνος σημαντικού περιορισμού των αλιευμάτων λόγω της παράνομης αλιείας (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

β) Δευτερογενής τομέας παραγωγής: Το εργατικό δυναμικό που εργάζεται στον δευτερογενή τομέα παραγωγής, αποτελεί το 19,8% του απασχολούμενου πληθυσμού και το 15,5% του ενεργού πληθυσμού. Στον τομέα αυτό δεσπόζουν τα τελευταία 15 - 20 χρόνια πρώτιστα οι οικοδομικές κατασκευές και δευτερευόντως οι εμπορικές επιχειρήσεις (1.070 εμπορικές επιχειρήσεις είχαν καταμετρηθεί στο νησί το 2009), κλάδοι στους οποίους η νήσος Αίγινα τοποθετείται στις πρώτες θέσεις σε σχέση με τα υπόλοιπα νησιά του αργοσαρωνικού αλλά και ολόκληρης της χώρας. Στον αντίποδα, ο κλάδος της μεταποίησης δεν ακμάζει ιδιαίτερα στο νησί, περιοριζόμενος ως επί το πλείστον στην επεξεργασία και συσκευασία των ντόπιων αγροτικών προϊόντων και βασικά του φιστικιού (Αρετόπουλος, 2009). Επιπλέον λειτουργούν μονάδες παραγωγής τροφίμων και ποτών, μεταλλικών προϊόντων, έτοιμου σκυροδέματος, παραγωγών ξύλου, εκδόσεων και εκτυπώσεων. Η περιορισμένη αυτή δραστηριότητα που αφορά τον κλάδο της μεταποίησης, χαρακτηρίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της από το μικρό μέγεθος και τον χαρακτήρα των βιοτεχνικών εργαστηρίων των απασχολούμενων μονάδων και λειτουργεί σε πολλές περιπτώσεις συμπληρωματικά ως προς τον τουρισμό (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

Η οικοδομική δραστηριότητα εμφάνισε ιδιαίτερα έντονη ανάπτυξη στο νησί της Αίγινας μέχρι πριν από λίγα χρόνια με σημαντικό ρόλο στην οικονομία της, κυρίως λόγω της αυξημένης ζήτησης Β'/παραθεριστικής κατοικίας και με το Δημοτικό Διαμέρισμα Αιγίνης να κατέχει τη μερίδα του λέοντος. Χαρακτηριστική είναι η συνεχής αύξηση στον αριθμό των απασχολούμενων στις κατασκευές κατά την δεκαετία του 2000 (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007). Ενώ όμως κατά τη δεκαετία αυτή ο μέσος όρος νέων οικοδομών στο νησί ανήρχετο στον αριθμό των 150 περίπου κάθε χρόνο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ραγδαία μείωση στην οικοδομική δραστηριότητα του νησιού λόγω της οικονομικής κρίσης, με 31 μόλις νέες κατασκευές το 2011 (Λουδάρου, 2015). Στον Πίνακα 4.2 (Λουδάρου, 2015) παρουσιάζεται ο συνολικός αριθμός των νέων οικοδομικών αδειών καθώς και προσθηκών σε ήδη υπάρχοντα κτίρια στο νησί της Αίγινας, κατά τα έτη 2001, 2008 και 2011, από τον οποίο διαφαίνεται η πτωτική τάση της οικοδομικής δραστηριότητας των τελευταίων ετών.

Πίνακας 4.2*Αριθμός νέων οικοδομικών αδειών και προσθηκών κατά τα έτη 2001, 2008 και 2011*

ΕΤΟΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ	ΕΙΔΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗΣ ΑΔΕΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΑΔΕΙΩΝ ΑΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ					ΣΥΝΟΛΟ
		Αίγινας	Βαθός	Κυψέλης	Μεσαγρού	Πέρδικας	
2001	ΝΕΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	154	2	1	0	1	158
	ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ	36	0	0	0	1	37
2008	ΝΕΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	117	5	4	0	6	132
	ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ	28	0	0	1	0	29
2011	ΝΕΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	26	0	0	1	4	31
	ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ	10	0	1	0	0	11

Πηγή: <http://geodata.gov.gr>

γ) Τριτογενής τομέας παραγωγής: Το εργατικό δυναμικό που εργάζεται στον τριτογενή τομέα παραγωγής και κυρίως στον τουρισμό, αποτελεί τη συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων της νήσου καταλαμβάνοντας το 74% του απασχολούμενου πληθυσμού και το 57,9% του ενεργού πληθυσμού. Εφαλτήριο στην εξέλιξη αυτή αποτέλεσε η κοντινή απόσταση της Αίγινας με το λιμάνι του Πειραιά και την Αθήνα, η οποία οδήγησε στην τουριστική ανάπτυξη, κατέστησε την Αίγινα υποδοχέα Β΄/παραθεριστικής κατοικίας και καθιέρωσε τον τουρισμό ως τη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. Καθημερινά, ιδίως τα Σαββατοκύριακα και κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, καταφθάνει στο νησί μεγάλος και σταθερά αυξανόμενος αριθμός τουριστών και εκδρομέων, καθιστώντας τον παραθεριστικό και τον εκδρομικό τουρισμό τροφοδότη της οικονομίας του νησιού καθώς και των δύο άλλων τομέων παραγωγής, με αποτέλεσμα να εξαρτώνται στην ουσία από τον τουρισμό τόσο η οικοδομική δραστηριότητα όσο και η αγροτική παραγωγή και το εμπόριο (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007). Σύμφωνα με το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδος, στη νήσο Αίγινα στις 31 Δεκεμβρίου του έτους 2015 λειτουργούσαν εβδομήντα (70) ξενοδοχειακές μονάδες με 1.757 ενοικιαζόμενα δωμάτια και 3.384 κλίνες (ΞΕΕ, 2016) καθώς και περίπου πενήντα (50) ενοικιαζόμενα δωμάτια - διαμερίσματα. Με βάση στοιχεία του έτους 2014, η μεγαλύτερη συγκέντρωση καταλυμάτων παρουσιάζεται στην Αγία Μαρίνα με 40 ξενοδοχεία, 28 ενοικιαζόμενα δωμάτια και ποσοστό 54% του συνόλου του νησιού, με δεύτερη την πόλη της Αίγινας με 19 ξενοδοχεία, 7 ενοικιαζόμενα δωμάτια και ποσοστό 21% (Λουδάρου, 2015). Η πόλη της Αίγινας όμως συγκεντρώνει όλες σχεδόν τις κεντρικές λειτουργίες - υπηρεσίες του νησιού όπως είναι το λιμεναρχείο, η αστυνομία, η πυροσβεστική, τράπεζες, Δ.Ο.Υ., σχολεία, δικαστήρια κ.λπ.,

απορροφώντας μεγάλο αριθμό εργατικού δυναμικού στον τριτογενή τομέα (Σόμπολος, 2008).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία αναφορικά με το συνεχώς διογκούμενο πρόβλημα της ανεργίας στη χώρα μας και κατ' επέκταση στο νησί της Αίγινας. Από τους 1.098 ανέργους, οι 650 είναι άνδρες και οι 448 γυναίκες, εκ των οποίων 792 ήταν πρώην εργαζόμενοι που έχασαν τη δουλειά τους και 306 αναζητούσαν την πρώτη τους εργασία (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Επιπλέον, 140 από τους ανέργους είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή και κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου, 490 είναι απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή απόφοιτοι Λυκείου, 183 είναι απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου ή πτυχιούχοι επαγγελματικών σχολών και 285 είναι απόφοιτοι Δημοτικού ή χαμηλότερων τυπικών προσόντων (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Το νησί της Αίγινας, μοιραία ακολουθεί διαχρονικά τη συνεχή αύξηση των ποσοστών ανεργίας που παρατηρείται σε ολόκληρη τη χώρα κατά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής ύφεσης, με μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας περίπου 25% κατά το έτος 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, 2016). Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην περιοχή εντείνονται σε σημαντικό βαθμό από την εποχιακή μορφή που έχει η τουριστική απασχόληση στην οποία δραστηριοποιείται η πλειονότητα των κατοίκων της περιοχής (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

5.1 Τουριστική τυπολογία της περιοχής

Η μορφή της τουριστικής δομής του προορισμού «Αίγινα», έχει σε μεγάλο βαθμό διαμορφωθεί από το γεγονός της γειτνίασής της με την Αθήνα, τον Πειραιά και το λεκανοπέδιο Αττικής γενικότερα, όπου και βρίσκεται συγκεντρωμένος ο μισός πληθυσμός της Ελλάδας. Αυτή η εγγύτητα και η μικρή χρονοαπόσταση έχει καταστήσει την Αίγινα σε κατ' ουσίαν τμήμα της ευρύτερης μητροπολιτικής περιοχής της πρωτεύουσας, της μοναδικής λειτουργικά ισχυρής αστικής περιοχής της χώρας. Το γεγονός αυτό, λόγω κυρίως της υψηλής προσπελασιμότητας που ανέκαθεν παρείχε στο νησί, κατέστησε την Αίγινα μία από τις πρώτες περιοχές της Ελλάδος που απέκτησε τουριστική κίνηση ακόμα και πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την οποία διατηρεί σε υψηλά επίπεδα μέχρι και σήμερα (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007). Η σημαντική αυτή ιδιαιτερότητα του νησιού έχει καθορίσει και την τυπολογία του ως τουριστικού προορισμού.

Η νήσος Αίγινα λοιπόν, ως τουριστικός προορισμός, αποτελεί έναν συνδυασμό (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007):

- τόπου Β΄/παραθεριστικής κατοικίας
- τόπου επισκέψεων και ημερήσιων εκδρομών
- τόπου αναψυχικής διαμονής για τις αργίες του Σαββατοκύριακου, κυρίως των κατοίκων του λεκανοπεδίου Αττικής
- τόπου σύντομων διακοπών ημεδαπών και αλλοδαπών
- τόπου παραθερισμού ημεδαπών και αλλοδαπών
- τόπου προορισμού αλλά και ενδιάμεσου σταθμού κρουαζιέρας και τουριστικών σκαφών ημεδαπών και αλλοδαπών
- τόπου προσκυνηματικών - θρησκευτικών επισκέψεων, κυρίως ημεδαπών.

Σε πολύ γενικές γραμμές, το τουριστικό κεφάλαιο του προορισμού «Αίγινα» δομείται γύρω από τρεις κεντρικούς βασικούς άξονες:

- Γειτνίαση με το λεκανοπέδιο Αττικής
- Πλούσιο φυσικό περιβάλλον
- Σημαντικοί πολιτιστικοί πόροι

Στη συνέχεια του 5^{ου} Κεφαλαίου θα επιχειρηθεί μια διερεύνηση των τριών αυτών αξόνων μέσω της καταγραφής και ανάλυσης των στοιχείων που καθορίζουν την

τουριστική προσφορά (ενότητα 5.2) και την τουριστική ζήτηση (ενότητα 5.3) της περιοχής.

5.2 Τουριστική προσφορά

Με τον όρο «τουριστική προσφορά» νοείται ένα σύνολο αγαθών και υπηρεσιών που προτείνεται στον τουρίστα - καταναλωτή και αφορά κάποιον προορισμό προκειμένου να ικανοποιηθούν μια σειρά από ανάγκες του που χαρακτηρίζονται ως «τουριστικές», και το οποίο θα του διαμορφώσει θετική ή αρνητική εικόνα για τον προορισμό αυτόν. Σύμφωνα με τον Βαρβαρέσο (2000), η τουριστική προσφορά διακρίνεται:

α) στην *πρωτογενή τουριστική προσφορά* που καθορίζει το βαθμό ελκυστικότητας και ενεργοποίησης της τουριστικής μετακίνησης μιας περιοχής και αναλύεται:

- i) στους φυσικούς πόρους (όπως δάση, θάλασσα, ήλιος, κλίμα) και
- ii) στους πόρους που δημιούργησε ο άνθρωπος (όπως μνημεία, μουσεία, πολιτισμός, κουλτούρα) και

β) στη *δευτερογενή τουριστική προσφορά* που προσαρμόζεται συνεχώς στις μεταβολές της τουριστικής ζήτησης αποτελώντας το δυναμικό στοιχείο του τουριστικού κυκλώματος και αναλύεται:

- i) στον γενικό εξοπλισμό ή γενικές εγκαταστάσεις που δεν αναφέρονται στην τουριστική δραστηριότητα (όπως μεταφορές, ύδρευση, ασφάλεια, υγεία) και
- ii) στις αμιγώς τουριστικές εγκαταστάσεις που δημιουργήθηκαν ειδικά για την κάλυψη των αναγκών της τουριστικής ζήτησης (όπως καταλύματα, κέντρα ψυχαγωγίας, κέντρα αναψυχής, εστιατόρια).

Με βάση την ανωτέρω ταξινόμηση, θα προχωρήσουμε στη συνέχεια στην αναλυτική παρουσίαση τόσο της πρωτογενούς όσο και της δευτερογενούς τουριστικής προσφοράς του τουριστικού προορισμού «Αίγινα».

5.2.1 Πρωτογενής τουριστική προσφορά

A) ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

• Γεωγραφική θέση

Η νήσος Αίγινα δεσπόζει σε προνομιακή θέση στο κέντρο του Σαρωνικού κόλπου ανάμεσα στα υπόλοιπα νησιά της περιοχής, κατέχοντας ένα κομβικό γεωγραφικό σημείο στο οποίο οφείλεται η ιστορικά μεγάλη εμπορική και ναυτική ανάπτυξή της και το οποίο της προσδίδει κεντρικό ρόλο στην τουριστική κίνηση σε όλη τη

διάρκεια του έτους, είτε ως τόπος ημερήσιας εκδρομής ή πολυήμερης διαμονής για διακοπές είτε ως ενδιάμεσος σταθμός για σκάφη αναψυχής και κρουαζιέρες. Παράλληλα η νευραλγική θέση του νησιού παρέχει στον επισκέπτη τη δυνατότητα απρόσκοπτης θέας ποικίλης μορφής προς όλα τα σημεία του ορίζοντα και ολόκληρο τον αργοσαρωνικό, την Πελοπόννησο και την Αττική.

- Μορφολογία τοπίου

Το μικρό νησί της Αίγινας διαθέτει στην περιορισμένη έκταση των μόλις 87 τετραγωνικών χιλιομέτρων μεγάλη ποικιλία τοπίων ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς, με μεγάλη διαφορετικότητα και συνεχείς εναλλαγές, τόσο παραθαλάσσια, με διάφορων ειδών μικρούς και μεγάλους κόλπους, όσο και ορεινά - ημιορεινά, με διάφορες μορφές χλωρίδας και πανίδας, δάση, εκτάσεις με παραδοσιακές καλλιέργειες και αξιόλογα οικοσυστήματα. Οι διαδρομές στο οδικό δίκτυο του νησιού δεν κουράζουν τον επισκέπτη και οι απρόσμενες αλλαγές της εικόνας αποτελούν εκπλήξεις που ικανοποιούν την ανάγκη αναζήτησης νέων εμπειριών και γνωριμίας άγνωστων και όμορφων τοποθεσιών. Όλη αυτή η ποικιλία εικόνων μπορεί να ταξινομηθεί σε τέσσερις γεωμορφολογικές ενότητες:

- τη βόρεια και δυτική περιοχή από την πόλη της Αίγινας έως τη Βαγιά με την ομαλή παράκτια ζώνη, που περιλαμβάνει και την πόλη της Αίγινας,
- το κεντρικό και βόρειο τμήμα με τις λοφοσειρές,
- την κεντρική υπερυψωμένη περιοχή στην οποία σχηματίζεται ένα είδος οροπεδίου με μέσο υψόμετρο 350 μέτρα (Μονή Χρυσολεόντισσας),
- το νότιο ορεινό τμήμα με τις μυτερές βουνοκορφές και τις μεγάλες κλίσεις προς τις ακτές, όπου βρίσκεται ο όγκος του βουνού Όρος με υψηλότερη κορυφή τα 531 μέτρα (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013).

Η μεγάλη αυτή ποικιλία τοπίων παρέχει στους τουρίστες-επισκέπτες τη δυνατότητα να πραγματοποιούν σύντομες μεταβάσεις από ένα σημείο του νησιού σε άλλο, σε χερσαία μέρη και σε ακτές, είτε ως ημερήσιες εκδρομές με επιστροφή είτε με διανυκτέρευση στους οικισμούς που διαθέτουν πληθώρα καταλυμάτων, αλλάζοντας παραστάσεις και βιώνοντας διαφορετικές εμπειρίες και συγκινήσεις.

- Χαρακτηρισμένα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους

Δύο περιοχές του νησιού έχουν χαρακτηριστεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους:

- Το ύψωμα «Όρος» και η γύρω περιοχή που περιλαμβάνει και τον αρχαιολογικό χώρο του Ιερού του Ελλανίου Διός (Απόφ. ΥΠ.ΠΟ. Α1/φ02/46057/1837 – ΦΕΚ 1039/Β/10-10-1980) και
- Η περιοχή Παλαιαχώρας - Μεσαγρού - Αφαίας που περιλαμβάνει και το Ιερό της Αφαίας (Απόφ. ΥΠ.ΠΟ. Φ02/64828/2019 – ΦΕΚ 42/Β/27-1-1984).

Με ανάλογες αποφάσεις άλλες περιοχές έχουν χαρακτηρισθεί ως δάση, δασικές εκτάσεις και καταφύγια άγριας ζωής (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιιάδη, 2007).

- Φυσικά πάρκα

Η κοιλάδα του Ελαιώνα, ο αρχαίος ελαιώνας της Αίγινας, βρίσκεται στο κέντρο σχεδόν του νησιού, στους πρόποδες του βουνού Όρος. Αποτελεί ένα φυσικό τοπίο ιδιαίτερης ομορφιάς, πλούσιο σε χλωρίδα και πανίδα, το οποίο λόγω της μη πρόσβασής του προς τη θάλασσα παρέμεινε ανέγγιχτο από οικοπεδοφάγους και οικοδομική δραστηριότητα, σε σημείο που μέχρι και σήμερα να αγνοείται η ύπαρξή του από πολλούς, ακόμα και ντόπιους. Τα τελευταία μόλις χρόνια δημιουργήθηκε ένας χωμάτινος δρόμος που οδηγεί στον ελαιώνα από τη δεύτερη παραλία του Μαραθώνα, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει ένα όμορφο μονοπάτι πεζοπορίας. Στον ελαιώνα ο επισκέπτης συναντά μέσα σε ένα τοπίο με αγριόχορτα, ρυάκια και αγριοκούνελα διάσπαρτες υπεραιώνობιες ελιές, ίσως από τις παλαιότερες των Βαλκανίων, με μεγάλους κορμούς ηλικίας άνω των 400 ετών. Ανάμεσα στα δένδρα βρίσκονται και τα ξωκλήσια της Αγίας Τριάδας, της Αγίας Κυριακής και του Αγίου Γεωργίου. Η άγνωστη αυτή πλευρά της Αίγινας θα πρέπει να προστατευθεί και να αναδειχθεί ως τόπος σπάνιας φυσικής ομορφιάς και αξίας (Newsbomb.gr, 2014).

- Λοιπά αξιόλογα φυσικά τοπία και οικοσυστήματα (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιιάδου, 2008)

- Η ευρύτερη περιοχή γύρω από την Ιερά Μονή Χρυσολέοντισσας, που αποτελεί ένα πλούσιο φυσικά εξελιγμένο δασικό οικοσύστημα, το οποίο συνθέτει σε συνδυασμό με τα γραφικά μικρά ξωκλήσια των γύρω κορυφών ένα ιδιαίτερο και ενδιαφέρον τοπίο.
- Η περιοχή κοντά στον οικισμό Γιαννάκηδες, στο κέντρο του νησιού και προς τα ανατολικά, στους βράχους της οποίας έχουν εντοπισθεί σημαντικά απολιθώματα.
- Η περιοχή Σφεντούρι στα νότια, που αποτελεί αξιόλογο φυσικό τοπίο με απρόσκοπτη θέα προς τη θάλασσα.
- Ο κατάφυτος λόφος Αγίου Νικολάου στα βόρεια, με όμορφη θέα προς τις

βόρειες παραλίες του νησιού, που αποτελεί πλέον προστατευόμενη περιοχή στην οποία απαγορεύεται κάθε δόμηση.

- Η νήσος Μονή απέναντι από την Πέρδικα, κηρυγμένο καταφύγιο άγριας ζωής και σημαντικός φυσικός βιότοπος με αξιόλογη πανίδα.
- Οι βραχονησίδες του Δήμου Αίγινας που αποτελούν άκρως ευαίσθητα οικοσυστήματα και απολαμβάνουν απόλυτης προστασίας και απαγόρευσης δόμησης.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πολλές από αυτές τις φυσικές ομορφιές δεν έχουν τύχει της ανάδειξης που τους αναλογεί και με την κατάλληλη προβολή θα μπορούσαν να αποτελέσουν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών.

- Θάλασσα

Η θάλασσα της νήσου Αίγινας ακολουθεί τα βιολογικά χαρακτηριστικά του Σαρωνικού κόλπου στο κέντρο του οποίου βρίσκεται. Το ρεύμα εισόδου των νερών του Αιγαίου κατά μήκος των ακτών της Αττικής ανατολικά της Αίγινας και εξόδου τους δυτικά της Αίγινας από το στενό των Μεθάνων, δημιουργεί έντονη συγγένεια της θάλασσας του νησιού με τις θάλασσες του Αιγαίου Πελάγους με τις οποίες συγκοινωνεί και μεγάλη βιοποικιλότητα σε κάθε είδους αλιεύματα, ιδίως μετά τον περιορισμό της ρύπανσης που επικρατούσε για δεκαετίες στην περιοχή, λόγω της λειτουργίας του πρωτοβάθμιου καθαρισμού λυμάτων του λεκανοπεδίου που ξεκίνησε στην Ψυτάλλεια το 1994 με τη χρήση του Κεντρικού Αποχετευτικού Αγωγού.

Η θάλασσα της Αίγινας γύρω από τις ακτές της είναι σχετικά ζεστή με τη θερμοκρασία της να φτάνει τους 26 °C κατά τους μήνες της τουριστικής αιχμής Ιούλιο και Αύγουστο, ενώ πέφτει στους 13 °C τους χειμερινούς μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο επιτρέποντας τη χειμερινή κολύμβηση. Σε μεγάλα βάθη πέραν των 70 μέτρων, η θερμοκρασία της θάλασσας παραμένει σχεδόν σταθερή ανεξαρτήτως εποχής, στους περίπου 14 με 15 °C. Σύμφωνα με τους Ζαρκάδη και Σακλαμπανάκη (7^ο Λύκειο Πειραιά), η περιεκτικότητα σε αλάτι κυμαίνεται μεταξύ 38,5% και 39,5% και γενικά δεν παρουσιάζει έντονες εποχικές μεταβολές.

Η βιοποικιλότητα στο βυθό κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας και στις αμυχές των βράχων της Αίγινας εμφανίζεται ιδιαίτερα πλούσια σε αρμονικές μορφές και χρωματισμούς, δημιουργώντας σε όσους την γνωρίσουν έντονη επιθυμία νέας επίσκεψης, εξερεύνησης και ανακάλυψης των μυστικών της (Aegina Portal, 2014). Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι η θάλασσα της περιοχής σε συνδυασμό με τις ακτές και τις παραλίες του νησιού, παρέχει όλες τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού και όλων των συναφών δραστηριοτήτων και αυτό

είναι πολύ σημαντικό για την τουριστική ανάπτυξη, αν αναλογισθεί κανείς ότι η αναφορά της λέξης «Ελλάδα» παραπέμπει αυτόματα τη σκέψη των ξένων υποψήφιων επισκεπτών στο στοιχείο της θάλασσας, ίσως το πλέον δημοφιλές από τα στοιχεία που απαρτίζουν το ελληνικό τουριστικό προϊόν.

- Ακτές - Παραλίες

Η νήσος Αίγινα διαθέτει περίπου 57 χιλιόμετρα συνολικό μήκος ακτών που σχηματίζουν μεγάλο αριθμό κόλπων και κολπίσκων, από τα οποία τα 12 χιλιόμετρα αποτελούν παραλίες καλής ποιότητας κατάλληλες για κολύμβηση, τα 30 χιλιόμετρα αποτελούν βραχώδεις αλλά προσιτές ακτές και τα υπόλοιπα 15 χιλιόμετρα είναι απρόσιτες βραχώδεις ακτές.

Τα 12 χιλιόμετρα των πλέον προσιτών για κολύμβηση ακτών αποτελούνται στο μεγαλύτερο μέρος τους από τις εξής κύριες παραλίες (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007):

- **Αγία Μαρίνα:** Βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του νησιού και πρόκειται για μία πεντακοσίων μέτρων οργανωμένη παραλία με καθαρή ψιλή άμμο, ρηχή θάλασσα και βυθό εξαιρετικά ήπιας διαμόρφωσης στο μεγαλύτερο μέρος του, περιστοιχισμένη από άλλες μικρότερες παραλίες, κόλπους και κολπίσκους από ιζηματογενή πετρώματα και νερά κατάλληλα για υποβρύχιο ψάρεμα που συνθέτουν τον ομώνυμο όρμο καθώς και εστιατόρια, ταβέρνες και ουζερί που καλύπτουν τις ανάγκες μεγάλου αριθμού λουομένων και επισκεπτών (Aegina Info, 2016).

- **Πόρτες:** Βρίσκεται επίσης στην ανατολική πλευρά νοτιότερα από την Αγία Μαρίνα, στο ομώνυμο ψαροχώρι. Αποτελείται από δύο μικρότερες παραλίες, μία αμμουδερή προσιτή σε όλους και μία με μεγάλη σε έκταση παραλία με βότσαλα, λίγο απόκρημνη, πευκόφυτη και βραχώδη. Η γύρω θάλασσα είναι κατάλληλη για ερασιτεχνική αλιεία και υποβρύχιο ψάρεμα και οι ταβέρνες της περιοχής προσφέρουν τοπικά αλιεύματα (Aegina Info, 2016).

- **Μαραθώνας:** Βρίσκεται σε απόσταση 5 χιλιομέτρων νοτιότερα από το κεντρικό λιμάνι, στη δυτική πλευρά του νησιού, και αποτελείται από δύο οργανωμένες διαδοχικές παραλίες με ευκαλύπτους και αξιόλογη χαμηλή βλάστηση από θάμνους και καλαμιές. Η πρώτη μεγαλύτερη παραλία που είναι μια από τις πρώτες οργανωμένες και η πλέον γνωστή στο νησί, διαθέτει καθαρό αμμώδη βυθό με βάθος που αυξάνεται σταδιακά, ικανοποιητική λουτρική υποδομή, θέσεις στάθμευσης και ταβέρνες. Η δεύτερη αποτελεί μία από τις πιο κοσμοπολίτικες παραλίες του νησιού με οργανωμένη πλαζ, ρηγά νερά στην αρχή της κατάλληλα και για μικρές ηλικίες,

βυθό ήπιας διαμόρφωσης με λευκή άμμο, αναψυκτήριο και μεγάλο χώρο στάθμευσης (Aegina Info, 2016).

- **Αιγινήτισσα:** Πρόκειται για μια αμμώδη και οργανωμένη παραλία με αρκετούς ευκαλύπτους και πυκνή βλάστηση που φτάνει μέχρι την ακτή. Βρίσκεται στη δυτική πλευρά του νησιού και λίγο νοτιότερα από τη θέση «Μαραθώνας», σε απόσταση 2 χιλιομέτρων από την Πέρδικα.

- **Κλήμα:** Παραλία αμμουδερή και κατάλληλη για κολύμβηση με καθαρά γαλάζια νερά, που βρίσκεται στο νοτιότερο σημείο του νησιού στην περιοχή «Κλειδί» στην κορυφή του ανάποδου τριγωνικού σχήματος της Αίγινας, δύο περίπου χιλιόμετρα νοτιοανατολικά από την Πέρδικα. Ο βυθός της είναι αρχικά αμμώδης, βαθιάνει σταδιακά και γίνεται στη συνέχεια σύνθετος. Πρόκειται για μια παραλία με φανατικούς φίλους, κύρια προτίμηση πολλών επωνύμων καλλιτεχνών και ανθρώπων του πνεύματος, που διαθέτει επαρκείς λουτρικές εγκαταστάσεις και αναψυκτήριο (Aegina Info, 2016).

- **Σαρπιάς:** Παραλία με χοντρή άμμο που σταδιακά δίνει τη θέση της σε βότσαλα, σε πευκόφυτο φυσικό τοπίο στο νότιο τμήμα του νησιού πολύ κοντά στην παραλία Κλήμα και την Πέρδικα, με καθαρά μπλε νερά, βότσαλα μέσα στη θάλασσα, αξιόλογο βυθό για φωτογράφιση και αναψυκτήριο (Aegina Info, 2016).

- **Πέρδικα:** Βρίσκεται στα νότια του νησιού προς τη δυτική πλευρά, στον ομώνυμο παραδοσιακό οικισμό που φημίζεται για τη θέα στο ηλιοβασίλεμα, το μικρό γραφικό λιμάνι και τις ψαροταβέρνες του. Δεν διαθέτει αμμουδιές ή οργανωμένες παραλίες και η ακτή είναι βραχώδης, η κολύμβηση όμως είναι δυνατή σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους ανάμεσα στα βράχια.

- **Σκάλα του Καραπάνου:** Πρόκειται για μια σχετικά μεγάλη, αρκετά οργανωμένη και αμμουδερή παραλία με αμμώδη βυθό ήπιας διαμόρφωσης, αναψυκτήριο και λουτρικές εγκαταστάσεις. Βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του νησιού λίγο νοτιότερα από την πόλη της Αίγινας και εκτείνεται στο άκρο της περιοχής που ονομάζεται «Περιβόλα». Οι ντόπιοι κάτοικοι αποκαλούν την ευρύτερη περιοχή ως «Άγιος Βασίλης» από το ομώνυμο εκκλησάκι που βρίσκεται στην περιοχή.

- **Βαγία:** Σχετικά μικρή σε έκταση παραλία με άμμο χωρίς έντονη πολυκοσμία που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νησιού, με κέντρο το μικρό λιμανάκι του οικισμού. Η παραλία χωρίζεται σε δύο τμήματα. Το ένα τμήμα είναι προς την ανατολική πλευρά της Βαγίας και το νησάκι «Νησίδα». Το δεύτερο τμήμα που εκτείνεται προς τη δυτική πλευρά με κατεύθυνση τον παραθεριστικό οικισμό Άγιοι

και τη Σουβάλα, είναι ήπιας διαμόρφωσης με αμμώδη πλαζ 300 - 400 μέτρων στην αρχή του, με εξαιρετικά θαλάσσια ύδατα, ομπρέλες, ξαπλώστρες και ταβέρνες, το οποίο αλλάζει σταδιακά αποκτώντας ήπια βραχώδη μορφή και μικρούς ρηχούς κολπίσκους εύκολης πρόσβασης, κατάλληλους για κολύμβηση (Aegina Info, 2016).

- **Σουβάλα:** Όλες οι παραλίες της περιοχής της Σουβάλας στο βόρειο μέρος ακολουθούν τη γενικότερη διαμόρφωση της βόρειας ακτογραμμής της νήσου, καθώς αποτελούνται από χαμηλές ακτές που προσδιορίζονται από εσοχές της θάλασσας μέσα στη στεριά και μύτες στεριάς που εισχωρούν για αρκετά μέτρα στη θάλασσα, σε βυθό από λεπτή και καθαρή άμμο, μικρό βάθος και ομαλή βάθυνση. Δεξιά και αριστερά του λιμανιού εκτείνονται δεκάδες παραλίες ήπιας διαμόρφωσης που στην πλειοψηφία τους δεν είναι αμμώδεις. Οι παραλίες με άμμο εμφανίζονται στην περιοχή κατ' εξαίρεση. Επίσης στην περιοχή υπάρχουν πολλές ταβέρνες, καφετέριες και μπαρ. Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι στη Σουβάλα υπάρχει και μια παραλία με ιαματικά νερά, γνωστή με την ονομασία «Θερμά». Πρόκειται για μια ιαματική πηγή με θερμά θειούχα ύδατα, κατάλληλα για θεραπεία ρευματισμών και δερματικών παθήσεων, ελάχιστα προβεβλημένη και αξιοποιημένη. (Aegina Info, 2016).

- **Ακρωτήριο Πλακάκια:** Σε ολόκληρη την περιοχή του ακρωτηρίου αυτού που βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του νησιού, 1,5 χιλιόμετρα βορειότερα της πόλης της Αίγινας, υπάρχουν μικρές αμμουδερές και μη οργανωμένες παραλίες που αποτελούν πόλο έλξης μεγάλου αριθμού κυρίως ντόπιων παραθεριστών.

- **Νήσος Μονή:** Στο πευκόφυτο και χωρίς μόνιμους κατοίκους νησάκι Μονή που βρίσκεται απέναντι από την Πέρδικα, τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλους με πεζοπορικό και αναρριχητικό ενδιαφέρον, υπάρχουν παραλίες με βαθιά και καθαρά νερά κατάλληλα για υποβρύχιο ψάρεμα στη μικρή χερσόνησο που εκτείνεται στο βόρειο και εξωτερικό τμήμα του, ενώ στην ανατολική εσωτερική πλευρά της Μονής προς τη μεριά της Πέρδικας με την οποία συνδέεται με τακτικά καθημερινά δρομολόγια το καλοκαίρι υπάρχει αμμώδης παραλία κατάλληλη για κολύμβηση με στοιχειώδη οργάνωση, επαρκείς λουτρικές εγκαταστάσεις και καντίνες.

Η πληθώρα των ακτών της νήσου μπορεί να ικανοποιήσει κάθε επιθυμία των τουριστών όσον αφορά τον θαλάσσιο τουρισμό, παρέχοντας δυνατότητες άσκησης πλήθους θαλάσσιων δραστηριοτήτων όπως κολύμβηση, ηλιοθεραπεία, καταδύσεις, ερασιτεχνική αλιεία, υποβρύχιο ψάρεμα, θαλάσσια σπορ κ.λπ.

- Κλίμα

Το ευχάριστο κλίμα της νήσου Αίγινας για το οποίο αναφερθήκαμε αναλυτικά στο 4^ο Κεφάλαιο, ευνοεί πολύ την προσέλκυση τουριστών καθόσον εκτός του ότι είναι από τα πιο υγιεινά κλίματα στην ευρωπαϊκή ήπειρο και κατάλληλο για ανάρρωση, είναι εξίσου κατάλληλο για θερινές κυρίως διακοπές, μπάνια, ηλιοθεραπεία, θαλάσσια σπορ και τουριστικές δραστηριότητες. Είναι θερμό και ημίξερο με μεσογειακά χαρακτηριστικά, ήπιους ανέμους μέχρι 6 Μποφόρ, θαλάσσια αύρα που το καλοκαίρι δροσίζει τις παράκτιες περιοχές, μεγάλες περιόδους νηνεμίας και ζεστά άνυδρα καλοκαίρια, ενώ οι χειμώνες είναι ήπιοι χωρίς φαινόμενα ολικού παγετού, χαλαζόπτωσης ή έντονης ομίχλης.

- Ηλιοφάνεια - Φυσικό φως

Η ηλιοφάνεια της νήσου Αίγινας η οποία είναι υψηλότερη από αυτή της Αθήνας, αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που έδωσαν στα ελληνικά νησιά την παγκόσμια φήμη των ιδανικών τόπων καλοκαιρινών διακοπών. Η νήσος Αίγινα αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα περιοχής ζεστού και φωτεινού ελληνικού καλοκαιριού που ευνοεί διακοπές τύπου ήλιος-θάλασσα, με αποτέλεσμα να έλκει τουριστικά ρεύματα κυρίως από τις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες το φυσικό ηλιακό φως είναι συγκριτικά περιορισμένο.

- Τοπικά προϊόντα

Το πανελληνίως αλλά και παγκόσμια πλέον γνωστό brand name «Φιστίκι Αιγίνης» που αναφέρεται στον μαζικά παραγόμενο στο νησί καρπό με την ιδιαίτερη γεύση και την ανώτερη των ξένων ποιότητά του, έχει ανακηρυχθεί το 1996 από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ). Η φιστικιά άρχισε να καλλιεργείται στο νησί περίπου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και επεκτάθηκε κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, αντικαθιστώντας σταδιακά την καλλιέργεια των αμπελιών (Γεωργίου, 2015). Σήμερα τα δένδρα της φιστικιάς αποτελούν παραδοσιακή καλλιέργεια της περιοχής και σε συνεργασία με την Ένωση Φιστικοπαραγωγών Αίγινας έχουν οριοθετηθεί τρεις περιοχές στα βόρεια και δυτικά του νησιού, όπου καλλιεργούνται σε μεγάλες ενιαίες εκτάσεις: η περιοχή Περιβόλας-Παγωνίου-Λεύκης, η περιοχή Αγίων Ασωμάτων και η περιοχή Κυψέλης (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιιάδη, 2007).

Τα φημισμένα *κανάτια της Αίγινας*, τα «Γενήτικα κανάτια» με το υποκίτρινο χρώμα και τα ιδιαίτερα σχέδια, πασίγνωστα ως ένα τεχνολογικό θαύμα που λόγω του

σχεδιασμού τους μπορούν να δροσίζουν το νερό εκτός ψυγείου, εξακολουθούν να παράγονται εδώ και αιώνες και μέχρι σήμερα με την ίδια παραδοσιακή τεχνική, αποτελώντας μια μορφή πολιτισμού για την περιοχή (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013). Η αγγειοπλαστική που αποτελεί τη δεύτερη παραδοσιακή ενασχόληση των κατοίκων της νήσου, έχει τις ρίζες της στα αρχαία χρόνια και συνεχίζει να ασκείται με τον ίδιο παραδοσιακό τρόπο μέχρι τις μέρες μας σε πολύ μικρότερη κλίμακα, στα κέντρα αγγειοπλαστικής που υπάρχουν κυρίως στην περιοχή του Μεσαγρού και στους Αγίους Ασωμάτων, στα μέρη δηλαδή όπου βρίσκεται η πλέον κατάλληλη για την κατασκευή πηλού πρώτη ύλη, το αργιλόχωμα (Καψάλης, 2006).

B) ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

Με τον όρο «ανθρωπογενείς πόροι» νοούνται οι πόροι που δημιούργησε ο άνθρωπος, που περιλαμβάνουν τόσο τις υλικές ανθρώπινες κατασκευές που μπορούν να προκαλέσουν τουριστική μετακίνηση όπως μουσεία, αρχαιολογικά μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί κ.ά., όσο και το υφιστάμενο άυλο υπόβαθρο που χαρακτηρίζει τον προορισμό και του προσδίδει τον ιδιαίτερο ανθρώπινο χαρακτήρα του όπως κουλτούρα, ήθη και έθιμα, γλώσσα, πολιτισμός κ.λπ. (Βαρβαρέσος, 2000). Η νήσος Αίγινα, λόγω της εξαιρετικά πλούσιας ιστορικής και παραδοσιακής διαδρομής της, έχει το προνόμιο να διαθέτει πληθώρα τέτοιων ανθρωπογενών πόρων, οι οποίοι αν αξιοποιηθούν ορθολογικά μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία μεγάλου αριθμού σημαντικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων και εφαλτήριο για την τουριστική ανάπτυξη και τη γενικότερη ανάδειξη του νησιού σε πανελλήνιο αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Με διαθέσιμο τόσο μεγάλης σπουδαιότητας πολιτιστικό πλούτο, η νήσος Αίγινα έχει την προνομιακή δυνατότητα να απευθύνεται σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς επισκέπτες τόσο γενικών όσο και ειδικών ενδιαφερόντων (Αρετόπουλος, 2009).

Στη συνέχεια και με βάση το προαναφερόμενο πλαίσιο, θα επιχειρηθεί μια περιληπτική αναφορά των κυριότερων ανθρωπογενών πόρων της νήσου Αίγινας.

1. Ανθρώπινες υλικές κατασκευές:

- Αρχαία μνημεία - Αρχαιολογικοί χώροι
 - Ο αρχαίος ναός της Αφαίας (Αθηνάς). Πρόκειται για έναν από τους πλέον καλοδιατηρημένους αρχαίους ναούς δωρικού ρυθμού που χτίστηκε μετά τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ. πάνω στα ερείπια ενός παλιότερου ναού,

βρίσκεται στο βορειοανατολικό μέρος του νησιού στο δρόμο προς την Αγία Μαρίνα μέσα σε πευκόφυτη περιοχή με θέα προς τη θάλασσα και αποτελεί διεθνούς σημασίας πόλο έλξης μεγάλου αριθμού επισκεπτών (Καβρουδάκη, 2006).

- Τα ερείπια του αρχαίου ναού του Απόλλωνα, πολύ κοντά στην πόλη της Αίγινας, που βρίσκεται στην κορυφή του λόφου της Κολώνας, της ακρόπολης του νησιού, όπου είχαν εγκατασταθεί οι προϊστορικοί κάτοικοι του νησιού (Καβρουδάκη, 2006).

- Το ιερό του Ελλάνιου Δία στο Ελλάνιο Όρος (ή Όρος) και οι πρόποδες του, στα νότια του νησιού, όπου εντοπίστηκε δίπλα σε αρχαίο οικισμό ο αρχαιότερος βωμός που έχει βρεθεί μέχρι σήμερα, ο οποίος ήταν αφιερωμένος στον Δία (Aegina Info, 2016).

- Το αρχαίο λατομείο στο Λεόντι, στα βόρεια του νησιού κοντά στη Σουβάλα.

- Οι τάφοι των Σαλαμινομάχων. Πρόκειται για σημαντικό αρχαίο μνημείο το οποίο δεν έχει μέχρι σήμερα αναδειχθεί. Βρίσκονται λαξευμένοι πάνω στους βράχους στη βορειοδυτική πλευρά του νησιού με κατεύθυνση προς το νησί της Σαλαμίνας, μαζί με υπολείμματα αρχαίου τύμβου (ExploringGreece.gr, 2016), σε ένα βραχώδες ακρωτήρι απέναντι από το σπίτι του Νίκου Καζαντζάκη στην περιοχή Λιβιάδι. Εκεί ενταφιάστηκαν με ξεχωριστές τελετές οι τριάντα νεκροί Αιγινήτες πολεμιστές που αγωνίστηκαν με τριάντα τριήρεις στο πλευρό των υπολοίπων Ελλήνων στη ναυμαχία της Σαλαμίνας κατά του Ξέρξη το 480 π.Χ. (Aegina's BlogSpot, 2016).

- Κλασικά μνημεία

- Ο Βενετσιάνικος Πύργος του Μάρκελλου μέσα στην πόλη της Αίγινας, ένα διώροφο επιβλητικό πέτρινο κτίριο με πολεμίστρες και εξώστες που χτίστηκε το 1802 για άγνωστο σκοπό. Επί Καποδίστρια αποτέλεσε κέντρο φιλοξενίας υψηλών προσώπων της εποχής (Aegina Info, 2016). Σήμερα το ισόγειο του πύργου χρησιμοποιείται περιστασιακά ως εκθεσιακός χώρος (Aegina.com.gr, 2016).

- Νεοελληνικά μνημεία

- Η κατοικία του Νίκου Καζαντζάκη στο Λιβιάδι, λίγο βορειότερα από την πόλη της Αίγινας.

- Ο Μητροπολιτικός ναός Αίγινας ή «Μεγάλη Εκκλησία», με κομβικό ρόλο στο νεότερο ελληνικό κράτος ενόσω η Αίγινα αποτελούσε την πρωτεύουσά του (Aegina Info, 2016), χτισμένη το 1806. Είναι η εκκλησία στην οποία ορκίστηκε η πρώτη ελληνική κυβέρνηση μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό (Aegina.com.gr, 2016).

- Το κυβερνείο, το διάφορο κτίριο στο κέντρο της πόλης της Αίγινας, πενήντα μέτρα από τον Μητροπολιτικό ναό, που φιλοξένησε την κυβέρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια και το προσωπικό του γραφείου. Μέσα στα χρόνια που ακολούθησαν χρησιμοποιήθηκε σαν αρχαιολογικό μουσείο και γυμνάσιο. Παλιότερα ονομαζόταν «παλάτι του μπαρμπα-Γιάννη» (Aegina Info, 2016).

- Το Εϋνάρδειο, δωρεά του Γάλλου φιλέλληνα Εϋνάρδου, βρίσκεται δίπλα στη Μητρόπολη και είναι ένα λιτό κτίριο με δωρική στοά που δημιουργήθηκε για να στεγάσει το «Κεντρικό σχολείο» του Ιωάννη Καποδίστρια που θα εκπαίδευε τους διδασκάλους. Από το 1926 στέγασε το Αρχαιολογικό Μουσείο και γι αυτό ο κόσμος το γνωρίζει ως «Μουσείο» ή «παλιό Μουσείο» (Aegina Info, 2016).

- Το Ορφανοτροφείο στην πόλη της Αίγινας, ανεγέρθηκε το 1828 και λειτούργησε το 1829 προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες στέγασης, σίτισης αλλά και μόρφωσης περισσότερων από 500 ανήλικων ορφανών που έχασαν τους γονείς τους στον απελευθερωτικό αγώνα. Στο μεγάλο για την εποχή του αυτό κτίριο λειτούργησε το Εθνικό Τυπογραφείο, το πρώτο Αρχαιολογικό Μουσείο και η πρώτη Εθνική Βιβλιοθήκη (Aegina Info, 2016).

- Όλα τα κτίρια νεοκλασικού ρυθμού που δημιουργήθηκαν μετά το 1828 που η πόλη της Αίγινας έγινε η πρώτη πρωτεύουσα της Ελλάδος, τα οποία συνυπάρχουν αρμονικά μέχρι σήμερα με τα νεότερα κτίρια άλλων ειδών αρχιτεκτονικής, προσδίδοντας μια ιδιαίτερη εικόνα στην πρωτεύουσα του νησιού.

- Θρησκευτικά μνημεία - Βυζαντινά μνημεία

- Το κυριότερο είναι η μονή του Αγίου Νεκταρίου (μονή Αγίας Τριάδος), λίγο βορειότερα από το κέντρο του νησιού, που αποτελεί πόλο έλξης χριστιανών ως τόπος προσκυνήματος εθνικής εμβέλειας.

- Τα ερείπια της κατεστραμμένης μεταβυζαντινής πόλης στην Παλαιά Χώρα, κοντά στο μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου, που αποτελούσε βυζαντινό θρησκευτικό κέντρο και θεωρείται ο Μυστράς της Αίγινας. Σήμερα στην περιοχή βρίσκονται διάσπαρτες περίπου σαράντα παλιές μικρές εκκλησίες (Aegina Info, 2016).

- Ο βυζαντινός ναός των Αγίων Θεοδώρων ή Όμορφη Εκκλησία, δημιούργημα του 13^{ου} αιώνα, έξω από την πόλη της Αίγινας.

- Το φρουριακού χαρακτήρα μοναστήρι της Παναγίας της Χρυσολεόντισσας στο όρος «Όρος» στα νότια του νησιού, που χτίστηκε στις αρχές του 17^{ου} αιώνα (Aegina Info, 2016).

- Η Παναγία η Φανερωμένη, στο μετόχι της Παναγίας της Χρυσολεόντισσας, που αποτελεί ένα από τα πλέον αξιόλογα προσκυνήματα της Αίγινας καθώς βρίσκεται μέσα σε κατακόμβη (Aegina Info, 2016). Στη μονή αυτή στις 15 Αυγούστου γίνεται το μεγαλύτερο πανηγύρι του νησιού (Σόμπολος, 2008).

- Η γυναικεία μονή της Αγίας Αικατερίνης με τη θαυματουργή εικόνα της, στα δεξιά του δρόμου που οδηγεί από την πόλη της Αίγινας προς τη μονή του Αγίου Νεκταρίου (Aegina Info, 2016).

- Η Εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου, του Αγίου Διονυσίου και του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, η Μητρόπολη της Αίγινας με τις τρεις Άγιες Τράπεζες, με σημαίνοντα ιστορικό ρόλο στο νεότερο ελληνικό κράτος, χτισμένη το 1806.

- Μουσεία

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο στην πόλη της Αίγινας, που ιδρύθηκε το 1829 στο νεοσύστατο κράτος και αποτελεί το πρώτο μουσείο της χώρας (Aegina Info, 2016).

- Το Μουσείο Χρήστου Καπράλου που βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά του νησιού τρία χιλιόμετρα έξω από την πόλη της Αίγινας. Περιλαμβάνει έξι αίθουσες - εργαστήρια και ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τα έργα του ζωγράφου και γλύπτη Χρήστου Καπράλου (Aegina Info, 2016).

- Το Λαογραφικό Μουσείο Αίγινας που στεγάζεται στην πόλη της Αίγινας σε νεοκλασικό κτίριο του 1828. Αν και βρίσκεται σε στάδιο διαμόρφωσης και εμπλουτισμού, διαθέτει πλήθος εκθεμάτων, παλαιά έπιπλα, τοπικές παραδοσιακές φορεσιές, ντοκουμέντα της μουσικής παράδοσης, το «Αιγινίτικο σπίτι», το «Χωριάτικο σπίτι», το «Σπίτι του ψαρά» κ.ά. (Aegina Info, 2016).

- Παραδοσιακοί οικισμοί

- Η περιοχή με τα πολλά νεοκλασικά κτίρια μέσα στην πόλη της Αίγινας, τα περισσότερα των οποίων δίνουν την πρώτη όμορφη εντύπωση στον επισκέπτη αφού βρίσκονται κατά μήκος της παραλίας χρωματισμένα σε γήινες αποχρώσεις. Πολλά από αυτά στεγάζουν στο ισόγειό τους παραδοσιακά γραφικά και ονομαστά καφενεία και ζαχαροπλαστεία (Aegina.com.gr, 2016).

- Ο παραδοσιακός οικισμός στο εσωτερικό της πόλης της Αίγινας, όπου μέσα στα στενά σοκάκια βρίσκονται σπίτια με αυλές, λουλούδια και δέντρα καθώς και γραφικά μικρά καταστήματα τα οποία δημιουργούν μια ιδιαίτερη και εντυπωσιακή εικόνα που ικανοποιεί τον επισκέπτη (Aegina.com.gr, 2016).

- Η Παλαιά Χώρα, που αποτελεί τον «νησιωτικό Μυστρά» της Αίγινας. Βρίσκεται μετά την μονή του Αγίου Νεκταρίου ανεβαίνοντας προς την Αγία Τριάδα και αποτελείται από έναν λόφο διάσπαρτο από περίπου σαράντα (40) μικρές εκκλησίες που δίνουν μια ιδιόμορφη μοναδική εικόνα. Αποτέλεσε στην αρχαιότητα ιερό χώρο λατρείας, αργότερα έγινε χώρος κατοίκησης όλων σχεδόν των κατοίκων του νησιού και καταστράφηκε από τις πειρατικές επιδρομές των Σαρακηνών και τη βίαιη επιδρομή του πειρατή Βαρβαρόσα το 1537, που λεηλάτησε και κατέστρεψε τα πάντα εκτός από τις μικρές εκκλησίες που σώζονται μέχρι τις μέρες μας. Η διαμορφωμένη σημερινή εικόνα αποτελεί μια ιδιαίτερη εμπειρία και μπορεί να αποτελέσει τόπο επίσκεψης, πεζοπορίας και ξενάγησης (Aegina Info, 2016).

2. Ανθρώπινες δραστηριότητες:

• Πολιτισμός - κουλτούρα

- Η ευτυχής συγκυρία να αποτελέσει η πόλη της Αίγινας την πρώτη πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους με τη συνεπαγόμενη συγκέντρωση σε αυτή ολόκληρου του πνευματικού και πολιτιστικού δυναμικού της εποχής, έδωσε ώθηση στην τοπική κουλτούρα και συνετέλεσε στην αυθόρμητη συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων στην εξέλιξη της πνευματικής ζωής. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να γεννηθούν στο νησί σπουδαίες πνευματικές προσωπικότητες σε διάφορους τομείς όπως ιστορικοί (Γ. Κουλιακούρδης, Π. Ηπειρώτης), ποιητές (Κ. Σαραντάκος, Α. Κυριακόπουλος, Τ. Γιαννούλης, Ν. Λιέβας, Α. Ανδρούτσος), ζωγράφοι (Φ. Κάππος, Κ. Γάλαρης), γλύπτες (Χ. Καπράλος, Β. Αντωνίου, Ν. Κλώνος) κ.ά. (Σόμπολος, 2008).

- Σήμερα η υποστήριξη των πολιτιστικών δρώμενων του νησιού γίνεται βασικά από τον Δήμο Αίγινας ο οποίος με τα περιορισμένα λόγω της κρίσης μέσα που διαθέτει μεταξύ των οποίων φιλαρμονική, χορωδία, δημοτικό θέατρο, λαογραφικό μουσείο, πνευματικά κέντρα και κοινωφελή ιδρύματα, επιχειρεί να διατηρήσει σε ικανοποιητικό επίπεδο τον τοπικό πολιτισμό και κουλτούρα.

- Στο νησί δραστηριοποιούνται μέχρι σήμερα δεκαεπτά (17) πολιτιστικοί και εξωραϊστικοί σύλλογοι, οι οποίοι σε συνεργασία με τον Δήμο Αίγινας συμβάλλουν στη διατήρηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων (Γεωργίου, 2015).

- Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και δύο πολιτιστικοί σύλλογοι γυναικών, ο «Σύλλογος Γυναικών Αίγινας» και ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Κυψέλης» που ιδρύθηκαν το 1978 και δραστηριοποιούνται σε πολιτιστικά, θεατρικά, μουσικά και

χορευτικά αντικείμενα, ενισχύοντας την προσπάθεια τόνωσης των τοπικών πολιτιστικών δρώμενων (Καψάλης, 2006).

- Γλώσσα

- Οι κάτοικοι της νήσου Αίγινας μιλούν την ελληνική γλώσσα χωρίς αξιόλογους ιδιοματισμούς και ιδιαιτερότητες. Σημαντικό τμήμα του ντόπιου πληθυσμού γνωρίζει και χρησιμοποιεί μία ή και περισσότερες ξένες γλώσσες, κυρίως εξαιτίας της εξάρτησης και της ενασχόλησης των περισσότερων κατοίκων με τον τουρισμό, όπως άλλωστε συμβαίνει και στα περισσότερα τουριστικά θέρετρα της χώρας, γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα την απρόσκοπτη ομαλή επικοινωνία των αλλοδαπών τουριστών με τους ντόπιους, χωρίς να δημιουργούνται ιδιαίτερα προβλήματα συνεννόησης.

- Παραδοσιακές ενασχολήσεις

- Η εκτεταμένη με ιστορία άνω των 100 ετών παραδοσιακή *καλλιέργεια της φιστικιάς* με το φημισμένο φιστίκι που διαφημίζει την περιοχή.
- Η από την αρχαιότητα *κεραμοποιία* με τις αναλλοίωτες στο χρόνο κατασκευαστικές τεχνικές και τα περίφημα αιγινίτικα κανάτια.
- Η *αλιεία*, η αρχαιότερη παραδοσιακή ενασχόληση των ντόπιων.
- Η *συλλογή του ρετσινιού* από πεύκα της δυτικής κυρίως πλευράς του νησιού.
- Η *χειροτεχνία* με την κατασκευή ενός είδους δαντέλας κεντημένης με έναν τοπικό και ιδιαίτερο τρόπο πλέξης, το «κοπανέλι» (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013).

- Ήθη και έθιμα - λαογραφικά στοιχεία - φολκλόρ

Η λαογραφική κληρονομιά της νήσου Αίγινας είναι ιδιαίτερη και χαρακτηριστική. Συναντάμε διάφορες μορφές παραδοσιακών εθιμικών εκδηλώσεων, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες:

- *Ο Αιγινίτικος γάμος*. Τα προικιά της νύφης παρουσιάζονται στους συγγενείς και τους φίλους του γαμπρού, οι οποίοι τα ραίνουν με ρύζι και τριαντάφυλλα. Μόλις στρωθεί το νυφικό κρεβάτι ακολουθεί γλέντι με χορούς και τραγούδια, ευχές και δώρα στους μελλόνυμφους. Μετά την τέλεση του μυστηρίου του γάμου, μαζεύονται όλοι στο «τραπέζι» όπου ξεκινάει νέο γλέντι με τοπικά παραδοσιακά μουσικά όργανα όπως βιολιά, σαμπτούρι και λάουντο (Σόμπολος, 2008).

- *Ο χορός της Λαμπρής*. Πρόκειται για διπλό χορό που ξεκινούσε ανήμερα την Κυριακή του Πάσχα, διαρκούσε τρεις ολόκληρες ημέρες και επαναλαμβανόταν κάθε

Πέμπτη για τρεις συνεχόμενες εβδομάδες. Πρώτος ξεκινούσε στην πλατεία της Παναγίας της Φορίτισσας ο μικρός χορός, στον οποίο συμμετείχαν κυρίως οι νέοι του νησιού και ο καθένας τους φανέρωνε την αγάπη του στην κοπέλα που αγαπούσε. Μόλις τελείωνε ο μικρός χορός, ακολουθούσε ο μεγάλος χορός με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων, ανάλογα με το φύλο και την ηλικία τους, που γινόταν στην πλατεία της Εκκλησίας του Σταυρού. Και στον μικρό και στον μεγάλο χορό, οι τραγουδιστές και τα μουσικά όργανα κατείχαν εξέχοντα ρόλο. Το έθιμο αναβιώνει σήμερα κάθε Λαμπρή στην Εκκλησία του Σταυρού στην Παλαιοχώρα (Aegina.com.gr, 2016).

- *Το έθιμο του Κλήδονα.* Αναβιώνει κάθε χρόνο την παραμονή της γιορτής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, στις 23 Ιουνίου. Μια κοπέλα του νησιού της οποίας ζουν και οι δύο γονείς, γεμίζει σιωπηρά ένα κανάτι με νερό και το φέρνει στο σπίτι της με απόλυτη μυστικότητα. Εκεί την περιμένουν νέοι και νέες που ρίχνουν μέσα στο νερό που έφερε η κοπέλα ένα δαχτυλίδι ή σκουλαρίκι ή κάποιο άλλο αντικείμενο και αφήνουν το κανάτι ολόκληρο το βράδυ στην ύπαιθρο για να το δουν τα αστέρια. Την επόμενη ημέρα της γιορτής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, συγκεντρώνονται ξανά και βγάζουν τα αντικείμενα από το κανάτι, δηλαδή «ανοίγουν τον Κλήδονα». Ενώ βγαίνουν ένα - ένα τα αντικείμενα, απαγγέλουν ταυτόχρονα διάφορα αστεία περιπαικτικά στιχάκια, τα οποία αποτελούν χρησμό για τον νέο ή τη νέα στον οποίο ανήκει το κάθε αντικείμενο που βγαίνει από το κανάτι εκείνη τη στιγμή (Aegina.com.gr, 2016).

- *Το έθιμο του Λειδινού.* Γίνεται κάθε χρόνο την ημέρα του Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου και πραγματοποιείται μια μορφή αναπαράστασης του θανάτου του καλοκαιριού. Λειδινό ονομαζόταν το καλοκαιρινό μικρό απογευματινό γεύμα, το οποίο εκείνη την ημέρα οδηγείται στο θάνατο. Η αναπαράσταση του θανάτου γίνεται με τη χρήση ενός ανδρικού ομοιώματος που έχουν κατασκευάσει από πανιά και άχυρα με ένα κανάτι με τραγιάσκα για κεφάλι, ενώ στη θέση των γεννητικών οργάνων του έχουν τοποθετήσει ένα γουδοχέρι και δύο ρόδια (Aegina.com.gr, 2016).

- Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Στο νησί της Αίγινας πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις ποικίλου περιεχομένου, όπως εκθέσεις, παζάρια, μουσικές εκδηλώσεις, φεστιβάλ παραδοσιακών χορών, φεστιβάλ θεάτρου και ομιλίες, που οργανώνονται κυρίως από τους μέχρι σήμερα δεκαεπτά εξωραϊστικούς και πολιτιστικούς συλλόγους που δραστηριοποιούνται στην περιοχή σε συνεργασία με τον Δήμο Αίγινας,

συμβάλλοντας αποφασιστικά στην τοπική κοινωνικο-πολιτισμική ανάπτυξη (Γεωργίου, 2015). Στη συνέχεια θα αναφέρουμε μερικές μόνο από αυτές τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι περισσότερες των οποίων είναι σχετικά πρόσφατες και δηλώνουν τη βούληση στήριξης των πολιτιστικών δρώμενων και της τουριστικής προβολής.

- *Τριήμερες εορταστικές εκδηλώσεις για τον Ιωάννη Καποδίστρια*. Διοργανώνονται κάθε χρόνο από τον Δήμο Αίγινας στη μνήμη του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδος, περιλαμβάνοντας δοξολογία στον Μητροπολιτικό ναό, κατάθεση στεφάνων, παρουσίαση βιβλίων, προβολή ταινιών, αγώνα δρόμου και ημερίδες με σχετικά θέματα, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον όχι μόνο Ελλήνων αλλά και ξένων, κυρίως από λαούς όπου ο συγκεκριμένος πολιτικός άφησε ανεξίτηλες μνήμες (Γεωργίου, 2015).

- *Το Φεστιβάλ Φιστικιού*. Ξεκίνησε μόλις το 2009 από τον Δήμο Αίγινας σε συνεργασία με την Κοινωφελή Επιχείρηση του Δήμου και με τοπικούς φορείς, με σκοπό την προβολή του τοπικού αυτού προϊόντος, την εμπορική προώθησή του, την οικονομική ενίσχυση των παραγωγών, την ανάδειξη της ιστορίας, της λαογραφίας και του πολιτισμού του τόπου και τέλος την τουριστική και οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Στο πλαίσιο αυτό, διοργανώνονται ξεναγήσεις σε πολιτιστικούς χώρους, εκθέσεις φωτογραφίας, εικαστικές εκθέσεις, επιμορφωτικές ημερίδες, παρουσιάσεις βιβλίων, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές βραδιές, ποιητικές βραδιές, αγώνες δρόμου, επιδείξεις υφαντικής τέχνης, γαστρονομικές προτάσεις, εκδηλώσεις για ΑΜΕΑ και παιδικές δραστηριότητες (Γεωργίου, 2015).

- *Το Διεθνές Μουσικό Φεστιβάλ Αίγινας*. Διοργανώθηκε για πρώτη φορά το 2005 υπό την αιγίδα του Δήμου Αίγινας με κύριο προσανατολισμό τη μουσική δωματίου και λόγω της πολύ μεγάλης επιτυχίας του συνεχίζεται μέχρι σήμερα σε έναν ειδυλλιακό χώρο δίπλα στη θάλασσα, κεντρίζοντας το ενδιαφέρον ντόπιων και τουριστών και προβάλλοντας διεθνώς την πολιτιστική Αίγινα.

- *Φεστιβάλ παραδοσιακών χορών Αίγινας*. Διοργανώθηκε για πρώτη φορά το 2011 με τη συνεργασία του Μορφωτικού Συλλόγου «Ιωάννης Καποδίστριας» και του Δήμου Αίγινας και έκτοτε συνεχίζεται κάθε χρόνο παρουσιάζοντας βασικά παραδοσιακούς χορούς από ολόκληρη την Ελλάδα και προσελκύοντας ντόπιους και παραθεριστές, μπροστά στην λευκή και γραφική μικρή εκκλησία του Αγίου Νικολάου του θαλασσινού που δεσπόζει στο λιμάνι της Αίγινας (Γεωργίου, 2015).

- *Φεστιβάλ Θεάτρου Αίγινας*. Πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά το 2005 με βασικό διοργανωτή τον Μορφωτικό Σύλλογο «Ιωάννης Καποδίστριας» υπό την

αιγίδα του Δήμου Αίγινας, με σκηνικό στην αυλή του παλιού Κυβερνείου και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με τη συμμετοχή βασικά ερασιτεχνών καλλιτεχνών από την Αίγινα (Γεωργίου, 2015).

- Θρησκευτικές εκδηλώσεις

Το θρησκευτικό συναίσθημα είναι ανεπτυγμένο στην Αίγινα και πολλές τοπικές θρησκευτικές εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Στη συνέχεια θα αναφερθούν οι κυριότερες από τις θρησκευτικές εκδηλώσεις της περιοχής, πέραν όσων πραγματοποιούνται γενικευμένα σε πανελλαδικό επίπεδο.

- *Η εορτή του Αγίου Νεκταρίου* στις 9 Νοεμβρίου. Μεγάλος αριθμός επισκεπτών η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων είναι Έλληνες, επισκέπτονται την ημέρα της κοίμησης του Αγίου - προστάτη του νησιού το μοναστήρι του που φιλοξενεί τα ιερά λείψανα για να προσκυνήσουν και να προσευχηθούν. Εκτός από την αρχιερατική Θεία Λειτουργία, πραγματοποιείται αγρυπνία, λιτάνευση των ιερών λειψάνων του Αγίου στους κεντρικούς δρόμους της πόλης της Αίγινας και πανήγυρις.

- *Το πανηγύρι της Παναγίας της Χρυσολέοντισσας* στις 15 Αυγούστου. Την ημέρα αυτή της κοίμησης της Θεοτόκου, πραγματοποιείται το πανηγύρι της μονής της Παναγίας της Χρυσολέοντισσας που είναι και το μεγαλύτερο πανηγύρι του νησιού.

- *Η εορτή του πολιούχου της Αίγινας Αγίου Διονυσίου* στις 17 Δεκεμβρίου. Η ημέρα αυτή έχει οριστεί ως ολοήμερη αργία για το νησί. Ο διήμερος εορτασμός περιλαμβάνει σημαιοστολισμό, εσπερινό, δοξολογία στον Μητροπολιτικό ναό, λιτάνευση της ιεράς εικόνας του Αγίου με τη συμμετοχή επισήμων και πανήγυρη.

- *Η εορτή του Αγίου Σώζοντα* στις 7 Σεπτεμβρίου. Η μνήμη του τιμάται με ιδιαίτερη ευλάβεια στην Πέρδικα όπου έχει ανεγερθεί ιερός ναός στο όνομά του Αγίου, με πανηγύρι στο οποίο συρρέει μεγάλος αριθμός επισκεπτών.

- *Το πανηγύρι της Αγίας Μαρίνας* στις 17 Ιουλίου. Πραγματοποιείται κάθε χρόνο στον οικισμό της Αγίας Μαρίνας μέσα στην καρδιά του καλοκαιριού, προσελκύοντας μεγάλο αριθμό παραθεριστών, ελλήνων και ξένων.

Από ολόκληρη την προηγηθείσα ανάλυση της πρωτογενούς τουριστικής προσφοράς της περιοχής, είναι εμφανές ότι η νήσος Αίγινα εκτός από πλούσιους φυσικούς πόρους διαθέτει και πλούσιους, ιδιαίτερους και σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους και κληρονομιά. Η τουριστική ανάπτυξη του νησιού δεν θα πρέπει κατά συνέπεια να είναι αποκλειστικά συνδεδεμένη με τον μεγάλο αριθμό φυσικών πόρων αλλά θα πρέπει να συνδεθεί άρρηκτα με την ως επί το πλείστον άγνωστη πολιτιστική προσφορά, ενέργεια για την οποία συνυπάρχουν όλες οι συνθήκες, τα εφόδια και οι

προϋποθέσεις, έτσι ώστε το αναβαθμισμένο τουριστικό προϊόν να αποτελέσει πηγή προσέλκυσης επισκεπτών σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

5.2.2 Δευτερογενής τουριστική προσφορά

Α) ΓΕΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

Ο γενικός εξοπλισμός ενός προορισμού δεν απευθύνεται αποκλειστικά στον τουρισμό, τον διευκολύνει όμως σημαντικά ενεργοποιώντας την τουριστική ζήτηση, καθώς το επίπεδο ανάπτυξης του παίζει σημαντικό ρόλο στο είδος των μορφών τουρισμού που μπορούν να ευδοκιμήσουν, να διατηρηθούν ή να αναπτυχθούν. Η συνοπτική αναφορά στις γενικές εγκαταστάσεις της νήσου Αίγινας που ακολουθεί, αναλυτικότερη αναφορά των περισσότερων εκ των οποίων έγινε στο προηγούμενο 4^ο Κεφάλαιο, σχετίζεται άμεσα με το βαθμό της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής και την ποιότητα ζωής της (Βαρβαρέσος, 2000).

- Μεταφορικά μέσα - μεταφορές - συγκοινωνίες

Δυστυχώς η νήσος Αίγινα δεν διαθέτει αεροδρόμιο, με ότι αυτό συνεπάγεται για τις οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους. Παρ' όλα αυτά, έχει το προνόμιο της γειτνίασης με την πρωτεύουσα, το κεντρικό λιμάνι της χώρας και το κεντρικό της αεροδρόμιο. Η ακτοπλοϊκή σύνδεση με τον Πειραιά διαρκεί από 35 έως 90 λεπτά ανάλογα με το μέσο μεταφοράς και είναι τακτική το χειμώνα και πυκνή το καλοκαίρι με διάφορα πλωτά μέσα, καθιστώντας την πρόσβαση στο νησί εύκολη. Παράλληλα υπάρχει και κάποια αραιή ακτοπλοϊκή σύνδεση του Πειραιά με τα λιμάνια της Σουβάλας και της Αγίας Μαρίνας. Επιπλέον η Αίγινα συνδέεται ακτοπλοϊκά με το Αγκίστρι, τα Μέθανα, την Επίδαυρο, την Ύδρα, τον Πόρο και τις Σπέτσες.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί η ανυπαρξία μεγάλου εμπορικού λιμένα, γεγονός που εμποδίζει την προσέγγιση πλοίων μεγάλης χωρητικότητας τόσο για την τροφοδοσία του νησιού όσο και για την άφιξη μεγαλύτερου όγκου τουριστών, αποτελώντας εμπόδιο στην οικονομική και την τουριστική ανάπτυξή του (Αρετόπουλος, 2009).

Όσον αφορά τις εσωτερικές συγκοινωνίες του νησιού, το οδικό του δίκτυο που είναι σχετικά καλό ανέρχεται σε περίπου 500 χιλιόμετρα, τα περισσότερα ασφαλτοστρωμένα, που χρήζουν συντήρησης και βελτίωσης. Οι μαζικές μεταφορές γίνονται κυρίως από το ΚΤΕΛ με παλιά λεωφορεία σε μη τακτικά δρομολόγια και με τον κόσμο να συνωστίζεται το καλοκαίρι, ενώ τα ταξί λειτουργούν συμπληρωματικά, μαζί με γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων και δικύκλων. Τα μόνιπα αμαξίδια στην

πόλη της Αίγινας καλύπτουν μικρές διαδρομές και η συμβολή τους συνίσταται κυρίως στη γραφική τους εικόνα. Κυκλοφοριακό πρόβλημα και ανεπάρκεια χώρων στάθμευσης παρουσιάζεται στην πόλη της Αίγινας το καλοκαίρι.

- Λιμενικές εγκαταστάσεις

Τα λιμάνια και οι μαρίνες ενός νησιωτικού τουριστικού προορισμού επιτελούν πρωταρχικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη καθόσον οι δυνατότητες ελλιμενισμού καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το εισερχόμενο τουριστικό ρεύμα. Το νησί της Αίγινας διαθέτει πληθώρα φυσικών όρμων με λιμενικές εγκαταστάσεις επαρκείς ή στοιχειώδεις, τα οποία εξυπηρετούν διάφορους τύπους σκαφών (επιβατικά, θαλαμηγούς, αλιευτικά, ιστιοπλοϊκά κ.λπ.), με βασικό λιμένα του νησιού αυτόν της πόλης της Αίγινας και με τα λιμάνια της Σουβάλας και του Λεοντίου να λειτουργούν επικουρικά (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007). Η γενική εικόνα των λιμενικών εγκαταστάσεων της νήσου Αίγινας δεν είναι καλή και υστερεί των απαιτήσεων, καθιστώντας ως πρώτη στη ανάγκη τη δρομολόγηση δράσεων για τη δημιουργία σύγχρονων λιμενικών υποδομών, εκσυγχρονισμού των υπαρχόντων και κατασκευής νέων, δεδομένου ότι ο τουρισμός αποτελεί την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. Τα έργα αυτά θα επιτρέψουν την προσέγγιση μεγάλων πλοίων μεταφοράς επισκεπτών αλλά και εμπορευμάτων, ελλιμενισμό νέων τουριστικών σκαφών και ταχύπλοων, εξυπηρέτηση περισσότερων μικρών ιδιωτικών σκαφών, ανάπτυξη της κρουαζιέρας, απεξάρτηση από τις καιρικές συνθήκες, αποσυμφόρηση των τριών κύριων λιμανιών και γενικώς αναβάθμιση του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος.

Σύμφωνα με στοιχεία του Λιμενικού Ταμείου και των Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου Αίγινας, στο νησί λειτουργούν τα ακόλουθα α) λιμάνια, β) λιμενίσκοι και γ) αγκυροβόλια (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδη, 2007):

α) ΛΙΜΑΝΙΑ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ :

- *Λιμάνι Αίγινας.*

Βρίσκεται στη δυτική πλευρά του νησιού και αποτελεί εξ ολοκλήρου τεχνητό λιμένα. Είναι το δεύτερο σε κίνηση στην Αττική μετά τον Πειραιά και δέχεται περισσότερες από 50 προσεγγίσεις την ημέρα και περίπου 80 τις περιόδους αιχμής. Ετησίως μέσω του λιμανιού της Αίγινας διακινούνται περισσότεροι από δύο εκατομμύρια (2.000.000) επιβάτες και περίπου τριακόσιες χιλιάδες (300.000) οχήματα κάθε τύπου (Αρετόπουλος, 2009). Αποτελείται από τον παλιό (ανατολικό) λιμένα που χρησιμοποιείται από τα μικρότερα σκάφη και νέο (δυτικό) λιμένα όπου

δένουν τα μεγαλύτερα επιβατηγά - οχηματαγωγά. Στη μεγάλη προβλήτα που βρίσκεται παράλληλα με τον προσήνεμο μόλο, ελλιμενίζονται τα ιπτάμενα δελφίνια. Η ύπαρξη εναλίων αρχαιοτήτων στο βόρειο άκρο του λιμανιού οι οποίες αποτελούν εμπόδιο στην εμβάθυνση και στη δημιουργία υποδομών του θαλάσσιου χώρου, αποτελεί χαρακτηριστική ιδιαιτερότητά του. Το λιμάνι είναι εκτεθειμένο στους δυτικούς και νότιους κυματισμούς, με συνέπεια κάθε φορά που στην περιοχή πνέουν ισχυροί δυτικοί - νοτιοδυτικοί άνεμοι να διακόπτεται η συγκοινωνία. Επιπροσθέτως, η κίνηση των επιβιβαζόμενων και αποβιβαζόμενων οχημάτων γίνεται αναγκαστικά μέσα από την πόλη, δημιουργώντας έντονα κυκλοφοριακά προβλήματα ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες. Η πραγματοποίηση εκβάθυνσης και η δημιουργία νέας προβλήτας κρίνονται επιβεβλημένες, έτσι ώστε να δοθεί η δυνατότητα προσέγγισης περισσότερων σκαφών και να αποτρέπεται η αναμονή τους ανοικτά του λιμανιού.

- *Λιμάνι Σουβάλας.*

Αποτελεί το δεύτερο σε κίνηση λιμάνι του νησιού, βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του και διαθέτει μικρής κλίμακας λιμενικές εγκαταστάσεις που ενώ παλαιότερα εξυπηρετούσαν μόνο μικρά σκάφη, σήμερα εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης του τοπικού οικισμού και της μικρότερης απόστασης από το λιμάνι του Πειραιά σε σχέση με το λιμάνι της Αίγινας, εξυπηρετεί δρομολόγια επιβατηγών - οχηματαγωγών πλοίων κυρίως ανοικτού τύπου. Το λιμάνι της Σουβάλας είναι ευάλωτο ιδίως στους βόρειους ανέμους, ενώ η διακίνηση επιβιβαζόμενων και αποβιβαζόμενων οχημάτων πραγματοποιείται μέσα από τον παραλιακό δρόμο προκαλώντας παρόμοια με το λιμάνι της Αίγινας προβλήματα συνωστισμού και όχληση των κατοίκων. Οι εργασίες επέκτασης του λιμανιού της Σουβάλας θεωρούνται επιβεβλημένες.

- *Λιμάνι Λεοντίου.*

Στον εμπορικό λιμένα του Λεοντίου, στα βόρεια του νησιού και λίγα χιλιόμετρα δυτικά από τη Σουβάλα, οι βελτιωμένες τα τελευταία χρόνια λιμενικές εγκαταστάσεις εξυπηρετούν σε σχετικά ικανοποιητικό βαθμό τον ελλιμενισμό των υδροφόρων σκαφών που εφοδιάζουν με νερό την περιοχή καθώς και εμπορικών πλοίων μεταφοράς εμπορευμάτων και αδρανών υλικών (Αρετόπουλος, 2009). Παράλληλα, λειτουργεί ένα υποτυπώδες μικρό αλιευτικό καταφύγιο.

β) ΔΙΜΕΝΙΣΚΟΙ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ :

- *Ακρογιαλίου.* Βρίσκεται νότια του λιμανιού της Αίγινας.
- *Φάρου.* Βρίσκεται εντός του λιμανιού της Αίγινας.

- *Αγίου Βασιλείου*. Βρίσκεται 4 χιλιόμετρα από το κεντρικό λιμάνι με κατεύθυνση νότια προς την Πέρδικα.
- *Κακοπέρατον*. Βρίσκεται στη νότια πλευρά του νησιού, κοντά στην Παχιά Ράχη.
- *Πέρδικας*. Στα νότια και δυτικά του νησιού, στο γνωστό ψαροχώρι Πέρδικα.
- *Πορτών*. Αποτελείται από δύο μικρούς λιμενίσκους και βρίσκεται στο ανατολικό μέρος του νησιού, στο γραφικό ψαροχώρι Πόρτες.
- *Αγίας Μαρίνας*. Στον γνωστό οικισμό. Διαθέτει επίσης δύο μικρούς λιμενίσκους.
- *Βαγίας*. Βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του νησιού.
- *Κάλαβρου*. Βρίσκεται κοντά στη Βαγία στα βόρεια του νησιού.

Οι ανωτέρω λιμενίσκοι που εξυπηρετούν τουριστικά σκάφη, μικρά επιβατικά και αλιευτικά, διαθέτουν στοιχειώδεις υποδομές.

γ) ΑΓΚΥΡΟΒΟΛΙΑ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ :

- *Αγίων Αναργύρων*. Βρίσκεται στα βόρεια του νησιού.
- *Καβουρόπετρας*. Βρίσκεται στην περιοχή της Κυψέλης.
- *Βλυχάδας*. Βρίσκεται στα νότια της Αγίας Μαρίνας.

Τα προαναφερόμενα αγκυροβόλια χρησιμοποιούνται κυρίως από τα αλιευτικά σκάφη και λειτουργούν αυθαίρετα.

- Τηλεπικοινωνίες - Ταχυδρομεία

Η νήσος Αίγινα καλύπτεται πλήρως με όλες τις απαραίτητες υποδομές που εξυπηρετούν τις ανάγκες τηλεπικοινωνίας με οποιοδήποτε σύγχρονο μέσο, με το σύνολο σχεδόν του δικτύου του ΟΤΕ να είναι υπόγειο (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007). Σε παρόμοιο επίπεδο λειτουργούν και οι ταχυδρομικές υπηρεσίες του νησιού.

- Δίκτυο ηλεκτροδότησης

Σε γενικές γραμμές το δίκτυο ηλεκτροδότησης της νήσου Αίγινας κρίνεται ικανοποιητικό και καλύπτει τις ανάγκες της περιοχής τόσο το χειμώνα όσο και κατά τους θερινούς μήνες (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007), με το ρεύμα να έρχεται μέσω υποθαλάσσιων καλωδίων από τα Μέθανα και διανέμεται στους καταναλωτές μέσω του υπάρχοντος δικτύου. Εξαιρέση αποτελούν οι διακοπές ρεύματος κατά τις περιόδους αιχμής, λόγω του ότι το νησί δεν διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές παραγωγής ρεύματος ούτε τους κατάλληλους εξομοιωτές τάσης.

- Δίκτυο ύδρευσης

Η έλλειψη αξιόλογων υδάτινων πόρων που χαρακτηρίζει τη νήσο Αίγινα, έχει αναγάγει το θέμα της υδροδότησης σε ένα από τα πλέον σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή. Τους θερινούς κυρίως μήνες με την αύξηση του τουρισμού, παρουσιάζονται συχνά φαινόμενα πτώσης πίεσης και διακοπής της παροχής ύδατος. Η νήσος Αίγινα είναι επί πολλά χρόνια εξαρτώμενη από την αγορά ύδατος και τη μεταφορά του με υδροφόρα σκάφη, γεγονός που επιφέρει αλυσιδωτές επιβαρύνσεις στο κόστος αγαθών και υπηρεσιών ευρείας χρήσεως. Η υδροδότηση επιτυγχάνεται με τον συνδυασμό της εκμετάλλευσης του φτωχού υδροφόρου ορίζοντα με δημοτικές και ιδιωτικές γεωτρήσεις και της μεταφοράς πόσιμου νερού της ΕΥΔΑΠ με υδροφόρες, ενώ για τις ατομικές ανάγκες πόσης καταναλώνονται μεγάλες ποσότητες εμφιαλωμένου νερού. Σε εξέλιξη βρίσκονται σήμερα εργασίες σύνδεσης της νήσου με το δίκτυο της ΕΥΔΑΠ μέσω υποθαλάσσιου αγωγού.

- Αποχετευτικό δίκτυο

Η νήσος Αίγινα δεν διαθέτει αποχετευτικό δίκτυο λυμάτων ή ομβρίων υδάτων ούτε μονάδα βιολογικού καθαρισμού. Το υπάρχον δίκτυο αποχέτευσης είναι απαρχαιωμένο και τα λύματα κυρίως των μικρών και απόμακρων οικισμών διοχετεύονται σε απορροφητικούς βόθρους, ενώ στους παραθαλάσσιους οικισμούς και στις περισσότερες τουριστικές περιοχές απορρίπτονται απευθείας στη θάλασσα. Ιδιαίτερα έντονο πρόβλημα αντιμετωπίζει η πόλη της Αίγινας, με καταστροφικές συνέπειες για τη θάλασσα του λιμανιού.

- Δίκτυο συγκομιδής και διαχείρισης απορριμμάτων

Τα σκουπίδια συλλέγονται με δυσκολία από τα απορριμματοφόρα του Δήμου εξαιτίας του μεγάλου βαθμού διασποράς των οικισμών. Το υφιστάμενο σύστημα περισυλλογής και διαχείρισης των στερεών αποβλήτων είναι ανεπαρκές, ιδίως κατά τους θερινούς μήνες, και τα στερεά απόβλητα μετά την αποκομιδή τους πρέπει να μεταφορτωθούν σε containers και να μεταφερθούν μέσω θαλάσσης σε χωματερές της Αττικής.

- Εμπορικά καταστήματα - επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής

Το νησί διαθέτει πληθώρα εμπορικών καταστημάτων ένδυσης, υπόδησης, ειδών δώρων, παντοπωλεία, φαρμακεία, περίπτερα, τουριστικά πρακτορεία, χώρους πώλησης αναμνηστικών κ.λπ., τα οποία καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών ντόπιων κατοίκων και τουριστών. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις εστίασης

και αναψυχής, υπάρχει διάσπαρτη σε όλο το νησί μεγάλη ποικιλία επιλογών και ικανός αριθμός εστιατορίων, ταβερνών, ουζερί, μεζεδοπωλείων, fast food, κρεπερί κ.ά., που ικανοποιεί όλες τις γαστρονομικές επιθυμίες, με το νησί να απευθύνεται κυρίως στους φίλους του φρέσκου ψαριού όπου η Πέρδικα διατηρεί τα πρωτεία, καθώς και μεγάλος αριθμός κέντρων διασκέδασης, αιθουσών ψυχαγωγίας, μπαρ, club, καφενείων (παραδοσιακών και μη), internet cafe και κινηματογράφων, που μαζί με το δημοτικό θέατρο καλύπτουν τις περισσότερες μορφές διασκέδασης.

- Διοικητικές και λοιπές βασικές υπηρεσίες

Όλες οι βασικές και απαραίτητες κεντρικές λειτουργίες του νησιού όπως Αστυνομικό Τμήμα, Πυροσβεστική, Λιμεναρχείο, Δημαρχείο, Δ.Ο.Υ., Ειρηνοδικείο, Υποθηκοφυλακείο, Δασονομείο, Τουριστική Αστυνομία, γραφεία ΔΕΗ, γραφεία ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, υπηρεσίες παροχής πληροφοριών, πλατείες, παιδικές χαρές κ.λπ., υφίστανται και λειτουργούν στη μεγάλη τους πλειοψηφία συγκεντρωμένες μέσα στην πόλη της Αίγινας και ως επί το πλείστον στο παραλιακό τμήμα της (Σόμπολος, 2008). Στην πόλη της Αίγινας επίσης, στο ισόγειο του παλιού Δημαρχείου, λειτουργεί το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) το οποίο αποτελεί σημαντική διοικητική υποδομή για το νησί και εξυπηρετεί σε μέγιστο βαθμό τους κατοίκους, μαζί με το Γραφείο Εξυπηρέτησης Φορολογουμένων (ΓΕΦ) (Δήμος Αίγινας - Ιστοχώρος, 2015). Στις δημόσιες παροχές συμπεριλαμβάνεται και η καλά οργανωμένη δημοτική βιβλιοθήκη που διαθέτει πλήθος βιβλίων και συγγραμμάτων (Καψάλης, 2006). Επίσης, διάσπαρτα σε όλο το νησί τραπεζικά καταστήματα και ΑΤΜ, καλύπτουν πλήρως τις πιστωτικές ανάγκες οποιαδήποτε εποχή.

- Σύστημα υγείας

Στην πόλη της Αίγινας λειτουργεί το νοσοκομείο της εκκλησίας «Ο Άγιος Διονύσιος» με ικανοποιητική υποδομή και στο Λιβάδι το Κέντρο Υγείας Αίγινας. Τα Δημοτικά Διαμερίσματα διαθέτουν όλα αγροτικά ιατρεία με στοιχειώδη εξοπλισμό, τα οποία δέχονται την επίσκεψη αγροτικού ιατρού μία φορά την εβδομάδα. Πολλά προβλήματα στην πρωτοβάθμια περίθαλψη παρουσιάζονται κατά την θερινή τουριστική περίοδο, λόγω του τριπλασιασμού του πληθυσμού. Δυστυχώς υπάρχει αδυναμία άμεσης μεταφοράς στην Αθήνα των επειγόντων περιστατικών για νοσηλεία, καθόσον δεν υπάρχει στο νησί ελικοδρόμιο (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μωυσιάδη, 2007).

- Πρόνοια

Η νήσος Αίγινα παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις σε επίπεδο κοινωνικής μέριμνας. Στον Δήμο της Αίγινας λειτουργεί στην περιοχή Χλόη ένας Δημοτικός Παιδικός Σταθμός που φιλοξενεί περίπου πενήντα παιδιά, καθώς και ένας ιδιωτικός παιδικός σταθμός. Επιπλέον, λειτουργούν τρία ιδρύματα: το Λεούσιο Ίδρυμα χρονίως πασχόντων που είναι εκκλησιαστικό ίδρυμα και βρίσκεται ανάμεσα στην πόλη και στην Κυψέλη, το Οικοτροφείο Θηλέων «Ο Άγιος Νεκτάριος» στην πόλη της Αίγινας και το ίδρυμα «Ανάδυση» της Εταιρείας Προστασίας Αυτιστικών Παιδιών στην περιοχή Φάρος στο κεντρικό λιμάνι. Πρέπει να επισημανθεί πως δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόνοια για την τρίτη ηλικία του νησιού, καθόσον στην περιοχή δεν λειτουργεί Κέντρο Αποκατάστασης και Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ) (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιιάδη, 2007).

- Σύστημα εκπαίδευσης

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, λίγο πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, λειτουργούσαν στον Δήμο Αίγινας 16 σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που εργάζονταν σε πρωινή και απογευματινή βάρδια, με αναλογία δύο μονάδες ανά Δημοτικό Διαμέρισμα. Επίσης λειτουργούσαν 5 μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συγκεντρωμένες στην πόλη της Αίγινας και την Κυψέλη, εκ των οποίων ένα Γενικό Λύκειο, με τους μαθητές Λυκείου να σπουδάζουν πρώτιστα σε σχολεία του Πειραιά και δευτερευόντως της Αίγινας. Ο αριθμός των μαθητών της περιοχής ανήρχετο στον αριθμό των 1.890 (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιιάδη, 2007). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα δημόσια σχολεία παρουσιάζουν πολλά προβλήματα και απαιτείται ο εκσυγχρονισμός και η συντήρησή τους, πέραν της ανάγκης κατασκευής νέων σχολικών εγκαταστάσεων (Αρετόπουλος, 2009).

- Αθλητισμός

Η αθλητική υποδομή της περιοχής είναι πενιχρή και ελλιπής καθόσον περιορίζεται στο δημοτικό γυμναστήριο του Δήμου Αίγινας με στίβο, εξέδρα, κλειστή αίθουσα και αποδυτήρια, σε κάποια γήπεδα ποδοσφαίρου, μπάσκετ και βόλεϊ στην Κυψέλη, σε ορισμένα γήπεδα ποδοσφαίρου 5Χ5 και στους περιορισμένους χώρους άθλησης των σχολείων (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιιάδη, 2007). Επιπροσθέτως, υπάρχει παντελής ανυπαρξία προγραμμάτων μαζικού αθλητισμού με αποτέλεσμα να περιορίζονται σημαντικά οι δυνατότητες ανεύρεσης διεξόδου κάλυψης του

ελεύθερου χρόνου των κατοίκων (Αρετόπουλος, 2009). Σε κάποιες τουριστικές περιοχές όμως υπάρχουν πίστες και σχολές θαλάσσιων αθλημάτων (Καψάλης, 2006).

- Δημόσια ασφάλεια

Σε γενικές γραμμές η αστυνομία του νησιού επιτελεί το έργο της, τα φαινόμενα εγκληματικότητας βρίσκονται σε συγκριτικά χαμηλά επίπεδα και η δημόσια ασφάλεια στο νησί της Αίγινας δεν απειλείται σημαντικά, με αποτέλεσμα τόσο οι ντόπιοι κάτοικοι όσο και οι επισκέπτες να μπορούν να αισθάνονται ασφαλείς και προστατευμένοι. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης και λόγω των αυξανόμενων ποσοστών φτώχιας και αθρόας εισροής μεταναστών έχει αυξηθεί σημαντικά το ποσοστό των κλοπών και τα κρούσματα διαρρήξεων βρίσκονται σε έξαρση, όπως άλλωστε και σε ολόκληρη τη χώρα.

- Προστασία της φύσης

Το Ελληνικό Κέντρο Περίθαλψης Άγριων Ζώων (ΕΚΠΑΖ) βρίσκεται προς τα νότια του νησιού, στην χερσαία περιοχή Μετόχι, μεταξύ της Παχιάς Ράχης και του Ανιτσαίου (Aegina Info, 2016). Συστάθηκε με έδρα το νησί της Αίγινας το 1990, με τη μορφή της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας. Στο ΕΚΠΑΖ περιθάλπονται όλα τα είδη της άγριας πανίδας σε πανελλαδική εμβέλεια. Αποτελεί το πρώτο και μεγαλύτερο κέντρο αυτού του είδους τόσο στα Βαλκάνια όσο και στην ανατολική Μεσόγειο και είναι ένα από τα λίγα κέντρα σε ολόκληρο τον κόσμο που περιθάλπει το σύνολο των ειδών της άγριας πανίδας, μεταξύ των οποίων και πολλά σπάνια είδη. Το ΕΚΠΑΖ λειτουργεί με τη βοήθεια εθελοντών, κτηνιάτρων, φιλοζωικών σωματείων και περιβαλλοντικών οργανώσεων (ΕΚΠΑΖ, 2016).

B) ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

Σύμφωνα με την Χατζηνικολάου (1999, σελ. 33), «*“Τουριστικές εγκαταστάσεις” είναι εκείνες που έχουν προορισμό τη συνολική εξυπηρέτηση των αναγκών των τουριστών και, πιο συγκεκριμένα, των αναγκών διαμονής, εστίασης, αναψυχής, άθλησης, δημιουργικής διάθεσης του ελεύθερου χρόνου, καθώς και την κάλυψη των ειδικών ενδιαφερόντων τους ή την επίτευξη των ειδικών σκοπών της μετακίνησής τους*». Θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια μια περιληπτική αναφορά ανά γενική κατηγορία στις τουριστικές εγκαταστάσεις που διαθέτει η νήσος Αίγινα.

- Τουριστικά καταλύματα

Τα τουριστικά καταλύματα ενός προορισμού που καλύπτουν τις ανάγκες διαμονής των τουριστών, εκτός από τα ξενοδοχεία συμπεριλαμβάνουν όλες οι μορφές

καταλυμάτων όπως τα είναι τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, οι ξενώνες και τα κάμπινγκ και ανήκουν στις τουριστικές εγκαταστάσεις ανωδομής του προορισμού (Χατζηνικολάου, 1999). Η νήσος Αίγινα διαθέτει υψηλό επίπεδο καταλυματικών τουριστικών εγκαταστάσεων ανωδομής, καθόσον διαθέτει τα περισσότερα ξενοδοχεία από όλα τα νησιά της Νομαρχίας Πειραιά, γεγονός που επισημαίνει τη σημαντικότητα του μεγέθους της τουριστικής δυναμικότητάς της (Αρετόπουλος, 2009). Η πραγματικότητα αυτή αποδεικνύεται από τα στατιστικά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ όπως αποτυπώνονται στον κατωτέρω Πίνακα 5.1 (Λουδάρου, 2015), στον οποίο παρουσιάζεται το ξενοδοχειακό δυναμικό της Νομαρχίας Πειραιά και των νησιών του αργοσαρωνικού με βάση την απογραφή του 2011. Από τον συγκεκριμένο Πίνακα φαίνεται ότι από το άθροισμα 100% όλων των κλινών ξενοδοχειακού τύπου της Νομαρχίας Πειραιά, στα νησιά του αργοσαρωνικού ανήκει το 70,3%, με πρώτη τη νήσο Αίγινα να διαθέτει το 29,97%, ενώ το υπόλοιπο 40,33% μοιράζεται σε όλα μαζί τα υπόλοιπα νησιά της περιοχής.

Πίνακας 5.1
Ξενοδοχειακό δυναμικό Νομαρχίας Πειραιά και νήσων αργοσαρωνικού έτους 2011

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	Πλήθος μονάδων	Πλήθος δωματίων	Πλήθος κλινών	Ποσοστό κλινών %
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΠΕΙΡΑΙΑ	250	6.013	11.335	100%
ΝΗΣΟΙ ΑΡΓΟΣΑΡΩΝΙΚΟΥ	201	4.151	7.968	70,3%
Αίγινα	72	1.759	3.397	29,97%
Πόρος	22	729	1.332	11,75%
Κύθηρα	42	522	1.012	8,93%
Σπέτσες	18	464	882	7,78%
Ύδρα	25	329	662	5,84%
Αγκίστρι	19	298	603	5,32%
Σαλαμίνα	3	50	80	0,71%

Πηγή:ΕΛΣΤΑΤ

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.2, η νήσος Αίγινα διέθετε στις 31 Δεκεμβρίου του έτους 2015 ένα σύνολο εβδομήντα (70) ξενοδοχειακών μονάδων, οι οποίες αντιστοιχούσαν σε 1.757 δωμάτια και 3.384 κλίνες (ΞΕΕ, 2016).

Πίνακας 5.2
Ξενοδοχειακό δυναμικό της νήσου Αίγινας στις 31/12/2015

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 5*****	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 4****	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 3***	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 2**	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 1*	ΣΥΝΟΛΑ
ΜΟΝΑΔΕΣ	0	2	8	43	17	70
ΔΩΜΑΤΙΑ	0	34	456	992	275	1.757
ΚΛΙΝΕΣ	0	55	881	1.894	554	3.384

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος

Από τον Πίνακα 5.2 στον οποίο οι ξενοδοχειακές μονάδες κατανέμονται σε κατηγορίες, διαπιστώνεται ότι το νησί της Αίγινας δεν διαθέτει κανένα ξενοδοχείο πολυτελείας πέντε αστερών ή Boutique hotel, ενώ μόνο δύο μονάδες, μόλις περίπου το 3% του συνόλου, αξιολογήθηκαν ως τεσσάρων αστερών. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημαντικό περιοριστικό παράγοντα τουριστικής ανάπτυξης και προέγκυσης ποιοτικού τουρισμού αλλοδαπών κυρίως επισκεπτών, αφού σύμφωνα με μελέτη του 2015 του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), το 68% των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών το έτος 2012 πραγματοποιήθηκε σε ξενοδοχειακά καταλύματα κατηγορίας τεσσάρων ή πέντε αστερών (ΚΕΠΕ, 2015). Η πλειοψηφία, 43 μονάδες ή περίπου το 62% του συνόλου των μονάδων, ανήκουν στην κατηγορία των δύο αστερών. Επίσης, οκτώ μονάδες (11%) αξιολογούνται ως τριών αστερών και δεκαεπτά μονάδες (24%) ως ενός αστερός. Γενικά, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 5.2, στις κατηγορίες 1* και 2* αξιολογείται το 86% των ξενοδοχειακών καταλυμάτων της νήσου Αίγινας.

Δυστυχώς, αν και στο νησί υπάρχουν παραδοσιακοί οικισμοί, δεν έχουν δημιουργηθεί παραδοσιακοί ξενώνες που θα πρόσθεταν ποιότητα στην τουριστική εικόνα. Επίσης στη νήσο Αίγινα δεν λειτουργεί κανένα κάμπινγκ. Οι μέσης και χαμηλής κατηγορίας υπάρχουσες μονάδες είναι μικρής χωρητικότητας, κάτω των 50 κλινών στην πλειοψηφία τους (Καψάλης, 2006). Οι καταλυματικές υποδομές ενισχύονται σε μεγάλο βαθμό από τις πολυάριθμες επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων, οι οποίες καλύπτουν σημαντικό μέρος των αναγκών προσθέτοντας στο ήδη υπάρχον δυναμικό διαθέσιμων κλινών περίπου 3.300 κλίνες επιπλέον (Αρετόπουλος, 2009) και δημιουργώντας τις πλέον κατάλληλες συνθήκες για την προσέλκυση τουριστών διαφόρων εισοδηματικών επιπέδων (Αρετόπουλος, 2009).

Ο συνδυασμός όλων αυτών των στοιχείων αξιολόγησης των υαρχόντων καταλυμάτων και τουριστικών υποδομών, αναδεικνύει το γεγονός ότι η ποιοτική στάθμη των τουριστικών εγκαταστάσεων ανωδομής της νήσου Αίγινας είναι ιδιαίτερα χαμηλή, με αρνητικές συνέπειες όσον αφορά την ποιότητα και τον όγκο των αφίξεων. Η δυσμενής αυτή εικόνα επιτείνεται και από την κακή αισθητική του δομημένου οικιστικού περιβάλλοντος (Καψάλης, 2006). Η εξαιρετικά υψηλή διαθεσιμότητα κλινών της περιοχής (χωρίς να συνυπολογίζεται ο μεγάλος αριθμός των παράνομα διαθέσιμων), διαμοιρασμένη σε μικρά ως επί το πλείστον καταλύματα, θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο μελετημένης διαχείρισης με σκοπό να οδηγηθεί στην ποιοτική αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό μέσα από κατάλληλα μέτρα και δράσεις στοχευμένες προς αυτή την κατεύθυνση (Αρετόπουλος, 2009).

Σύμφωνα με τον επόμενο Πίνακα 5.3 που βασίζεται σε στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ και του Συλλόγου Ενοικιαζόμενων Δωματίων Αίγινας και αφορά το έτος 2011 (Λουδάρου, 2015), στην Αγία Μαρίνα στο ανατολικό τμήμα βρίσκονται συγκεντρωμένα τα περισσότερα από τα μισά (54%) του συνόλου των ενοικιαζόμενων δωματίων και ξενοδοχείων ολόκληρης της νήσου Αίγινας. Συγκεκριμένα στην περιοχή της Αγίας Μαρίνας λειτουργούσαν τα 40 από τα 72 ξενοδοχεία (ποσοστό 55% του συνόλου των ξενοδοχείων) και τα 28 από τα 52 ενοικιαζόμενα δωμάτια του νησιού (ποσοστό 54% του συνόλου των ενοικιαζόμενων δωματίων), με την περιοχή να κατέχει περίπου το 54% του συνόλου των καταλυμάτων. Ακολουθεί στη δεύτερη θέση η πόλη της Αίγινας με 26 καταλύματα και 21% του συνόλου των καταλυμάτων, με 19 ξενοδοχεία (ποσοστό 26% του συνόλου των ξενοδοχείων) και 7 ενοικιαζόμενα δωμάτια (ποσοστό 13% του συνόλου των ενοικιαζόμενων δωματίων). Στις υπόλοιπες περιοχές κατανέμεται το υπόλοιπο 25% των τουριστικών καταλυμάτων της νήσου Αίγινας.

Πίνακας: 5.3*Κατανομή Τουριστικών Καταλυμάτων της νήσου Αίγινας κατά το έτος 2011*

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ		ΣΥΝΟΛΟ	Ποσοστό %
	Ενοικ. Δωμάτια	Ξενοδοχεία		
Αγία Μαρίνα	28	40	68	54%
Πόλη Αίγινας	7	19	26	21%
Σουβάλα	6	4	10	8%
Πέρδικα	4	5	9	7%
Βαγία	1	1	2	2%
Μαραθώνας	3	1	4	3%
Άγιοι	1	0	1	1%
Άγιος Φώτιος	0	1	1	1%
Βαθύ	0	1	1	1%
Άλωνες	2	0	2	2%
ΣΥΝΟΛΟ	52	72	124	100%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος & Σύλλογος Ενοικιαζόμενων Δωματίων Αίγινας

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ του έτους 2011, στη νήσο Αίγινα λειτουργούν οι ακόλουθοι τύποι κύριων και μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων, με τα αντίστοιχα μεγέθη (Λουδάρου, 2015):

- 57 ξενοδοχεία κλασσικού τύπου,
- 12 ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων,
- 1 παραδοσιακό ξενοδοχείο,
- 1 τουριστικό επιπλωμένο διαμέρισμα.

Τέλος, στα καταλύματα της νήσου Αίγινας θα πρέπει να συνυπολογισθεί και ο πολύ μεγάλος αριθμός Β΄/παραθεριστικών κατοικιών στις οποίες αναφερθήκαμε εκτενέστερα στο 4^ο Κεφάλαιο, που αποτελούν περίπου τα 2/3 του συνόλου των κατοικιών με φθίνουσα τάση και κατανέμονται διάσπαρτες τόσο σε ολόκληρη την παράκτια ζώνη όσο και στην ενδοχώρα του νησιού.

- Εγκαταστάσεις αναψυχής

Εκτενής αναφορά σε θέματα εγκαταστάσεων που σχετίζονται με τη φύση, τον αθλητισμό και τα θαλάσσια σπορ, τις πολιτιστικές δραστηριότητες και την αναψυχή, έχει γίνει ήδη ανωτέρω στο παρόν 5^ο Κεφάλαιο. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι το νησί της Αίγινας παρέχει στον τουρίστα όλες τις δυνατότητες άσκησης δραστηριοτήτων θερινών κυρίως διακοπών και θαλάσσιου τουρισμού, απαιτείται όμως αναβάθμιση της ποιότητας των παροχών και προσανατολισμός στη δημιουργία υποδομών για την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στις οποίες το νησί, παρότι διαθέτει όλες τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, υστερεί σημαντικά.

- Κινητικότητα - Animation

Οι σύγχρονοι τουρίστες έχουν πάψει να περιορίζονται σε έναν παθητικό ρόλο κατά το χρόνο των διακοπών τους και αναζητούν ολοένα και περισσότερο ποικιλία δραστηριοτήτων που θα τους κρατά σε εγρήγορση και συνεχή κινητικότητα. Οι διάφορων μορφών αυτές δραστηριότητες που αναζητούν οι σημερινοί τουρίστες, ωθούν τις τουριστικές επιχειρήσεις να προτείνουν, ανάλογα με τα εκάστοτε κίνητρα μετακίνησης αλλά και τις δυνατότητες του προορισμού προγράμματα δραστηριοτήτων, διαφοροποιώντας και εμπλουτίζοντας την υπάρχουσα τουριστική προσφορά με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών και των επιθυμιών της πελατείας. Η animation λοιπόν με αυτή την έννοια, αποτελεί πλέον ένα αναπόσπαστο κομμάτι του σύγχρονου τουρισμού και της τουριστικής προσφοράς και περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον Βαρβαρέσο (2000), τα ακόλουθα έξι χαρακτηριστικά:

α) Κοινωνικότητα

Στη νήσο Αίγινα διοργανώνεται πλήθος πολιτιστικών, θρησκευτικών, παραδοσιακών, εορταστικών, μουσικών και άλλων εκδηλώσεων, οι οποίες αποτελούν ευκαιρία κοινωνικών συναναστροφών, γνωριμιών και ανάπτυξης επικοινωνίας με άλλους πολιτισμούς και κουλτούρες. Εξάλλου, το ήρεμο περιβάλλον διακοπών σε συνθήκες γαλήνης και ασφάλειας ευνοεί την κοινωνικότητα και την ανάπτυξη σχέσεων.

β) Ενεργητική δραστηριοποίηση

Το νησί διαθέτει πλούσιο υπόβαθρο για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που απαιτούν κινητικότητα όπως παιχνίδια και θαλάσσια σπορ, δεν έχει όμως αξιοποιήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τη δυνατότητα αυτή.

γ) Δημιουργία

Οι ευκαιρίες δημιουργίας σε δραστηριότητες όπως φωτογραφία, γλυπτική ή ζωγραφική δυστυχώς επαφίενται στην πρωτοβουλία των επισκεπτών, καθόσον στον τομέα αυτό δεν υπάρχει αξιόλογη πρόβλεψη στην περιοχική μελέτη.

δ) Πολιτισμός, ανακάλυψη, ζωή

Οι ευκαιρίες αλλαγής του καθιερωμένου τρόπου διακοπών και της πληροφόρησης μέσω διαφορετικών εκδηλώσεων όπως οργανωμένες εκδρομές, πολιτιστικές εκδηλώσεις, επισκέψεις σε πολιτιστικά μνημεία, παράδοση μαθημάτων, παραδοσιακές ενασχολήσεις κ.λπ., είναι ιδιαίτερα περιορισμένες και αποτελούν καίριο σημείο άσκησης τουριστικής πολιτικής έτσι ώστε να αναπτυχθεί η προσφορά τουριστικού προϊόντος που συνδυάζει φυσικούς πόρους με πολιτιστική κληρονομιά.

ε) Περιπέτεια

Η Αίγινα παρέχει την ευκαιρία τουρισμού περιπέτειας κυρίως μέσω της πεζοπορίας και εξερεύνησης άγνωστων περιοχών, όπως για παράδειγμα επίσκεψη της άγνωστης και αναξιοποίητης κοιλάδας του αρχαίου ελαιώνα με πεζοπορία μέσω του μονοπατιού που ξεκινάει από τη δεύτερη παραλία του Μαραθώνα.

στ) Ηρεμία

Η νήσος Αίγινα αποτελεί ιδανικό τουριστικό προορισμό που προσφέρει όλες τις απαραίτητες συνθήκες για ψυχική και σωματική ηρεμία και ανάπαυση, διαλογισμό και ουσιαστική απομάκρυνση από το άγχος της καθημερινής ζωής. Ο τύπος αυτός animation όμως δεν είναι οργανωμένος σε ομαδικό επίπεδο με την έννοια ότι απουσιάζουν για παράδειγμα οργανωμένα μαθήματα γιόγκα ή οργανωμένες συναθροίσεις ομαδικού διαλογισμού.

5.2.3 Το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν μέσα από τα συστατικά του στοιχεία

Έχοντας αναλύσει το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της νήσου Αίγινας, θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια μια αποτίμηση της τουριστικής προσφοράς της περιοχής μέσα από τα συστατικά του στοιχεία, αξιοποιώντας το μοντέλο του Middleton για τα πέντε βασικά συστατικά στοιχεία του συνολικού τουριστικού προϊόντος ως ενός ολοκληρωμένου πακέτου-συνόλου στον τόπο προορισμού (Middleton, 2009). Τα πέντε αυτά βασικά συστατικά στοιχεία τα οποία αναλύονται σε: **α) αξιοθέατα και περιβάλλον προορισμού, β) εγκαταστάσεις και υπηρεσίες προορισμού, γ) δυνατότητες πρόσβασης στον προορισμό, δ) εικόνες και αντιλήψεις για τον προορισμό και ε) κόστος για τον επισκέπτη** (Middleton, 2009), παρουσιάζονται στον κατωτέρω Πίνακα 5.4. Τα στοιχεία αυτά συγκροτούν την τουριστική προσφορά της νήσου Αίγινας, ανήκουν στο *εσωτερικό περιβάλλον* της περιοχής και εμπεριέχουν τα δυνατά της σημεία, τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα και τα ανταγωνιστικά της «όπλα» στην προσπάθεια προσέλκυσης τουριστικών ρευμάτων.

Πίνακας 5.4

Συστατικά στοιχεία συνολικού προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος του προορισμού «Αίγινα»

<p style="text-align: center;">1) <u>Αξιοθέατα και περιβάλλον προορισμού</u></p> <p>α) <u>Φυσικά αξιοθέατα</u>: Τοπία ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς με μεγάλη διαφορετικότητα, ποικιλία και εναλλαγές, τόσο στις παραθαλάσσιες όσο και στις ορεινές - ημιορεινές περιοχές. Νευραλγική και προνομιακή γεωγραφική θέση στο κέντρο των νησιών του αργοσαρωνικού με όμορφη θέα στη θάλασσα προς όλες τις κατευθύνσεις, τα γύρω νησιά και την Αττική. Δυνατότητα για «island hopping». Πολλές και αξιόλογες ακτές και παραλίες, οι περισσότερες οργανωμένες, με άμμο ή βραχώδεις, ιδανικές για κολύμπι, ερασιτεχνική αλιεία, υποβρύχιο ψάρεμα, καταδύσεις και θαλάσσια σπορ. Μεγάλος αριθμός ποικιλόμορφων κόλπων και κολπίσκων. Ορεινά τοπία και λόφοι με πευκόφυτα δάση, λιβάδια, καλλιεργημένες πεδινές εκτάσεις, αναβαθμίδες με καλλιέργειες, εικόνες που θυμίζουν περιποιημένο κήπο. Ποικιλία γλωρίδας και πανίδας. Ιδιαίτερη και αποκλειστική τοπική καλλιέργεια της φιστικιάς. Μεγάλη ηλιοφάνεια. Ευχάριστο, θερμό, ξηρό και υγιεινό κλίμα με ηλιόλουστα καλοκαίρια και ήπιους χειμώνες.</p> <p>β) <u>Δομημένα αξιοθέατα</u>: Αξιόλογη τουριστική υποδομή. Ύπαρξη λιμανιών, λιμενίσκων, αγκυροβολίων και μαρίνων. Σχετικά καλό οδικό δίκτυο. Επαρκής συγκοινωνιακή υποδομή. Λειτουργικά δίκτυα ηλεκτροδότησης, ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκομιδής απορριμμάτων, τηλεπικοινωνιών.</p> <p>γ) <u>Πολιτιστικά αξιοθέατα</u>: Πλούσια σε πολιτιστικούς πόρους. Έντονη πολιτιστική, ιστορική και αρχαιολογική κληρονομιά. Σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία. Μνημεία ιστορικού ενδιαφέροντος. Πλούσια λαογραφική παράδοση. Μοναστήρια, βυζαντινές εκκλησίες και άλλα μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου. Αποκλειστική παραγωγή του παγκόσμια φημισμένου τοπικού φιστικιού Αιγίνης ως επώνυμο παραδοσιακού προϊόντος αναγνωρισμένου ως ΠΟΠ.</p> <p>δ) <u>Κοινωνικά αξιοθέατα</u>: Φιλόξενοι κάτοικοι, έμπειροι στον τουρισμό, γλωσσομαθείς - εύκολη επικοινωνία. Πληθώρα παραθαλάσσιων και χερσαίων οικισμών. Ιδιαίτερες τοπικές πολιτιστικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις. Ειρηνικό οικογενειακό κλίμα. Ήπιες συνθήκες ζωής που ευνοούν τη χαλάρωση και τις κοινωνικές συνενυρέσεις.</p>
<p style="text-align: center;">2) <u>Εγκαταστάσεις και υπηρεσίες προορισμού</u></p> <p>α) <u>Μονάδες στέγασης</u>: Ύπαρξη πληθώρας καταλυμάτων χαμηλής αξιολόγησης, στην πλειοψηφία τους ξενοδοχείων και ενοικιαζόμενων δωματίων. Ανυπαρξία καταλυμάτων πολυτελούς διαβίωσης και κάμπινγκ.</p> <p>β) <u>Εστιατόρια, μπαρ και καφετέριες</u>: Ποικιλία σχετικών εγκαταστάσεων που καλύπτουν όλα τα γούστα και όλες τις μορφές διασκέδασης.</p> <p>γ) <u>Μέσα μεταφοράς στον προορισμό</u>: Δημόσιο ΚΤΕΛ, γραφεία ενοικίασης αυτοκινήτων και δικύκλων, ταξί, μόνιππα αμαξίδια.</p> <p>δ) <u>Αθλητικές και άλλων ενδιαφερόντων δραστηριότητες</u>: Κυρίως θαλάσσιες αθλητικές δραστηριότητες όπως κολύμβηση, θαλάσσιο σκι και ιστιοπλοΐα.</p> <p>ε) <u>Άλλες εγκαταστάσεις</u>: Νοσοκομείο, Κέντρο Υγείας, Αγροτικά ιατρεία, ιδρύματα, Κέντρο Προστασίας Άγριων Ζώων.</p> <p>στ) <u>Καταστήματα λιανικού εμπορίου</u>: Πληθώρα εμπορικών καταστημάτων, καταστημάτων ενοικίασης και πώλησης εξοπλισμού θαλάσσιων δραστηριοτήτων, πώλησης αναμνηστικών, ταξιδιωτικών πρακτορείων.</p> <p>ζ) <u>Άλλες υπηρεσίες</u>: Κρατικές βασικές υπηρεσίες, Αστυνομικό Τμήμα, Πυροσβεστική, Λιμεναρχείο, Δημαρχείο, Δ.Ο.Υ., Ειρηνοδικείο, Υποθηκοφυλακείο, Δασονομείο, Τουριστική Αστυνομία, γραφεία ΔΕΗ, γραφεία παροχής πληροφοριών, τράπεζες.</p>
<p style="text-align: center;">3) <u>Δυνατότητες πρόσβασης στον προορισμό</u></p> <p>Προνομιακές δυνατότητες εύκολης και γρήγορης πρόσβασης λόγω γειτνίασης με το λιμάνι του Πειραιά και την πρωτεύουσα. Συχνά δρομολόγια με ferry boat και ιπτάμενα δελφίνια από Πειραιά καθημερινά τα οποία πυκνώνουν το καλοκαίρι. Επιπλέον πρόσβαση με κρουαζιερόπλοια αλλά και με μικρά πλοία, πλοiάρια και ιστιοπλοϊκά που καταφθάνουν από διάφορα κοντινά μέρη και νησιά, κυρίως για ημερήσιες εκδρομές.</p>
<p style="text-align: center;">4) <u>Εικόνες και αντιλήψεις (image) που υπάρχουν για τον προορισμό</u></p> <p>Η Αίγινα διαθέτει ένα σύνολο συναισθηματικών και αισθητικών χαρακτηριστικών που δημιουργούν μια αποκλειστικά δική της κοσμοπολιτική εικόνα και μια δική της ξεχωριστή ταυτότητα που της εξασφαλίζει μια μορφή brand name, καθόσον στην επίκληση του ονόματός της ο νους τον περισσότερο παραπέμπεται αυτόματα σε αντικείμενα, συμπεριφορές και γεγονότα που οδηγούν στην πεποίθηση ότι το νησί αυτό διαθέτει τη δυνατότητα να προσφέρει μια μοναδική και ιδιαίτερη εμπειρία διακοπών διαφόρων μορφών η οποία παρέχει την πολυτέλεια του όμορφου φυσικού ελληνικού περιβάλλοντος, της ηρεμίας, της ασφάλειας, της παράδοσης, του ιστορικού υπόβαθρου, της πολιτιστικής κληρονομιάς, της θρησκευτικότητας, της σωματικής και ψυχικής ανάπαυσης και της οικογενειακής ζωής, χωρίς να λείπουν οι ευκαιρίες για έντονες εμπειρίες.</p>
<p style="text-align: center;">5) <u>Κόστος (τιμή) για τον επισκέπτη</u></p> <p>Η νήσος Αίγινα αποτελεί φθηνό προορισμό με προσιτές τιμές για τους επισκέπτες σε σχέση με άλλα πολυσύχναστα και κοσμικά νησιά της Ελλάδας, της Μεσογείου αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, κυρίως όσον αφορά τα καταλύματα (Φωνή της Τήνου, 2014).</p>

5.3 Τουριστική ζήτηση

Ως τουριστική ζήτηση ορίζεται η ποσότητα τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών κάποιας συγκεκριμένης αγοράς που άτομα ή σύνολα ατόμων επιθυμούν να αγοράσουν σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε συγκεκριμένες τιμές. Ο βαθμός της τουριστικής ζήτησης επηρεάζεται από ένα πλήθος παραγόντων διαφόρων μορφών που επεξηγούν τη μετακίνηση, όπως οικονομικοί, γεωγραφικοί, φυσικοί κ.ά. (Βαρβαρέσος, 2000). Η μελέτη της τουριστικής ζήτησης της νήσου Αίγινας θα γίνει μέσω στατιστικών δεδομένων πρωτίστως της ΕΛΣΤΑΤ και του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος και δευτερευόντως του Λιμεναρχείου Αίγινας. Εκ μέρους της ΕΛΣΤΑΤ είναι διαθέσιμα επεξεργασμένα και οριστικοποιημένα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την ξενοδοχειακή κίνηση μέχρι και το έτος 2009. Με βάση τα στοιχεία αυτά, ο Πίνακας 5.5 παρουσιάζει τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ελλήνων και αλλοδαπών στο νησί της Αίγινας κατά τα έτη 2005 έως 2009 (Λουδάρου, 2015).

Πίνακας 5.5

Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών νήσου Αίγινας για τα έτη 2005-2009

Έτος	Ημεδαποί		Αλλοδαποί		Σύνολο		% διαφορά αφίξεων από προηγούμενο έτος	% διαφορά διανυκτ. από προηγούμενο έτος	Μέση παραμονή σε ημέρες	Πλήθος Κλινών	Διανυκτ. ανά κλίνη
	Αφίξεις	Διανυκτ.	Αφίξεις	Διανυκτ.	Αφίξεις	Διανυκτ.					
2005	15.827	38.266	4.462	19.136	20.289	57.402	- 34,25 %	- 34,92 %	2,8	3.746	15
2006	10.756	25.520	3.533	13.993	14.289	39.513	- 29,57 %	- 31,16 %	2,8	3.720	11
2007	23.765	54.836	7.809	30.783	31.574	85.619	120,97 %	116,69 %	2,7	3.629	24
2008	18.613	49.954	5.592	23.695	24.205	73.647	- 23,34 %	- 13,98 %	3,0	3.337	22
2009	29.270	85.887	6.862	26.404	36.132	112.291	49,27 %	52,47 %	3,1	3.434	33

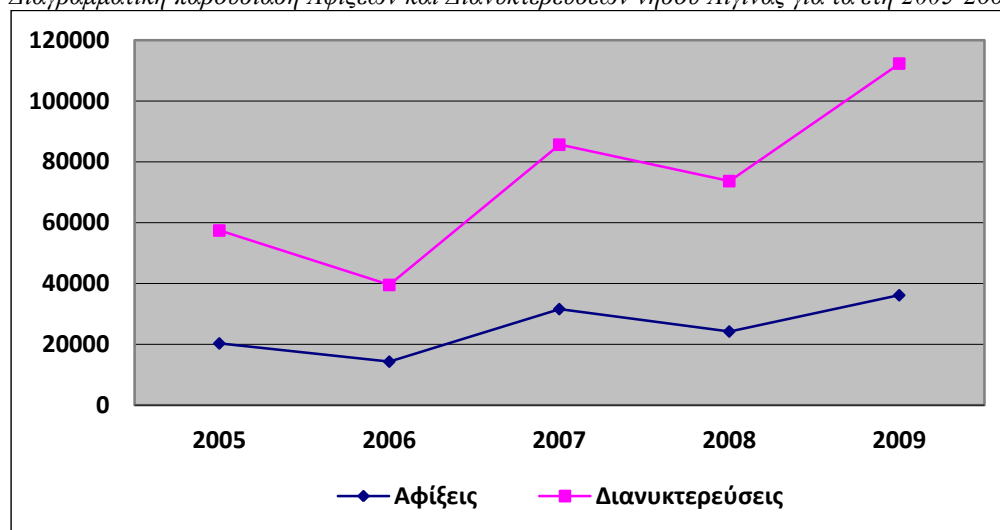
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ & Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι και το έτος 1997, ο αριθμός των αλλοδαπών τουριστών σε αφίξεις και διανυκτερεύσεις υπερτερούσε των ημεδαπών, σκηνικό το οποίο άλλαξε άρδην από το έτος 1998 και εντεύθεν (Μαθιουδάκης, 2008). Από τον ανωτέρω Πίνακα 5.5 διαπιστώνεται καθαρά η κατά πολύ μεγαλύτερη προσέλευση και διανυκτέρευση ημεδαπών τουριστών στο νησί της Αίγινας σε σύγκριση με τους αλλοδαπούς, τάση η οποία δεν έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά μέχρι σήμερα και αποτελεί χαρακτηριστικό της περιοχής. Για το τελευταίο έτος αναφοράς 2009, οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών ανήλθαν σε 26.404 (23,5%) έναντι 85.887 διανυκτερεύσεων ημεδαπών (76,5%), σε ένα σύνολο 112.291 διανυκτερεύσεων. Σε

επίπεδο αφίξεων το ίδιο έτος, καταγράφηκαν 6.862 αφίξεις αλλοδαπών (19%) έναντι 29.270 αφίξεων ημεδαπών (81%) σε σύνολο 36.132 αφίξεων. Αξιοσημείωτες διακυμάνσεις εμφανίζονται κατά τα έτη 2005 και 2006 με σημαντικές μειώσεις αφίξεων και διανυκτερεύσεων της τάξεως άνω του 30% σε σχέση με τα αμέσως προηγούμενα έτη, όσο και το έτος 2007 με τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις να υπερδιπλασιάζονται σε σχέση με το έτος 2006. Διαγραμματικά, οι διακυμάνσεις του συνόλου των αφίξεων και διανυκτερεύσεων για τα έτη 2005 - 2009, απεικονίζονται με μπλε και κόκκινη γραμμή αντίστοιχα στο Διάγραμμα 5.1.

Διάγραμμα 5.1

Διαγραμματική παρουσίαση Αφίξεων και Διανυκτερεύσεων νήσου Αίγινας για τα έτη 2005-2009

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Λιμεναρχείου Αίγινας τα οποία μας παρέιχε ο Δήμος Αίγινας, το γενικό σύνολο των αποβιβάσεων επιβατών πλωτών μέσων ανήλθε για το έτος 2015 σε 873.907, εκ των οποίων οι 740.115 ήταν επιβάτες των τακτικών ακτοπλοϊκών δρομολογίων (οχηματαγωγά πλοία και ιπτάμενα δελφίνια) και οι 133.792 αφορούσαν επιβάτες τουριστικών πλοίων. Η διαχρονική εξέλιξη των στοιχείων αυτών για τα τέσσερα τελευταία έτη αποτυπώνεται στον Πίνακα 5.6, από τον οποίο διαπιστώνεται ότι το έτος 2015 πραγματοποιήθηκε ο μεγαλύτερος αριθμός αποβιβάσεων. Από την αναλυτική κατάσταση των στοιχείων που τέθηκαν υπόψη μας αξίζει να επισημάνουμε ότι οι περισσότερες αποβιβάσεις στο λιμάνι της Αίγινας πραγματοποιούνται κατά τον μήνα Αύγουστο και είναι της τάξεως των 130 - 140 χιλιάδων επιβατών, ενώ οι λιγότερες κατά τον μήνα Ιανουάριο της τάξεως των 30 χιλιάδων, γεγονός που αντικατοπτρίζει την έντονη τουριστική εποχικότητα.

Πίνακας 5.6*Αποβιβάσεις επιβατών πλωτών μέσων νήσου Αίγινας για τα έτη 2012-2015*

ΕΤΟΣ	Αποβιβάσεις Οχηματαγωγών Πλοίων	Αποβιβάσεις Υδροπτερυγών Πλοίων	ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΟΒΙΒΑΣΕΩΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ	Αποβιβάσεις Τουριστικών Πλοίων	ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΟΒΙΒΑΣΕΩΝ
2012	575.094	167.545	742.639	74.811	817.450
2013	556.776	149.056	705.832	92.708	798.540
2014	571.138	164.193	735.331	135.800	871.131
2015	593.917	146.198	740.115	133.792	873.907

Πηγή: Λιμεναρχείο Αίγινας & Δήμος Αίγινας

Ανάλογα συμπεράσματα εξάγονται και από τα στοιχεία του Λιμεναρχείου Αίγινας που αναφέρονται στις αντίστοιχες αποβιβάσεις οχημάτων (Πίνακας 5.7), με κορύφωση κατά τον μήνα Αύγουστο και κατώτατη κίνηση τον Ιανουάριο.

Πίνακας 5.7*Αποβιβάσεις οχημάτων νήσου Αίγινας για τα έτη 2012-2015*

ΕΤΟΣ	Αποβιβάσεις Αυτοκινήτων Ιδιωτικής Χρήσεως	Αποβιβάσεις Φορηγών Αυτοκινήτων	Αποβιβάσεις Λίτροχων Οχημάτων	ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΟΒΙΒΑΣΕΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ
2012	79.907	9.730	35.419	125.056
2013	74.486	9.723	32.843	117.052
2014	79.005	9.441	31.007	119.453
2015	80.492	9.833	31.686	122.011

Πηγή: Λιμεναρχείο Αίγινας & Δήμος Αίγινας

Όσον αφορά την κατάταξη των αφίξεων στη νήσο Αίγινα με βάση την ήπειρο στην οποία ανήκει η χώρα μόνιμης διαμονής των τουριστών, από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 2005-2009 προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αλλοδαπών τουριστών διαμένουν στην ευρωπαϊκή ήπειρο (16,33% έως 20,88%), με δεύτερη την αμερικανική ήπειρο, τρίτη την Ασία και τέταρτη την Αφρική. Οι αφίξεις των Ελλήνων τουριστών κατέχουν σε συντριπτικό βαθμό τα πρωτεία, με ποσοστά από 75% έως 81% των συνολικών ετήσιων αφίξεων. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στον ακόλουθο Πίνακα 5.8 (Λουδάρου, 2015).

Πίνακας 5.8

Κατανομή αφίξεων αλλοδαπών τουριστών κατά ήπειρο με βάση τη χώρα μόνιμης διαμονής και Ελλήνων τουριστών στη νήσο Αίγινα για τα έτη 2005-2009

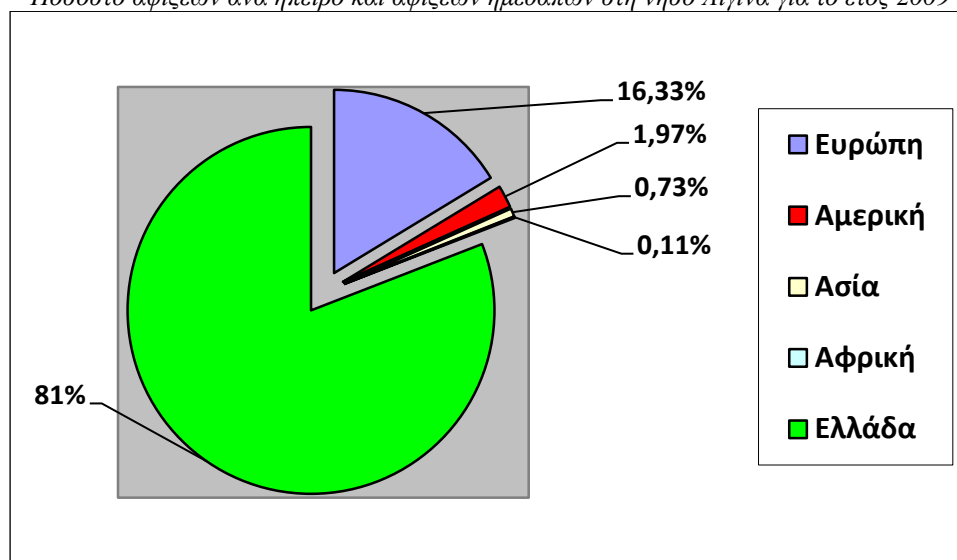
ΕΤΟΣ	ΕΥΡΩΠΗ (πλην Ελλάδος)		ΑΜΕΡΙΚΗ		ΑΣΙΑ		ΑΦΡΙΚΗ		ΛΟΙΠΕΣ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΕΣ		ΕΛΛΗΝΕΣ		Σύνολο αφίξεων
	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	ΣΥΝΟΛΑ
2005	3.768	18,57	378	1,86	120	0,59	78	0,38	118	0,58	15.827	78	20.289
2006	2.984	20,88	410	2,86	54	0,38	55	0,38	30	0,21	10.756	75	14.289
2007	6.590	20,87	902	2,86	137	0,43	77	0,24	103	0,33	23.765	75	31.574
2008	4.778	19,74	569	2,35	120	0,49	39	0,16	80	0,33	18.613	77	24.205
2009	5.903	16,33	713	1,97	135	0,73	41	0,11	70	0,19	29.270	81	36.132

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (από Πίνακες μεριδίου τουριστών σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ετών 2005-2009)

Στο Διάγραμμα 5.2 που ακολουθεί, παρουσιάζονται τα ποσοστά αφίξεων τουριστών ανά ήπειρο πλην Ελλήνων σε σύγκριση με το ποσοστό των Ελλήνων για το έτος 2009 (Λουδάρου, 2015). Από το Διάγραμμα αυτό καθίσταται πασιφανής η συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων τουριστών του νησιού (81%) σε σχέση με τους αλλοδαπούς (19%), εξαιτίας κυρίως της εύκολης πρόσβασης των Ελλήνων λόγω της κοντινής απόστασης του νησιού από το λιμάνι του Πειραιά.

Διάγραμμα 5.2

Ποσοστό αφίξεων ανά ήπειρο και αφίξεων ημεδαπών στη νήσο Αίγινα για το έτος 2009

Στον επόμενο Πίνακα 5.9 που δημιουργήθηκε με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 2005-2009, παρουσιάζεται ανάλυση των αλλοδαπών τουριστών της νήσου

Αίγινας με βάση τη χώρα προέλευσής τους (Λουδάρου, 2015). Από τον Πίνακα φαίνεται ότι κατά το τελευταίο έτος αναφοράς 2009, οι περισσότεροι αλλοδαποί τουρίστες του νησιού ήταν Βρετανοί σε ποσοστό 2,3%, με τους Γερμανούς να ακολουθούν με 2%, τους Γάλλους με 1,9%, τους προερχόμενους από τις ΗΠΑ με 1,3%, τους Ολλανδούς με 1,1% και τους Ρώσους με 1%. Οι υπόλοιπες εθνικότητες εκτός των Ελλήνων καλύπτουν ένα ποσοστό αφίξεων της τάξης του 9,3%.

Πίνακας 5.9

Κατανομή αφίξεων αλλοδαπών τουριστών σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στη νήσο Αίγινα με βάση τη χώρα μόνιμης κατοικίας για τα έτη 2005-2009

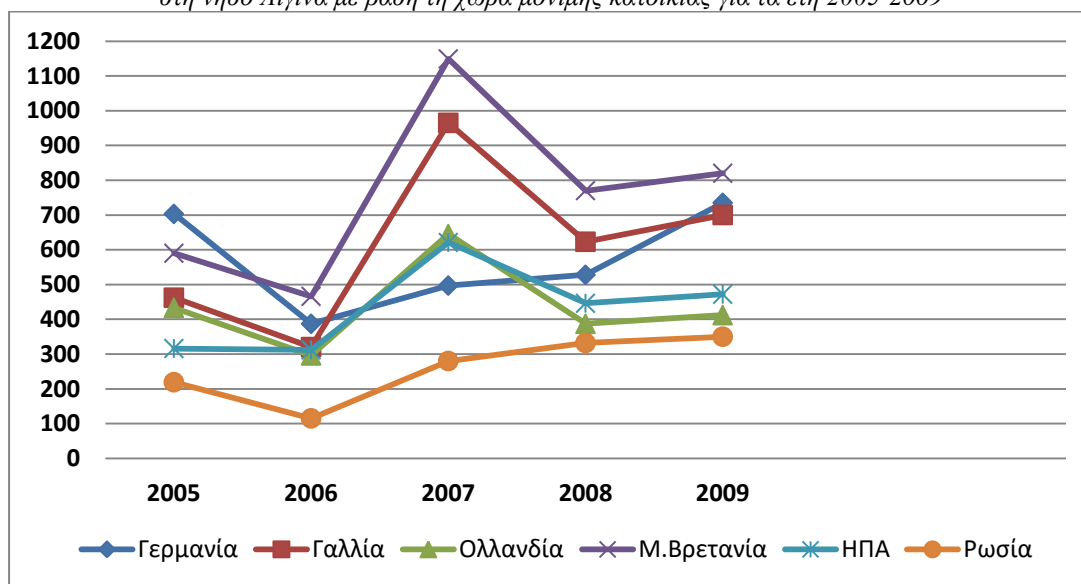
ΕΤΟΣ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ		ΓΑΛΛΙΑ		ΟΛΛΑΝΔΙΑ		ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ		ΗΠΑ		ΡΩΣΙΑ		Λοιπές εθνικότητες (πλην Ελλήνων)		ΣΥΝΟΛΟ
	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	Αφίξεις	%	
2005	703	3,5	462	2,3	433	2,1	590	2,9	316	1,6	219	1,1	1.739	8,6	4.462
2006	387	2,7	320	2,2	296	2,0	466	3,3	312	2,2	115	0,8	1.637	11,5	3.533
2007	497	1,6	965	3,0	645	2,0	1.149	3,6	621	2,0	280	0,9	3.652	11,6	7.809
2008	528	2,2	623	2,6	387	1,6	770	3,2	446	1,8	332	1,4	2.506	10,3	5.593
2009	735	2,0	700	1,9	412	1,1	820	2,3	472	1,3	350	1,0	3.373	9,3	6.862

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο επόμενο Διάγραμμα 5.3, εμφανίζονται σχηματικά οι προαναφερόμενες κατανομές αφίξεων.

Διάγραμμα 5.3

Κατανομή αφίξεων αλλοδαπών τουριστών σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στη νήσο Αίγινα με βάση τη χώρα μόνιμης κατοικίας για τα έτη 2005-2009

Σημαντική παράμετρο για τον τουρισμό της νήσου Αίγινας αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας αποτελεί το ζήτημα της εποχικότητας. Με βάση στοιχεία της ΕΣΥΕ και

του ΕΟΤ για τα έτη 1992, 1995, 1998, 2001 και 2004, είναι εμφανής η ιδιαίτερη υψηλή εποχικότητα του τουρισμού της νήσου Αίγινας, με έντονη πτώση του τουριστικού ρεύματος κατά τους χειμερινούς μήνες (Μαθιουδάκης, 2008). Η εποχικότητα αυτή με βάση τα στοιχεία των προαναφερόμενων επιλεγμένων ετών παρουσιάζεται στον ακόλουθο Πίνακα 5.10, με τη συντριπτική πλειοψηφία των διανυκτερεύσεων (76,7%) να πραγματοποιούνται κατά το τετράμηνο Ιουνίου - Σεπτεμβρίου, ενώ κατά το υπόλοιπο οκτάμηνο του έτους από Οκτώβριο μέχρι Μάιο να πραγματοποιείται μόλις το 23,3% των διανυκτερεύσεων. Η έντονη αυτή εποχικότητα του τουρισμού στη νήσο Αίγινα διατηρείται σταθερά μέχρι σήμερα.

Πίνακας 5.10

Διανυκτερεύσεις επισκεπτών της νήσου Αίγινας ως ποσοστό επί του ετήσιου συνόλου διανυκτερεύσεων για τα έτη 1992, 1995, 1998, 2001 και 2004

ΕΤΟΣ	Ιούνιος - Σεπτέμβριος	Οκτώβριος - Μάιος
	ΣΥΝΟΛΟ %	ΣΥΝΟΛΟ %
1992	76,5	23,5
1995	75,9	24,1
1998	77,8	22,2
2001	77,3	22,7
2004	76,3	23,7
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	76,7%	23,3%

Πηγή: ΕΣΥΕ/ΕΟΤ

Η νήσος Αίγινα, ως κοντινός και προσιτός προορισμός για τους κατοίκους της πρωτεύουσας, αποτελεί όπως έχει ήδη αναφερθεί σημαντικό και δημοφιλή υποδοχέα Β'/παραθεριστικής κατοικίας, με μεγάλο αριθμό παραθεριστών να διαθέτει ιδιόκτητες κατοικίες στο νησί και την παραθεριστική Β' κατοικία να κυριαρχεί (Λουδάρου, 2015). Οι παραθεριστές αυτοί δεν προσμετρώνται από τις επίσημες στατιστικές της ΕΛΣΤΑΤ ούτε στους μόνιμους κατοίκους του νησιού ούτε στους ημεδαπούς τουρίστες, λόγω του γεγονότος ότι η διαμονή τους στο νησί περιορίζεται σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του έτους. Με τη χρήση μιας μεθόδου συνυπολογισμού παραμέτρων που αναφέρονται α) στον αριθμό των υδρομετρητών του νησιού, β) στον μόνιμο πληθυσμό του και γ) στο μέσο μέγεθος νοικοκυριού (2,47), συνάγεται ότι οι διαμένοντες παραθεριστές Β' κατοικίας υπερτερούν σε σχέση με τον μόνιμο πληθυσμό, με το ποσοστό τους να υπολογίζεται σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ του έτους 2011 και με μικρή πιθανότητα απόκλισης, στο 62%

του συνολικού πληθυσμού του νησιού (μόνιμοι κάτοικοι + παραθεριστές Β' κατοικίας). Συγκεντρωτικά, σε συνολικό πληθυσμό 34.169 διαμενόντων (εκτίμηση βάσει υδρομετρητών), οι 21.113 αποτελούν παραθεριστές Β' κατοικίας και μόνον οι 13.056 είναι μόνιμοι κάτοικοι. Στον ακόλουθο Πίνακα 5.11, τα στοιχεία αυτά αναλύονται στα πέντε Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου Αίγινας, με το ποσοστό των παραθεριστών Β' κατοικίας να υπερτερεί σε όλα (Λουδάρου, 2015).

Πίνακας 5.11

Εκτίμηση αριθμού παραθεριστών Β' κατοικίας και ποσοστού παραθεριστών της νήσου Αίγινας σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό ανά Δημοτικό Διαμέρισμα για το έτος 2011

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	Μόνιμος πληθυσμός 2011 (1)	Αριθμός παραθεριστών Β' κατοικίας (2)	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (1+2)	Ποσοστό παραθεριστών Β' κατοικίας %
Δ.Δ. Αίγινας	7.253	9.130	16.383	55%
Δ.Δ. Βαθέως	1.495	4.336	5.831	74%
Δ.Δ. Μεσαργού	1.361	3.277	4.638	71%
Δ.Δ. Κυψέλης	2.124	2.788	4.912	57%
Δ.Δ. Πέρδικας	823	1.582	2.405	66%
ΣΥΝΟΛΑ	13.056	21.113	34.169	62%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Αίγινας

5.4 Υπάρχουσες μορφές τουρισμού στη νήσο Αίγινα

Ο τουρισμός που έχει αναπτυχθεί στη νήσο Αίγινα ακολούθησε τα πρότυπα του μαζικού τουρισμού τύπου ήλιος/θάλασσα, όπως άλλωστε συνέβη στις περισσότερες τουριστικές περιοχές της Ελλάδας (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδου, 2008). Η επικρατούσα αυτή μορφή τουρισμού χωρίς τον κατάλληλο σχεδιασμό και τη δημιουργία συνθηκών αειφορίας άσκησε πιέσεις ως επί το πλείστον στην παράκτια ζώνη, με αποτέλεσμα σήμερα οι «ώριμες» κυρίως περιοχές του νησιού που είναι πρώτιστα η Αγία Μαρίνα και μετά η πόλη της Αίγινας, να παρουσιάζουν στοιχεία κορεσμού με όλα τα προβλήματα τα οποία αυτό συνεπάγεται. Το νησί αποτελεί κατ'εξοχήν τουριστική περιοχή ημερησίων εκδρομών και ολιγοήμερων μετακινήσεων των κατοίκων του γειτονικού λεκανοπεδίου Αττικής καθώς και δημοφιλή προορισμό ατόμων τρίτης ηλικίας (Καψάλης, 2006), με ιδιαίτερα υψηλή εποχικότητα τουριστικής κίνησης (Μαθιουδάκης, 2008). Αυτή η γειτνίαση της νήσου Αίγινας με την πρωτεύουσα και το κεντρικό λιμάνι της χώρας, εκτός από το ότι συνετέλεσε στο να επιλέγεται ως τουριστικός προορισμός κυρίως από Έλληνες, την κατέστησε παράλληλα σε σημαντικό υποδοχέα Β'/παραθεριστικής κατοικίας. Μεγάλο μέρος των παραθεριστών είναι μόνιμοι κάτοικοι Αττικής που διαθέτουν ιδιόκτητες

κατοικίες διάσπαρτες άναρχα στο μεγαλύτερο μέρος της παράκτιας κυρίως ζώνης του νησιού (Βασιλακιώτη-Βίχτερ και Μουσιάδου, 2008). Ταυτόχρονα, η εύκολη πρόσβαση σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που παρέχει η περιοχή έκαναν το νησί δημοφιλές και σε παραθεριστές μακράς διάρκειας, ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ενώ λόγω της νευραλγικής του θέσης αποτελεί προορισμό αλλά και ενδιάμεσο σταθμό τουριστικών σκαφών αναψυχής.

Το διαθέσιμο δυναμικό τουριστικών πόρων της νήσου Αίγινας είναι ιδιαίτερα πλούσιο σε φυσική ομορφιά, παραδοσιακό χαρακτήρα, πολιτισμική κληρονομιά, γραφικότητα, θρησκευτικό πλούτο, εύκολη προσέγγιση κ.λπ., στοιχεία που χαρακτηρίζονται από μια σφαιρικότητα που δημιουργεί έντονη ελκυστικότητα και αποτελούν το λόγο που η περιοχή έχει τη δυνατότητα να απευθύνεται τόσο σε τουρίστες γενικών ενδιαφερόντων διαφόρων εισοδημάτων, ημεδαπούς και αλλοδαπούς (Αρετόπουλος, 2009), όσο και σε τουρίστες ειδικών ενδιαφερόντων (Καψάλης, 2006). Ενώ όμως οι απαιτούμενοι πόροι για την τουριστική ανάπτυξη υπάρχουν, η υφιστάμενη πενιχρή και υποτυπώδης οργάνωση έχει δημιουργήσει μια εικόνα προχειρότητας και έναν τουρισμό μέτριας ποιότητας. Οι ποικίλης μορφής διαθέσιμοι και διάσπαρτοι τουριστικοί πόροι στο νησί οι οποίοι θα μπορούσαν να προβληθούν κατάλληλα και να αξιοποιηθεί έτσι ο ιδιαίτερος τοπικός χαρακτήρας του τουριστικού προϊόντος της περιοχής δημιουργώντας τουριστική ζήτηση που θα ενδιαφέρεται κυρίως για ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, παραμένουν αναξιοποίητοι (Καψάλης, 2006) και ελάχιστες μορφές εναλλακτικού τουρισμού έχουν αναπτυχθεί σε αξιόλογο βαθμό στο νησί.

Ο θαλάσσιος τουρισμός που δραστηριοποιείται σε θαλάσσιους χώρους και συμπεριλαμβάνει κρουαζιέρες, περιηγήσεις με ιστιοφόρα σκάφη και yachts, ναυταθλητικές δραστηριότητες καθώς και μετακινήσεις με πλοία (Βελισσαρίου, 2000), είναι μια ανεπτυγμένη σε ένα βαθμό μορφή εναλλακτικού τουρισμού στο νησί της Αίγινας, παρόλο που κανένα από τα υπάρχοντα λιμάνια της δεν διαθέτει τις υποδομές για να δεχτεί με ασφάλεια ικανοποιητικό όγκο θαλασσίων σκαφών. Η άσκηση των ναυταθλητικών δραστηριοτήτων όπως είναι το θαλάσσιο σκι, η κολύμβηση και οι καταδύσεις, γίνεται κυρίως στην παραλία της Αγίας Μαρίας καθώς είναι η μόνη που διαθέτει κάποια σχετική οργάνωση. Όσον αφορά την κρουαζιέρα, ο βαθμός ανάπτυξής της φαίνεται χαρακτηριστικά από το γεγονός ότι σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου, σε ολόκληρη τη

σεζόν 2013-2014 στο νησί της Αίγινας προσέγγισε ένα μόνο κρουαζιερόπλοιο (Λουδάρου, 2015).

Μορφές εναλλακτικού τουρισμού ή ειδικών ενδιαφερόντων όπως συνεδριακού, εκθεσιακού, αγροτικού, περιηγητικού, περιπέτειας, κινήτρων ή οικοτουρισμού υφίστανται σε μικρό βαθμό στο νησί, με λίγες φωτεινές εξαιρέσεις. Για παράδειγμα, εξαίρεση αποτελεί το Ελληνικό Κέντρο Περιθάλψης Άγριων Ζώων (ΕΚΠΑΖ) στο Μετόχι, που το επισκέπτονται και ξεναγούνται σε αυτό περίπου δέκα χιλιάδες Έλληνες και αλλοδαποί τουρίστες κάθε χρόνο ή νήσος Μονή που αποτελεί πόλο οικολόγων τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και αποτελεί το μοναδικό ίσως δείγμα ανάπτυξης *οικολογικού τουρισμού* στο νησί της Αίγινας (Λουδάρου, 2015). Την πιο αξιόλογη εξαίρεση όμως αποτελεί ο *πολιτιστικός τουρισμός*, καθόσον οι πλούσιοι πολιτιστικοί πόροι του νησιού, τα σημαντικά αρχαία μνημεία όπως ο ναός της Αφαιάς, τα θρησκευτικά μνημεία και οι παραδοσιακές εκδηλώσεις, αποτελούν πόλο έλξης συντελώντας στην ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού στο νησί της Αίγινας. Ο *θρησκευτικός τουρισμός* που αποτελεί μια μορφή πολιτιστικού τουρισμού είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στο νησί της Αίγινας κυρίως λόγω της ιεράς μονής του Αγίου Νεκταρίου αλλά και της Παναγίας της Χρυσολεόντισσας, με τους περισσότερους τουρίστες να είναι ημεδαποί μεγαλύτερης ηλικίας και να συνδυάζουν συνήθως τις διακοπές τους με προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο, επισκέψεις σε θρησκευτικά μνημεία και παρακολούθηση θρησκευτικών δρώμενων, πανηγυριών και εκδηλώσεων, με αποκορύφωμα στις ημερομηνίες εορτασμών των μονών όπου οι επισκέψεις σε αυτές είναι μαζικές. Ο βαθμός ανάπτυξης όμως του θρησκευτικού - προσκυνηματικού τουρισμού στην Αίγινα δεν προσεγγίζει τη δυναμικότητα άλλων νησιών με θρησκευτικό ενδιαφέρον όπως η Τήνος, καθόσον ελλείπει σωστής διαχείρισης και οργανωμένης εκστρατείας προβολής και προώθησης δεν αξιοποιούνται στο βαθμό που θα μπορούσαν οι πλούσιοι θρησκευτικοί πόροι της περιοχής (Ντούλα, Κομνίτσας και Σαρρής, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ – ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΝΗΣΟ ΑΙΓΙΝΑ

6.1 Η θρησκευτική και Χριστιανική ιστορία της νήσου Αίγινας

Η νήσος Αίγινα, παρά το μικρό μέγεθός της, διαθέτει μια εξαιρετικά σημαντική και μακρά ιστορία θρησκευτικής παράδοσης, ευρέως γνωστή αλλά και αφανή, η οποία εκφράζεται με έναν αλυσιδωτό και ιδιόμορφο τρόπο μέσα από δύο βασικά θρησκείες, από τα αρχαία χρόνια μέχρι τις μέρες μας. Ο προϊστορικός οικιστής Αιακός, ιδρυτή του γένους των Αιακιδών, ο οποίος ήρθε με τους Μυρμιδόνες από τη Θεσσαλία και εγκαταστάθηκε στην Αίγινα περίπου στα 1400 με 1200 π.Χ., έφερε στο νησί σύμφωνα με τους αρχαιολόγους τη λατρεία του Ελλανίου Διός ενώ ο μύθος που διαμορφώθηκε γύρω από όνομά του από τον 6^ο αιώνα π.Χ. ως γιός του Δία και της νύμφης Αίγινας πυροδότησε την κατασκευή πολλών ιερών στην περιοχή. Πριν από τον Αιακό δεν υπάρχουν πολλά διαθέσιμα στοιχεία για τη θρησκεία των αρχαίων αιγινητών, εκτός από το ότι κατά την πρωτοελλαδική εποχή, το 2500 - 2000 π.Χ., οι ερχόμενοι από το Αιγαίο συγγενείς των Κρητών που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή της Κολόνας λάτρευαν τους χθόνιους θεούς και τους νεκρούς. Η σπουδαία όμως θρησκευτική παράδοση της Αίγινας πριν από την εμφάνιση του χριστιανισμού, αποδεικνύεται περίτρανα από τα πολυάριθμα και διάσπαρτα σε όλο τη νησί ερείπια αρχαίων ναών, ιερών, βωμών και γενικά τόπων λατρείας του δωδεκάθεου σε συντονισμό με τη θρησκευτικότητα της γειτονικής Αθήνας, τα σπουδαιότερα από τα οποία είναι εκείνα των ναών του Απόλλωνα, της Αρτέμιδος και της Εκάτης στο λόφο της Κολόνας, του ναού της Αφαιάς στο δρόμο προς την Αγία Μαρίνα και του Ελλανίου Δία με το βωμό του στο Ελλάνιο Όρος. Η θρησκευτικότητα αυτή εκδηλωνόταν στην αρχαιότητα μέσα από διάφορες θρησκευτικές τελετές, είτε αυτές ήταν αθλητικοί αγώνες είτε εκδηλώσεις προς τιμή του Ποσειδώνα, του Απόλλωνα, του Δία ή άλλων θεών, συσπειρώνοντας τους αιγιήτες, όπως μαρτυρούν η μεγαλοπρέπεια των ναών, οι κεντρικές τοποθεσίες που χτίστηκαν και η επιμελής φροντίδα των γύρω περιοχών (Καβρουδάκη, 2006).

Η μετάβαση από την αρχαία θρησκεία στον χριστιανισμό έγινε με τρόπο σταδιακό και ήπιο και η νέα θρησκεία αναπτύχθηκε σχετικά ανεμπόδιστα στην Αίγινα λόγω της απουσίας άλλων φιλοσοφικών ρευμάτων που πιθανότατα θα δημιουργούσαν αντιφάσεις και προσηλυτισμό. Εντούτοις συνυπήρξαν κατά καιρούς στο νησί

εξωχριστιανικές κοινότητες όπως εβραϊκή κοινότητα, με μεγαλοπρεπή συναγωγή να κατασκευάζεται τον 4^ο αιώνα μ.Χ. κοντά στο παλιό λιμάνι (Καβρουδάκη, 2006).

Η χριστιανική ιστορία της Αίγινας εκτείνεται σε βάθος χρόνου 2.000 ετών, από την ίδρυση της τοπικής Εκκλησίας από τον Απόστολο Κρίσπο μέχρι σήμερα. Ο αρχισυνάγωγος Κρίσπος μυήθηκε στον χριστιανισμό και βαπτίστηκε χριστιανός από τον ίδιο τον Απόστολο Παύλο, ο οποίος σε μια από τις πορείες του στην Αθήνα και τις γύρω περιοχές το 51-58 μ.Χ. έστειλε τον Κρίσπο στην Αίγινα προκειμένου να κηρύξει τη νέα θρησκεία. Ο Κρίσπος αποτέλεσε στη συνέχεια έναν από τους επισκόπους που χειροτόνησε ο Απόστολος Παύλος ως επίσκοπο Αιγίνης, γεγονός που δηλώνει την αρχαιότητα της Εκκλησίας της Αίγινας. Έκτοτε, υπάρχουν πολλά στοιχεία που αποδεικνύουν περίτρανα ότι ο χριστιανισμός δεν σταμάτησε να υπάρχει, να λατρεύεται και να αναπτύσσεται σε σταθερό ρυθμό στην Αίγινα, όπως το αγαλματίδιο του Χριστού ως Ορφέως του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. ή τα ερείπια παλαιοχριστιανικών βασιλικών του 5^{ου} και 6^{ου} αιώνα. Η υφιστάμενη από τον 1^ο αιώνα μ.Χ. επισκοπή της Αίγινας υπαγόταν μέχρι τα τέλη του 8^{ου} αιώνα στη μητρόπολη της Κορίνθου, η οποία με τη σειρά της ανήκε στη δικαιοδοσία του Πατριάρχη (Παλαιάς) Ρώμης. Μάλιστα ο επίσκοπος Αιγίνης Κυριακός, έλαβε μέρος στη Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο του 451 μ.Χ. Από το 732 μ.Χ. η επισκοπή Αιγίνης υπάχθηκε μαζί με τη μητρόπολη Κορίνθου στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Νέας Ρώμης (Κωνσταντινουπόλεως). Το 787 μ.Χ. ο επίσκοπος Αιγίνης Γαβριήλ μετείχε στη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο και περίπου την ίδια εποχή η Αίγινα προάχθηκε σε αρχιεπισκοπή. Από τα μέσα του 12^{ου} αιώνα, λόγω των πειρατών και των λιγιστών κατοίκων στο νησί η ποιμαντορία ανατέθηκε στη μητρόπολη Αθηνών, ενώ κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας των φράγκων από το 1204 μέχρι το 1451 που απαγόρευσαν την παρουσία στο νησί ορθόδοξων επισκόπων, τη διοίκηση άσκησαν οι ορθόδοξοι «πρωτοπαπάδες» που επιλέγονταν από τον Λατίνο ηγεμόνα της περιοχής με τη συναίνεση του Λατίνου επισκόπου, με την υποχρέωση να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται τον Πάπα. Κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας των φράγκων η εκκλησία της Αίγινας υπάχθηκε και πάλι στην αρχιεπισκοπή Αθηνών. Μετά το 1500 ενεργοποιήθηκε και πάλι η Ορθόδοξη αρχιεπισκοπή Αιγίνης και με εξαίρεση ένα κενό, από το 1540 που η Αίγινα πέρασε στα χέρια των τούρκων μέχρι το 1577, η θέση του αρχιεπισκόπου Αιγίνης ήταν μόνιμα καλυμμένη, με τα νησιά Πόρος και Ύδρα να προστίθενται στην αρχιεπισκοπή και τους κατά καιρούς επισκόπους να καταβάλλουν κάθε χρόνο ένα χρηματικό ποσό στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η

αρχιεπισκοπή Αιγίνης προάχθηκε σε μητρόπολη το 1813, λίγα χρόνια πριν από την επανάσταση. Μετά την απελευθέρωση και συγκεκριμένα το 1833, τα νησιά Αίγινα, Αγκίστρι και Σαλαμίνα αποτέλεσαν την «προσωρινή επισκοπή Αιγίνης», η οποία καταργήθηκε το 1852 με την Αίγινα να υπάγεται στη μητρόπολη Αθηνών μέχρι το 1936, οπότε και προσαρτήθηκε στη μητρόπολη Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης στην οποία παραμένει μέχρι και σήμερα. Μέσα σε όλα αυτά τα χρόνια της συνεχούς παρουσίας του χριστιανισμού στο νησί, η έδρα της επισκοπής μεταφέρθηκε από την παραλιακή πόλη της Αίγινας στην Παλιαχώρα, κατόπιν στο Μετόχι «Φανερωμένη» του μοναστηριού της Παναγίας της Χρυσολεόντισσας, στη συνέχεια στο Κυβερνείο του Καποδίστρια και τέλος στην Ύδρα, έδρα και της σημερινής μητροπόλεως, με το επισκοπείο να εδρεύει στην πόλη της Αίγινας (Δημητρακόπουλος, 2009).

Η συνεχής και έντονη παρουσία του χριστιανικού στοιχείου επί δύο ολόκληρες χιλιετίες στην Αίγινα, διαφαίνεται από το γεγονός ότι τι νησί γέννησε έναν δυσανάλογα μεγάλο αριθμό Αγίων συγκριτικά με τον μικρό πληθυσμό του. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε τον Άγιο Απόστολο Κρίσπο και τον Μεγαλομάρτυρα Άγιο Λεόντιο τον 1^ο αιώνα μ.Χ., τα αδέλφια Ιεραπόστολους διάκονο Ιουλιανό και πρεσβύτερο Ιούλιο τον 4^ο αιώνα, τις Οσία Αθανασία, Οσία Θεοδώρα και Οσία Θεοπίστη, τον Αντώνιο Θεσσαλονίκης τον Ομολογητή και τον αιγινήτη στην καταγωγή Άγιο Λουκά τον 9^ο αιώνα, τον Άγιο Διονύσιο Ζακύνθου, Αρχιεπίσκοπο Αιγίνης τον 16^ο αιώνα, τον Άγιο Σάββα τον Νέο και τον Άγιο Νεκτάριο Πενταπόλεως τον θαυματουργό, προστάτη - Άγιο του νησιού, τον 19^ο - 20^ο αιώνα (Καβρουδάκη, 2006).

6.2 Οι ναοί και οι ιερές μονές της νήσου Αίγινας

Ο μεγάλος αριθμός των εκκλησιών που είναι χτισμένες στην Αίγινα, ο βαθμός διατήρησης και καθαριότητάς τους καθώς και το πόσο πολύ τιμούνται, δηλώνουν τη θεοσέβεια των αιγινήτων μέσα στους αιώνες (Καβρουδάκη, 2006). Είναι ενδεικτικό ότι το 1834, ο τότε μητροπολίτης της προσωρινής επισκοπής Αιγίνης Σαμουήλ, έγραφε προς την Ιερά Σύνοδο ότι σε ολόκληρο το νησί υπήρχαν περισσότερες από τριακόσιες πενήντα (350) εκκλησίες (Δημητρακόπουλος, 1997). Στα πρώτα χρόνια του χριστιανισμού στην Αίγινα, ως αρχικοί τόποι λατρείας της νέας θρησκείας χρησιμοποιήθηκαν, λόγω αδυναμίας σύναξης σε κλειστούς χώρους, οι ναοί της προηγούμενης, γεγονός που εξηγεί το λόγο για τον οποίο οι πρώτες εκκλησίες είναι χτισμένες πάνω στα θεμέλια αρχαίων ναών (Καβρουδάκη, 2006). Αυτοτελείς

χριστιανικές εκκλησίες άρχισαν να χτίζονται από τον 2^ο αιώνα και εντεύθεν, οι πρώτες όμως καταστρέφονταν στο σύνολό τους από τους κατά διαστήματα διωγμούς.

Από την παλαιοχριστιανική εποχή (έως τον 6^ο αιώνα) μαρτυρούνται στην Αίγινα τρίκλιτες βασιλικές, από τις οποίες δυστυχώς, με μοναδική εξαίρεση τη **βασιλική της Βάρδιας**, γνωστή και ως **Αγία Φωτεινή** που κείται εγκαταλειμμένη σε ερείπια στην πόλη της Αίγινας, δεν ανασκάφηκαν ούτε μελετήθηκαν έγκαιρα, πριν χτιστούν επάνω τους νεότερες εκκλησίες ή κτίρια. Άλλες βασιλικές που έχουν εντοπιστεί είναι η **βασιλική Παναγίτσας**, η **βασιλική του Αγίου Νικολάου** και η **βασιλική Μητροπόλεως** στην πόλη, η **βασιλική της Αγίας Ελεούσας** κοντά στον Άγιο Νεκτάριο, η **βασιλική του λόφου Κολώνας** που προέκυψε από τη διαμόρφωση σε εκκλησία του αρχαίου ναού του Απόλλωνα και η **βασιλική Παλιαχώρας** στο σημείο της Επισκοπής. Από τα πρωτοβυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια (7^{ος} έως 12^{ος} αιώνας) διασώζονται ελάχιστες μονόκλιτες βασιλικές και σταυροειδείς εκκλησίες ενώ στα επόμενα υστεροβυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια (Φραγκοκρατία - 13^{ος} έως 16^{ος} αιώνας) καθώς και στα χρόνια της τουρκοκρατίας (16^{ος} έως 18^{ος} αιώνας) οι περισσότερες εκκλησίες είναι μονόχωρες (μονόκλιτες) καμαροσκεπείς βασιλικές και ορισμένες είναι σταυροειδείς. Από τις εντοπισμένες βυζαντινές εκκλησίες της Αίγινας ξεχωρίζουν οι **Ταξιάρχες στις Σφυρίχτρες**, στα βόρεια του Ελλάνιου όρους, η **Όμορφη Εκκλησιά** ή **Όμορφοκκλησιά** ή **Άγιοι Θεόδωροι** στα όρια της πόλης με την Κυψέλη, ο **Άγιος Νικόλαος Μαύρικα** στη θέση Κοντός λίγο μετά τον Άγιο Νεκτάριο προς την Αγία Μαρίνα, ο **Άγιος Δημήτριος Ασωμάτων** στο δρόμο Αίγινας - Αγίου Νεκταρίου, ο **Άγιος Νικόλαος στο Μούλος** κοντά στην Κυψέλη και ο **Άγιος Νικόλαος στις Πολλές Ελιές** κοντά στην πόλη της Αίγινας (Δημητρακόπουλος, 2009).

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στην Παλιαχώρα, μια μεσαιωνική «πόλη-φάντασμα» υπό την προστασία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, η οποία αποτελεί εξαιρετικό τουριστικό αξιοθέατο ως μνημείο της βυζαντινής Αίγινας και μέσα από τις εκκλησίες της εκφράζει το πολύ βαθύ τοπικό θρησκευτικό συναίσθημα. Οι περίπου σαράντα (40) μικρές εκκλησίες της Παλιαχώρας, αποτελούν μοναδικό θρησκευτικό πόλο και ζωντανή μαρτυρία της διαχρονικής θεοσέβειας των αιγινητών. Βρίσκονται κυρίως στη βορειοδυτική, δυτική και νότια πλευρά του λόφου απέναντι από το μοναστήρι της Αγίας Τριάδος, χτισμένες από τον 12^ο - 13^ο αιώνα οι περισσότερες, τα μοναδικά κτίσματα που άφησε αλώβητα ο πειρατής Βαρβαρόσα όταν κατέλαβε την πόλη το 1537, μέχρι και τον 18^ο αιώνα (Καβρουδάκη, 2006). Οι

τριάντα τέσσερις (34) σωζόμενες εν λειτουργία σήμερα εκκλησίες της Παλιαχώρας οι οποίες χαρακτηρίζονται από το βυζαντινό στοιχείο και πολλές από αυτές διαθέτουν πολύτιμες εικόνες, τοιχογραφίες εξαιρετικής τέχνης, χαράγματα και ακιδογραφήματα με σημαντικές πληροφορίες, έχουν τις ακόλουθες ονομασίες: **Άγιος Χαράλαμπος, Τίμιος Σταυρός, Άγιος Αθανάσιος, Παναγία του Γιάννουλη, Αγία Βαρβάρα, Άγιος Γεώργιος ο Καθολικός, Άγιος Στυλιανός, Άγιος Διονύσιος (Επισκοπή)** με το κελί του Αγίου Διονυσίου, **Αγία Άννα, Άγιοι Θεόδωροι, Άγιος Νικόλαος του Μαύρικα, Άγιος Κήρυκος, Άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος, Άγιος Ελευθέριος, Άγιος Μηνάς, Αγία Μακρίνα, Αγία Κυριακή** (λειτούργησε μέχρι το 1839 σαν μοναστήρι), **Ταξιάρχης Μιχαήλ, Άγιος Ζαχαρίας, Αγία Κρυφή, Άγιος Σπυρίδων, Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, Άγιος Νικόλαος, Άγιοι Ανάργυροι, Αγία Αικατερίνη, Κοίμηση της Αγίας Άννας, Άγιος Δημήτριος, Κοίμηση της Θεοτόκου, Ταξιάρχες, Μεταμόρφωση του Σωτήρος, Άγιος Ευθύμιος, Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Άγιος Γεώργιος και Άγιος Στέφανος** (Δημητρακόπουλος, 2009).

Οι ενορίες της Αίγινας σήμερα είναι δεκατέσσερις (14). Η πόλη της Αίγινας διαθέτει τέσσερις (4) ενοριακές εκκλησίες, την **Κοίμηση της Θεοτόκου** που είναι και η Μητρόπολη της Αίγινας με τέσσερα (4) παρεκκλήσια, τον **Άγιο Νικόλαο τον Στεριανό** με δεκαπέντε (15) παρεκκλήσια μεταξύ των οποίων τον Άγιο Νικόλαο τον Θαλασσινό, το λευκό εκκλησάκι στο μώλο του λιμανιού, τα **Εισόδια της Θεοτόκου (Παναγίτσα)** με δέκα (10) παρεκκλήσια και τους **Αιγινήτες Άγιους** με τέσσερα (4) παρεκκλήσια. Οι υπόλοιπες δέκα (10) ενοριακές εκκλησίες ανήκουν στους οικισμούς του νησιού: Η **Μεταμόρφωση του Σωτήρος** της ενορίας Αγίας Μαρίας με έξι (6) παρεκκλήσια, ο **Άγιος Κρίσπος** της ενορίας Αγίων με πέντε (5) παρεκκλήσια, η **Κοίμηση της Θεοτόκου** της ενορίας Ανιτσαίου με εννέα (9) παρεκκλήσια, οι **Άγιοι Ασώματοι Ταξιάρχες** της ενορίας Ασωμάτων με τριάντα δύο (32) παρεκκλήσια, η **Αγία Τριάδα** της ενορίας Βαθέος με δεκατέσσερα (14) παρεκκλήσια, ο **Ευαγγελισμός της Θεοτόκου** της ενορίας Κυψέλης με είκοσι εννέα (29) παρεκκλήσια, η **Αγία Βαρβάρα** της Ενορίας Μαραθώνα με επτά (7) παρεκκλήσια, η **Κοίμηση της Θεοτόκου (Πολίτισσα)** της ενορίας Μεσαγρού με δεκαεννέα (19) παρεκκλήσια, ο **Άγιος Διονύσιος** της ενορίας Παχειάς Ράχης με τρία (3) παρεκκλήσια και η **Κοίμηση της Θεοτόκου** της ενορίας Πέρδικας με δεκαεννέα (19) παρεκκλήσια (Δημητρακόπουλος, 2009).

Ο μοναχισμός και το μοναστηριακό κλίμα ήταν ανέκαθεν και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένα στην Αίγινα, στα κελιά και στα ασκητήρια των μοναστηριών της οποίας στεγάστηκαν και μόνασαν μεταξύ άλλων οι τόσο πολλοί Άγιοι που γέννησε το νησί. Σήμερα υπάρχουν και λειτουργούν στο νησί της Αίγινας επτά (7) μοναστήρια, αριθμός ιδιαίτερα μεγάλος αναλογικά με το μικρό της μέγεθος, πολλά εγκαινιασμένα σχετικά πρόσφατα, που δημιουργήθηκαν σαν συνέχεια της μακράς θρησκευτικής παράδοσης και χριστιανοσύνης του νησιού. Η **μονή της Χρυσολεόντισσας ή Κοίμησης της Θεοτόκου** με τη μορφή φρουρίου και τον επιβλητικό πύργο, τα δέκα (10) παρεκκλήσια και την παραδοσιακή μοναστηριακή αρχιτεκτονική του Αγίου Όρους τετραγώνου σχήματος, χτισμένη τον 13^ο αιώνα στη θέση Λεόντι και μεταφερόμενη στη σημερινή της θέση περίπου τον 15^ο - 16^ο αιώνα, έχει μακρά ιστορία και φιλοξένησε πλήθος σημαντικών ηγούμενων, επισκόπων και μοναχών. Σε ένα από τα παλαιότερα κελιά του ισογείου μάλιστα, διέμενε κατά τη δεκαετία του 1920 ο Άγιος Σάββας ο Νέος ο εν Καλύμνω. Τα κελιά της ανέρχονταν μέχρι το τέλος του περασμένου αιώνα σε τριάντα έξι (36) ενώ σήμερα είναι αυξημένα μετά από ανοικοδόμηση. Βρίσκεται στο κέντρο περίπου του νησιού, ανάμεσα σε μικρούς λόφους στο μικρό οροπέδιο Μπουρδέκτη ή Ομβροδέκτη με την πλούσια χλωρίδα δασικών εκτάσεων και χαμηλής βλάστησης. Στη μονή ανήκει από πολύ παλιά και το **Μετόχι της Φανερωμένης** με την υπόγεια και την υπέργεια εκκλησία, έξω από την πόλη της Αίγινας προς το δρόμο που οδηγεί στον Άγιο Νεκτάριο. Τη μεγάλη του φήμη το Μετόχι την απόκτησε μετά την ανακάλυψη το 1829 - 1830 της κατακόμβης και της εικόνας της Παναγίας της Φανερωμένης, από την οποία πήρε το όνομά του. Η μικρή σε μέγεθος **μονή της Παναγίας της Ελευθερώτριας** στο χωριό Βαθύ στα δεξιά του δρόμου Αίγινας - Σουβάλας, ιδρύθηκε μόλις το 1960 και ο σημερινός ναός του εγκαινιάστηκε το 1987. Το **μοναστήρι της Αγίας Τριάδος ή μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου** με τα τέσσερα παρεκκλήσια, σε μορφή τετράπλευρου και θέα προς την Παλιαχώρα, βρίσκεται στη θέση Κοντός και αποτελεί μαζί με τη νέα εκκλησία του Αγίου Νεκταρίου το θρησκευτικό κέντρο του νησιού, για το οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα 6.3. Η **μονή της Αγίας Αικατερίνης** βρίσκεται κι αυτή στη θέση Κοντός πλησίον της μονής Αγίας Τριάδος, διαθέτει σπάνια κειμήλια και λείψανα πολλών Αγίων και χτίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τις μοναχές της μονής του Αγίου Νεκταρίου Πελαγία και Κασσιανή πάνω σε ένα εγκαταλειμμένο και αγνώστου Αγίου εκκλησάκι. Η **μονή Γενεσίου της Θεοτόκου ή μονή Αγίου Χριστοφόρου**,

βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της πόλης της Αίγινας, χτίστηκε κατά τα έτη 1957 - 1960 και εγκαινιάστηκε το 1961. Πανηγυρίζει δύο φορές το χρόνο, στο Γενέσιο της Θεοτόκου στις 8 Σεπτεμβρίου και στη γιορτή του Αγίου Χριστοφόρου στις 9 Μαΐου, λείψανο του οποίου φιλοξενεί από το 1965. Το **μοναστήρι του Αγίου Μηνά** με τα τρία (3) παρεκκλήσια, βρίσκεται σε μια πευκόφυτη περιοχή νοτιοδυτικά από το ναό της Αφαίας, στην ανατολική πλαγιά του λόφου Μπαλαλά. Στο σημείο αυτό υπήρχε μονάχα το εγκαταλειμμένο ερημοκλήσι του Αγίου Μηνά και το 1956 ιδρύθηκε γυναικείο μοναστήρι, κάτι που σύμφωνα με μαρτυρίες είχε ήδη ειπωθεί από τον Άγιο Νεκτάριο το 1910. Η σημερινή εκκλησία χτίστηκε το 1960, εγκαινιάστηκε το 1962 και σε αυτή φυλάσσονται ιερά λείψανα πολλών Αγίων. Τέλος, η **μονή της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας** βρίσκεται στην περιοχή Χλόη στα βορειοδυτικά, έξω από την πόλη της Αίγινας, χτίστηκε το 1955, εγκαινιάστηκε το 1961 και πανηγυρίζει στις 22 Δεκεμβρίου (Δημητρακόπουλος, 2009).

6.3 Ο Άγιος Νεκτάριος και η ιερά μονή της Αγίας Τριάδος

Ο Άγιος Νεκτάριος ή Νεκτάριος Πενταπόλεως ή Νεκτάριος Αιγίνης, σύγχρονος Άγιος της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, γεννήθηκε το 1846 στην ανατολική Θράκη με το κοσμικό όνομα Αναστάσιος Κεφαλάς και είχε μακρινή ηπειρώτικη καταγωγή. Από μικρός ανατράφηκε κοντά στην εκκλησία και απόκτησε ισχυρές θρησκευτικές βάσεις. Το 1860 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη όπου παρακολούθησε μαθήματα στο Ελληνικό Σχολαρχείο ενώ παράλληλα εργαζόταν. Το 1866 βρέθηκε στη Χίο όπου εργάστηκε σαν γραμματοδιδάσκαλος μέχρι το 1873 και στη συνέχεια, αφού δοκιμάστηκε ως ασκούμενος μοναχός στη Νέα Μονή, έγινε μοναχός το 1876 με το όνομα Λάζαρος. Το 1877 χειροτονήθηκε διάκονος και μετονομάστηκε σε Νεκτάριο. Το 1881 ήρθε στην Αθήνα όπου πρώτα πήρε απολυτήριο από τη Βαρβάκειο Σχολή, το 1885 πήρε το πτυχίο της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ παράλληλα υπηρετούσε ως διάκονος και ιεροκήρυκας. Με τη λήψη του πτυχίου μετέβη στην Αλεξάνδρεια όπου χειροτονήθηκε πρεσβύτερος, ενώ το 1886 τοποθετήθηκε Μέγας Αρχιμανδρίτης του Θρόνου της Αλεξάνδρειας και Πνευματικός. Το 1889 εκλέχθηκε μητροπολίτης της Μητρόπολης Πενταπόλεως στο Κάιρο. Η έντονη χριστιανική δραστηριότητά του προκάλεσε ισχυρό φθόνο, έχθρες και αντιδράσεις με αποτέλεσμα να κατηγορηθεί και το 1890, αφού πρώτα παύθηκε από τη διεύθυνση του Πατριαρχικού γραφείου του Καΐρου, στη συνέχεια να αποπεμφθεί από την Αίγυπτο επιστρέφοντας στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια και μετά από δικό του αίτημα, η Ιερά Σύνοδος τον διόρισε στην κατώτερη θέση του ιεροκήρυκα στο νομό Ευβοίας, από όπου μετατέθηκε το 1893 στο νομό Φθιωτιδοφωκίδος. Το επόμενο έτος διορίστηκε διευθυντής της Ριζαρείου Σχολής, το σημαντικότερο εκκλησιαστικό εκπαιδευτήριο μετά την Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου διακρίθηκε για την εργατικότητα, το ήθος και την ταπεινότητά του. Παράλληλα, εκτός σχολής, ασκούσε λειτουργικό, κηρυκτικό και φιλανθρωπικό έργο. Στην Αίγινα βρέθηκε το 1904, ιδρύοντας άτυπα το μοναστήρι της Αγίας Τριάδος. Το 1908, αφού παραιτήθηκε λόγω προχωρημένης ηλικίας από τη Ριζάρειο Σχολή, εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αίγινα αναλαμβάνοντας την ανέγερση των κτισμάτων του μοναστηριού της Αγίας Τριάδος, ασκώντας παράλληλα πνευματικό, φιλανθρωπικό αλλά και συγγραφικό έργο. Το 1920 εισήχθη στο Αρεταίειο νοσοκομείο Αθηνών με προχωρημένη πάθηση του προστάτη όπου και απεβίωσε ξαφνικά στις 8 Νοεμβρίου και δύο ημέρες μετά ετάφη στην Αίγινα στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδος. Η επίσημη Εκκλησία τον ανακήρυξε Άγιο με Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη το έτος 1961, σαράντα ένα χρόνια μετά τον θάνατό του. Σήμερα, ένα μεγάλο μέρος των λειψάνων και η κέρα του φυλάσσονται στο παρεκκλήσι της Αγίας Τριάδος, αποτελώντας σημαντικό τόπο προσκυνήματος, προσευχής και εκπλήρωσης ταμάτων χιλιάδων πιστών που συρρέουν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (Δημητρακόπουλος, 2009).

Το γυναικείο μοναστήρι της Αγίας Τριάδος χτίστηκε το διάστημα 1904 - 1910 στο κέντρο του νησιού στη θέση «Κοντός», έξι (6) χιλιόμετρα από την πόλη της Αίγινας και την Αγία Μαρίνα, από τον μητροπολίτη Πενταπόλεως Νεκτάριο, πάνω στο παλιότερο από τα χρόνια του Βυζαντίου και σχεδόν εγκαταλειμμένο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής από το οποίο σώζονταν μόνο το περιτείχισμα, δύο κελιά και η ομώνυμη ετοιμόρροπη μικρή εκκλησία. Έχει τη συνηθισμένη μορφή τετράπλευρου με δύο κύριες εισόδους στα βόρεια και στα νότια και διατηρεί μαγειρείο, τραπεζαρία, αποθήκες, τα κελιά των μοναχών, ξενώνα, δεσποτικό, έκθεση βιβλίων και έκθεση θρησκευτικών ειδών. Σήμερα οικοδομείται η νέα πτέρυγα στη δυτική πλευρά, που προορίζεται για ξενώνας φιλοξενίας αρχιερέων και άλλων επίσημων προσώπων. Στη μέση του συγκροτήματος βρίσκεται η εκκλησία της Αγίας Τριάδος, ρυθμού βασιλικής με τρούλο, που χτίστηκε στη θέση της Ζωοδόχου Πηγής. Στα νότια της εκκλησίας αυτής βρίσκεται ο τάφος του Αγίου Νεκταρίου που περικλείεται από μικρό οικοδόμημα χτισμένο μετά την ανακομιδή των λειψάνων το 1953, ενώ ανατολικά της εκκλησίας βρίσκεται και συντηρείται το σπίτι όπου διέμενε. Το

συγκρότημα του μοναστηριού της Αγίας Τριάδος - Αγίου Νεκταρίου αποτελεί ένα από τα πλέον γνωστά και εξέχοντα ιερά προσκυνήματα στην Ελλάδα, είναι καθημερινά επισκέψιμο από μεγάλο αριθμό πιστών και εορτάζει τέσσερις φορές το χρόνο: της Αγίας Τριάδος (Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος), της Ζωοδόχου Πηγής (Παρασκευή της Διακαινησίμου), της Κοιμήσεως του Αγίου Νεκταρίου (9 Νοεμβρίου) και της Ανακομιδής των ιερών λειψάνων (3 Σεπτεμβρίου). Στο μοναστήρι ανήκουν τέσσερα (4) παρεκκλήσια: Η Αγία Σκέπη, ο Άγιος Χαράλαμπος, ο Άγιος Γεράσιμος και ο Άγιος Νικόλαος Μαύρικα. Από τη νότια είσοδο του μοναστηριού ξεκινάει ελικοειδής σκάλα που οδηγεί χαμηλότερα στο προαύλιο της νέας επιβλητικής εκκλησίας που θεμελιώθηκε το 1973 και εγκαινιάστηκε το 1994 προς τιμή του Αγίου Νεκταρίου και αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους ναούς της Ορθοδοξίας, με εντυπωσιακό τρούλο διαμέτρου 20,20 μέτρων και δύο ανισοϋψή καμπαναριά. Η εκκλησία αυτή εκτός των άλλων έχει τη δυνατότητα να εξυπηρετεί τις λατρευτικές ανάγκες του μεγάλου πλήθους των πιστών που συρρέουν καθημερινά και κυρίως στις εορτές και στις πανηγύρεις, έχοντας τη δυνατότητα να στεγάσει στους δύο ορόφους της εννέα χιλιάδες (9.000) άτομα συνολικά (Δημητρακόπουλος, 2009).

6.4 Αποτίμηση των στοιχείων προσέλκυσης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στη νήσο Αίγινα

Εξέχουσα και κυρίαρχη ιερή μορφή στο χριστιανικό περιβάλλον της νήσου Αίγινας αποτελεί ο Άγιος Νεκτάριος, ένας από τους σημαντικότερους και πλέον γνωστούς Αγίους της ορθοδοξίας που αναφέρεται ως θαυματουργός, με πολυάριθμους πιστούς που επικαλούνται συχνά το όνομά του, προσεύχονται σε αυτόν και του αφιερώνουν τα τάματά τους. Και μόνο το όνομα «Άγιος Νεκτάριος Αιγίνης» προβάλλει το νησί αποτελώντας σημαντική τουριστική διαφήμιση, δεδομένου ότι η αναφορά στο όνομα αυτό είναι συνδεδεμένη στη συνείδηση κάθε πιστού όχι μόνο με την ομώνυμη εκκλησία και το μοναστήρι αλλά και με ολόκληρη την Αίγινα. Το μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου είναι το επίκεντρο της χριστιανικής Αίγινας και κάθε επίσκεψη και προσκύνημα στα ιερά λείψανά του είναι παγιωμένα ως σημαντικές εκδηλώσεις ιερής πίστης για κάθε ορθόδοξο χριστιανό αποτελώντας ισχυρό κίνητρο μετακίνησης στην Αίγινα. Ταυτόχρονα, μια επίσκεψη στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδος, εκτός από τη χριστιανική της παράμετρο, δίνει στον επισκέπτη τη δυνατότητα να περιηγηθεί σε σημαντικά μεσαιωνικά και βυζαντινά μνημεία που

βρίσκονται στη γύρω περιοχή και να ικανοποιήσει πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και ιστορικές ανησυχίες του.

Το ίδιο συμβαίνει και με τα υπόλοιπα έξι μοναστήρια του νησιού τα οποία πλαισιώνουν αυτό της Αγίας Τριάδος και συνιστούν όχι μόνο πνευματικά εργαστήρια και κέντρα ιεροσύνης θρησκευτικού χαρακτήρα αλλά ταυτόχρονα επισκέψιμους χώρους με πλούσιες ιστορικές και πολιτιστικές παραμέτρους. Με παρόμοιο τρόπο, πάρα πολλές αξιόλογες μικρές και μεγάλες, διάσπαρτες σε κάθε σημείο του νησιού εκκλησίες, διαθέτουν εκτός από τη θρησκευτική τους λειτουργικότητα και μνημειακό χαρακτήρα, ιστορική αξία, βυζαντινά στοιχεία, καλλιτεχνικά αξιοθέατα και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον.

Παράλληλα, μια σειρά σημαντικών, παραδοσιακών και κατασκευαστικών θρησκευτικών εκδηλώσεων και εθίμων που πηγάζουν από προαιώνιες θρησκευτικές παραδόσεις, κατανεμημένων χρονικά σε ολόκληρο το έτος και τοπικά σε διάφορα σημεία του νησιού, αποτελεί πολιτιστικό πλούτο που συνδέεται αρμονικά με τη χριστιανική πίστη, τα μοναστήρια, τις εκκλησίες, τους Αγίους και την ιστορία της Αίγινας.

Όλοι αυτοί οι προαναφερόμενοι θρησκευτικοί πόροι της νήσου Αίγινας, η τεράστια αυτή περιουσία της με επίκεντρο το μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου, δημιουργούν παντού ένα διάχυτο και εμφανές σε κάθε επισκέπτη κλίμα ιδιαίτερα έντονης θρησκευτικότητας, παρέχοντάς του ταυτόχρονα τη δυνατότητα πολλαπλών επιλογών επισκέψιμων ιερών χώρων σε κοντινές αποστάσεις. Το πλήθος των αξιόλογων αυτών εναλλακτικών επιλογών θρησκευτικής επίσκεψης είναι ιδιαίτερα μεγάλο στη νήσο Αίγινα συγκριτικά με τον αντίστοιχο μέσο όρο της ελληνικής επικράτειας. Ταυτόχρονα, η χριστιανική παράδοσή του νησιού μέσα στους αιώνες, διαμόρφωσε τις συνθήκες ώστε σήμερα η νήσος Αίγινα να διαθέτει ανεπτυγμένη την κατάλληλη νοοτροπία και τις υποδομές υποδοχής και φιλοξενίας της χριστιανικής πίστης, ενταγμένες ομαλά σε ένα εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον ενός τόπου ασφαλούς, φιλόξενου, ειρηνικού και ήρεμου με καλό κλίμα, αξιόλογο πολιτιστικό επίπεδο και μακρά ιστορία. Επιπροσθέτως, η προνομιούχος γεωγραφική θέση ευνοεί τις αφίξεις ικανοποιώντας την εύκολη πρόσβαση αλλοδαπών και ημεδαπών επισκεπτών και με άμεσο τρόπο τις θρησκευτικές και προσκυνηματικές ανάγκες ενός πολύ μεγάλου μέρους του πληθυσμού της Ελλάδας που κατοικεί στην πρωτεύουσα.

Για όλους αυτούς τους λόγους που συγκροτούν τα στοιχεία προσέλκυσης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού, η νήσος Αίγινα αποτελεί έναν από τους

πλέον σημαντικούς θρησκευτικούς προορισμούς της χώρας, ίσως τον σημαντικότερο μετά το Άγιο Όρος, την Τήνο, την Πάτμο και τα Μετέωρα. Οι θρησκευτικοί πόροι της είναι ξεχωριστής σημασίας και την διαφοροποιούν σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, τόσο λόγω σπουδαιότητας των ιερών τόπων και των ιστορικών προσώπων που υπηρέτησαν σε αυτούς όσο και λόγω του ιδιαίτερα μεγάλου πλήθους τους, διασκορπισμένου σε ολόκληρο το νησί. Διαθέτει μεγάλο αριθμό θρησκευτικών τόπων έλξης τουριστών που μπορεί να υποδεχτεί μεγάλα τουριστικά ρεύματα παρακινούμενα όχι αποκλειστικά και μόνο από θρησκευτικά κίνητρα αλλά και από άλλα ειδικά ενδιαφέροντα, αφού οι περισσότεροι από τους διαθέσιμους τόπους προσκυνήματος έχουν ταυτόχρονα και μεγάλη ιστορική, μνημειακή, καλλιτεχνική ή πολιτιστική αξία. Το πλήθος, το είδος και η σημασία των θρησκευτικών πόρων της Αίγινας επιτρέπει στον επισκέπτη, οποιοδήποτε και να είναι το κίνητρο της μετακίνησής του, να τα επισκέπτεται και για λόγους ανεξάρτητους από τις θρησκευτικές του επιλογές, συνδυάζοντας τον κάθε ιερό τόπο με την εξερεύνηση του φυσικού τοπίου στο οποίο βρίσκεται, την ανάλυση της αρχιτεκτονικής του δομής, την αξιολόγηση των καλλιτεχνικών δημιουργημάτων που εμπεριέχει, τη μελέτη της ιστορίας του ή την παρακολούθηση των τοπικών εκδηλώσεων, παραδόσεων και εθίμων που τον συνοδεύουν. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι εκτός από την άσκηση εκδηλώσεων πίστης που αφορά τους χριστιανικούς ιερούς χώρους προσκυνήματος, οι ίδιοι αυτοί χώροι μπορούν να αποτελούν τόπους έλξης τουρισμού και για λόγους ανεξάρτητους από την πίστη. Σε αυτό το θρησκευτικό περιβάλλον, οι χρονικά διάσπαρτες θρησκευτικές εορτές μεγάλης σπουδαιότητας, κατανυκτικές εκδηλώσεις, λιτανείες, πανηγύρια και θρησκευτικά έθιμα που τελούνται στο νησί, παρέχουν τη δυνατότητα οργάνωσης επισκέψεων στους ίδιους ιερούς χώρους αλλά σε ημερομηνίες πιο ομαλά κατανομημένες σε ολόκληρο το έτος, μειώνοντας έτσι το φαινόμενο της έντονης εποχικότητας που χαρακτηρίζει τον τουρισμό της Αίγινας.

Ο θρησκευτικός χαρακτήρας που αναδεικνύεται από όλα αυτά τα χριστιανικά στοιχεία, αποτελεί για την Αίγινα ένα ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα που της προσδίδει μια διαφοροποίηση και μια δική της ξεχωριστή και ιδιαίτερη εικόνα η οποία αποτελεί ένα επιπρόσθετο κίνητρο προσέλκυσης τουριστών με το θρησκευτικό στοιχείο στο επίκεντρο. Ο συνδυασμός των πλούσιων τουριστικών πόρων του νησιού με τον θρησκευτικό της πλούτο, αναδεικνύει μια διαφορετική πλευρά του τουρισμού της περιοχής και δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την προσέγγιση

μεγαλύτερου αριθμού ημεδαπών και αλλοδαπών, προσκυνητών και παραθεριστών, με θρησκευτικά ή μη κίνητρα.

6.5 Ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός στη νήσο Αίγινα και οι προοπτικές ανάπτυξής του

Παρά τις προσπάθειες για μία συστηματική ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Αίγινα, το παραγόμενο προϊόν από τη μέχρι σήμερα αξιοποίησή του υστερεί σε σύγκριση με το υπάρχον δυναμικό, την ποικιλία των υφιστάμενων θρησκευτικών τουριστικών πόρων και τις συνεπαγόμενες θετικές προοπτικές. Ενώ η σημαντικότητα του θρησκευτικού πλούτου του νησιού στο βαθμό που είναι γνωστή αποτελεί από μόνη της ισχυρό κίνητρο για μετακίνηση και αξιόλογη πηγή προσέλκυσης επισκεπτών, από τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία είναι εμφανές ότι η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστών της Αίγινας μεταβαίνει στο νησί κυρίως για καλοκαιρινές διακοπές τύπου ήλιος/θάλασσα στα παραθαλάσσια ιδίως μέρη, ανεξάρτητα από τον συνδυασμό των διακοπών με επισκέψεις θρησκευτικών χώρων, γεγονός που δημιουργεί έντονη εποχικότητα και περιορισμένη χωρική διάρθρωση. Το επίπεδο σχεδιασμού, οργάνωσης και προσφοράς θρησκευτικών επισκέψεων, ξεναγήσεων ή ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων οργανωμένων εκδρομών που εμπεριέχουν το θρησκευτικό στοιχείο από τα τουριστικά πρακτορεία, τις θρησκευτικές οργανώσεις, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τις ενορίες ή άλλους φορείς, εμφανίζεται ιδιαίτερα χαμηλό. Η έξαρση των θρησκευτικών αναζητήσεων κατά τη διάρκεια των μεγάλων χριστιανικών εορτών φαίνεται ότι προσελκύει ισχυρό ρεύμα αφίξεων στο νησί για πολύ λίγο χρόνο με σκοπό το προσκύνημα και κυρίως από ημεδαπούς τουρίστες, χωρίς να συνδυάζεται η έκφραση του θρησκευτικού τους συναισθήματος με την αξιοποίηση των υπόλοιπων τουριστικών πόρων που διαθέτει το νησί. Η χωρική διάρθρωση των θρησκευτικών αυτών ρευμάτων περιορίζεται βασικά μόνο στο μοναστήρι του Αγίου Νεκταρίου σε όλη τη διάρκεια του έτους με ένταση το καλοκαίρι και κορύφωση στις επίσημες εορτές του και δευτερευόντως αυθημερόν στις περιοχές όπου διεξάγονται εορταστικά θρησκευτικά πανηγύρια. Οι λίγοι σε αριθμό αλλοδαποί τουρίστες που γνωρίζουν τους πλούσιους θρησκευτικούς πόρους της Αίγινας και παρακινούνται από παρόμοια καθαρά θρησκευτικά κίνητρα, προέρχονται βασικά από χώρες του ορθόδοξου δόγματος όπως η Ρωσία, η Σερβία ή η Βουλγαρία, αφού η δυνατότητα προσέλκυσης αλλοδαπών προσκυνητών περιορίζεται από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των χριστιανών παγκοσμίως είναι πρωτίστως

καθολικοί και δευτερευόντως προτεστάντες, με τους ορθόδοξους να αποτελούν κατά προσέγγιση μόλις το 11% των χριστιανών και το 3,5% των πιστών όλων των θρησκειών παγκοσμίως (Μοίρα, 2009).

Σημαντικό βήμα για την τουριστική ανάπτυξη της Αίγινας είναι να καταστεί ευρέως γνωστός σε εγχώριο και παγκόσμιο επίπεδο ο θρησκευτικός της πλούτος. Η επίτευξη μιας κατά το δυνατόν καθολικής επίγνωσης, εκτίμησης και αναγνωρισιμότητας του είδους και της αξίας της θρησκευτικής ταυτότητας και της χριστιανικής κληρονομιάς της Αίγινας είναι απαραίτητη για την ευόδωση της προσπάθειας προσέλκυσης επισκεπτών. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να δρομολογηθούν δράσεις που θα αναδεικνύουν, θα υπογραμμίζουν, θα τονίζουν, θα προβάλλουν, θα διαφημίζουν και θα ενισχύουν τη θρησκευτική πλευρά της Αίγινας, καθιστώντας χαραγμένους στη μνήμη πολλούς άγνωστους σήμερα θρησκευτικούς της πόρους. Η ύπαρξη και η αξία των σημαντικότερων ναών και των μοναστηριών θα πρέπει να γίνει ευρέως γνωστή με την ταυτόχρονη επισήμανση και διαλεύκανση όλων των διαστάσεων του πλούτου που εμπεριέχουν και όχι μονόπλευρα της λατρευτικής τους παραμέτρου, προκειμένου αυτά να μετατραπούν όχι απλά σε διεθνώς γνωστά προσκυνηματικά κέντρα που θα προσελκύουν πιστούς χριστιανούς αλλά και σε διεθνώς γνωστά ιστορικά και πολιτιστικά κέντρα με ενδιαφέροντα ανεξάρτητα των θρησκευτικών πεποιθήσεων, εκτιθέμενα σε ένα όμορφο ελληνικό νησί διαθέσιμο για διακοπές. Η θρησκευτική κληρονομιά αυτής της ποιότητας και αξίας άλλωστε με τους πολύτιμους υλικούς και άυλους πόρους που εμπεριέχει, αποτελεί βαρύτιμη μαρτυρία μιας ιστορικής εξέλιξης με σημαντικά στοιχεία πολιτισμού και σπουδαίο παιδευτικό ρόλο στη σύγχρονη ανθρώπινη ζωή, που μπορεί και πρέπει να προβάλλεται ισότιμα στο ευρύ κοινό και να είναι προσπελάσιμη, κατανοητή και αξιολογήσιμη από αυτό φυσικά, συναισθηματικά ή και διανοητικά, ανεξαρτήτως θρησκευτικών πεποιθήσεων (Χριστογιάννη, 2004).

Το συνολικά προσφερόμενο τουριστικό προϊόν της νήσου Αίγινας το οποίο σήμερα κατευθύνεται σε διακοπές τύπου ήλιος/θάλασσα, θα πρέπει να επαναπροσδιορισθεί και να επανασχεδιασθεί κατάλληλα ώστε να συμπεριλαμβάνει το εξειδικευμένο και ανταγωνιστικό προϊόν της περιοχής που είναι οι θρησκευτικοί του πόροι, με αναφορά σε όλες τις παραμέτρους που αυτοί εμπεριέχουν όσον αφορά τις πολιτισμικές και ιστορικές τους διαστάσεις. Το προϊόν αυτό θα πρέπει στη συνέχεια να προβληθεί και να διαφημισθεί με στοχοποίηση τόσο σε αγορές του ορθόδοξου δόγματος επιδιώκοντας μια αφύπνιση του θρησκευτικού συναισθήματος

με την προοπτική μιας εμπνευσμένης και μοναδικής χριστιανικής εμπειρίας, όσο και σε αγορές άλλων δογμάτων συνδυασμένο με διακοπές και ικανοποίηση ποικιλίας διαφορετικών κινήτρων και ενδιαφερόντων.

Η σχέση ανάμεσα στους καθαρά τουριστικούς πόρους και την θρησκευτική κληρονομιά είναι δυναμική και δημιουργεί μια αλληλεπίδραση συνεχώς μεταβαλλόμενη (Χριστογιάννη, 2004), δημιουργώντας ευκαιρίες που δεν θα πρέπει να παραμείνουν αναξιοποίητες. Ο ορθολογικά σχεδιασμένος και οργανωμένος συνδυασμός του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού με τις υπόλοιπες διαθέσιμες μορφές τουρισμού τον οποίο στερείται σήμερα η νήσος Αίγινα, θα μπορούσε να δημιουργήσει μια σαφή διαφοροποίηση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της προσδίδοντας ένα επιπρόσθετο ισχυρό κίνητρο για μετακίνηση και προσφέροντας τη δυνατότητα σε κάθε είδους επισκέπτη, ακόμα και σε αυτόν των διακοπών ήλιου/θάλασσας, να γνωρίσει μια διαφορετική πλευρά του νησιού.

Η Αίγινα διαθέτει όλες τις δυνατότητες για να προσφέρει ένα ποιοτικό, διαφοροποιημένο και ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν έχοντας στο επίκεντρο την επιμελώς προβεβλημένη από κάθε άποψη, ιστορικά και πολιτιστικά, θρησκευτική πτυχή της, εμπλουτισμένη με τις υπόλοιπες διαθέσιμες μορφές τουρισμού με τις οποίες μπορεί να συνυπάρχει. Ο συνδυασμός των διαφόρων διαθέσιμων μορφών τουριστικών πόρων με το θρησκευτικό στοιχείο είναι η κατεύθυνση στην οποία θα πρέπει να αποβλέπει η τοπική στρατηγική τουριστικής ανάπτυξης, καθόσον μπορεί να δημιουργήσει έναν προνομιακό χώρο στον οποίο η Αίγινα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα το οποίο μπορεί και πρέπει να εκμεταλλευθεί κατάλληλα. Θα πρέπει επομένως να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στη σχεδιασμένη τμηματοποίηση των τουριστικών ρευμάτων έτσι ώστε να επιχειρηθεί στόχευση σε ομάδες τουριστών με πνευματικά ενδιαφέροντα προκειμένου αυτά να συνδυασθούν με διακοπές, έτσι ώστε να αξιοποιηθούν συνολικά όλοι οι υφιστάμενοι τουριστικοί πόροι που αφορούν περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές παραμέτρους. Ο οργανωμένος συνδυασμός των κυρίαρχα ανεπτυγμένων στο νησί διακοπών ήλιου/θάλασσας με τον θρησκευτικό τουρισμό, τις πεζοπορίες που αναδεικνύουν περιοχές θρησκευτικού αλλά και ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος όπως η Παλιαχώρα, ξεναγήσεις σε βυζαντινούς ιερούς χώρους και μοναστήρια, παρακολούθηση θρησκευτικών τελετουργιών, παραδοσιακών εκδηλώσεων, πανηγύρεων κ.λπ., θα αποτελέσει εφαλτήριο ποιοτικής τουριστικής ανάπτυξης που θα προσδώσει στην Αίγινα

συγκριτικό πλεονέκτημα και ισχυρό brand name. Με τον τρόπο αυτό, εκτός από τη συνολική τουριστική ανάπτυξη, θα διασφαλίζεται και η διάχυση των τουριστικών ρευμάτων σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές του νησιού ολόκληρο το χρόνο περιορίζοντας το φαινόμενο της εποχικότητας και της στενής χωρικής διάρθρωσης.

Οι φορείς σχεδιασμού και προώθησης του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας όπως τουριστικές οργανώσεις, πρακτορεία, τουριστικά γραφεία ταξιδιών, τουριστικοί σύλλογοι, η Εκκλησία της Ελλάδος, ο Δήμος Αίγινας και το Υπουργείο Τουρισμού, έχοντας πρόσβαση στην εμπειριστατωμένη ενημέρωση των επίσημων στοιχείων που αφορούν τον τουρισμό του νησιού, θα πρέπει να δρομολογήσουν δράσεις για τη δημιουργία και προσφορά ολοκληρωμένων ολιγοήμερων ή πολυήμερων τουριστικών ταξιδιών-πακέτων σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς τουρίστες, τα οποία θα συνδυάζουν σφαιρικά τους περιβαλλοντικούς, ανθρωπογενείς και πολιτιστικούς με τους θρησκευτικούς πόρους του νησιού. Η όλη προσπάθεια θα πρέπει να συνδυαστεί με τη δημιουργία τουριστικών υποδομών διεθνών προδιαγραφών στους οποίους η Αίγινα υστερεί και με την απαραίτητη εμπλοκή, συνεργασία και συνδρομή όλων των εμπλεκομένων, ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, τοπικής κοινότητας, επαγγελματιών και κατοίκων, ώστε να επιτευχθεί η βιωσιμότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων και να εξασφαλιστεί η προστασία και η αειφορία των τουριστικών πόρων.

Συμπερασματικά, οι προοπτικές ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού στη νήσο Αίγινα είναι ευοίωνες και με τον κατάλληλο χειρισμό, την ανάδειξη και την αξιοποίηση των υπάρχοντων πόρων, η ειδικών ενδιαφερόντων αυτή μορφή τουρισμού είναι σε θέση να απογειώσει τον τουρισμό της Αίγινας με όλες τις θετικές συνέπειες που αυτό συνεπάγεται για το νησί και τους κατοίκους του.

Η μελέτη κυρίως των πρωτογενών πηγών και των επεξεργασμένων στατιστικών στοιχείων της πρωτογενούς έρευνας που θα παρουσιασθεί στα επόμενα κεφάλαια, θα συνδράμει στη διαλεύκανση των τάσεων της αγοράς, της προσφοράς και της ζήτησης και στην απάντηση σημαντικών ερωτημάτων που θα οδηγήσουν σε ένα πιο ολοκληρωμένο και τεκμηριωμένο συμπέρασμα.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Δευτερογενής και Πρωτογενής έρευνα: Στόχοι και πηγές

Η έρευνα που απαιτήθηκε για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας και την εξαγωγή εμπειριστατωμένων συμπερασμάτων και προτάσεων, είχε σαν στόχο 1^ο τη σαφή και κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης της νήσου Αίγινας όσον αφορά παραμέτρους που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τον τουρισμό της και 2^ο την αποσαφήνιση των δυνατοτήτων και των τάσεων της αγοράς τόσο για την ανάπτυξης θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στο νησί όσο και για τον συνδυασμό του με τις άλλες ευδόκιμες μορφές τουρισμού. Μέσα από τη διαδικασία αυτή επιδιώχθηκε ο εντοπισμός και η καταγραφή προτάσεων που αφορούν κατευθύνσεις, δράσεις και ενέργειες που θα πρέπει να δρομολογηθούν προκειμένου να επιτευχθεί η τουριστική η ανάπτυξη με μοχλό τον θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό. Για τη συγκέντρωση των απαιτούμενων πληροφοριών προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, απαιτήθηκε δευτερογενής και πρωτογενής έρευνα, ο συνδυασμός των αποτελεσμάτων των οποίων οδήγησε στην εξαγωγή βάσιμων συμπερασμάτων και προτάσεων.

Η μεθοδολογία επίτευξης του 1^ο στόχου βασίστηκε κυρίως στη δευτερογενή έρευνα και σε στοιχεία επιστημόνων, ερευνητών και συγγραφέων που υπάρχουν ήδη καταγραμμένα για κάποιον άλλο σκοπό (Χρήστου, 1999), τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάστηκαν στα Κεφάλαια 4, 5 και 6. Η δευτερογενής έρευνα διενεργήθηκε με άντληση στοιχείων από διάφορες έγκυρες πηγές όπως τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, στοιχεία αναγνωρισμένων ελληνικών και διεθνών τουριστικών φορέων όπως ο Ε.Ο.Τ., το Ξ.Ε.Ε., ο Σ.Ε.Τ.Ε. και ο Π.Ο.Τ., ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, μελέτες, επιστημονικές εργασίες, άρθρα επιστημονικών περιοδικών και περιοδικού τύπου, εισηγήσεις συνεδρίων και διαδικτυακές αναφορές.

Ο 2^ο στόχος που αποτελεί αποκλειστικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας, βασίστηκε κυρίως στη μεθοδολογία της πρωτογενούς έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίων. Προκειμένου ένας οποιοσδήποτε τουριστικός προορισμός να παράγει και να διαθέτει στην τουριστική αγορά τα προϊόντα του με τρόπο ορθολογικό, θα πρέπει απαραίτητα να γνωρίζει κάποιες συγκεκριμένες πληροφορίες

και στοιχεία όπως τις επικρατούσες τάσεις της τουριστικής αγοράς, τις ανάγκες και τις επιθυμίες των τουριστών-καταναλωτών και το επίπεδο του ανταγωνισμού, τα οποία μπορεί να αντλήσει από τη διεξαγωγή μιας τουριστικής πρωτογενούς έρευνας (Κακλαμάνου, 2007). Σημαντική κρίνεται η αποσαφήνιση και επίγνωση της επικρατούσας άποψης των σχεδιαστών, των παραγωγών και των διανομέων του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, η οποία μπορεί να αποκτηθεί από τους εκπροσώπους της μέσω πρωτογενούς έρευνας. Ο κυριότερος ρόλος της μεθοδολογίας αυτής είναι να περιορίσει τις συνθήκες αβεβαιότητας και ύπαρξης μη ελεγχόμενων μεταβλητών που χαρακτηρίζουν έναν τουριστικό προορισμό με την εξαφάνιση του κενού πληροφόρησης ιδίως κατά τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων, μέσω της αναζήτησης και της ανάλυσης των κατάλληλων για την κάθε περίπτωση πληροφοριών (Βιτουλαδίτη, 2000) που δεν είναι δυνατόν να αντληθούν από δευτερογενείς πηγές. Ο στόχος αυτός έγινε προσπάθεια στην παρούσα εργασία να επιτευχθεί με τη χρήση ερωτηματολογίων που επιλέχθηκαν ανάμεσα σε εναλλακτικές δυνατότητες όπως χρήση focus groups, συνεντεύξεις, πειράματα ή παρατηρήσεις (bluewave, 2013) και είχε σαν αποτέλεσμα την άντληση πρωτογενών στοιχείων από τους άμεσα εμπλεκόμενους με το αντικείμενο της μελέτης. Όσοι ανταποκρίθηκαν θετικά στην προτροπή μας να συνδράμουν στην έρευνα, κλήθηκαν να απαντήσουν ανάλογα με την ιδιότητά τους στις ερωτήσεις ενός εκ των τεσσάρων πρωτότυπων δομημένων ερωτηματολογίων που δημιουργήθηκαν ειδικά για το σκοπό της εργασίας αυτής.

7.2 Σύνταξη ερωτηματολογίων - Διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας

Για τις ανάγκες της πρωτογενούς έρευνας συντάχθηκαν και διανεμήθηκαν τέσσερα (4) δομημένα ερωτηματολόγια προς τους επισκέπτες, τους ιδιοκτήτες καταλυμάτων, τις τουριστικές οργανώσεις και τον Δήμο Αίγινας, με την επισήμανση τόσο του σκοπού τους όσο και του γεγονότος ότι αποτελούν τμήμα έρευνας στο πλαίσιο εκπόνησης διπλωματικής εργασίας. Ο σχεδιασμός τους έλαβε υπόψη όλους τους κανόνες δόμησης ερωτηματολογίων (Βιτουλαδίτη, 2000). Οι ερωτήσεις οι οποίες ζητήθηκε να απαντηθούν όλες, επιδιώχθηκε να παρουσιάζουν απλότητα, σαφήνεια, ακρίβεια, λογική συνέχεια και ευκολία στην απάντηση, διατυπωμένες με τρόπο ώστε να είναι κατανοητές από όλους τους συμμετέχοντες. Για το λόγο αυτό κρίθηκε σκόπιμη η αποφυγή δυσνόητων εννοιών και επιστημονικών όρων, ιδίως στο ερωτηματολόγιο των τουριστών από τους οποίους δεν ζητήθηκαν προσωπικά

στοιχεία. Επιπροσθέτως, αποφεύχθηκε η ύπαρξη συγκαλυμμένης καθοδήγησης προς τη διατύπωση συγκεκριμένων επιθυμητών απόψεων που θα ικανοποιούσαν τυχόν επιδιωκόμενους στόχους. Επιλέχθηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου κλειστές ερωτήσεις ποσοτικής έρευνας (closed-end questions) με επιλογή προκαθορισμένων απαντήσεων όπως διπλής επιλογής (dichotomous), πολλαπλής επιλογής (multiple choice), κλίμακας Likert (Likert scale), σημαντικής διαφοράς (semantic differential), κλίμακας σπουδαιότητας (importance scale) και κλίμακας βαθμολογίας (rating scale). Οι ανοιχτές ερωτήσεις ποιοτικής έρευνας (open-end questions) είναι ελάχιστες και μόνο της μορφής μη δομημένης ερώτησης (unstructured questions) (Βιτουλαδίτη, 2000).

Ως περιοχή διεξαγωγής της έρευνας ορίστηκε το νησί της Αίγινας, λόγω όμως των προβλημάτων που παρουσιάστηκαν στην πορεία και για την ανάγκη εξασφάλισης επαρκούς δείγματος απαιτήθηκε η επέκταση της έρευνας σε περιοχές εκτός του νησιού όσον αφορά τα ερωτηματολόγια επισκεπτών και τουριστικών οργανώσεων. Η έρευνα διεξήχθη τη χρονική περίοδο από τις 20 του μηνός Μαρτίου μέχρι τις 10 του μηνός Μαΐου του έτους 2016, συμπεριλαμβάνοντας τις ημέρες εορτασμού του Πάσχα. Από ολόκληρο τον πληθυσμό των χιλιάδων επισκεπτών του νησιού, των εκατοντάδων ιδιοκτητών τουριστικών καταλυμάτων και των πολλών δεκάδων τουριστικών οργανισμών επιλέχθηκε ως μέθοδος συλλογής αντιπροσωπευτικού δείγματος η τυχαία δειγματοληψία (probability sample) και ειδικότερα η απλή τυχαία δειγματοληψία (simple random sampling), η οποία βασίζεται στην αρχή ότι κάθε μέλος ενός πληθυσμού διαθέτει μη μηδενικές και ακριβώς τις ίδιες πιθανότητες για να συμπεριληφθεί στο δείγμα, παρέχοντας έτσι μια αξιόπιστη θεωρητική βάση που περιορίζει τις πιθανότητες σφάλματος (Χρήστου, 1999).

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων συγκεντρώθηκαν καταγεγραμμένες στο σύνολό τους σε φυσική και όχι σε ηλεκτρονική μορφή. Στη συνέχεια καταχωρήθηκαν και ταξινομήθηκαν σε ειδικές ηλεκτρονικές φόρμες έτσι ώστε να αποτελέσουν αντικείμενο στατιστικής επεξεργασίας και ανάλυσης με το ειδικό λογισμικό πακέτο IBM SPSS Statistics version 23.0, η οποία παρουσιάζεται στο επόμενο 8^ο Κεφάλαιο.

7.3 Διεξαγωγή της έρευνας ανά ερωτηματολόγιο - Ανταπόκριση

7.3.1 Ερωτηματολόγιο Επισκεπτών

Το πρώτο ερωτηματολόγιο έκτασης δώδεκα σελίδων που παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1 (σελ. 183), απευθύνθηκε σε έντυπη μορφή στους τουρίστες της

Αίγινας ως καταναλωτές του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της. Τον πληθυσμό - στόχο αποτέλεσε το σύνολο των ενήλικων τουριστών - πελατών της Αίγινας και των δύο φύλων ανεξαρτήτως διάρκειας παραμονής, σκοπού του ταξιδιού, τουριστικής συμπεριφοράς, δημογραφικών στοιχείων και οικονομικής κατάστασης. Η πρωτογενής έρευνα επισκεπτών αποτέλεσε μια έρευνα τουριστικής αγοράς (Φυτώριο Ιδεών, 2006) με σκοπό να διερευνήσει τα βασικά χαρακτηριστικά της και να οδηγήσει στην εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων για τις ανάγκες, τις προτιμήσεις και τη συμπεριφορά των «πελατών», με απώτερη επιδίωξη την καλύτερη δυνατή ικανοποίηση τους (Κακλαμάνου, 2007). Η έρευνα αυτή διενεργήθηκε έτσι ώστε να βοηθήσει στην αξιολόγηση του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας και της εμπειρίας των τουριστών που την επισκέπτονται, στην εξεύρεση τρόπων εμπλουτισμού του και στον εντοπισμό των ευκαιριών ανάπτυξης νέων τουριστικών προϊόντων που θα ικανοποιούν νέα τμήματα της αγοράς (Μακρυγιωργάκης, 2010), με εστίαση στον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό. Πιο συγκεκριμένα, η πρωτογενής έρευνας αγοράς συνέβαλλε στην επίτευξη ειδικότερων ερευνητικών στόχων όπως διερεύνηση και προσδιορισμός του προφίλ των πελατών, εντοπισμός των παραγόντων προσέλκυσής τους στην Αίγινα, διαλεύκανση των διαθέσεών τους μετά την κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος, ανίχνευση των δυνατοτήτων αναβάθμισης της τουριστικής προσφοράς βάσει των υποδείξεων, παρατηρήσεων και επισημάνσεών τους καθώς και εντοπισμός των ευκαιριών που παρουσιάζονται για τη βελτίωση του τουριστικού προϊόντος του νησιού με την ανάπτυξη νέων τουριστικών δραστηριοτήτων βασισμένων στον υφιστάμενο θρησκευτικό πλούτο και στον συνδυασμό του με τις ήδη υπάρχουσες μορφές τουρισμού (Μακρυγιωργάκης, 2010).

Οι πρώτες οκτώ δημογραφικές αναφορές στο ερωτηματολόγιο διερευνούν φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, τόπο κατοικίας, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα, εισόδημα και θρήσκευμα, με σκοπό τη σκιαγράφηση του προφίλ των επισκεπτών. Στη συνέχεια, οι ερωτήσεις 1 έως 6 αναφέρονται γενικά στις επιλογές και τον τρόπο διακοπών των ερωτηθέντων και ακολουθούν οι ερωτήσεις 7 έως 25 που εξειδικεύονται σε θέματα που αφορούν αποκλειστικά τον τουρισμό της Αίγινας. Το ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε μόνο σε ημεδαπούς επισκέπτες γιατί ο εισερχόμενος τουρισμός ήταν ελάχιστος τη συγκεκριμένη εποχή διεξαγωγής της έρευνας.

Εξαιρετικά σημαντική συμβολή στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου επισκεπτών είχε ο Δήμος Αίγινας, με τη συνδρομή του οποίου διανεμήθηκαν, συμπληρώθηκαν και παραδόθηκαν σε έντυπη μορφή 98 ερωτηματολόγια.

Ταυτόχρονα, μέσα από παράλληλες δικές μας προσπάθειες επικεντρωμένες στην προσέγγιση παλαιότερων επισκεπτών της Αίγινας με εμπειριστατωμένη άποψη για τον τουρισμό της, συγκεντρώθηκαν επιπλέον 33 ερωτηματολόγια ανεβάζοντας το τελικό σύνολο του δείγματος στον αριθμό των εκατόν τριάντα ενός (131) συμπληρωμένων ερωτηματολογίων, δείγμα που θεωρείται επαρκές για την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων τα οποία παρουσιάζονται αναλυτικά στο 8^ο Κεφάλαιο.

7.3.2 Ερωτηματολόγιο Ιδιοκτητών Τουριστικών Καταλυμάτων

Το δεύτερο οκτασέλιδο ερωτηματολόγιο αφορά ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων (ξενοδοχείων και ενοικιαζόμενων δωματίων) που εδρεύουν και δραστηριοποιούνται στο νησί της Αίγινας. Η προσπάθεια συγκέντρωσης επαρκούς δείγματος στην περίπτωση αυτή αντιμετώπισε μεγάλα προβλήματα λόγω της πενιχρής ανταπόκρισης και συνεργασίας των επαγγελματιών της κατηγορίας αυτής. Ο Δήμος Αίγινας δεν μπόρεσε να συνδράμει, επισημαίνοντας την αρνητική διάθεση συμμετοχής στην έρευνα των ιδιοκτητών καταλυμάτων του νησιού στους οποίους απευθύνθηκε. Λόγω των πιεστικών στενών χρονικών περιθωρίων αποστείλαμε άμεσα στη συνέχεια σαράντα οκτώ (48) ηλεκτρονικά μηνύματα σε ηλεκτρονικές διευθύνσεις που ανιχνεύθηκαν από το διαδίκτυο, απευθυνόμενα ένα προς ένα προσωπικά σε ιδιοκτήτες καταλυμάτων της Αίγινας με παράκληση προώθησης του μηνύματος σε επαγγελματίες συναδέλφους τους, στα οποία παρακαλέσαμε για τη συμπλήρωση και ηλεκτρονική επιστροφή του συνημμένου ερωτηματολογίου επεξηγώντας το σκοπό της έρευνας και επισημαίνοντας την ανάγκη συμμετοχής τους. Ακολούθησε μετά από λίγες ημέρες αποστολή νέου ηλεκτρονικού μηνύματος με τους ίδιους παραλήπτες, υπενθυμίζοντας την αναγκαιότητα διεξαγωγής της έρευνας. Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε η συμμετοχή δεκατριών (13) μόνο επαγγελματιών ιδιοκτητών καταλυμάτων της Αίγινας, που αποτελεί το μικρό δείγμα με το οποίο αναγκαστικά πραγματοποιήθηκε η στατιστική ανάλυση που παρουσιάζεται στο επόμενο 8^ο Κεφάλαιο.

Το ερωτηματολόγιο αυτό που παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1 (σελ. 189), απευθύνθηκε στους ιδιοκτήτες καταλυμάτων ως παραγωγών του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας στο βαθμό που παράγουν υπηρεσίες διαμονής. Αποτελείται αρχικά από πέντε αναφορές που σκιαγραφούν ένα προφίλ του εκπροσώπου της επιχείρησης που επωνύμως ανέλαβε να απαντήσει στις ερωτήσεις. Στη συνέχεια ακολουθούν δεκαέξι (16) ερωτήσεις που αποσκοπούν στη διερεύνηση των θέσεων,

των τάσεων και της διάθεσης συμμετοχής των παραγωγών όσον αφορά την αξιοποίηση τυχόν δυνατοτήτων και ευκαιριών ανάπτυξης, εμπλουτισμού και διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας με την ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων βασισμένων κυρίως στον θρησκευτικό πλούτο του νησιού αλλά και συνδυασμού τους με τις ήδη υπάρχουσες μορφές τουρισμού. Η ανάλυση των απαντήσεων και τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής παρουσιάζονται στο 8^ο Κεφάλαιο.

7.3.3 Ερωτηματολόγιο Τουριστικών Οργανώσεων

Οι τουριστικές οργανώσεις του νησιού αποτελούν ενδιάμεσους φορείς μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης του τουριστικού προϊόντος, συμπεριλαμβάνοντας με αυτή την έννοια και τα τουριστικά γραφεία ως διανομείς. Ταυτόχρονα μπορεί να εμπεριέχουν χαρακτηριστικά παραγωγών, στο βαθμό που αποτελούν φορείς σχεδιασμού και προώθησης του παραγόμενου τουριστικού προϊόντος και έχουν τη δυνατότητα να προβούν σε παρεμβάσεις επανασχεδιασμού του. Η άποψή τους κατά συνέπεια είναι βαρύνουσας σημασίας για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων όσον αφορά τη θετική ή αρνητική τάση συνειδητής συμμετοχής τους σε μια προσπάθεια διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας με μοχλό τον θρησκευτικό και προσκυνηματικό τουρισμό όσο και του συνδυασμού του με τις ήδη επικρατούσες τουριστικές μορφές.

Οι συνθήκες συμπλήρωσης του επώνυμου αυτού ερωτηματολογίου ήταν εξίσου περιοριστικές, με μεγάλη απροθυμία συμμετοχής των τουριστικών γραφείων και των άλλων τουριστικών οργανώσεων, γεγονός που αναγνώρισε και ο Δήμος Αίγινας ο οποίος παρά τις προσπάθειές του κατάφερε να συγκεντρώσει μόνο έξι (6) συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Στη συνέχεια και λόγω πίεσης των χρονικών προθεσμιών, προβήκαμε στην αποστολή εβδομήντα (70) διαδικτυακών μηνυμάτων κυρίως σε τουριστικά γραφεία, επεξηγώντας το σκοπό της έρευνας και την ανάγκη συμπλήρωσης και επιστροφής του συνημμένου ερωτηματολογίου. Δυστυχώς από την ενέργεια αυτή μόνο ένα (1) τουριστικό γραφείο ανταποκρίθηκε. Ακολούθησαν τηλεφωνικές κλήσεις και προσωπικές επισκέψεις σε τουριστικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται εκτός Αίγινας με δραστηριότητες σχετιζόμενες με το νησί και τις προς διερεύνηση μορφές τουρισμού. Τελικά με δυσκολία συγκεντρώθηκαν συνολικά δεκαοκτώ (18) συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, δείγμα με το οποίο πραγματοποιήθηκε η στατιστική ανάλυση που παρουσιάζεται στο 8^ο Κεφάλαιο.

Το ερωτηματολόγιο των Τουριστικών Οργανώσεων, έκτασης οκτώ σελίδων και δεκαέξι ερωτήσεων, είναι πανομοιότυπο με το ερωτηματολόγιο των Ιδιοκτητών Τουριστικών Καταλυμάτων και παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1 (σελ. 189).

7.3.4 Ερωτηματολόγιο Δήμου Αίγινας

Το τέταρτο ερωτηματολόγιο, όμοιο με τα δύο προηγούμενα, δεκαέξι ερωτημάτων και οκτώ σελίδων, απευθύνθηκε στον Δήμο Αίγινας ο οποίος ανταποκρίθηκε άμεσα συνδράμοντας στην έρευνα. Ο Δήμος Αίγινας αποτελεί στρατηγικό φορέα σχεδιασμού και προώθησης του τουριστικού προϊόντος του νησιού και τόσο η σύμφωνη γνώμη του όσο και ο καίριος παρεμβατικός ρόλος του στα τουριστικά δρώμενα είναι απαραίτητες προϋποθέσεις στην οποιαδήποτε προσπάθεια επανασχεδιασμού της τουριστικής προσφοράς προκειμένου να εμπλουτιστεί και να διαφοροποιηθεί με άξονα τον θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό ή τον συνδυασμό του με τις άλλες επικρατούσες μορφές. Σε αυτό το πλαίσιο, το ένα και μοναδικό ερωτηματολόγιο που εκφράζει την επίσημη θέση του Δήμου Αίγινας και παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1 (σελ. 189), έχει βαρύνουσα σημασία για τις προοπτικές επίτευξης οποιουδήποτε στόχου τουριστικής πολιτικής. Ειδική αναφορά στην ανάλυση των απαντήσεων του Δήμου Αίγινας γίνεται στο 8^ο Κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

8.1 Εισαγωγικές διευκρινήσεις

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η στατιστική ανάλυση των ερωτηματολογίων που έγινε με τη χρήση του στατιστικού πακέτου IBM SPSS Statistics version 23.0. Οι απαντήσεις των ερωτημάτων των τριών ερωτηματολογίων επισκεπτών, ιδιοκτητών καταλυμάτων και τουριστικών οργανώσεων που συγκεντρώθηκαν με απλή τυχαία δειγματοληψία σε φυσική μορφή, ταξινομήθηκαν και καταχωρήθηκαν σε ηλεκτρονική μορφή σε ειδικές ηλεκτρονικές φόρμες συμβατές με το SPSS προκειμένου στη συνέχεια να αναλυθούν μέσω του συστήματος αυτού. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στη συνέχεια γραφικά για κάθε ερώτημα με τη μορφή πίτας, ιστογράμματος ή Πίνακα, συνοδευόμενα από τις απαραίτητες διευκρινιστικές αναφορές. Ειδικά για τους Πίνακες, οι έννοιες των ενδείξεων των στηλών αναλύονται ως ακολούθως: **Frequency** : Αριθμός (πλήθος) των απαντήσεων - **Percent** : Ποσοστό επί τοις % - **Valid Percent** : Ποσοστό επί τοις % εξαιρουμένων των τιμών «Missing» - **Cumulative Percent** : Αθροιστική σχετική συχνότητα. Σημειώνουμε ότι όπου οι ενδείξεις των στηλών «Percent» συμπίπτουν με εκείνες των στηλών «Valid Percent», οι τιμές «Missing» που αναφέρονται σε μη απαντημένες ερωτήσεις λογίσθηκαν ως μηδενικές (0) σε όλες τις ερωτήσεις κλειστού τύπου. Εφεξής, όπου υπάρχει αναφορά σε «ποσοστό επί %», θα λογίζονται τα δεδομένα της στήλης «Valid Percent».

Ειδική αναφορά γίνεται στο τέλος του 8^{ου} Κεφαλαίου για το ερωτηματολόγιο του Δήμου Αίγινας, το οποίο σαν μοναδικό δεν είναι δεκτικό στατιστικής ανάλυσης.

8.2 Στατιστική Ανάλυση Ερωτηματολογίων

8.2.1 Ανάλυση ερωτηματολογίου Επισκεπτών

Δημογραφικά στοιχεία - προφίλ: Από τη στατιστική ανάλυση που παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί, παρατηρούμε 18 μη συμπληρωμένα στοιχεία (Missing). Υπερτερούν ελαφρά οι γυναίκες επισκέπτριες και οι ηλικιακές ομάδες 25-54. Οι περισσότεροι είναι έγγαμοι και το μορφωτικό επίπεδο εξαιρετικά υψηλό, καθώς σχεδόν ένας στους δύο έχει πανεπιστημιακή μόρφωση. Η πλειοψηφία είναι δημόσιοι υπάλληλοι και ακολουθούν οι ιδιωτικοί, με το 93% να διαθέτει ετήσιο εισόδημα έως

30.000 €. Τέλος, το 94,2% δηλώνουν Χριστιανοί Ορθόδοξοι με 10 να μην απαντούν, μόνο 3 να δηλώνουν καθολικοί και 4 άθεις.

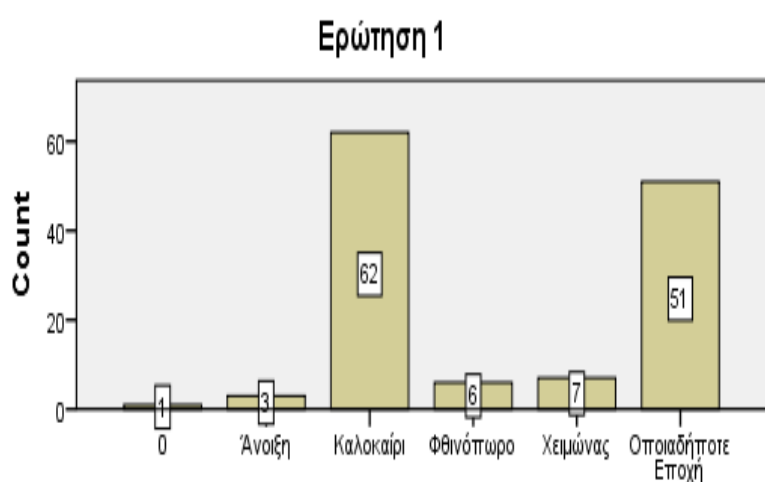
Πίνακας 8.1 : Δημογραφικά στοιχεία – Προφίλ επισκεπτών νήσου Αίγινας

Φύλο	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Άνδρας	62	47,3	47,3	47,3
Γυναίκα	69	52,7	52,7	100,0
Σύνολο	131	100,0	100,0	
Ηλικία	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
18-24	12	9,2	9,2	9,2
25-34	30	22,9	23,1	32,3
35-44	26	19,8	20,0	52,3
45-54	26	19,8	20,0	72,3
55-64	23	17,6	17,7	90,0
64-74	10	7,6	7,7	97,7
75+	3	2,3	2,3	100,0
Σύνολο	130	99,2	100,0	
Οικογενειακή Κατάσταση	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Άγαμος	46	35,1	36,2	36,2
Έγγαμος	76	58,0	59,8	96,1
Διαζευγμένος	5	3,8	3,9	100,0
Σύνολο	127	96,9	100,0	
Επίπεδο Εκπαίδευσης	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Φοιτητής	7	5,3	5,3	5,3
Δημόσιος Υπάλλ.	35	26,7	26,7	32,1
Ιδιωτικός Υπάλλ.	27	20,6	20,6	52,7
Ελεύθερος Επαγγ.	15	11,5	11,5	61,1
Επιχειρηματίας	9	6,9	6,9	71,0
Στέλεχος Επιχειρ.	4	3,1	3,1	74,0
Εκπαιδευτικός	7	5,3	5,3	79,4
Συνταξιούχος	17	13,0	13,0	92,4
Άνεργος	10	7,6	7,6	100,0
Σύνολο	131	100,0	100,0	
Ετήσιο Εισόδημα	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0-10.000	43	32,8	33,3	34,1
10.000-20.000	56	42,8	43,4	77,5
20.000-30.000	20	15,3	15,5	93,0
30.000-40.000	6	4,6	4,7	97,7
40.000-50.000	3	2,3	2,3	100,0
Σύνολο	129	98,5	100,0	
Θρήσκευμα	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Χρ. Ορθόδοξος	114	87,0	94,2	94,2
Χρ. Καθολικός	3	2,3	2,5	96,7
Άθεος	4	3,1	3,3	100,0
Σύνολο	121	92,4	100,0	

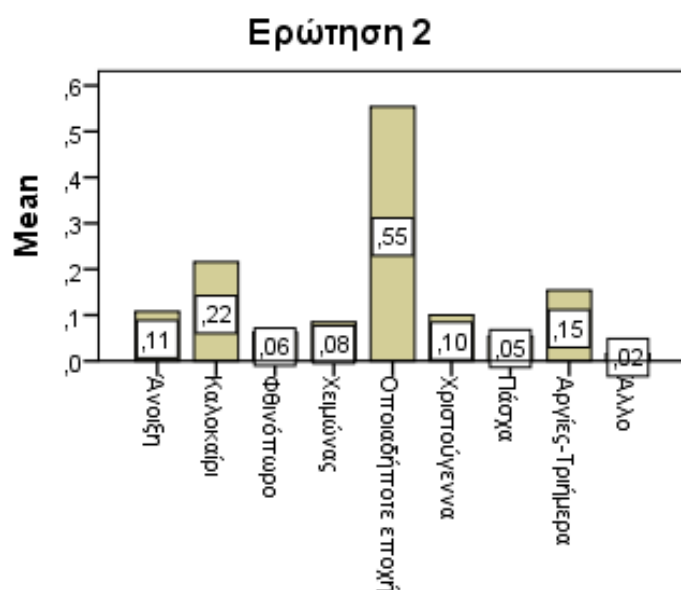
Ερώτημα 1^ο: 62 ερωτηθέντες (47,7%) προτιμούν το καλοκαίρι για τις κύριες διακοπές τους, με 51 (39,2%) να επιλέγουν «Οποιαδήποτε εποχή» και τις υπόλοιπες απαντήσεις να ακολουθούν με πολύ μικρά ποσοστά.

Ερώτημα 2^ο: Το 55%, πάνω από ένας στους δύο, συνήθως ταξιδεύει για ολιγοήμερες διακοπές «Οποιαδήποτε εποχή» με δεύτερη επιλογή το «Καλοκαίρι» με ποσοστό 22%. Ακολουθούν οι «Αργίες-Τριήμερα» με 15% και η «Άνοιξη» με 11%.

Γράφημα 8.1 : Προτιμητέα εποχή κύριων διακοπών

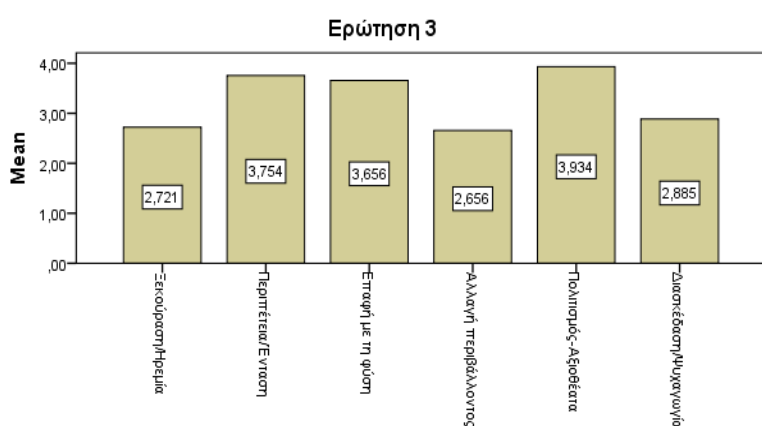
Γράφημα 8.2 : Προτιμητέα περίοδος ολιγοήμερων διακοπών

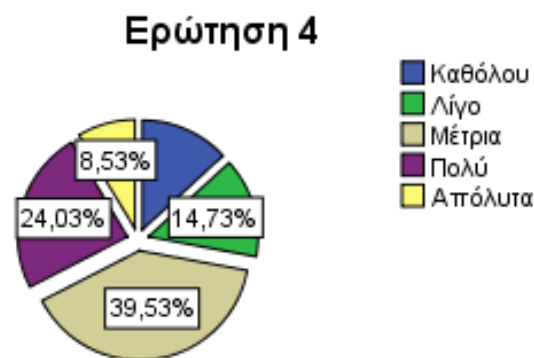
Ερώτημα 3^ο: Ο βασικός λόγος που κάνουν διακοπές οι περισσότεροι είναι η «Αλλαγή περιβάλλοντος» (4^η πρόταση). Ακολουθεί η «Ξεκούραση/Ηρεμία» (1^η πρόταση) και μετά η «Διασκέδαση/Ψυχαγωγία» (6^η πρόταση). Τελευταία βρίσκεται η επιλογή «Πολιτισμός - Αξιοθέατα» (5^η πρόταση). Στο γράφημα αυτού του ερωτήματος ιεράρχησης, οι επιλογές με τις μικρότερες ράβδους έχουν και την υψηλότερη σειρά προτίμησης από τους επισκέπτες.

Ερώτημα 4^ο: Το 32,56% των ερωτηθέντων συμφωνεί «Πολύ» (24,03%) έως «Απόλυτα» (8,53%) με το ότι η δυνατότητα συνδυασμού διακοπών με θρησκευτικές εκδηλώσεις καθιστά έναν προορισμό ελκυστικότερο, ενώ το 39,53% συμφωνεί «Μέτρια», με αποτέλεσμα ένα σύνολο 72,09% να μην είναι αρνητικό.

Γράφημα 8.3 : Βασικός λόγος πραγματοποίησης διακοπών

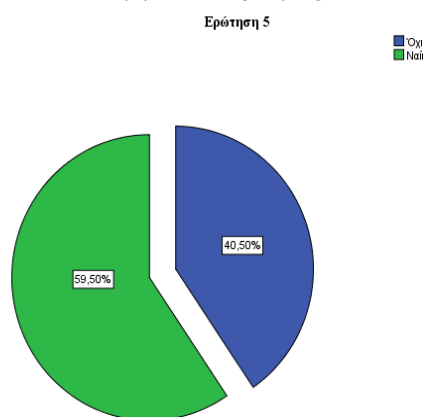
Γράφημα 8.4 : Ελκυστικότητα άσκησης θρησκευτικών δραστηριοτήτων

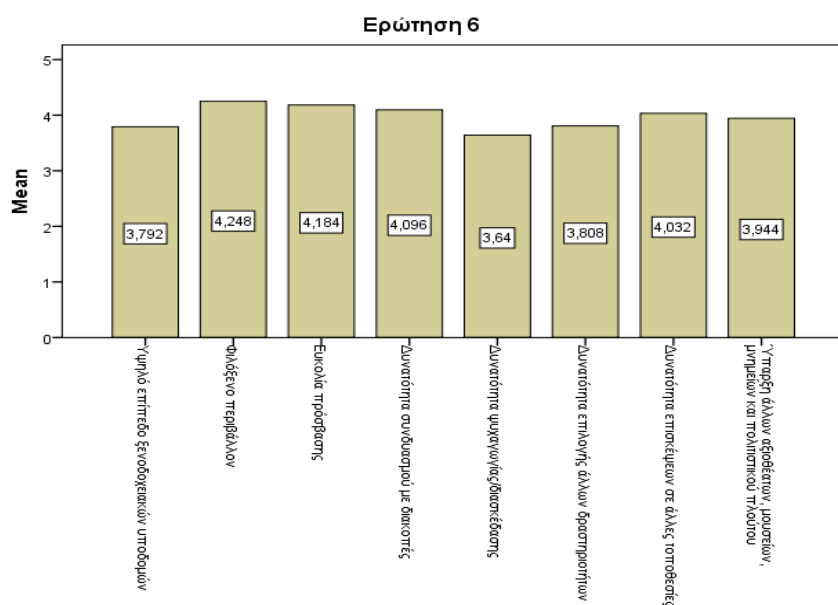
Ερώτημα 5^ο: Το 59,5% των ερωτηθέντων απαντά θετικά στην προοπτική επίσκεψης ενός τουριστικού προορισμού αποκλειστικά για λόγους θρησκευτικούς ή προσκυνήματος, ενώ η μειοψηφία διαφωνεί σε ποσοστό 40,5%.

Ερώτημα 6^ο: Και τα οκτώ προτεινόμενα χαρακτηριστικά ενός τόπου όπου είναι ανεπτυγμένος ο θρησκευτικός τουρισμός θεωρήθηκαν από τους περισσότερους «Πολύ» σημαντικά. Ως περισσότερο σημαντικό οι επισκέπτες θεώρησαν το «Φιλόξενο περιβάλλον» (2^η πρόταση) και με μικρή διαφορά την «Ευκολία πρόσβασης» (3^η πρόταση), ενώ ψηλά βρίσκεται και η επιλογή «Δυνατότητα συνδυασμού με διακοπές» (4^η πρόταση). Η επιλογή «Δυνατότητα ψυχαγωγίας - διασκέδασης» (5^η πρόταση) είναι η λιγότερη σημαντική για τους επισκέπτες.

Γράφημα 8.5 : Προοπτική επίσκεψης για αποκλειστικά θρησκευτικούς λόγους

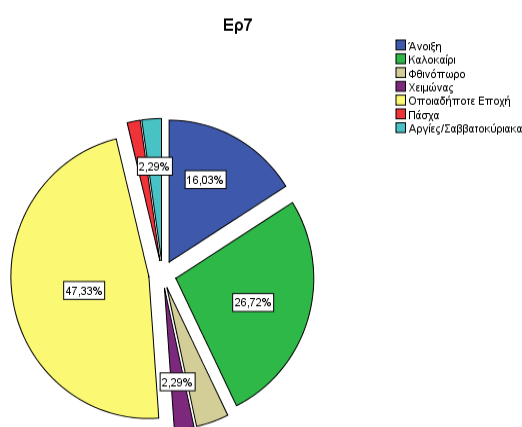
Γράφημα 8.6 : Προτιμητέα χαρακτηριστικά θρησκευτικών προορισμών

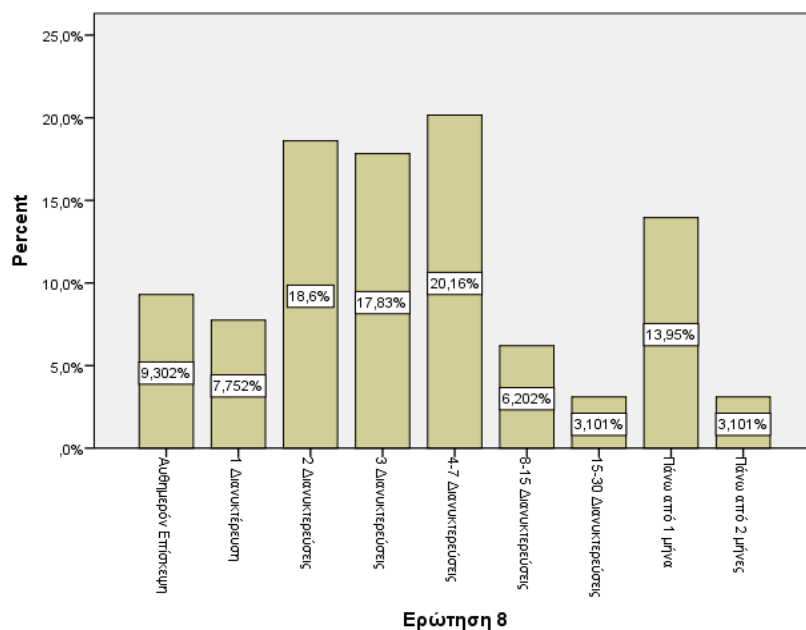
Ερώτημα 7^ο: Περίπου ένας στους δύο (47,33%) επιλέγει «Οποιαδήποτε εποχή» ως κατάλληλη για να επισκεφθεί την Αίγινα, με το «Καλοκαίρι» να ακολουθεί με μεγάλη διαφορά με ποσοστό 26,72% και την «Άνοιξη» με 16,03%. Οι υπόλοιπες επιλογές καταλαμβάνουν μικρά ποσοστά στις προτιμήσεις.

Ερώτημα 8^ο: Στο ερώτημα που αφορά τις ημέρες διανυκτέρευσης στην Αίγινα διακρίνεται μεγάλη διασπορά στις απαντήσεις. Τα μεγαλύτερα ποσοστά λαμβάνουν οι «4-7 διανυκτερεύσεις» με 20,16% με δεύτερη προτίμηση τις «2 διανυκτερεύσεις» με 18,6% και τρίτη τις «3 διανυκτερεύσεις» με 17,83%. Είναι αξιοσημείωτο ότι τέταρτη κατατάσσεται η επιλογή «Πάνω από 1 μήνα» με 13,95%.

Γράφημα 8.7 : Προτιμητέα περίοδος επίσκεψης της νήσου Αίγινας

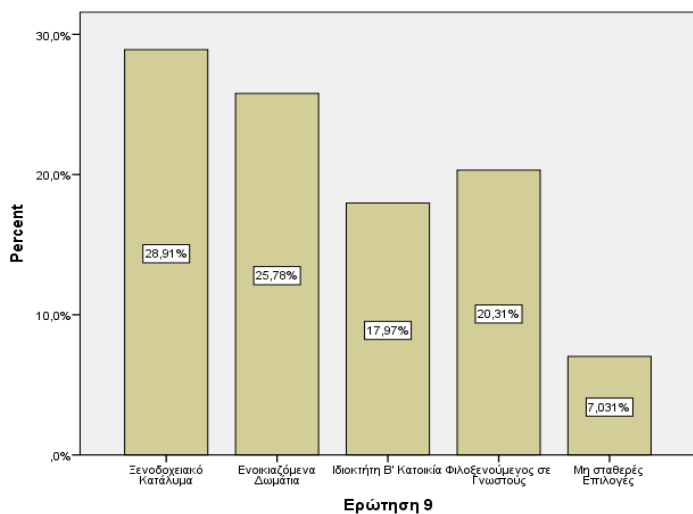
Γράφημα 8.8 : Ημέρες διανυκτέρευσης στη νήσο Αίγινα

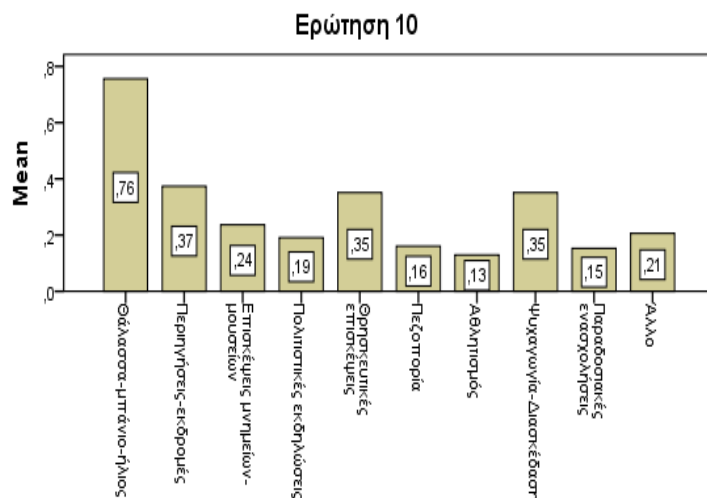
Ερώτημα 9^ο: Περισσότεροι από τους μισούς επισκέπτες (54,69%) προτίμησαν ή προτιμούν για την διαμονή τους στην Αίγινα είτε ξενοδοχειακό κατάλυμα (28,91%) είτε ενοικιαζόμενο δωμάτιο (25,78%), με τρίτη επιλογή τη φιλοξενία σε γνωστούς με 20,31%.

Ερώτημα 10^ο: Το 76% των επισκεπτών προτιμά κατά την επίσκεψή του στην Αίγινα δραστηριότητες σχετικές με «Θάλασσα-μπάνιο-ήλιος» (1^η πρόταση) ενώ το 37,4% επιλέγει «Περιηγήσεις - εκδρομές» (2^η πρόταση), το 36% «Ψυχαγωγία - Διασκέδαση» (8^η πρόταση) ενώ σαν τέταρτη επιλογή με 35% έρχονται οι «Θρησκευτικές επισκέψεις» (5^η πρόταση).

Γράφημα 8.9 : Προτιμητέο κατάλυμα στη νήσο Αίγινα

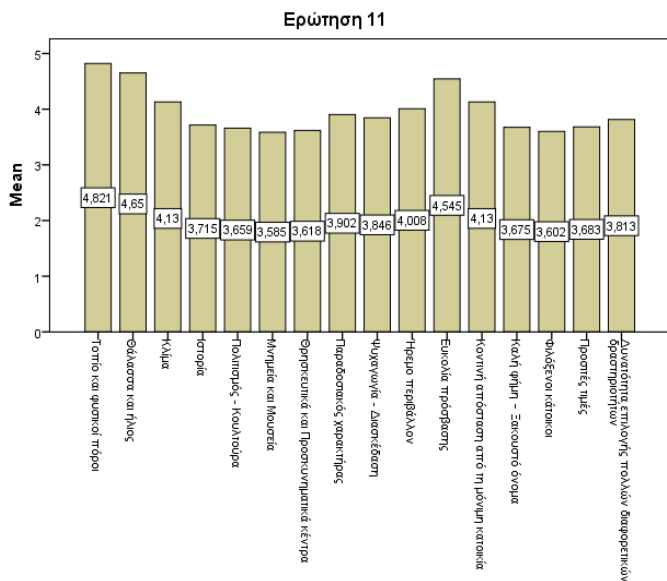
Γράφημα 8.10 : Προτιμητέες δραστηριότητες στη νήσο Αίγινα

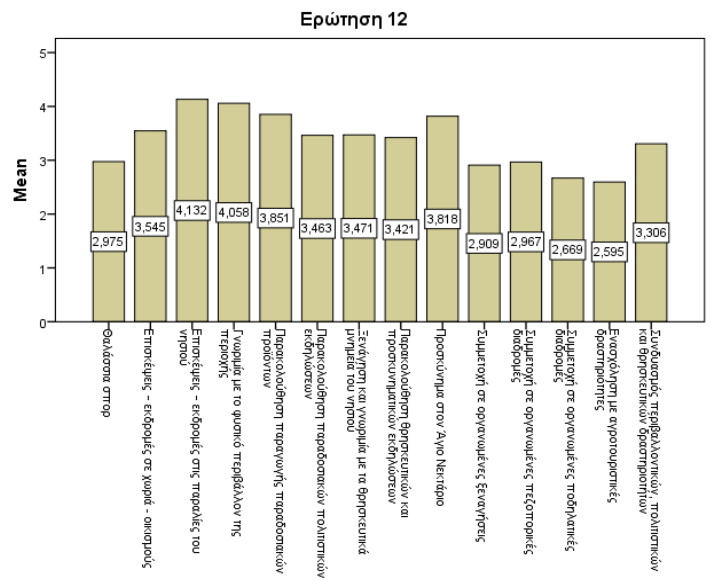
Ερώτημα 11^ο: Σχεδόν όλες οι επιλογές των ερωτηθέντων αναφορικά με το βαθμό σημαντικότητας συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της Αίγινας ως κίνητρο για να την επισκεφθούν, βρίσκονται ανάμεσα στο «Πολύ» και στο «Πάρα πολύ». Κορυφαίο κίνητρο αναδεικνύεται το «Τοπίο και φυσικοί πόροι» (1^η πρόταση) με δεύτερη επιλογή «Θάλασσα και ήλιος» (2^η πρόταση), τρίτη την «Ευκολία πρόσβασης» (11^η πρόταση) και τέταρτη την «Κοντινή απόσταση από τη μόνιμη κατοικία» (12^η πρόταση). Τελευταία έρχεται η επιλογή «Φιλόξενοι κάτοικοι» (14^η πρόταση).

Ερώτημα 12^ο: Αναφορικά με το βαθμό σημαντικότητας της δυνατότητας άσκησης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στην Αίγινα ως κίνητρο για να την επισκεφθούν, βλέπουμε ότι οι «Επισκέψεις- εκδρομές στις παραλίες του νησιού» (3^η πρόταση), το «Προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο» (9^η πρόταση) και η «Γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής» (4^η πρόταση) θεωρούνται οι δραστηριότητες με την μεγαλύτερη επίδραση στην επισκεψιμότητα της Αίγινας. Από την άλλη πλευρά η «Συμμετοχή σε οργανωμένες ποδηλατικές διαδρομές» (12^η πρόταση) και η «Ενασχόληση με αγροτουριστικές δραστηριότητες» (13^η πρόταση) φαίνεται να ασκούν «μέτρια» επίδραση ως κίνητρα για την επίσκεψη της Αίγινας.

Γράφημα 8.11 : Αξιολόγηση χαρακτηριστικών ως κινήτρων επίσκεψης της νήσου Αίγινας

Γράφημα 8.12 : Αξιολόγηση δραστηριοτήτων ως κινήτρων επίσκεψης της νήσου Αίγινας

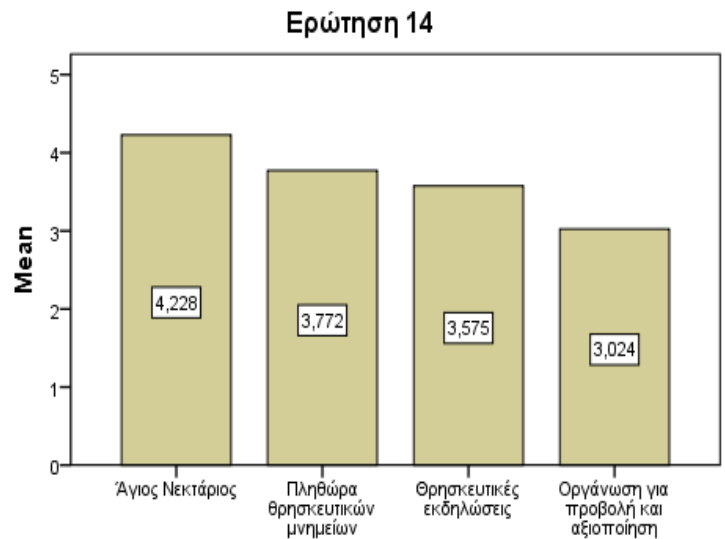
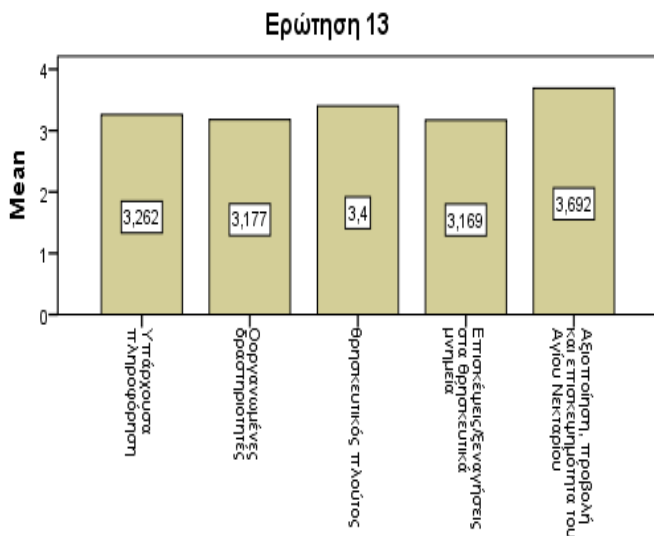

Ερώτημα 13^ο: Στις περισσότερες απόψεις που αφορούν τον οργανωμένο τουρισμό της Αίγινας παρατηρούμε ότι γενικά οι επισκέπτες «Ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν». Η 5^η άποψη «Η αξιοποίηση, προβολή και επισκεψιμότητα του ιερού ναού του Αγίου Νεκταρίου βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο» συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη αποδοχή, ενώ η 4^η άποψη «Οι οργανωμένες επισκέψεις και ξεναγήσεις στα θρησκευτικά μνημεία του νησιού είναι επαρκείς» έχει την μικρότερη σύμφωνη γνώμη των επισκεπτών.

Ερώτημα 14^ο: Ο κυριότερος λόγος κατά τους επισκέπτες για τον οποίο η Αίγινα αποτελεί αξιόλογο θρησκευτικό/προσκυνηματικό προορισμό ότι «Διαθέτει την Ιερά Μονή του Αγίου Νεκταρίου» (1^η πρόταση). Από την άλλη φαίνεται ούτε να συμφωνούν ούτε να διαφωνούν με την άποψη ότι η Αίγινα διαθέτει την οργάνωση για την προβολή και αξιοποίηση των της θρησκευτικών της πόρων (4^η πρόταση).

Γράφημα 8.13 : Απόψεις για τον οργανωμένο τουρισμό της νήσου Αίγινας

Γράφημα 8.14 : Λόγοι καθιέρωσης της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού

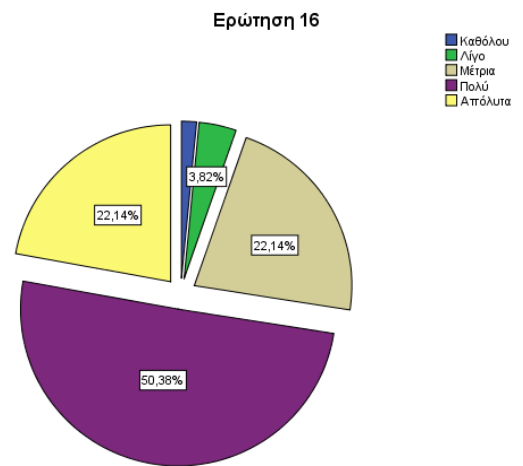
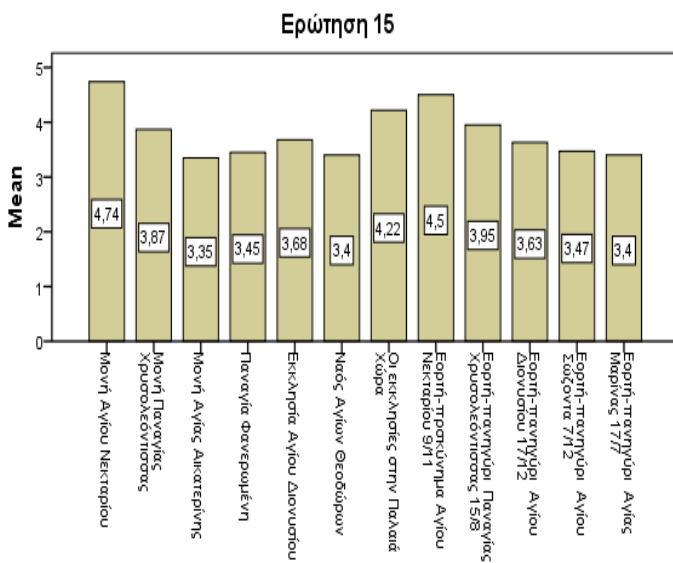

Ερώτημα 15^ο: Η Μονή του Αγίου Νεκταρίου (1^η πρόταση) αξιολογείται από τους επισκέπτες στην πρώτη θέση ως ο σημαντικότερος θρησκευτικός πόρος της Αίγινας. Στη δεύτερη θέση βρίσκεται η «Εορτή - προσκύνημα Αγίου Νεκταρίου στις 9 Νοεμβρίου» (8^η πρόταση) και ακολουθούν «Οι εκκλησίες στην Παλαιά Χώρα» (7^η πρόταση) και η «Εορτή - πανηγύρι Παναγίας Χρυσολεόντισσας στις 15 Αυγούστου» (9^η πρόταση). Από την άλλη μεριά παρατηρούμε ότι η «Μονή Αγίας Αικατερίνης» (3^η πρόταση) θεωρείται ως ο λιγότερο σημαντικός θρησκευτικός πόρος της Αίγινας, με δεύτερο τον «Ναό Αγίων Θεοδώρων (Όμορφη Εκκλησία)» (6^η πρόταση).

Ερώτημα 16^ο: Η συντριπτική πλειοψηφία των επισκεπτών (72,52%) να συμφωνεί από «Πολύ» έως «Απόλυτα» ότι οι θρησκευτικοί πόροι της Αίγινας την καθιστούν ξεχωριστό και προτιμητέο προορισμό, με το 22,14% δηλώνει πως συμφωνεί «Απόλυτα» και το 50,38%, σχεδόν ο ένας στους δύο, να συμφωνεί «Πολύ». Τα ποσοστά αυτών που διαφωνούν ή συμφωνούν λίγο με την συγκεκριμένη πρόταση είναι ελάχιστα και κυμαίνονται κάτω του 4%.

Γράφημα 8.15 : Αξιολόγηση θρησκευτικών πόρων της νήσου Αίγινας

Γράφημα 8.16 : Οι θρησκευτικοί πόροι ως λόγοι επιλογής της Αίγινας

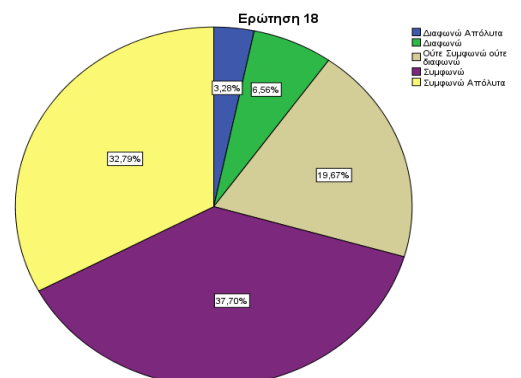
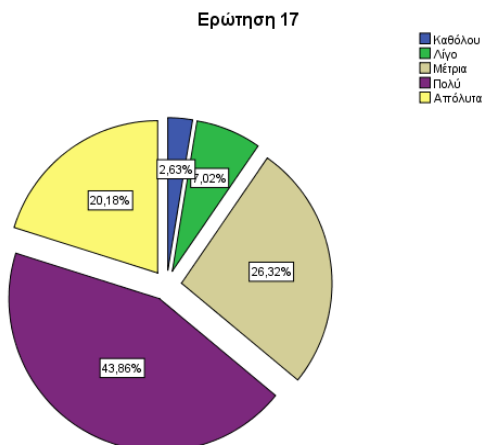

Ερώτημα 17^ο: Μόλις ένας στους δέκα από όσους επισκέφθηκαν την Αίγινα για λόγους θρησκευτικούς ή προσκυνήματος απαντά αρνητικά στην ερώτηση σε ποιο βαθμό του δόθηκε η δυνατότητα να συνδυάσει τις θρησκευτικές του εκδηλώσεις με διακοπές ή άλλες δραστηριότητες. Μάλιστα βλέπουμε ότι το 43,86% απαντά «Πολύ», ενώ το 20,18% απαντά «Απόλυτα» και το 26,32% «Μέτρια». Δηλαδή εννέα στους δέκα (90,36%) δεν απαντούν αρνητικά σε αυτή τη δυνατότητα.

Ερώτημα 18^ο: Η μεγάλη πλειοψηφία των επισκεπτών (70,49%) συμφωνεί με την άποψη ότι οι θρησκευτικοί πόροι της Αίγινας μπορούν και πρέπει να συνδυάζονται οργανωμένα με τους λοιπούς τουριστικούς διαθέσιμους πόρους. Το 37,7% απλά «Συμφωνεί» και το 32,79% «Συμφωνεί απόλυτα». Το 19,67% «Ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί». Τέλος υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό, σχεδόν 10%, το οποίο διαφωνεί με αυτή την άποψη.

Γράφημα 8.17 : Δυνατότητα συνδυασμού θρησκευτικών εκδηλώσεων με διακοπές στην νήσο Αίγινα

Γράφημα 8.18 : Δυνατότητα συνδυασμού των θρησκευτικών πόρων με άλλους πόρους της νήσου Αίγινας

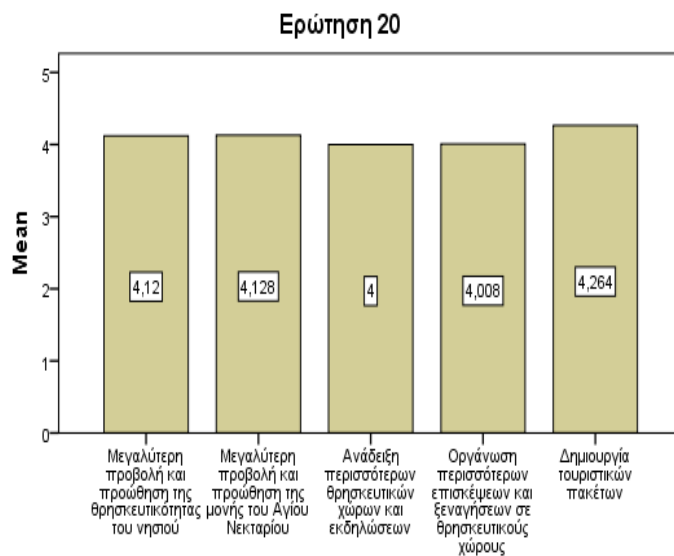
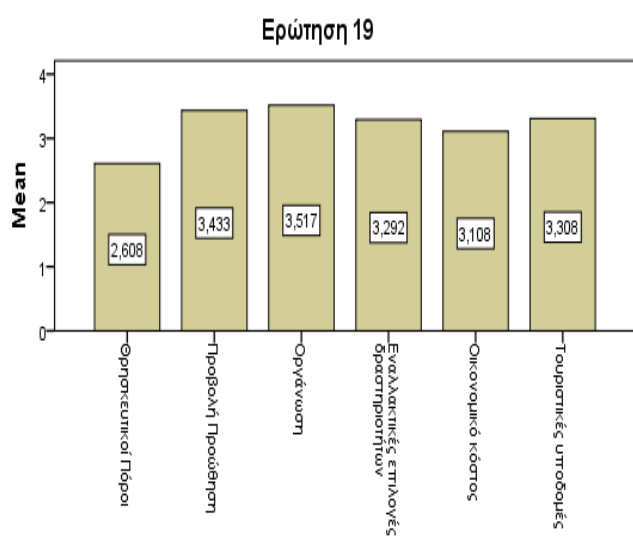

Ερώτημα 19^ο: Οι επισκέπτες δεν παίρνουν ξεκάθαρη θετική ή αρνητική θέση σε κανένα από τα προτεινόμενα χαρακτηριστικά προκειμένου να αξιολογήσουν το βαθμό στον οποίο η Αίγινα υστερεί σε σχέση με άλλους τουριστικούς προορισμούς. Στην αξιολόγησή τους φαίνεται να θεωρούν ότι η Αίγινα κυρίως δεν υστερεί σε «Θρησκευτικούς πόρους» (1^η πρόταση). Από την άλλη φαίνεται πως τείνουν να συμφωνούν με την έλλειψη «Οργάνωσης» (3^η πρόταση) καθώς και «Προβολής-Προώθησης» (2^η πρόταση).

Ερώτημα 20^ο: Η αξιολόγηση των επισκεπτών μοιράστηκε σχεδόν ομοιόμορφα σε όλες τις προτεινόμενες ενέργειες ανάπτυξης του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στο νησί, αφού όλες κρίθηκαν σημαντικές. Περισσότερο σημαντική κρίθηκε η 5^η πρόταση για τη «Δημιουργία τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν το θρησκευτικό τουρισμό με άλλες δραστηριότητες», με την 3^η πρόταση για «Οργάνωση περισσότερων επισκέψεων και ξεναγήσεων σε θρησκευτικούς χώρους» να αξιολογείται ως η λιγότερο σημαντική μεταξύ των υπολοίπων σημαντικών.

Γράφημα 8.19 : Σημεία υστέρησης με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς

Γράφημα 8.20 : Ενέργειες ανάπτυξης θρησκευτικού-προσκ/κού τουρισμού

Ερώτημα 21^ο: Τα θετικά και αρνητικά σημεία τα οποία διέκριναν κατά την παραμονή τους στην Αίγινα όσοι από τους επισκέπτες απάντησαν σε αυτή την ερώτηση, ομαδοποιούνται στους ακόλουθους δύο Πίνακες όπου παρουσιάζεται και το αντίστοιχο πλήθος εμφάνισης. Τα κυριότερα θετικά σημεία που αναφέρθηκαν ήταν τα όμορφα τοπία, η εύκολη πρόσβαση και η καθαρές θάλασσες με τον Άγιο

Νεκτάριο να βρίσκεται σε υψηλή θέση ανάμεσα στις επιλογές, ενώ στα αρνητικά αναφέρονται τα προβλήματα στις συγκοινωνίες, την ύδρευση και την καθαριότητα.

ΘΕΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

Άγιος Νεκτάριος	Ναός Αφαιάς	Ακτοπλοΐα	Ασφάλεια	Διασκέδαση	Δραστηριότητες	Εύκολη πρόσβαση
6	1	3	2	5	10	18
Ηρεμία	Τουριστικές Υποδομές	Καθαριότητα	Καταστήματα	Οικονομικό	Οργάνωση	Παλαιά Χώρα
5	2	3	1	7	1	2
Περιβάλλον	Πολιτισμός	Φιλοξενία	Όμορφα τοπία	Τουρισμός	Θρησκευτικά	Φαγητό
4	3	8	21	1	1	8
Ψυχαγωγία	Καθαρές θάλασσες	Φιστίκια Αιγίνης	Ψάρι			
5	10	2	1			

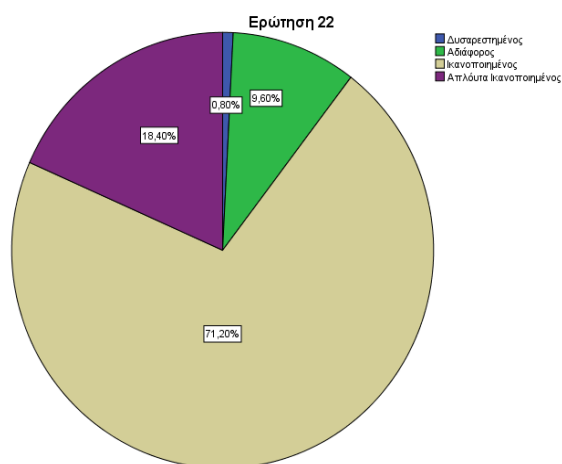
ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

Ακριβά εισιτήρια	Ακτοπλοΐα	Κακή αξιοποίηση αρχαιολογικών χώρων	Ελλιπής διασκέδαση	Καθαριότητα	ΚΤΕΛ	Ακρίβεια
1	1	2	1	15	7	8
Οργάνωση	Πολυκοσμία	Συγκοινωνίες	Ύδρευση	Υποδομές	Φασαρία	Φιλοξενία
2	1	26	18	4	1	1
Φαρμακεία	Ανοργάνωτες παραλίες	Οδικό δίκτυο	Λιμάνι	Ελλιπής ασφάλεια		
2	2	7	2	2		

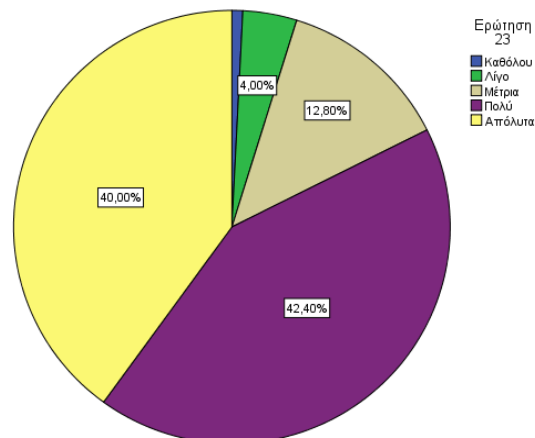
Ερώτημα 22^ο: Η απάντηση στο ερώτημα έκφρασης του βαθμού ικανοποίησης από την παραμονή στην Αίγινα είναι ξεκάθαρα θετική με περίπου εννέα στους δέκα (89,6%) να δηλώνουν ικανοποιημένοι έως απόλυτα ικανοποιημένοι και ένα μικρό ποσοστό μόλις 10,4% να δηλώνει από αδιάφορο έως δυσαρεστημένο.

Ερώτημα 23^ο: Η μεγάλη πλειοψηφία των επισκεπτών, το 82,4%, δηλώνει από «Πολύ» έως «Απόλυτα» διατεθειμένο να επαναλάβει την επίσκεψή του στην Αίγινα, με το 40% να δηλώνει «Απόλυτα», το 42,4% «Πολύ» ενώ ένα ποσοστό 12,8% να δηλώνει «Μέτρια» διατεθειμένο για μια τέτοια επίσκεψη. Τέλος υπάρχει και ένα πολύ μικρό ποσοστό 4,8% το οποίο δηλώνει «Λίγο» έως «Καθόλου» διατεθειμένο για μια νέα επίσκεψη στο μέλλον.

Γράφημα 8.21 : Βαθμός ικανοποίησης από την παραμονή στη νήσο Αίγινα

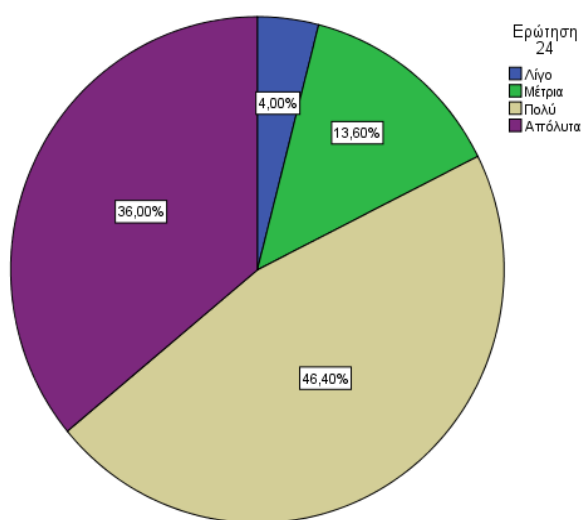
Γράφημα 8.22 : Τάσεις νέας επίσκεψης στη νήσο Αίγινα

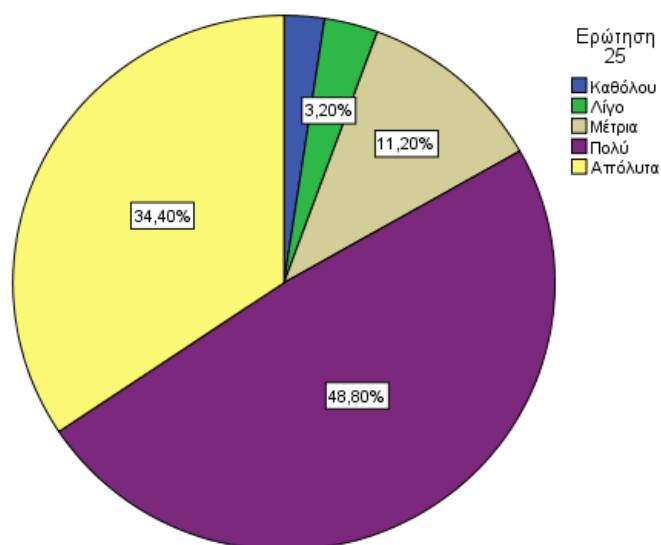
Ερώτημα 24^ο: Η γενικά θετική εντύπωση της που είχαν οι επισκέπτες της Αίγινας για το νησί απεικονίζεται και στις απαντήσεις που έδωσαν στο ερώτημα αυτό, αφού η συντριπτική τους πλειοψηφία (82,4%) δηλώνει «Πολύ» (46,4%) έως «Απόλυτα» (36%) διατεθειμένο να συστήσει την Αίγινα σε φίλους, γνωστούς και συγγενείς. Από την άλλη υπάρχει ένα ποσοστό 13,6% το οποίο δηλώνει «Μέτρια» και ένα 4% που δηλώνει «Λίγο» διατεθειμένο, ενώ σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι κανένας δεν έχει επιλέξει την επιλογή «Καθόλου» όσον αφορά την πρόθεση σύστασης του νησιού στον ευρύτερο κύκλο του.

Ερώτημα 25^ο: Η αναγνώριση της θρησκευτικότητας της Αίγινας επιβεβαιώνεται και από το τελευταίο ερώτημα, αφού η μεγάλη πλειοψηφία των επισκεπτών, το 83,2%, δηλώνει από «Πολύ» έως «Απόλυτα» διατεθειμένη να συστήσει την Αίγινα σαν προορισμό θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού. Μάλιστα το 34,4% δηλώνει «Απόλυτα» και το 48,8% «Πολύ». Μόλις 11,2% δηλώνει «Μέτρια» διατεθειμένο, 3,2% «Λίγο» και 2,4% «Καθόλου» διατεθειμένο.

Γράφημα 8.23 : Τάσεις σύστασης της Αίγινας ως προορισμού διακοπών

Γράφημα 8.24 : Τάσεις σύστασης της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού

8.2.2 Ανάλυση ερωτηματολογίου Ιδιοκτητών Τουριστικών Καταλυμάτων

Ερώτημα 1^ο: Από τις απαντήσεις που λάβαμε στο συγκεκριμένο ερώτημα όπως αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα, φαίνεται ότι όλοι οι ερωτηθέντες επαγγελματίες (100%) θεωρούν την Αίγινα ιδανικό προορισμό θρησκευτικού τουρισμού, ενώ ακολουθούν με το ίδιο ποσοστό του 76,9% εκείνοι που θεωρούν την Αίγινα ιδανικό προορισμό θαλάσσιου τουρισμού και τουρισμού Β΄ κατοικίας. Ακολουθεί με το μεγάλο ποσοστό του 69,2% εκείνοι που θεωρούν την Αίγινα προορισμό μαζικού τουρισμού και σχεδόν ένας στους δύο (53,9%) θεωρεί την Αίγινα προορισμό εναλλακτικού τουρισμού. Στην τελευταία θέση με ποσοστό 38,5% βρίσκεται ο Πολιτιστικός τουρισμός.

Πίνακας 8.2 : Προτεινόμενες μορφές τουρισμού για τη νήσο Αίγινα από Ιδιοκτήτες Τουριστικών Καταλυμάτων

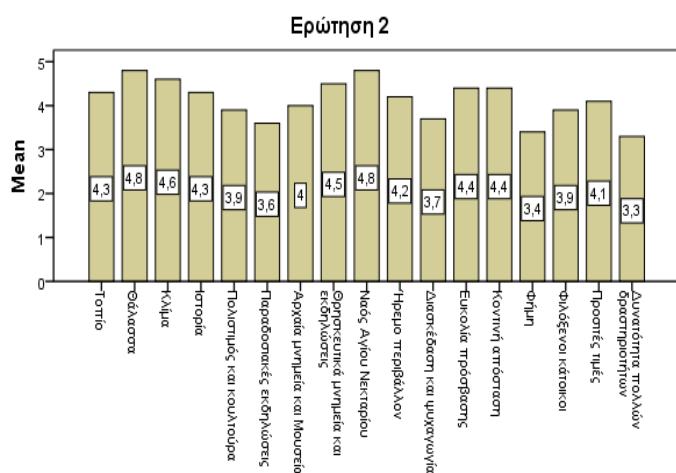
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Μαζικού Τουρισμού	9	69.2%	69.2%	69.2%
Εναλλακτικού Τουρ.	7	53.8%	53.8%	53.8%
Θαλάσσιου Τουρ.	10	76.9%	76.9%	76.9%
Θρησκευτικού Τουρ.	13	100%	100%	100%
Πολιτιστικού Τουρ.	5	38.5%	38.5%	38.5%
Β΄ Κατοικίας	10	76.9%	76.9%	76.9%

Ερώτημα 2^ο: Ο «Ναός του Αγίου Νεκταρίου» (9^η πρόταση) είναι κατά την γνώμη των ιδιοκτητών καταλυμάτων το δυνατότερο χαρακτηριστικό σημείο της Αίγινας για την προσέλκυση τουριστών, με τη «Θάλασσα και ήλιος» (2^η πρόταση) να ακολουθεί, ενώ στην τρίτη θέση βρίσκεται η επιλογή «Θρησκευτικά μνημεία και εκδηλώσεις» (8^η πρόταση). Από την άλλη, στην προτελευταία θέση βρίσκονται οι «Παραδοσιακές εκδηλώσεις» (6^η πρόταση), με την επιλογή «Δυνατότητα πολλών επιλογών δραστηριοτήτων» να καταλαμβάνει την τελευταία θέση (17^η - τελευταία πρόταση).

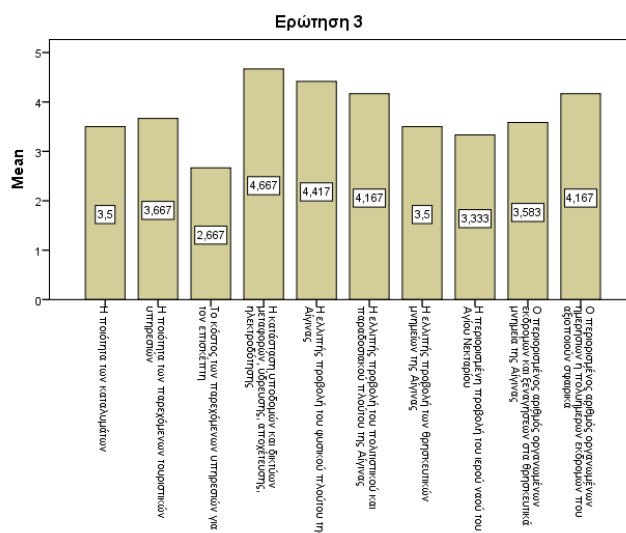
Ερώτημα 3^ο: Στο ερώτημα αυτό που εμφανίζει τα προβλήματα τα οποία πιστεύουν οι ιδιοκτήτες καταλυμάτων ότι εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη της Αίγινας, αναδεικνύεται σαν σημαντικότερο κατ' αυτούς αδύνατο σημείο που επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό αρνητικά την τουριστική ανάπτυξη η επιλογή «Η κατάσταση υποδομών και δικτύων μεταφορών, ύδρευσης, αποχέτευσης, ηλεκτροδότησης» (4^η πρόταση), ενώ σαν δεύτερη σημαντικότερη αδυναμία έρχεται «Η ελλιπής προβολή του φυσικού πλούτου της Αίγινας» (5^η πρόταση) με τρίτες σε ισοψηφία τις επιλογές «Ο περιορισμένος αριθμός οργανωμένων ημερήσιων ή πολυήμερων εκδρομών που αξιοποιούν σφαιρικά τον φυσικό, πολιτιστικό και

θηρσκευτικό πλούτο του νησιού» (10^η - τελευταία πρόταση) και «Η ελλιπής προβολή του πολιτιστικού και παραδοσιακού πλούτου της Αίγινας» (6^η πρόταση). Από την άλλη, η επιλογή «Το κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών για τον επισκέπτη» (3^η πρόταση) έρχεται με διαφορά στην τελευταία θέση, αφού κατά τους ιδιοκτήτες καταλυμάτων ασκεί μία «Μέτρια» επιρροή στην τουριστική ανάπτυξη της Αίγινας.

Γράφημα 8.25 : Αξιολόγηση «δυνατών» χαρακτηριστικών νήσου Αίγινας

Γράφημα 8.26 : Αξιολόγηση «αδύνατων» χαρακτηριστικών νήσου Αίγινας

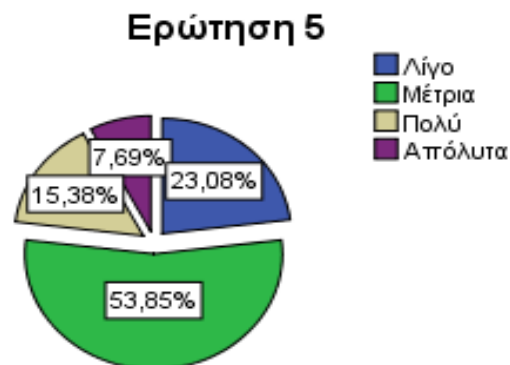
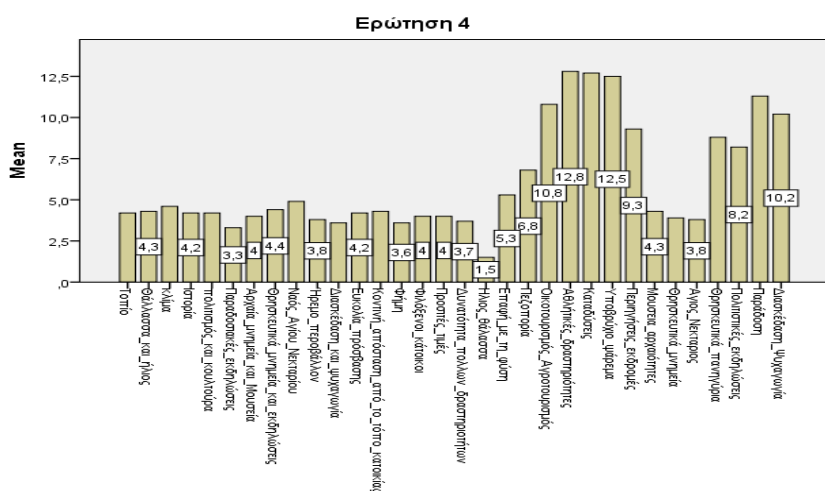
Ερώτημα 4ο: Στην ερώτηση αυτή όπου οι ερωτώμενοι πρόσθεσαν και τις δικές τους απόψεις, συμπεραίνεται ότι η σημαντικότερη δραστηριότητα από αυτές που προσφέρει η Αίγινα που θα πρόβαλαν οι επαγγελματίες προκειμένου να προσελκύσουν επισκέπτες είναι με μεγάλη διαφορά η επιλογή «Ήλιος και θάλασσα», ενώ στη συνέχεια ακολουθούν οι «Παραδοσιακές Εκδηλώσεις» και το «Ήρεμο περιβάλλον» με το «Προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο» και τις «Επισκέψεις θρησκευτικών μνημείων» να βρίσκονται πολύ ψηλά στις προτιμήσεις. Στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται οι «Αθλητικές δραστηριότητες», οι «Καταδύσεις» και το «Υποβρύχιο ψάρεμα». Στο γράφημα αυτού του ερωτήματος ιεράρχησης, οι επιλογές με τις μικρότερες ράβδους έχουν και την υψηλότερη σειρά προτίμησης από τους ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων.

Ερώτημα 5ο: Η πλειοψηφία, το 53,85%, απαντά «Μέτρια» στον προσδιορισμό του βαθμού στον οποίο οι τουρίστες συνδυάζουν διακοπές με θρησκευτικές δραστηριότητες. «Πολύ» και «Απόλυτα» απαντά το 23,07% των ερωτηθέντων ενώ «Λίγο» απάντησε το 23,08, σχεδόν ο ένας στους τέσσερεις. Σημαντικό είναι ότι ούτε ένας δεν προτίμησε την επιλογή «Καθόλου». Η μεγάλη πλειοψηφία (75,92%)

φαίνεται να συμφωνεί ή τουλάχιστον να μη διαφωνεί με την ύπαρξη αυτού του συνδυασμού.

Γράφημα 8.27 : Ιεράρχηση δραστηριοτήτων ως μέσων προβολής

Γράφημα 8.28 : Βαθμός συνδυασμού διακοπών-θρησκευτικών εκδηλώσεων

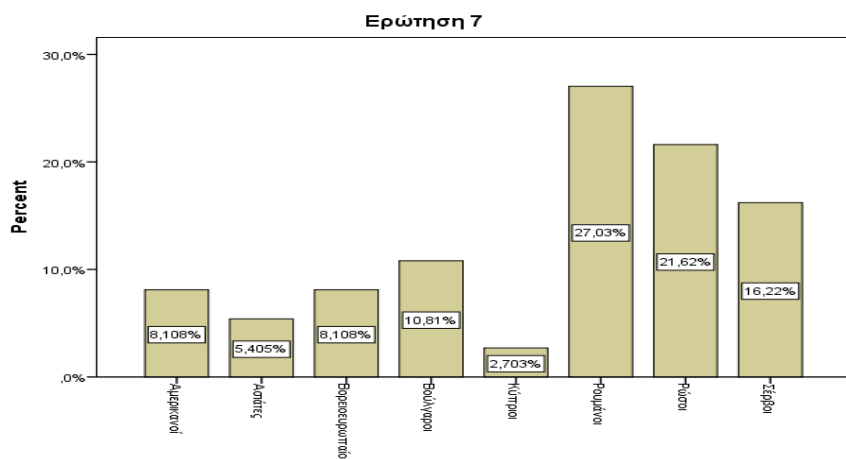
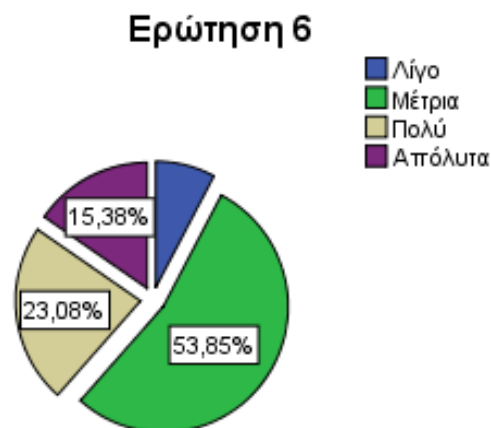

Ερώτημα 6^ο: Το 53,85% απάντησε πως η διοργάνωση εκδρομών με θρησκευτικά κίνητρα είναι «Μέτρια» ανεπτυγμένη, με περισσότερους από έναν στους τρεις (38,46%) να απαντάει «Πολύ» (23,08%) και «Απόλυτα» (15,38%) ενώ μόλις το 7,7 απάντησε «Λίγο» και κανένας «Καθόλου». Συμπερασματικά, οι ιδιοκτήτες καταλυμάτων μάλλον κρίνουν σχετικά ικανοποιητικό το βαθμό διοργάνωσης εκδρομών με θρησκευτικά κίνητρα στην Αίγινα.

Ερώτημα 7^ο: Σύμφωνα με τους ιδιοκτήτες καταλυμάτων, ο κύριος όγκος τουριστών εκτός Ελλάδος με βάση το βαθμό επισκεψιμότητας των θρησκευτικών μνημείων της Αίγινας προέρχεται από την Ρουμανία και τη Ρωσία, με τη Σερβία να ακολουθεί τρίτη και τέταρτη η Βουλγαρία.

Γράφημα 8.29 : Βαθμός διοργάνωσης θρησκευτικών-προσκόπων εκδρομών

Γράφημα 8.30 : Εθνικότητες αλλοδαπών θρησκευτικών τουριστών

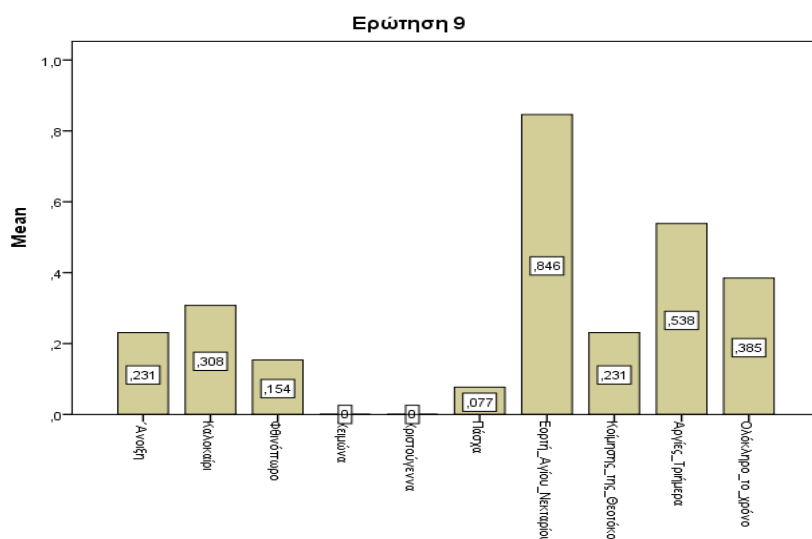
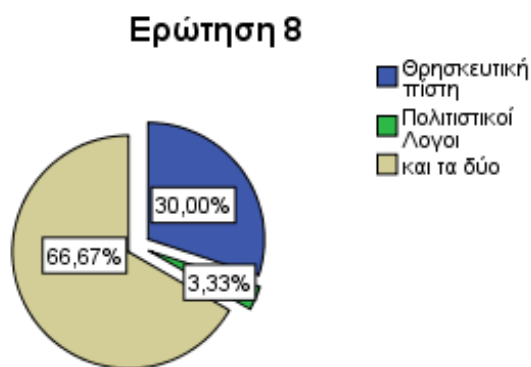

Ερώτημα 8^ο: Οι ερωτηθέντες ιδιοκτήτες καταλυμάτων ξεκάθαρα με ποσοστό 66,67% απαντούν «Και οι δύο ανωτέρω λόγοι», πιστεύοντας πως και η θρησκευτική πίστη και οι πολιτιστικοί λόγοι μαζί αποτελούν το βασικότερο κίνητρο επίσκεψης στα θρησκευτικά μνημεία της Αίγινας. Αποκλειστικά «Η θρησκευτική πίστη (προσκύνημα)» απαντά το 30%, ενώ μόλις το 3,33% απαντά «Πολιτιστικοί Λόγοι».

Ερώτημα 9^ο: Σύμφωνα με το 84,6% των ιδιοκτητών τουριστικών καταλυμάτων, το ενδιαφέρον για θρησκευτικές επισκέψεις κορυφώνεται κατά την «Εορτή του Αγίου Νεκταρίου», ενώ το 53,8% θεωρεί πως κορυφώνεται τις «Αργίες και τα Τριήμερα». Στην τρίτη θέση με 38,5% βρίσκεται η επιλογή «Ολόκληρο το χρόνο» και με 30,8% το «Καλοκαίρι». Κανένας δεν έχει επιλέξει «Χριστούγεννα» και «Χειμώνα».

Γράφημα 8.31 : Θρησκευτικοί & πολιτιστικοί λόγοι ως κριτήρια προορισμού

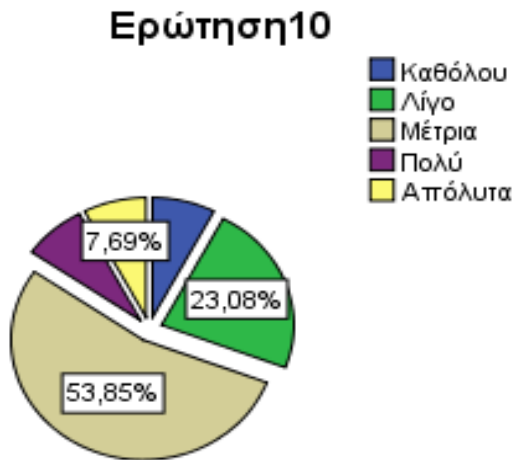
Γράφημα 8.32 : Περίοδοι κορύφωσης θρησκευτικής-προσκυνηματικής ζήτησης

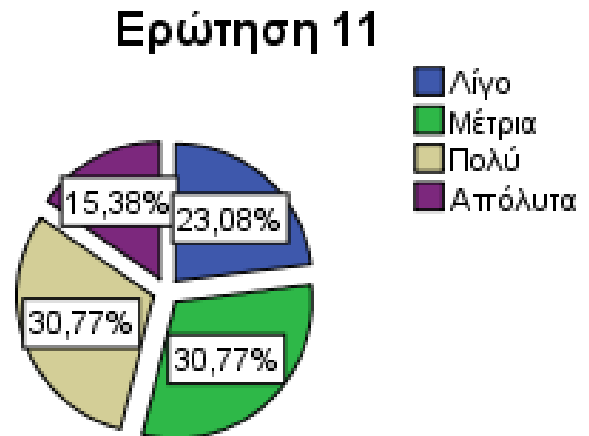
Ερώτημα 10^ο: Πάνω από ένας στους δύο δηλώνει πως η επάρκεια προβολής - προώθησης της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού είναι «Μέτρια» με ποσοστό 53,85%. «Λίγο» επαρκή τη θεωρεί το 23,08% ενώ μόλις το 7,69% απαντά «Απόλυτα». Ένα αντίστοιχο ποσοστό γύρω στο 7% επιλέγει «Καθόλου» επαρκής.

Ερώτημα 11^ο: Οι απαντήσεις στο κατά πόσο ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει πηγή προσέλκυσης επισκεπτών, φαίνεται να μοιράζονται περίπου ισόποσα σε μάλλον θετικές και μάλλον αρνητικές, με το 46,15% να απαντά «Πολύ» (30,77%) έως «Απόλυτα» (15,83%), το 53,85% να απαντά «Λίγο» (23,08%) έως «Μέτρια» (30,77%) και κανέναν να προτιμάει την επιλογή «Καθόλου».

Γράφημα 8.33 : Βαθμός προβολής-προώθησης της νήσου Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού

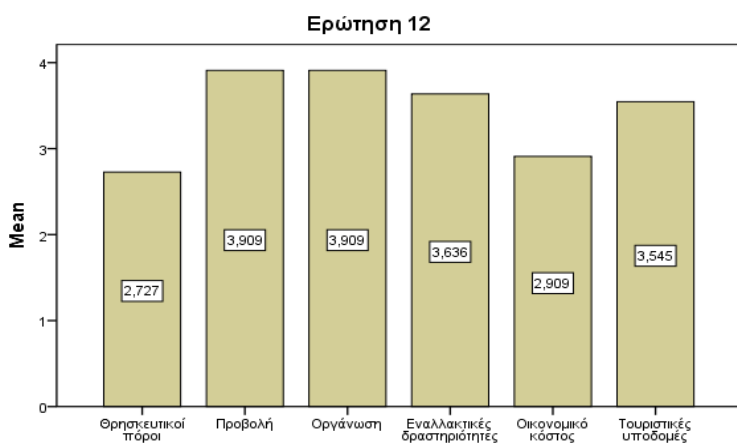
Γράφημα 8.34 : Ο θρησκευτικός τουρισμός ως πηγή προσέλκυσης επισκεπτών στη νήσο Αίγινα

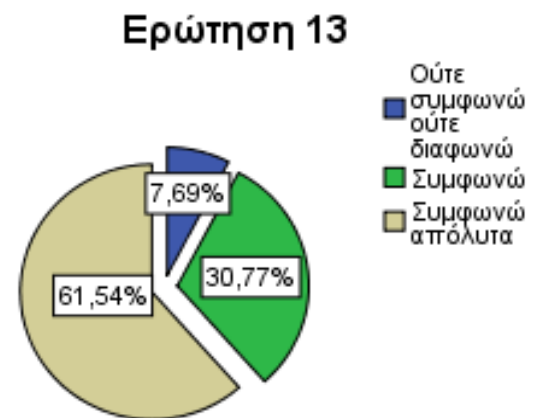
Ερώτηση 12^ο: Στο ερώτημα σε ποιο βαθμό συμφωνούν ότι υστερεί η Αίγινα σε κάποια προτεινόμενα χαρακτηριστικά σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς στην Ελλάδα, οι ιδιοκτήτες καταλυμάτων επέλεξαν μαζί στις πρώτες θέσεις την «Προβολή» και την «Οργάνωση» (2^η και 3^η πρόταση). Στην τρίτη θέση επιλέχθηκαν οι «Εναλλακτικές επιλογές δραστηριοτήτων» (4^η πρόταση) και στην τέταρτη οι «Τουριστικές υποδομές» (6^η πρόταση). Τελευταία επιλογή είναι οι «Θρησκευτικοί πόροι» (1^η πρόταση).

Ερώτηση 13^ο: Το 61,54% επέλεξε «Συμφωνώ απόλυτα» με την άποψη ότι οι θρησκευτικές δραστηριότητες μπορούν και πρέπει να αποτελούν μέρος τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων τουριστικών πόρων. Απλά «Συμφωνώ» επέλεξε το 30,77% ανεβάζοντας τη σύμφωνη άποψη στο 92,31% ενώ μόλις το 7,69% φαίνεται αναποφάσιστο δηλώνοντας «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ». Κανένας δεν προτίμησε τις επιλογές «Διαφωνώ» ή «Διαφωνώ απόλυτα».

Γράφημα 8.35 : Σημεία υστέρησης με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς

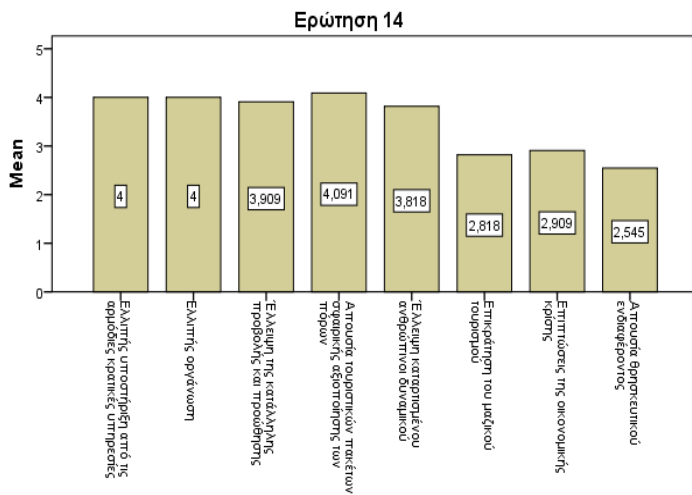
Γράφημα 8.36 : Δημιουργία πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης πόρων

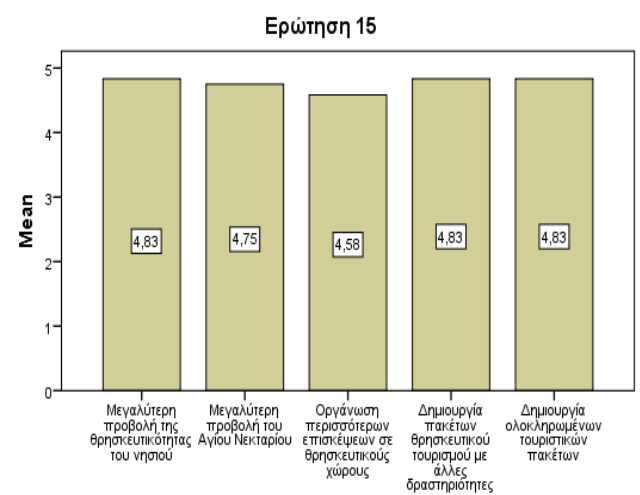
Ερώτημα 14^ο: Σύμφωνα με τους ιδιοκτήτες καταλυμάτων, η «Απουσία τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων» (4^η πρόταση) είναι ο πιο σημαντικός λόγος που συντελεί στη σχετικά μικρή ανάπτυξη του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στην Αίγινα. Ακολουθούν μαζί η «Ελλιπής οργάνωση» (2^η πρόταση) και η «Ελλιπής υποστήριξη από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες» (1^η πρόταση) και τέταρτη η «Ελλειψη της κατάλληλης προβολής και προώθησης» (3^η πρόταση). Αντιθέτως, οι «Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης» (7^η πρόταση) και η «Επικράτηση του μαζικού τουρισμού» (6^η πρόταση) φαίνεται να είναι οι λιγότεροι σημαντικοί λόγοι, με την «Απουσία θρησκευτικού ενδιαφέροντος» (8^η - τελευταία πρόταση) να βρίσκεται στην τελευταία θέση, με τους ερωτώμενους να την χαρακτηρίζουν ως «Μέτρια» σημαντική.

Ερώτημα 15^ο: Οι προτεινόμενες ενέργειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού της Αίγινας που καλούνται να κρίνουν οι ερωτηθέντες επαγγελματίες με βάση τη σημαντικότητά τους, θεωρούνται σχεδόν όλες ως «Πολύ σημαντικές». Μάλιστα η επιλογή «Δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν περιβαλλοντικούς, πολιτιστικούς και θρησκευτικούς πόρους» (5^η - τελευταία πρόταση) θεωρείται μαζί με την «Μεγαλύτερη προβολή, προώθηση και ανάδειξη της θρησκευτικότητας του νησιού» (1^η πρόταση) και τη «Δημιουργία τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν τον θρησκευτικό τουρισμό με άλλες δραστηριότητες» ως η πλέον σημαντική ενέργεια μεταξύ των υπολοίπων σημαντικών, με μικρή διαφορά από τις υπόλοιπες.

Γράφημα 8.37 : Λόγοι μικρής ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην Αίγινα

Γράφημα 8.38 : Αξιολόγηση ενεργειών ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού

Ερώτημα 16^ο: Στο ανοικτό τελευταίο ερώτημα, οι επαγγελματίες ιδιοκτήτες καταλυμάτων της Αίγινας ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό παρουσιάζοντας ενδιαφέρουσες προτάσεις παρεμβάσεων αναβάθμισης και ανάπτυξης του τοπικού τουρισμού, που καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος δράσεων και απευθύνονται σε διάφορους τομείς της τουριστικής δραστηριότητας. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε προτάσεις όπως «Οργάνωση σε όλους τους τομείς», «Ομαδικό σχέδιο προβολής, ανάπτυξη ομαδικής συνείδησης, πολεοδομική υποστήριξη, τουριστική εκπαίδευση, συνεχής συντήρηση του τομέα ευθύνης του τοπικού φορέα, καθοδήγηση των επαγγελματιών, απλούστευση των διαδικασιών», «Αναβάθμιση καταλυμάτων, έλεγχος παρανομιών, δημιουργία μαρίνων, βελτίωση υποδομών, κρατική διευκόλυνση στην εξυπηρέτηση των τουριστών», «Ανάπτυξη δραστηριοτήτων οικοτουρισμού, καταδύσεων και περιηγήσεων», «Πλατιά δημοσιότητα και προβολή», «Εκπόνηση ολοκληρωμένης μελέτης ανάπτυξης για ολόκληρο το νησί», «Προβολή σε εκθέσεις του εξωτερικού, βελτίωση των υποδομών υγείας, συχνότερη ακτοπλοϊκή σύνδεση, οργάνωση πεζοποριών, ανάπτυξη χειμερινού τουρισμού, ανάπτυξη χειμερινής διασκέδασης, διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων».

8.2.3 Ανάλυση ερωτηματολογίου Τουριστικών Οργανώσεων

Ερώτημα 1^ο: Από τις απαντήσεις του ακόλουθου πίνακα που μας έδωσαν οι εκπρόσωποι των τουριστικών οργανώσεων, φαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία του 77,8% θεωρεί την Αίγινα κατάλληλο προορισμό θρησκευτικού τουρισμού, ενώ ακολουθεί ένα ποσοστό 67% που θεωρεί την Αίγινα προορισμό τουρισμού Β' κατοικίας. Ο ένας στους δύο (50%) την θεωρεί κατάλληλο προορισμό μαζικού τουρισμού, ενώ ένας στους τρεις (33,3%) εναλλακτικού τουρισμού. Ακολουθούν οι επιλογές της Αίγινας ως προορισμού θαλάσσιου τουρισμού (44,4%) και τελευταία ως πολιτιστικού τουρισμού (38,9%).

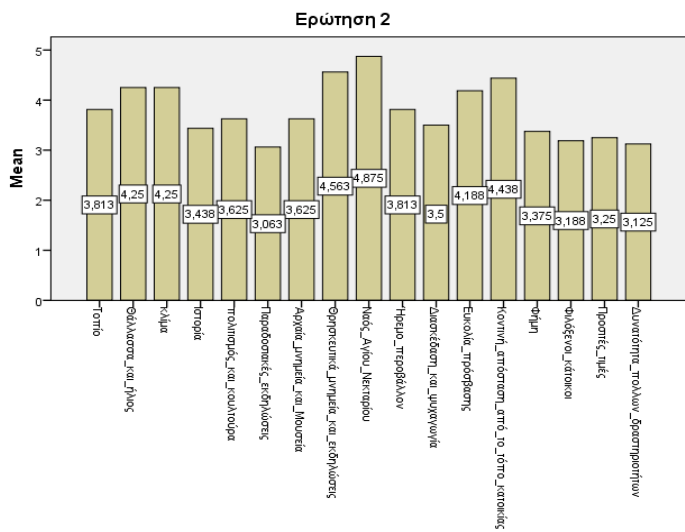
Πίνακας 8.3 : Προτεινόμενες μορφές τουρισμού για τη νήσο Αίγινα από Τουριστικές Οργανώσεις

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Μαζικού Τουρισμού	9	50%	50%	50%
Εναλλακτικού Τουρ.	6	33.3%	33.3%	33.3%
Θαλάσσιου Τουρ.	8	44.4%	44.4%	44.4%
Θρησκευτικού Τουρ.	14	77.8%	77.8%	77.8%
Πολιτιστικού Τουρ.	7	38.9%	38.9%	38.9%
Β' Κατοικίας	12	66.7%	66.7%	66.7%

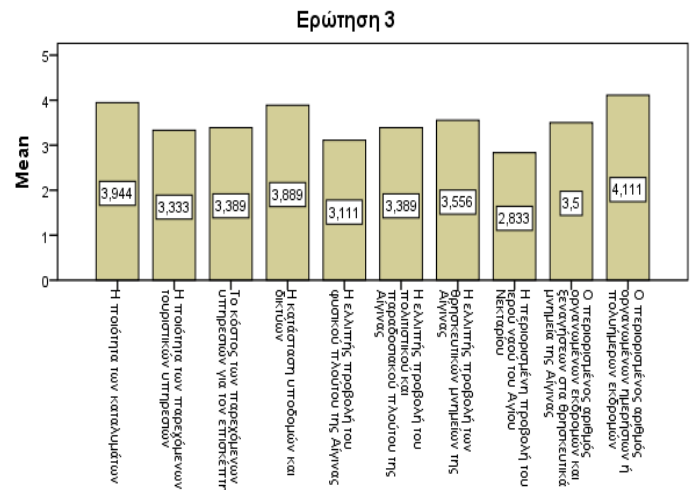
Ερώτημα 2^ο: Ο «Ναός του Αγίου Νεκταρίου» (9^η πρόταση) είναι κατά την γνώμη των τουριστικών οργανώσεων το δυνατότερο χαρακτηριστικό σημείο της Αίγινας για την προσέλκυση τουριστών με τα «Θρησκευτικά μνημεία και εκδηλώσεις» (8^η πρόταση) να ακολουθούν και τρίτη την επιλογή «Θάλασσα και ήλιος» (2^η πρόταση). Στην προτελευταία θέση ως «Μέτρια» χαρακτηριστικά θεωρούνται οι «Παραδοσιακές εκδηλώσεις» (6^η πρόταση), με τελευταία επιλογή τη «Δυνατότητα πολλών επιλογών δραστηριοτήτων» (17^η - τελευταία πρόταση).

Ερώτημα 3^ο: Το ερώτημα αυτό που εμφανίζει τα προβλήματα τα οποία πιστεύουν οι τουριστικές οργανώσεις ότι εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη της Αίγινας, αναδεικνύει σαν σημαντικότερο αδύνατο σημείο που εμποδίζει σε μεγαλύτερο βαθμό την τουριστική ανάπτυξη την επιλογή «Ο περιορισμένος αριθμός οργανωμένων ημερήσιων ή πολυήμερων εκδρομών που αξιοποιούν σφαιρικά τον φυσικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό πλούτο του νησιού» (10^η - τελευταία πρόταση). Ακολουθεί «Η ποιότητα των καταλυμάτων» (1^η πρόταση) και στη συνέχεια «Η κατάσταση υποδομών και δικτύων μεταφορών, ύδρευσης, αποχέτευσης, ηλεκτροδότησης» (4^η πρόταση). Από την άλλη πλευρά, η επιλογή «Η περιορισμένη προβολή του ιερού Ναού του Αγίου Νεκταρίου» (8^η πρόταση) έρχεται στην τελευταία θέση αξιολογούμενη ως «Μέτρια» σημαντικό χαρακτηριστικό, ενώ δεν παρατηρούνται απαντήσεις στην κατηγορία «Λίγο» ή «Καθόλου» σημαντικό.

Γράφημα 8.39 : Αξιολόγηση «δυνατών» χαρακτηριστικών νήσου Αίγινας

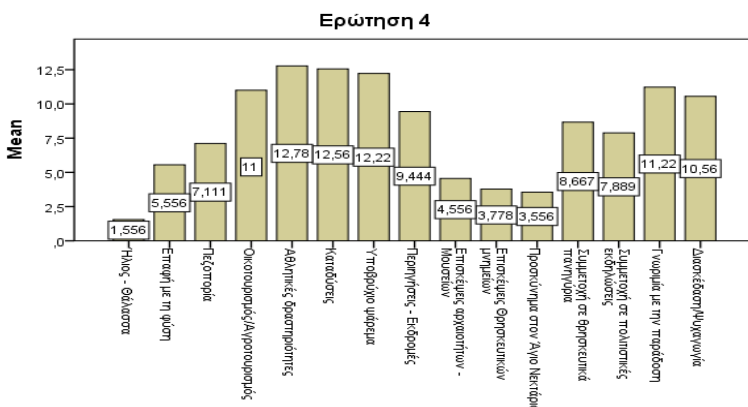
Γράφημα 8.40 : Αξιολόγηση «αδύνατων» χαρακτηριστικών νήσου Αίγινας

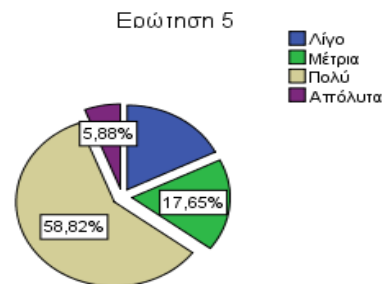
Ερώτημα 4^ο: Από το ερώτημα αυτό συνάγεται ότι η σημαντικότερη δραστηριότητα από αυτές που προσφέρει η Αίγινα που θα πρόβαλαν οι ερωτώμενοι τουριστικοί οργανισμοί προκειμένου να προσελκύσουν επισκέπτες είναι με μεγάλη διαφορά η επιλογή «Ηλιος και θάλασσα», ενώ στη δεύτερη θέση ακολουθεί το «Προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο» και οι «Επισκέψεις θρησκευτικών μνημείων». Στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται οι «Αθλητικές δραστηριότητες» μαζί με τις «Καταδύσεις», ενώ τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά να έρχονται στην μέση της σχετικής λίστας. Στο γράφημα αυτού του ερωτήματος ιεράρχησης, οι επιλογές με τις μικρότερες ράβδους έχουν και την υψηλότερη σειρά προτίμησης από τους εκπροσώπους των τουριστικών οργανώσεων της Αίγινας.

Ερώτημα 5^ο: Η πλειοψηφία, το 58,82% απαντά «Πολύ» και το 17,65% «Μέτρια» στον προσδιορισμό του βαθμού στον οποίο οι τουρίστες συνδυάζουν διακοπές με θρησκευτικές δραστηριότητες. Επίσης ένα ποσοστό 5,88% προτιμά την επιλογή «Απόλυτα». Αντίθετα, ένα μικρό ποσοστό 16,65% θεωρεί πως οι τουρίστες συνδυάζουν «Λίγο» τις διακοπές στην Αίγινα με θρησκευτικές εκδηλώσεις.

Γράφημα 8.41 : Ιεράρχηση δραστηριοτήτων ως μέσων προβολής

Γράφημα 8.42 : Βαθμός συνδυασμού διακοπών-θρησκευτικών εκδηλώσεων

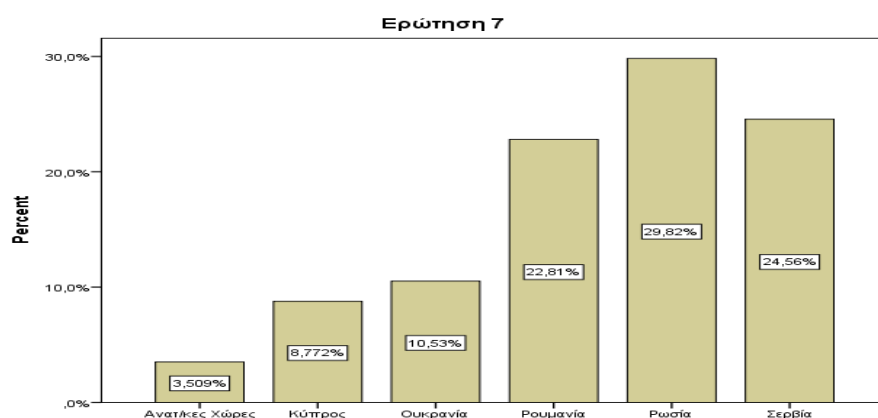
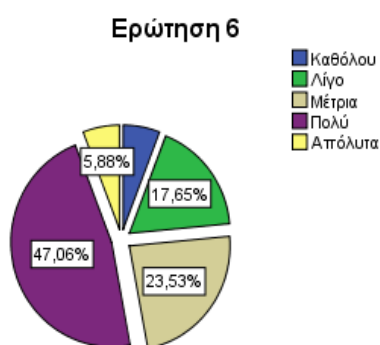

Ερώτημα 6^ο: Περίπου μία στις δύο τουριστικές οργανώσεις, το 52,94%, θεωρεί πως η διοργάνωση εκδρομών με θρησκευτικά κίνητρα είναι «Πολύ» (47,06%) έως «Απόλυτα» (5,88%) ανεπτυγμένη στην Αίγινα, με το 23,53% να απαντάει «Μέτρια», ενώ μόλις το 17,65% απάντησε «Λίγο» και 5,88% «Καθόλου». Συμπερασματικά, οι ιδιοκτήτες καταλυμάτων μάλλον κρίνουν ως σχετικά ικανοποιητική τη διοργάνωση εκδρομών με θρησκευτικά κίνητρα στην Αίγινα.

Ερώτημα 7^ο: Η πλειοψηφία των τουριστικών οργανώσεων αποφαινεται πως ο κύριος όγκος τουριστών εκτός Ελλάδος με βάση το βαθμό επισκεψιμότητας των θρησκευτικών μνημείων της Αίγινας προέρχεται από τη Ρωσία, με τη Σερβία και τη Ρουμανία να έπονται. Πολύ μικρός αριθμός επιλέγει την Ουκρανία και την Κύπρο.

Γράφημα 8.43 : Βαθμός διοργάνωσης θρησκευτικών-προσκ/κών εκδρομών

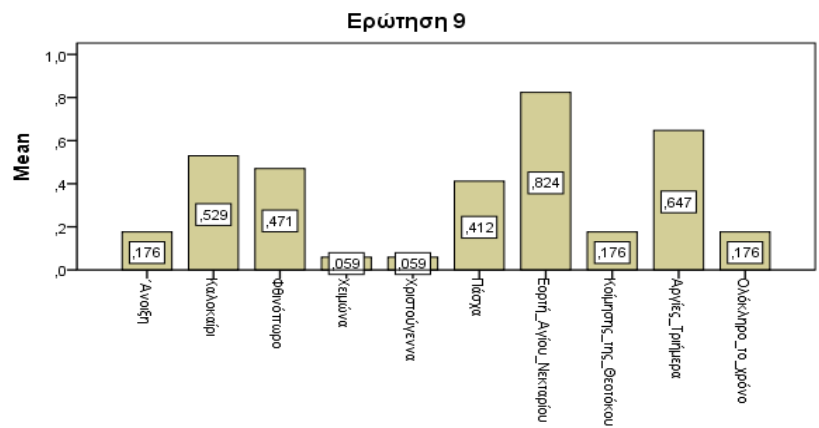
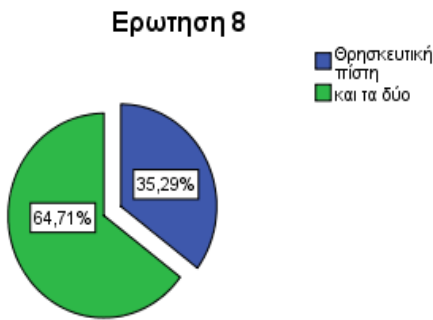
Γράφημα 8.44 : Εθνικότητες αλλοδαπών θρησκευτικών τουριστών

Ερώτημα 8^ο: Οι ερωτηθέντες εκπρόσωποι των τουριστικών οργανώσεων ξεκάθαρα πιστεύουν πως και η θρησκευτική πίστη και οι πολιτιστικοί λόγοι μαζί αποτελούν το βασικότερο κίνητρο επίσκεψης στα θρησκευτικά μνημεία της Αίγινας, απαντώντας «Και οι δύο ανωτέρω λόγοι» σε ποσοστό 64,71%. Την πρόταση «Η θρησκευτική πίστη (προσκύνημα)» προτίμησε το υπόλοιπο 35,29%, ενώ κανένας δεν επέλεξε σαν μοναδικό κίνητρο την πρόταση «Πολιτιστικοί λόγοι».

Ερώτημα 9^ο: Σύμφωνα με το 82,4% των τουριστικών οργανώσεων το θρησκευτικό ενδιαφέρον κορυφώνεται κατά την «Εορτή του Αγίου Νεκταρίου», ενώ το 64,7% θεωρεί πως κορυφώνεται τις «Αργίες και Τριήμερα», ενώ στην τρίτη θέση με 52,9% βρίσκεται το «Καλοκαίρι». Στην τελευταία θέση με το ίδιο ποσοστό (0,59%) βρίσκονται μαζί τα «Χριστούγεννα» και ο «Χειμώνας».

Γράφημα 8.45 : Θρησκευτικοί & πολιτιστικοί λόγοι ως κριτήρια προορισμού Γράφημα 8.46 : Περίοδοι κορύφωσης θρησκευτικής-προσκήκης ζήτησης

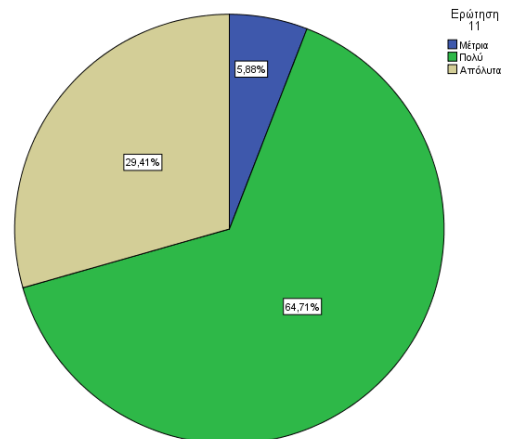
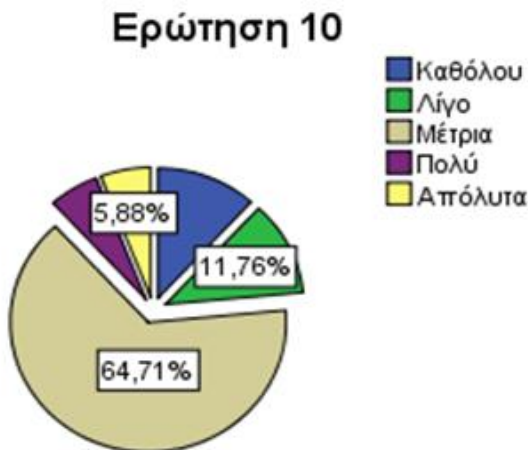

Ερώτηση 10^ο: Πάνω από ένας στους δύο οργανισμούς δηλώνει πως η επάρκεια προβολής - προώθησης της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού είναι «Μέτρια» με ποσοστό 64,71%. «Λίγο» επαρκή τη θεωρεί το 11,76% ενώ μόλις το 5,88% απαντά «Απόλυτα». Ένα ποσοστό 11,76% προτιμά την επιλογή «Καθόλου».

Ερώτηση 11^ο: Το συντριπτικό 94,12% των οργανώσεων συμφωνεί από «Πολύ» (64,71%) έως «Απόλυτα» (29,41%) ότι ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει πηγή προσέλκυσης επισκεπτών. «Μέτρια» επιλέγει μόνο το 5,88%, ενώ κανείς δεν έχει επιλέξει «Καθόλου» ή «Λίγο».

Γράφημα 8.47 : Βαθμός προβολής-προώθησης της νήσου Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού

Γράφημα 8.48 : Η θρησκευτικός τουρισμός ως πηγή προσέλκυσης επισκεπτών στη νήσο Αίγινα

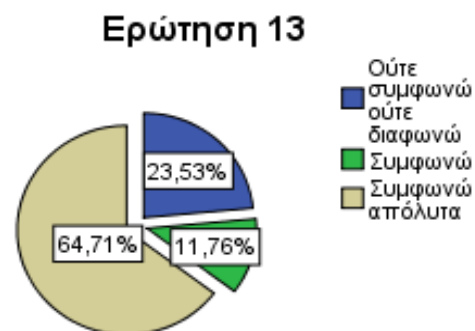
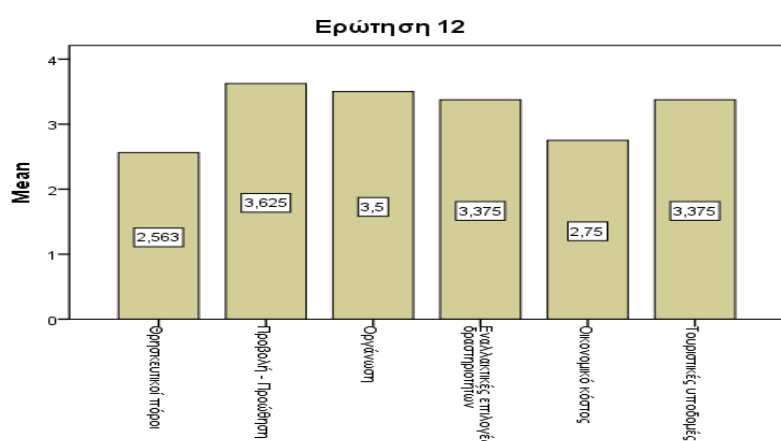
Ερώτηση 12^ο: Στο ερώτημα σε ποιο βαθμό συμφωνούν οι τουριστικές οργανώσεις ότι υστερεί η Αίγινα σε κάποια προτεινόμενα χαρακτηριστικά σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς στην Ελλάδα, επιλέχθηκε περισσότερο η «Προβολή - Προώθηση» (2^η πρόταση) με την «Οργάνωση» (3^η πρόταση) να ακολουθεί και στην τρίτη θέση να ισοψηφούν οι «Εναλλακτικές επιλογές

δραστηριοτήτων» (4^η πρόταση) και οι «Τουριστικές υποδομές» (6^η - τελευταία πρόταση). Τελευταία μορφή υστέρησης της Αίγινας σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς έρχεται η επιλογή «Θρησκευτικοί πόροι» (1^η πρόταση).

Ερώτημα 13^ο: Η μεγάλη πλειοψηφία των τουριστικών οργανώσεων με ποσοστό 76,47% επέλεξε πως σε κάποιο βαθμό συμφωνεί με την άποψη ότι οι θρησκευτικές δραστηριότητες μπορούν και πρέπει να αποτελούν μέρος τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων τουριστικών πόρων της Αίγινας. Μάλιστα το τεράστιο ποσοστό 64,71% «Συμφωνεί απόλυτα». Απλά «Συμφωνεί» το 11,76%, ενώ το 23,53% φαίνεται αναποφάσιστο δηλώνοντας «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ». Κανένας δεν προτίμησε τις επιλογές «Διαφωνώ» ή «Διαφωνώ απόλυτα».

Γράφημα 8.49 : Σημεία υστέρησης σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς

Γράφημα 8.50 : Δημιουργία πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης πόρων

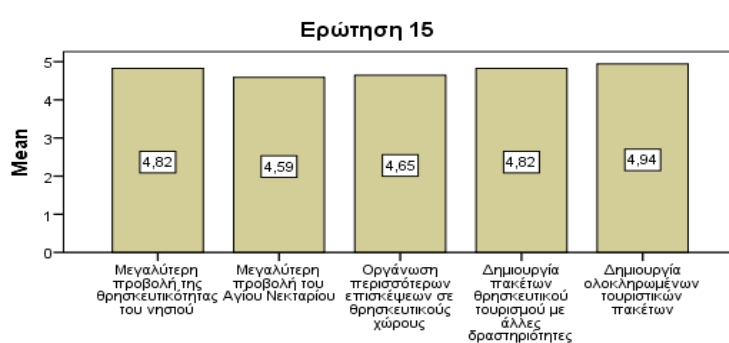
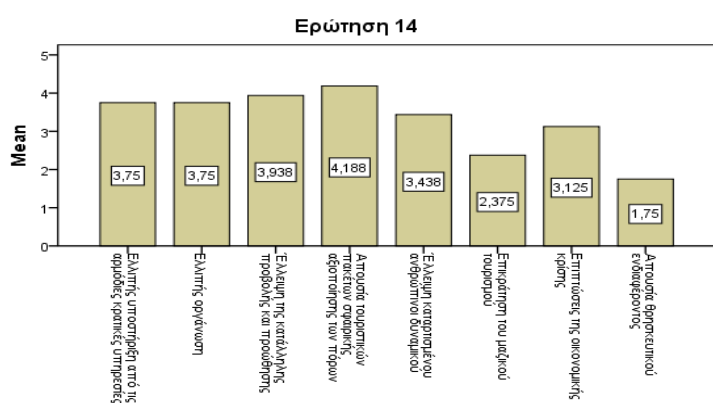

Ερώτημα 14^ο: Σύμφωνα με τους τουριστικούς οργανισμούς, η «Απουσία τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων» (4^η πρόταση) είναι ο πιο σημαντικός λόγος που συντελεί στη σχετικά μικρή ανάπτυξη του θρησκευτικού/προσκυνηματικού τουρισμού στην Αίγινα. Ακολουθεί η «Έλλειψη της κατάλληλης προβολής και προώθησης» (3^η πρόταση), η «Έλλιπης οργάνωση» (2^η πρόταση) και η «Έλλιπης υποστήριξη από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες» (1^η πρόταση). Αντιθέτως, οι «Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης» (7^η πρόταση) και η «Επικράτηση του μαζικού τουρισμού» (6^η πρόταση) φαίνεται να είναι οι λιγότεροι σημαντικοί λόγοι, με την «Απουσία θρησκευτικού ενδιαφέροντος» (8^η - τελευταία πρόταση) να βρίσκεται στην τελευταία θέση, κρινόμενη ως ο λόγος με την λιγότερη επίδραση στην μικρή ανάπτυξη του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού στην Αίγινα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτό το ερώτημα η σειρά των προτιμήσεων εμφανίζεται ίδια με αυτή των ιδιοκτητών καταλυμάτων.

Ερώτημα 15^ο: Οι προτεινόμενες ενέργειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού της Αίγινας που καλούνται να κρίνουν οι ερωτηθέντες με βάση τη σημαντικότητά τους, θεωρούνται σχεδόν όλες ως «Πολύ σημαντικές». Μάλιστα η επιλογή «Δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν περιβαλλοντικούς, πολιτιστικούς και θρησκευτικούς πόρους» (5^η - τελευταία πρόταση) κρίνεται ως η σημαντικότερη καθώς ο μέσος όρος των απαντήσεων προσεγγίζει σχεδόν απόλυτα την επιλογή «Πολύ σημαντική». Η απάντηση που συγκεντρώνει τις λιγότερες προτιμήσεις είναι η «Μεγαλύτερη προβολή και προώθηση της μονής του Αγίου Νεκταρίου» (2^η πρόταση), αν και αξιολογείται ως «Σημαντική» μέχρι και «Πολύ σημαντική».

Γράφημα 8.51 : Λόγοι μικρής ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού στην Αίγινα

Γράφημα 8.52 : Αξιολόγηση ενεργειών ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού

Ερώτημα 16^ο: Στο ανοικτό τελευταίο ερώτημα όπου ζητείται από τους εκπροσώπους των τουριστικών οργανώσεων της Αίγινας να αναπτύξουν προτάσεις παρεμβάσεων για την αναβάθμιση και ανάπτυξη του τοπικού τουρισμού, μπορούμε ενδεικτικά να αναφέρουμε πολύ ενδιαφέρουσες προτάσεις όπως «μεγαλύτερη προβολή των θρησκευτικών πόρων και τη βελτίωση των υποδομών», «περισσότερα δρομολόγια πλοίων με χαμηλότερες τιμές εισιτηρίων, χρηματοδότηση επιχειρήσεων, μεγαλύτερη προβολή των δυνατών σημείων του νησιού», «καλύτερο σχεδιασμό και συνεργασία», «βελτίωση των καταλυμάτων», «συνεργασία πολιτείας, κατοίκων και επιχειρηματιών, νέες επενδύσεις, χρηματοδοτικά προγράμματα εκπαίδευσης ανθρώπινου δυναμικού», «δημιουργία νέων μονάδων 4* και 5*, μείωση της εποχικότητας, εμπλουτισμός των πακέτων θρησκευτικού ενδιαφέροντος έτσι ώστε οι προσκυνητές να παρατείνουν τη διαμονή και τις διανυκτερεύσεις τους, δημιουργία εκδηλώσεων αθλητικού - κοινωνικού ενδιαφέροντος από την πολιτεία, τον Δήμο και τους ιδιώτες και διεθνοποίησή τους».

8.2.4 Ανάλυση ερωτηματολογίου Δήμου Αίγινας

Ο Δήμος Αίγινας, εκπροσωπούμενος από τον Πρόεδρο Τουριστικής Προβολής και Ανάπτυξης, θεωρεί στο 1^ο ερώτημα την Αίγινα ως τουριστικό προορισμό μαζικού, εναλλακτικού, θαλάσσιου, θρησκευτικού, πολιτιστικού τουρισμού καθώς και Β' κατοικίας, επιλέγοντας όλες τις προτεινόμενες προτάσεις. Στο 2^ο ερώτημα των δυνατών χαρακτηριστικών του νησιού όσον αφορά την προσέλκυση τουριστών, θεωρεί και τα δεκαεπτά (17) προτεινόμενα χαρακτηριστικά ως «Πάρα πολύ» δυνατά σημεία. Στο 3^ο ερώτημα κρίνει την ποιότητα υπηρεσιών, την κατάσταση υποδομών, την ελλιπή προβολή του φυσικού, πολιτιστικού και θρησκευτικού πλούτου και του ναού του Αγίου Νεκταρίου, τον μικρό αριθμό θρησκευτικών εκδρομών και ξεναγήσεων και την ανεπάρκεια εκδρομών που αξιοποιούν σφαιρικά το σύνολο των διαθέσιμων πόρων ότι εμποδίζουν «Πολύ» την τουριστική ανάπτυξη της Αίγινας, ενώ η ποιότητα καταλυμάτων επηρεάζει «Μέτρια» και το κόστος για τον επισκέπτη «Λίγο». Στο 4^ο ερώτημα για την ιεράρχηση της προβολής δραστηριοτήτων με σκοπό την προσέλκυση επισκεπτών προτιμά ως πρώτη επιλογή «Ήλιος - θάλασσα» με τις επισκέψεις θρησκευτικών μνημείων στη δεύτερη θέση και το προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο στην τρίτη. Ακολουθούν στην συνέχεια κατά σειρά προτίμησης οι επισκέψεις αρχαιοτήτων και μουσείων, ο οικοτουρισμός/αγροτουρισμός, η πεζοπορία, η συμμετοχή σε θρησκευτικά πανηγύρια, οι περιηγήσεις-εκδρομές, η συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, η γνωριμία με την παράδοση, η επαφή με τη φύση, η διασκέδαση-ψυχαγωγία, οι αθλητικές δραστηριότητες, οι καταδύσεις και το υποβρύχιο ψάρεμα. Στο 5^ο ερώτημα θεωρεί ότι οι τουρίστες συνδυάζουν «Απόλυτα» τις διακοπές τους με θρησκευτικές εκδηλώσεις, ενώ στο 6^ο ερώτημα κρίνει ότι η διοργάνωση θρησκευτικών εκδρομών είναι «Πολύ» ανεπτυγμένη στην Αίγινα. Κατατάσσει στο 7^ο ερώτημα τις εθνικότητες των αλλοδαπών θρησκευτικών τουριστών κατά σειρά σε Ρουμάνους, Ρώσους και Σέρβους, υποστηρίζοντας στο 8^ο ερώτημα ότι βασικό κίνητρο θρησκευτικών επισκέψεων αποτελούν από κοινού η θρησκευτική πίστη και οι πολιτιστικοί λόγοι. Θεωρεί στο 9^ο ερώτημα σαν χρονικά σημεία κορύφωσης των θρησκευτικών επισκέψεων ολόκληρο το χρόνο και κυρίως τις αργίες/τριήμερα, την εορτή του Αγίου Νεκταρίου και το Πάσχα. Πιστεύει στο 10^ο ερώτημα ότι η προβολή-προώθηση της Αίγινας ως θρησκευτικού προορισμού είναι «Μέτρια», υποστηρίζοντας στο 11^ο ερώτημα ότι ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός μπορεί «Απόλυτα» να αποτελέσει για την Αίγινα πηγή προσέλκυσης νέων τουριστών. Στο 12^ο ερώτημα «Διαφωνεί απόλυτα» ότι σε σχέση με άλλους

ελληνικούς θρησκευτικούς προορισμούς η Αίγινα υστερεί όσον αφορά τους θρησκευτικούς πόρους, το βαθμό επιλογών δραστηριοτήτων και το οικονομικό κόστος, απλά «Διαφωνεί» όσον αφορά την προβολή-προώθηση και «Ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί» όσον αφορά την οργάνωση και τις τουριστικές υποδομές. Στο **13^ο ερώτημα** «Συμφωνεί απόλυτα» ότι οι θρησκευτικές δραστηριότητες μπορούν και θα πρέπει να αποτελούν μέρος οργανωμένων τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων. Στο **14^ο ερώτημα** πιστεύει ότι η ελλιπής κρατική υποστήριξη, η ανεπαρκής προβολή-προώθηση, η απουσία πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των πόρων, η έλλειψη καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού και η επικράτηση του μαζικού τουρισμού συντελούν «Πάρα πολύ» στη σχετικά μικρή ανάπτυξη του τοπικού θρησκευτικού-προσκυνηματικού τουρισμού. «Πολύ» σε αυτό τον τομέα συντελεί η ελλιπής οργάνωση και «Μέτρια» η οικονομική κρίση και η απουσία θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Στο **15^ο ερώτημα**, και οι πέντε επιλογές, δηλαδή η μεγαλύτερη προβολή-προώθηση τόσο της θρησκευτικότητας όσο και της μονής του Αγίου Νεκταρίου, η οργάνωση περισσότερων επισκέψεων-ξεναγήσεων σε θρησκευτικούς χώρους και η δημιουργία τουριστικών πακέτων συνδυασμού θρησκευτικού τουρισμού με άλλες δραστηριότητες αλλά και πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων πόρων, αξιολογήθηκαν ως «Πολύ σημαντικές» για την ανάπτυξη του θρησκευτικού και προσκυνηματικού τουρισμού στο νησί της Αίγινας. Τέλος, στο **16^ο ερώτημα** (ανοικτού τύπου), ο εκπρόσωπος του Δήμου Αίγινας αποφαινεται ότι η βασικότερη παρέμβαση αναβάθμισης και ανάπτυξης του τουρισμού της Αίγινας είναι *«η σύσταση ενιαίου στρατηγικού σχεδίου δράσης σε θέματα τουρισμού καθώς και η καλύτερη συνεργασία των φορέων γύρω από αυτόν»*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1 Συμπεράσματα της πρωτογενούς έρευνας

9.1.1 Συνδυαστικά συμπεράσματα

Στο σημείο αυτό θα επιχειρηθεί η εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από τον συνδυασμό, την παραβολή και τη συσχέτιση των απαντήσεων σε παρόμοιου περιεχομένου ερωτήματα που απευθύνθηκαν τόσο σε επισκέπτες (Ε) από την πλευρά της τουριστικής ζήτησης όσο και σε ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων (Ι), τουριστικές οργανώσεις (Ο) και στον Δήμο Αίγινας (Δ) από την πλευρά της τουριστικής προσφοράς, μέσα από τη διανομή των τεσσάρων ερωτηματολογίων. Σκοπός αυτής της συσχέτισης είναι η διερεύνηση των δυνατοτήτων συντονισμού της προσφοράς με τη ζήτηση, μέσω της επιλογής συγκεκριμένων κατευθύνσεων και πρακτικών κατάλληλης διαμόρφωσης του τελικού προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος έτσι ώστε να επιτευχθεί το συνταίριασμα του με την ικανοποίηση των σημερινών αναγκών και επιθυμιών των τουριστών.

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα Ε4, Ε5 και Ε6 που μας πληροφορούν για τη γενική επιθυμία των τουριστών-πελατών να επισκέπτονται προορισμούς τόσο αποκλειστικά για θρησκευτικούς λόγους όσο και σε συνδυασμό με διακοπές και άλλες δραστηριότητες, συσχετίζονται τόσο με εκείνες στα ερωτήματα 1, 2 και 11 ιδιοκτητών καταλυμάτων, τουριστικών οργάνωσεων και Δήμου Αίγινας από τα οποία διαπιστώνουμε την κοινή παραδοχή της προσφοράς ότι η Αίγινα αποτελεί πράγματι έναν τέτοιο προορισμό θρησκευτικού τουρισμού με σημαντικά θρησκευτικά μνημεία που μπορούν να αποτελέσουν πηγή προσέλκυσης τουρισμού, όσο και από τις απαντήσεις στα ερωτήματα Ι5, Ο5 και Δ5 από τις οποίες διαπιστώνουμε ότι αυτή η επιθυμία των τουριστών για συνδυασμό θρησκευτικών δραστηριοτήτων με διακοπές όντως βρίσκει εφαρμογή στην Αίγινα.

Από το ερώτημα Ε16 διαπιστώνεται η συντριπτική αποδοχή των επισκεπτών στην άποψη ότι η Αίγινα αποτελεί έναν ξεχωριστό και προτιμητέο προορισμό λόγω των θρησκευτικών της πόρων, θεώρηση που συνάδει με τις απαντήσεις των ερωτημάτων Ι4, Ο4 και Δ4 από τις οποίες φαίνεται η σύμφωνη γνώμη της προσφοράς για την επιλογή τους να προβάλλουν τις επισκέψεις θρησκευτικών μνημείων και το προσκύνημα στο Άγιο Νεκτάριο στους υποψήφιους τουρίστες προκειμένου να τους πείσουν να επισκεφθούν την Αίγινα.

Τα ερωτήματα E10 και E11 από τα οποία διαπιστώσαμε την τάση της τουριστικής αγοράς της Αίγινας για τον συνδυασμό των σημαντικών για τους τουρίστες θρησκευτικών επισκέψεων με άλλες δραστηριότητες, βρίσκει θετική συσχέτιση από την πλευρά της προσφοράς του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας στις απαντήσεις των ερωτημάτων 13, 14 και 15 ιδιοκτητών καταλυμάτων, τουριστικών οργανώσεων και Δήμου οι οποίοι συνηγορούν σύσσωμοι στην άποψη ότι υπάρχουν τόσο οι δυνατότητες όσο και η αναγκαιότητα να αποτελούν οι θρησκευτικές δραστηριότητες μέρος ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης και συνδυασμού όλων των διαθέσιμων περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών πόρων του νησιού, θεωρώντας μάλιστα την έλλειψη τέτοιων πακέτων ίσως τον πιο σημαντικό λόγο που συντελεί στη σχετικά μικρή ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Αίγινα.

Τα ερωτήματα E1 και E2 από τα οποία διαπιστώνουμε την παρουσία μιας δυναμικής τάσης της αγοράς για άσκηση τουρισμού ολόκληρο το χρόνο ιδίως για ολιγοήμερες διακοπές καθώς και το ερώτημα E7 το οποίο αναφερόμενο συγκεκριμένα στην Αίγινα έλαβε απαντήσεις που την ορίζουν ως κατάλληλη για τουριστική επίσκεψη οποιαδήποτε εποχή, συμβαδίζουν από την πλευρά της προσφοράς με τις απαντήσεις των ερωτημάτων I9, O9 και Δ9 από τις οποίες διαπιστώνεται η δυνατότητα του θρησκευτικού τουρισμού της Αίγινας να δέχεται επισκέπτες ολόκληρο το χρόνο και ιδίως στις αργίες και τα τριήμερα, συμπέρασμα το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε δράσεις άμβλυνσης της εποχικότητας.

Οι απαντήσεις στο ερώτημα E13 στο οποίο η άποψη ότι οι οργανωμένες επισκέψεις και ξεναγήσεις στα θρησκευτικά μνημεία του νησιού είναι επαρκείς είχε τη μικρότερη σύμφωνη γνώμη των επισκεπτών, παραβαλλόμενες συνδυαστικά με τις απαντήσεις της προσφοράς στα ερωτήματα I6, O6 και Δ6 που κρίνουν τη διοργάνωση εκδρομών με θρησκευτικά κίνητρα στην Αίγινα από μέτρια έως πολύ ανεπτυγμένη, δίνουν το μήνυμα της τουριστικής ζήτησης για την αναθεώρηση των απόψεών της τουριστικής προσφοράς σχετικά με την επάρκεια τέτοιου είδους τουριστικών δραστηριοτήτων.

Οι απαντήσεις των επισκεπτών στα ερωτήματα E18 και E20 από όπου συμπεραίνεται η επιθυμία της αγοράς για τον συνδυασμό των θρησκευτικών με τους υπόλοιπους πόρους της Αίγινας μέσα από τη δημιουργία ανάλογων τουριστικών πακέτων συνδυασμού δραστηριοτήτων, συμφωνούν με την ανάλογη κοινή άποψη ιδιοκτητών καταλυμάτων, τουριστικών οργανώσεων και Δήμου να αποτελούν οι

θρησκευτικές δραστηριότητες μέρος ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης και συνδυασμού όλων των διαθέσιμων πόρων της Αίγινας, κάτι που διαπιστώνεται από τις απαντήσεις τους στα ερωτήματα 13, 14 και 15.

Τα ερωτήματα E22, E23, E24 και E25 από τα οποία επιβεβαιώνεται η ικανοποίηση των επισκεπτών από το νησί της Αίγινας, η τάση τους να το επισκεφθούν ξανά και να το συστήσουν στον ευρύτερο κύκλο τους τόσο για διακοπές όσο και για θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό, παρέχουν το μήνυμα μέσα από τις απαντήσεις ιδιοκτητών καταλυμάτων, τουριστικών οργανώσεων και Δήμου στα ερωτήματα 13, 14 και 15 και στη δημιουργία πακέτων διακοπών πολλαπλών δραστηριοτήτων που συμπεριλαμβάνουν τις θρησκευτικές δραστηριότητες.

Ιδιαίτερα το ερώτημα E25 που επιβεβαιώνει την αναγνώριση της αγοράς για τη θρησκευτικότητα της Αίγινας και την τάση των τουριστών-πελατών να τη συστήσουν στον ευρύτερο κύκλο τους ως θρησκευτικό και προσκυνηματικό προορισμό, συσχετίζεται απόλυτα με τις απαντήσεις των ερωτημάτων Π13, Ο13 και Δ13, όπου η συντριπτική πλειοψηφία από την πλευρά της τουριστικής προσφοράς συμφωνεί από πολύ έως απόλυτα με την αξιοποίηση των θρησκευτικών/προσκυνηματικών πόρων του νησιού μέσα από τον συνδυασμό τους με τους υπόλοιπους διαθέσιμους πόρους.

Από τις απαντήσεις στα ερωτήματα E19 και E20 από την πλευρά της ζήτησης σε συνδυασμό με εκείνες των ερωτημάτων 3, 4, και κυρίως 10 και 12 των ιδιοκτητών καταλυμάτων, τουριστικών οργανώσεων και Δήμου Αίγινας, επιβεβαιώνεται ως καθολικά αναγνωρισμένο το πρόβλημα ανεπαρκούς προβολής και προώθησης των θρησκευτικών πόρων της Αίγινας.

Τέλος, από πολλές ερωτήσεις όλων των ερωτηματολογίων και πιο συγκεκριμένα από τις ερωτήσεις 3, 4, 6, 10, 11, 12, 17, 18, 20 και 21 του ερωτηματολογίου επισκεπτών καθώς και από τις ερωτήσεις 1, 2, 3, 4, 5, 8, 13, 14 και 15 ιδιοκτητών καταλυμάτων, τουριστικών οργανώσεων και Δήμου Αίγινας, καθίσταται σαφές τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και από την πλευρά της ζήτησης ότι ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός στο νησί της Αίγινας, όσο σημαντικός και αν είναι και όσες προοπτικές εξέλιξης μπορεί να διαθέτει, δεν είναι σε θέση από μόνος του να σηκώσει το βάρος της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής και να διαφοροποιήσει καίρια το τουριστικό προϊόν του νησιού αλλά θα πρέπει να λειτουργεί συνδυαστικά με τις υπόλοιπες υφιστάμενες ή δυνάμει αναπτυσσόμενες μορφές τουρισμού.

9.1.2 Γενικά συμπεράσματα

Από το μάρκετινγκ αγοράς που επιχειρήθηκε μέσω της πρωτογενούς έρευνας, διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι επισκέπτες-καταναλωτές του τουριστικού προϊόντος της Αίγινας, υπάλληλοι μέσου εισοδήματος, υψηλού μορφωτικού επιπέδου και Χριστιανοί Ορθόδοξοι, κάνουν τις κύριες διακοπές ιδίως το καλοκαίρι και ολιγοήμερες οποιαδήποτε εποχή επιδιώκοντας αλλαγή περιβάλλοντος, ξεκούραση και ηρεμία. Εκτιμούν ιδιαίτερα τους θρησκευτικούς/προσκυνηματικούς προορισμούς βλέποντας θετικά τον συνδυασμό των διακοπών τους με θρησκευτικές δραστηριότητες, χωρίς να απορρίπτουν κάποια μετακίνηση αποκλειστικά για θρησκευτικούς λόγους. Θεωρούν την Αίγινα επισκέψιμη οποιαδήποτε εποχή και κυρίως το καλοκαίρι ανεξαρτήτως χρόνου διαμονής, διαμένουν σε τουριστικό κατάλυμα και αναζητούν κυρίως θάλασσα, ήλιο και όμορφα τοπία αξιοποιώντας την ευκολία πρόσβασης. Αναγνωρίζουν ως πολύ σημαντικές τις θρησκευτικές δυνατότητες του νησιού και το προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο αποτελεί γι αυτούς έναν από τους σημαντικούς λόγους για τους οποίους μετακινούνται στην Αίγινα. Θεωρούν τη μονή του Αγίου Νεκταρίου τον σπουδαιότερο θρησκευτικό πόρο που καθιστά την Αίγινα σημαντικό θρησκευτικό προορισμό μαζί με την πανήγυρη στον εορτασμό της μνήμης του και τις βυζαντινές εκκλησίες στην Παλαιά Χώρα, ενώ κρίνουν ως ανεπαρκείς τις υφιστάμενες οργανωμένες θρησκευτικές επισκέψεις. Πιστεύουν ότι η Αίγινα δεν υστερεί σε σχέση με αντίστοιχους ελληνικούς θρησκευτικούς προορισμούς και οι θρησκευτικοί της πόροι την καθιστούν ξεχωριστό και προτιμητέο τόπο διακοπών. Θεωρούν ότι οι θρησκευτικοί πόροι πρέπει να συνδυάζονται οργανωμένα τόσο με διακοπές όσο και τους λοιπούς διαθέσιμους πόρους και δραστηριότητες, συνηγορώντας στη δημιουργία τέτοιων ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων. Αν και πιστεύουν πως θα πρέπει να βελτιωθούν οι τοπικές αστικές υποδομές, δηλώνουν ικανοποιημένοι από την Αίγινα και διατεθειμένοι να την επισκεφθούν ξανά, συστήνοντας το νησί στον ευρύτερο κύκλο τους τόσο για διακοπές όσο και για θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό.

Η αισιόδοξη αυτή εικόνα που αντικατοπτρίζει την τουριστική ζήτηση της Αίγινας, δημιουργεί προοπτικές εκμετάλλευσης των τάσεων της αγοράς οι οποίες απαιτούν σαν προϋπόθεση τον συντονισμό με τις αντίστοιχες τάσεις για ανάλογο σχεδιασμό και δράσεις από την πλευρά της προσφοράς, έτσι ώστε το τουριστικό προϊόν να διαμορφωθεί κατάλληλα προκειμένου να ικανοποιήσει τη ζήτηση των τουριστών-πελατών. Πράγματι, από την πρωτογενή έρευνα στους ιδιοκτήτες καταλυμάτων, τις

τουριστικές οργανώσεις και τον Δήμο Αίγινας, διαφαίνεται ένας τέτοιος συντονισμός τάσεων και απόψεων προσφοράς και ζήτησης, αφού οι εκπρόσωποι της τουριστικής προσφοράς στους οποίους απευθυνθήκαμε θεωρούν την Αίγινα εκτός των άλλων δυνατοτήτων της και ως θρησκευτικό προορισμό με σημαντικά χριστιανικά μνημεία - πηγές προσέλκυσης τουρισμού τα οποία χρήζουν καλύτερης προβολής. Οι θρησκευτικές δραστηριότητες όμως που πηγάζουν από τους πλούσιους θρησκευτικούς πόρους της Αίγινας, θα πρέπει κατά τη γνώμη τους να συνδυαστούν με τις υπόλοιπες τουριστικές δραστηριότητες που ευδοκιμούν στο νησί, ιδίως μέσα από τη δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης και συνδυασμού όλων των διαθέσιμων πόρων του νησιού.

Από το συνδυασμό πρωτογενούς αλλά και δευτερογενούς έρευνας προκύπτει ότι η εφαρμοζόμενη μέχρι σήμερα πολιτική τουριστικής ανάπτυξης της Αίγινας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένη και αποτελεσματική και υπάρχει ανάγκη άμεσου επανασχεδιασμού, αφού δεν διαφαίνεται νοοτροπία υιοθέτησης στρατηγικής αντίληψης, κυριαρχεί το μοντέλο του μαζικού τουρισμού ήλιου-θάλασσας και παραθεριστικής κατοικίας, παραμένει αναξιοποίητος μεγάλος αριθμός θρησκευτικών και άλλων τουριστικών πόρων, δεν ικανοποιούνται ανάγκες μεγάλων τμημάτων της τουριστικής αγοράς, αγνοούνται αποτελεσματικές πολιτικές τουριστικής προβολής και προώθησης, το ποσοστό των αλλοδαπών τουριστών παραμένει χαμηλό και παρουσιάζεται έντονη εποχικότητα σε αντίθεση με τις υπάρχουσες δυνατότητες. Η χωρική ενότητα της Αίγινας έχει παγιωθεί στη συνείδηση όλων των εμπλεκομένων πρωτίστως ως νησί καλοκαιρινών διακοπών και δευτερευόντως ως θρησκευτικός προορισμός, με καθολική αναγνώριση της σπουδαιότητας των θρησκευτικών μνημείων και του Αγίου Νεκταρίου ως τόπων πνευματικής αλλά και πολιτιστικής αξίας που έχουν τη δυνατότητα να αποτελέσουν πυλώνα τουριστικής ανάπτυξης και μαγνήτη τουριστικών ρευμάτων από ολόκληρο τον κόσμο όχι μεμονωμένα, αλλά σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες πρόσφορες μορφές τουρισμού. Η επικρατούσα κοινή άποψη τόσο των εκπροσώπων της προσφοράς όσο και της ζήτησης για την αναγκαιότητα δημιουργίας ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης των θρησκευτικών πόρων της Αίγινας με τους υπόλοιπους πόρους του νησιού έτσι ώστε να δίνεται στους επισκέπτες η δυνατότητα επιλογών ανάμεσα σε μια ομάδα τουριστικών δραστηριοτήτων ποικίλης μορφής, θα πρέπει να αποτελέσει για τους αρμόδιους φορείς πυξίδα σχεδιασμού του τουριστικού προϊόντος προς αυτή την κατεύθυνση.

9.2 Προτάσεις

9.2.1 Προτάσεις τουριστικής πολιτικής

Ο Δήμος Αίγινας ως κρατικός φορέας με ηγετικό ρόλο στο σχεδιασμό του τοπικού τουρισμού, θα πρέπει να αναλάβει δράσεις εμπλουτισμού και διαφοροποίησης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος προς την κατεύθυνση συντονισμού με την παγκόσμια τάση ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων, έχοντας ως επίκεντρο τον θρησκευτικό/προσκυνηματικό τουρισμό. Η επιτυχία μιας τέτοιας προσπάθειας θα απαιτήσει την αρμονική συνεργασία με διεθνείς, δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, έλληνες και ξένους επενδυτές και επαγγελματίες του τουρισμού, με τη συνειδητή συμμετοχή των εργαζομένων αλλά κι όλων των κατοίκων του νησιού. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του και αφού λάβει σοβαρά υπόψη τα πρωταρχικής σπουδαιότητας στοιχεία των μελετών και των πρωτογενών ερευνών, θα πρέπει να προβεί σε μια ολοκληρωμένη διαδικασία διοικητικών αποφάσεων σχεδιασμού του αναβαθμισμένου τουριστικού μίγματος με εστίαση στην ικανοποίηση των διαφαινόμενων αναγκών των αγορών-στόχων και την ικανοποίησή τους με βάση τις δυνατότητες της περιοχής. Η τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να επιδιωχθεί μέσα από μια προσπάθεια ισχυροποίησης των υπαρχόντων και ανάδειξης των αναξιοποίητων συγκριτικών πλεονεκτημάτων, στη βάση προσαρμογής του τελικού προϊόντος στις επιθυμίες της αγοράς. Η Αίγινα θα πρέπει να αξιοποιήσει σφαιρικά τους πλούσιους διαθέσιμους θρησκευτικούς και λοιπούς πόρους της πολλοί από τους οποίους παραμένουν αδρανείς, έτσι ώστε να είναι σε θέση να καλύπτει ταυτόχρονα, εκτός από ανάγκες θρησκευτικές/προσκυνηματικές και μαζικού τουρισμού, και ανάγκες πολιτισμικές, φυσιολατρικές, αθλητικές, οικολογικές ή θεραπευτικές. Οι δυνατότητες του τόπου άλλωστε παρέχουν όλες τις προϋποθέσεις υποστήριξης της προσπάθειας διαφοροποίησης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος με την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων που θα έρχονται σε επαφή με όλους τους διαθέσιμους πόρους όπως περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, φυσικά πάρκα, θάλασσες και ακτές, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους, ιαματικές πηγές, πολιτιστική κληρονομιά και δραστηριότητες, ήθη και έθιμα, παραδοσιακές ενασχολήσεις και εκδηλώσεις, παραδοσιακούς οικισμούς, κλασσικά και νεοελληνικά κτίρια, μουσεία και αρχαιότητες. Οι υφιστάμενες δυνατότητες και συνθήκες ευνοούν την ανάπτυξη στο νησί της Αίγινας πλήθους ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού πέραν του θρησκευτικού/προσκυνηματικού όπως θαλάσσιος, αθλητικός,

καταδυτικός, ιστιοπλοϊκός, πολιτιστικός, συνεδριακός, κρουαζιέρα, αγροτουρισμός, οικολογικός, οικοτουρισμός, ιαματικός, υγείας, ποδηλατικός, πεζοπορικός και τουρισμός περιπέτειας.

Επίκεντρο όμως στην προσπάθεια αυτή και πρωτεύοντα μοχλό ανάπτυξης θα πρέπει να αποτελέσει ο θρησκευτικός/προσκυνηματικός τουρισμός ως τεράστιας σπουδαιότητας πηγή προσέλκυσης επισκεπτών, η ανάπτυξη του οποίου μπορεί να βασιστεί στην αξιοποίηση του μοναδικού πλούτου από θρησκευτικά μνημεία, μονές, εκκλησίες, προσκυνήματα, τελετές, θρησκευτικές εορτές και πανηγύρεις της Αίγινας. Τόπος με σπουδαία χριστιανική ιστορία και παράδοση, η Αίγινα μπορεί να στοχεύσει σε θρησκευτικούς επισκέπτες κάθε ηλικίας, τόσο έλληνες και ξένους ορθόδοξους όσο και επισκέπτες άλλων θρησκευτικών δογμάτων, αξιοποιώντας στην περίπτωση αυτή τη μεγάλη πολιτιστική αξία και την ιστορία των θρησκευτικών της πόρων.

Η υλοποίηση του βασικού και καθολικά αποδεκτού συμπεράσματος της πρωτογενούς έρευνας για την αναγκαιότητα ανάπτυξης και προσφοράς ολοκληρωμένων ολιγοήμερων ή πολυήμερων εκδρομικών πακέτων πολλών και διαφορετικών μορφών τουριστικών δραστηριοτήτων που εκτός από θρησκευτικές και προσκυνηματικές ενασχολήσεις θα περιλαμβάνουν πλήθος άλλων εναλλακτικών δυνατοτήτων για τους τουρίστες-καταναλωτές, μπορεί να υλοποιηθεί με τη βοήθεια του Πίνακα 9.1. Στον Πίνακα αυτόν έγινε προσπάθεια καταγραφής όσο το δυνατόν περισσότερων τουριστικών πόρων της νήσου Αίγινας στις οριζόντιες γραμμές και όσο το δυνατόν περισσότερων αντίστοιχων τουριστικών τοποθεσιών στις κάθετες στήλες. Με τον τρόπο αυτό, αφενός παρουσιάζεται μια σχεδόν ολοκληρωμένη αποτύπωση της εικόνας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της περιοχής και αφετέρου δίνεται η δυνατότητα πραγματοποίησης συνδυασμών με βάση τα επισημασμένα πεδία που βρίσκονται στις τομές των οριζόντιων γραμμών των τουριστικών πόρων με τις κάθετες στήλες των τοποθεσιών, έτσι ώστε να είναι εφικτό να δημιουργηθούν από ημερήσιες εκδρομές μέχρι ολιγοήμερα ή πολυήμερα πλήρη εκδρομικά πακέτα διακοπών ικανά να διαφοροποιούνται ανάλογα με την επιλογή των πελατών-στόχων και την εποχή του έτους, προσαρμοζόμενα στις ιδιαίτερες και εξατομικευμένες προσδοκίες και επιθυμίες συγκεκριμένων τμημάτων της αγοράς. Μέσα από μια τέτοια διαδικασία αναβάθμισης της προσφοράς μπορεί να δημιουργηθεί ένα πολυθεματικό, διαφοροποιημένο και ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν που θα προσδώσει στην Αίγινα ένα ιδιαίτερα ισχυρό brand name και παράλληλα θα επεκτείνει την τουριστική περίοδο αμβλύνοντας την εποχικότητα.

Πίνακας: 9.1

Τουριστικοί πόροι νήσου Αίγινας ανά τοποθεσία

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ																		
	Πόλη Αίγινας	Αγία Μαρίνα	Σουβόλα	Πέρδικα	Μεσαγρός	Κοψέλη	Βαγία	Μαραθώνιας	Πόρτες	Κλήμα	Σαρπός	Μετόχι-ΕΚΠΑΖ	Παλαιχώρα	Παναγία Χρυσολύσα	Αγία Αικατερίνη	Ελλάνιο Όρος – Ελαιώνας	Ναός Αφαιάς	Κολώνα	Μονή
ΑΚΤΕΣ - ΠΑΡΑΛΙΕΣ	X	X	X	X			X	X	X	X	X								X
ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	X	X	X	X			X	X	X	X	X								X
ΙΣΤΙΟΠΛΟΪΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ		X																	
ΚΑΤΑΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ		X	X	X			X	X	X	X	X								X
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΑΣ	X																		
ΝΑΥΤΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ		X																	
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ												X							X
ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ			X					X											
ΠΕΖΟΠΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ					X								X	X		X	X	X	X
ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	X	X	X	X	X	X	X												
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ													X			X			X
ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	X	X																	
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ – ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ	X	X	X	X	X	X	X	X					X	X	X				
ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ	X	X		X									X	X	X				
ΜΟΝΕΣ	X												X	X	X				
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΟΡΤΕΣ	X	X	X	X	X	X	X	X					X	X	X				
ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ	X	X		X									X	X					
ΦΥΣΙΚΑ ΠΑΡΚΑ																X	X		X
ΤΟΠΙΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΟΥΣ													X	X		X	X		X
ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ														X		X			X
ΑΡΧΑΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ	X		X													X	X	X	
ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ	X																		
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ	X																		
ΗΘΗ -ΕΘΙΜΑ	X	X	X	X	X	X	X						X						
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΕΙΣ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X									
ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	X	X	X	X	X	X	X		X										
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ	X					X													
ΜΟΥΣΕΙΑ	X																		
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ	X			X									X						
ΔΙΑΜΟΝΗ – ΚΑΤΑΛΥΣΗ	X	X	X	X			X	X											
ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	X	X	X	X	X	X	X	X											
ΣΙΤΙΣΗ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X								X
ΚΑΤ'ΤΑ ΔΙΑΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	X	X	X	X	X	X	X		X										

Η σκιασμένη με εντονότερο χρώμα περιοχή στο κέντρο του Πίνακα 9.1, αποτελεί τη ζώνη θρησκευτικών πόρων της νήσου Αίγινας. Το μέγεθος της περιοχής αυτής με το πλήθος των επισημασμένων πεδίων που εμπεριέχει, αποδίδει με απόλυτη πιστότητα τη σπουδαιότητα του θρησκευτικού πλούτου της Αίγινας συγκριτικά με το σύνολο του προσφερόμενου τουριστικού της προϊόντος. Είναι εμφανές ότι πρόκειται για μια ευρέως εκτεταμένη περιοχή πόρων διασκορπισμένων σε διάφορες τοποθεσίες, η οποία λειτουργώντας από μόνη της δεν μπορεί να αποτελέσει αιτία διαφοροποίησης και εμπλουτισμού, μπορεί όμως να αποτελέσει επίκεντρο και δυναμικό μοχλό τουριστικής ανάπτυξης ως σημαντική πηγή προσέλκυσης τουριστικών ρευμάτων λειτουργώντας συνδυαστικά. Η σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητη αυτή περιοχή μπορεί να ενεργοποιηθεί σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους πολυάριθμους τουριστικούς πόρους στις αντίστοιχες τουριστικές τοποθεσίες, εμπλουτίζοντας το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν με νέες δραστηριότητες που θα κατανέμουν χωρικά και χρονικά το πλήθος των επισκεπτών για δράση και διανυκτέρευση σε ολόκληρο το νησί ολόκληρο το χρόνο. Ο θρησκευτικός τουρισμός έχει τις δυνατότητες στο νησί της Αίγινας να συνδυαστεί τόσο με τον μαζικό τουρισμό όσο και με ένα πλήθος πρόσφορων ειδικών και εναλλακτικών τουριστικών μορφών, υλοποιώντας έτσι το καθολικό συμπέρασμα της πρωτογενούς έρευνας για τη δυνατότητα και την αναγκαιότητα δημιουργίας ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων που θα αξιοποιούν σφαιρικά τους διαθέσιμους θρησκευτικούς, πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς πόρους του νησιού.

Επιλέγοντας συνδυασμούς στοιχείων του Πίνακα 9.1, μπορούμε για παράδειγμα να δημιουργήσουμε ένα ολοκληρωμένο εκδρομικό πακέτο θερινού τουρισμού πέντε ημερών που θα προσφέρεται ως τελικό προϊόν σε σταθερή τιμή και θα συμπεριλαμβάνει θρησκευτικές μαζί με άλλου είδους τουριστικές δραστηριότητες ειδικών ενδιαφερόντων σε διάφορα σημεία του νησιού, στοχεύοντας ως επί το πλείστον σε οργανωμένα τουριστικά group και αναβαθμίζοντας τον τοπικό τουρισμό:

1^η ημέρα: Αναχώρηση από Πειραιά. Άφιξη στο λιμάνι της Αίγινας, τακτοποίηση στο ξενοδοχείο. Περίπατος στον παραδοσιακό οικισμό και στην αγορά. Επίσκεψη των κλασικών και νεοελληνικών μνημείων και του μητροπολιτικού ναού. Το απόγευμα μπάνιο στην παραλία Αιγινήτισσα. Διανυκτέρευση. **2^η ημέρα:** Επίσκεψη και προσκύνημα στη μονή του Αγίου Νεκταρίου. Πεζοπορία και ξενάγηση στα μνημεία της Παλαιάς Χώρας. Μετάβαση για μπάνιο στην παραλία του Μαραθώνα. Το απόγευμα επίσκεψη των μουσείων της πόλης, περίπατος στο λιμάνι, δείπνο και

διασκέδαση. Διανυκτέρευση. **3η ημέρα:** Μεταφορά στην Αγία Μαρίνα. Τακτοποίηση στο ξενοδοχείο και μπάνιο στην παραλία. Το απόγευμα ξενάγηση στο ναό της Αφαιάς. Μετάβαση στη Βαγία για μπάνιο και δείπνο. Επιστροφή στο ξενοδοχείο και διανυκτέρευση. **4η ημέρα:** Επίσκεψη και προσκύνημα στη μονή της Χρυσολεόντισσας και στο Μετόχι της Φανερωμένης. Μετάβαση για μπάνιο και φαγητό στην παραλία Πόρτες. Επιστροφή στο ξενοδοχείο. Το απόγευμα επίσκεψη στη Σουβάλα και μεταφορά στην πόλη για φαγητό και διασκέδαση. Επιστροφή στο ξενοδοχείο και διανυκτέρευση. **5η ημέρα:** Μεταφορά στην Πέρδικα. Τακτοποίηση στο κατάλυμα. Μετάβαση για μπάνιο στην παραλία Κλήμα. Φαγητό στο λιμάνι της Πέρδικας. Το απόγευμα επίσκεψη στο ναό του Αγίου Σώζοντα. Μετάβαση και ξενάγηση στα αρχαία μνημεία του Ελλάνιου όρους και περίπατος στον Ελαιώνα. Επιστροφή και διανυκτέρευση. Το επόμενο πρωί μπάνιο στην παραλία Σαπράς. Επιστροφή στο κατάλυμα. Αναχώρηση. Επίσκεψη και ξενάγηση στον αρχαιολογικό χώρο της Κολώνας. Αναχώρηση και επιστροφή στον Πειραιά.

Ένα δεύτερο παράδειγμα δημιουργίας πολυθεματικού συνδυαστικού πακέτου τεσσάρων ημερών που θα μπορούσε να συνεισφέρει στην άμβλυνση της εποχικότητας στοχεύοντας σε επισκέψεις εκτός θερινής περιόδου, αποσυνδεδεμένες από τον μαζικό τουρισμό τύπου ήλιος/θάλασσα και επικεντρωμένες στη συνύπαρξη του θρησκευτικού τουρισμού με δραστηριότητες που αξιοποιούν μέρος των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων της Αίγινας, είναι το ακόλουθο:

1^η ημέρα: Αναχώρηση από Πειραιά. Άφιξη στο λιμάνι της Αίγινας, τακτοποίηση στο ξενοδοχείο. Περίπατος στον παραδοσιακό οικισμό. Το απόγευμα επίσκεψη των κλασικών και νεοελληνικών μνημείων, των μουσείων, του μητροπολιτικού ναού και του βυζαντινού ναού των Αγίων Θεοδώρων. Διανυκτέρευση. **2η ημέρα:** Επίσκεψη και προσκύνημα στη μονή του Αγίου Νεκταρίου. Ξενάγηση στα μνημεία της Παλαιάς Χώρας. Επιστροφή στο ξενοδοχείο. Το απόγευμα ξενάγηση στον αρχαιολογικό χώρο της Κολώνας. Περίπατος στο λιμάνι και την αγορά της πόλης. Δείπνο και διασκέδαση. Διανυκτέρευση. **3η ημέρα:** Μεταφορά στην Αγία Μαρίνα. Τακτοποίηση στο ξενοδοχείο. Επίσκεψη και ξενάγηση στο ναό της Αφαιάς. Μετάβαση για μπάνιο στα ιαματικά λουτρά των Θερμών της Σουβάλας. Φαγητό στη Σουβάλα. Επιστροφή. Το απόγευμα επίσκεψη και προσκύνημα στη μονή της Χρυσολεόντισσας και στο Μετόχι της Φανερωμένης. Μετάβαση στην Πέρδικα, επίσκεψη στο ναό του Αγίου Σώζοντα, περίπατος στο λιμάνι και φαγητό. Επιστροφή στην Αγία Μαρίνα και διανυκτέρευση. **4η ημέρα:** Επίσκεψη στο Ελληνικό Κέντρο

Περίθαλψης Άγριων Ζώων (ΕΚΠΑΖ) στο Μετόχι. Στη συνέχεια ξενάγηση στα αρχαία μνημεία του Ελλάνιου όρους και πεζοπορία στον Ελαιώνα. Επιστροφή. Το απόγευμα επίσκεψη στη γυναικεία μονή της Αγίας Αικατερίνης με τη θαυματουργή εικόνα. Στη συνέχεια επίσκεψη στο σπίτι του Νίκου Καζαντζάκη στο Λιβάδι και στους τάφους των Σαλαμινομάχων. Επιστροφή στο ξενοδοχείο και διανυκτέρευση. Το επόμενο πρωί αναχώρηση για την πόλη της Αίγινας. Επίσκεψη στο Κυβερνείο του Καποδίστρια και το Εϋνάρδειο. Περίπατος στα καταστήματα και στο λιμάνι της πόλης. Αναχώρηση και επιστροφή στον Πειραιά.

Η όλη προσπάθεια εμπλουτισμού και διαφοροποίησης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της Αίγινας θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω με έξυπνες και προσαρμοσμένες στα δεδομένα κινήσεις όπως επιλεκτικές τοποθετήσεις ειδικών τηλεσκοπίων για την παρατήρηση της περιοχής και της θέας, δημιουργία περιπτέρων οργανωμένων από φορείς προώθησης τοπικών προϊόντων που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο επισκέψεων, island hopping στο Αγκίστρι και τα άλλα κοντινά νησιά αξιοποιώντας τη γεωγραφική διαμόρφωση του Σαρωνικού, διοργάνωση καθημερινών δρομολογίων με λεωφορείο ή/και με πλωτό μέσο για τον γύρο του νησιού με καθορισμένες στάσεις και ξεναγήσεις, προώθηση του γαστροτουρισμού βασισμένη στην παραδοσιακή ελληνική κουζίνα κ.λπ.

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η οποιαδήποτε απόπειρα αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος δεν θα έχει την επιθυμητή κατάληξη αν δεν συνοδεύεται από δράσεις εκσυγχρονισμού των ανεπαρκών αστικών υποδομών, βελτίωσης των χαμηλής ποιότητας τουριστικών καταλυμάτων, δημιουργίας ξενοδοχείων 4* και 5* όπως και Boutique hotel στα οποία η Αίγινα υστερεί καθώς και κατάλληλης τουριστικής εκπαίδευσης τόσο των εργαζομένων όσο και των κάθε μορφής επαγγελματιών του τουρισμού.

Η επιτυχής δρομολόγηση και εφαρμογή ενός σχεδίου δράσης στο προαναφερόμενο πλαίσιο, εκτός από την αυτονόητη χρηματοδοτική στήριξη, απαιτεί την κατάλληλη προβολή, ηλεκτρονική διαφήμιση, έντυπη διαφήμιση, αναβάθμιση των διαδικτυακών τόπων, συμμετοχή σε εκθέσεις εσωτερικού και εξωτερικού, δημόσιες σχέσεις, άνοιγμα σε νέες αγορές, φιλοξενία τουριστικών πρακτόρων και δημοσιογράφων, φωτογραφήσεις περιοχών, παραγωγή DVD τοπίων της περιοχής και τεχνική υποστήριξη, που θα πρέπει να εξασφαλισθούν σε συνεργασία με τον ΕΟΤ, το Υπουργείο Τουρισμού, τους αρμόδιους κρατικούς φορείς και την Ε.Ε., κυρίως με τα χρηματοδοτικά προγράμματα στήριξης του ΕΣΠΑ.

Συμπερασματικά, ο θρησκευτικός και προσκυνηματικός τουρισμός αποτελεί για την Αίγινα ευκαιρία προσέλκυσης τουριστικών ρευμάτων που πληροί όλες τις προϋποθέσεις συνδυασμού με όλες τις υπόλοιπες δυνατότητες που παρέχουν οι πλούσιου τουριστικοί πόροι του νησιού, δημιουργώντας έτσι ένα διαφοροποιημένο και ανταγωνιστικό προϊόν ικανό να αποτελέσει πηγή οικονομικοκοινωνικής ανάπτυξης με ευεργετικές επιπτώσεις τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

9.2.2 Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση συγκεκριμένων προτάσεων για τη συνέχιση της έρευνας στο μέλλον αναφορικά με την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στον ίδιο τουριστικό προορισμό.

Με δεδομένη την παγκόσμια τάση της αγοράς προς την κατεύθυνση εναλλακτικών μορφών τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων, μια ρεαλιστική πρόταση θα ήταν η διερεύνηση των προϋποθέσεων και των δυνατοτήτων ανάπτυξης **γαμήλιου τουρισμού** στο νησί της Αίγινας. Πρόκειται για μια ειδική μορφή τουρισμού η οποία τα τελευταία χρόνια γνωρίζει ραγδαία άνθιση με μεγάλο αριθμό ζευγαριών να επιλέγουν διεθνείς προορισμούς όπως για παράδειγμα τη Σαντορίνη, με σκοπό είτε να τελέσουν τους γάμους τους είτε να πραγματοποιήσουν τον μήνα του μέλιτος. Η Αίγινα διαθέτει έντονο θρησκευτικό προφίλ το οποίο σε συνδυασμό με τους περιβαλλοντικούς πόρους, τον πολιτιστικό πλούτο, την τοποθεσία, τη θάλασσα, το νησιωτικό χρώμα, τις καλές κλιματολογικές συνθήκες, τις προσφερόμενες υπηρεσίες, την τοπική κουλτούρα, το ειρηνικό χριστιανικό κλίμα και την κοντινή απόσταση από το διεθνές αεροδρόμιο της πρωτεύουσας, φαίνεται να της παρέχει τις προϋποθέσεις ώστε να εντυπωθεί ως προορισμός τέλεσης χριστιανικών γάμων συνδυασμένων με το μήνα του μέλιτος, με ευοίωνες προοπτικές δημιουργίας ανεξίτηλων αναμνήσεων.

Η ανάπτυξη του γαμήλιου τουρισμού στο νησί της Αίγινας θα ενίσχυε την ανταγωνιστικότητα, θα ισχυροποιούσε το brand name και θα έδινε νέα ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη. Τα ξένα ιδίως ζευγάρια που ονειρεύονται ένα γάμο σε κάποιο ελληνικό νησί, θα επέφεραν ευεργετικές επιπτώσεις πέραν του κλάδου διαμονής και σε πλήθος άλλων τομέων όπως χώρους εστίασης και δεξιώσεων, μεταφορές, ενοικιάσεις σκαφών και ιστιοφόρων, φωτογραφεία, μουσικούς, άμαξες κ.λπ. Επιπροσθέτως, λόγω της γεωγραφικής θέσης, των κλιματολογικών συνθηκών και της ποικιλίας των τουριστικών πόρων της Αίγινας, ο γαμήλιος τουρισμός μπορεί να

υποστηρίζει την επιλογή των ζευγαριών να οργανώσουν το γάμο τους όχι αποκλειστικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες αλλά καθ' όλη τη διάρκεια τους έτους.

Μια ακόμα πρόταση μελλοντικής έρευνας αποτελεί η διερεύνηση της δυνατότητας ανάπτυξης **θρησκευτικού συνεδριακού τουρισμού** στο νησί της Αίγινας. Ο συνεδριακός τουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού, αποτελεί εξίσου αναπτυσσόμενο τομέα τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, που χαρακτηρίζεται από μικρό βαθμό εποχικότητας με χρονικά περιορισμένη εμφάνιση κατά τη διάρκεια της τουριστικής αιχμής και διασπορά καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Ως αντικείμενο έχει τη συγκέντρωση ανθρώπων σε κάποιο συγκεκριμένο και κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο με σκοπό την ενημέρωση, τη συζήτηση, την ανταλλαγή απόψεων και τη λήψη αποφάσεων σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος.

Η θρησκευτικότητα της Αίγινας με τη χριστιανική κληρονομιά και το πνευματικό κλίμα σε συνδυασμό με την κουλτούρα και ιστορία, τους πολιτιστικούς πόρους, τις φυσικές ομορφιές, το ασφαλές περιβάλλον, την εύκολη πρόσβαση και τις καλές κλιματολογικές συνθήκες, φαίνεται να της προσδίδει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα το οποίο είναι σε θέση να κινητοποιήσει ημεδαπούς και διεθνείς θρησκευτικούς φορείς διοργάνωσης συνεδρίων, διασκέψεων, συνελεύσεων, διαλέξεων, ημερίδων, φόρουμ, συμποσίων, σεμιναρίων, συναντήσεων και συσκέψεων θρησκευτικού περιεχομένου για την επιλογή της ως κατάλληλου τόπου πραγματοποίησης.

Η καθιέρωση της Αίγινας ως διεθνούς κέντρου θρησκευτικού συνεδριακού τουρισμού, εκτός των εμφανών θετικών επιδράσεων της πρόσθετης ζήτησης γενικών τουριστικών υπηρεσιών όπως διαμονής, σίτισης κ.λπ. και των συνεπαγόμενων επιθυμητών κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, θα κινητοποιούσε και πλήθος ειδικών τομέων αποκλειστικά για την παροχή των απαραίτητων υπηρεσιών διοργάνωσης όπως γραφεία διοργάνωσης συνεδρίων, υπηρεσίες γραμματειακής υποστήριξης, εταιρείες παροχής μηχανογραφημένων προγραμμάτων, επιχειρήσεις διαμόρφωσης και εξοπλισμού συνεδριακών χώρων, γραφεία μεταφοράς και ξενάγησης των συνέδρων, γραφεία διερμηνείας, επιχειρήσεις τροφοδοσίας κ.λπ. Επιπλέον θα δινόταν η δυνατότητα στους συνέδρους να γνωρίσουν στον ελεύθερο χρόνο τους το νησί σαν απλοί τουρίστες, διαχέοντας τις θετικές επιπτώσεις του συνεδριακού τουρισμού σε ολόκληρη την τοπική κοινωνία. Τέλος, η αναμενόμενη προσέλκυση προσώπων υψηλού κύρους θα αποτελούσε για το νησί της Αίγινας ιδιαίτερα ισχυρή και χωρίς κόστος διεθνή διαφημιστική καμπάνια ως θρησκευτικού προορισμού αλλά και ως προορισμού διακοπών.

ΠΗΓΕΣ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Βαρβαρέσος, Σ. (2000), *Τουρισμός - έννοιες, μεγέθη, δομές - η ελληνική πραγματικότητα*, Αθήνα: ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2013), *Οικονομική του τουρισμού*, Αθήνα: ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.
- Βελισσαρίου, Ε. (2000), *Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Βιτουλαδίτη, Ο. (2000), «*Μάρκετινγκ των Tour Operators και των Τουριστικών Γραφείων*», Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Βιτουλαδίτη, Ο. (2000), *Εγχειρίδιο Μελέτης του Βιβλίου "Marketing in Travel and Tourism"*, Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Δημητρακόπουλος, Σ. (2009), *Χριστιανική Αίγινα*, Αθήνα: ΠΑΡΡΗΣΙΑ.
- Ζαχαράτος, Γ. και Τσάρτας, Π. (1999), *Πολιτική και Κοινωνιολογία της Τουριστικής Ανάπτυξης*, Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Καβρουδάκη, Α. (2006), *Η θρησκευτική ζωή στην Αίγινα από την Προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα*, Αθήνα: ΓΡΗΓΟΡΗ.
- Κοκκώσης Χ. και Τσάρτας Π. και Γκρίμπα, Ε. (2011), *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Ζήτηση και Προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*, Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ.
- Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. (1999), *Ανάπτυξη και Περιβάλλον στον Τουρισμό*, Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Λαλούμης, Δ. και Ρούπας, Β. (1998), *Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων*, Αθήνα: ΑΘ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ.
- Μοίρα, Π. (2009), *ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ*, Αθήνα: INTERBOOKS.
- Σωτηριάδης, Μ. και Φαρσάρη, Ι. (2009), *Εναλλακτικές και Ειδικές μορφές Τουρισμού - Σχεδιασμός Management και Marketing*, Αθήνα: INTERBOOKS.
- Χατζηνικολάου, Ε. (1999), *Τουριστική Νομοθεσία*, Πάτρα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.
- Χρήστου, Ε. (1999), *Ερευνα Τουριστικής Αγοράς*, Αθήνα: INTERBOOKS.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Horner, S. and Swarbrooke, J. (1999), *Consumer Behavior in Tourism*, London: ROUTLEDGE.
- Middleton, V. (2009), *Marketing in Travel and Tourism*, New York: ROUTLEDGE.
- Robichaud, P. (1999), *Tourism or Pilgrim? : Rescuing the Jubilee – The heart of pilgrimage is conversion, not travel: The journey is only the means to the end*, USA: America Press, Inc.
- Smith, V. (1992), *Introduction: The Quest in Guest*, USA: ANNALS OF TOUSISM RESEARCH.
- Vukonic, B. (1996), *Tourism and Religion*, London: PERGAMON.

Μελέτες

- ALPHA BANK (2015), *Εβδομαδιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων*, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών, Αθήνα, 31 Δεκεμβρίου 2015.
- Βαγιονής, Ν. και Σκούλτσος, Σ. (2015), *Ο ρόλος της Ρωσίας και της Κίνας στον διεθνή και ελληνικό τουρισμό*, Αθήνα: Κ.Ε.Π.Ε., Ν^ο 144, Ιούνιος 2015.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2009), «*Η Συνεισφορά των Εναλλακτικών και Ειδικών Μορφών Τουρισμού στην Ανάπτυξη της Τουριστικής Δραστηριότητας*», στον συλλογικό τόμο Σωτηριάδης, Μ. και Φαρσάρη, Ι. (επιμελητές έκδοσης) *Εναλλακτικές και Ειδικές μορφές Τουρισμού - Σχεδιασμός Management και Marketing*, Αθήνα: INTERBOOKS, Ενότητα 3, Κεφ. 7, σελ. 151-171.
- Βασιλακιώτη - Βίχτερ, Α. και Μωυσιάδη, Θ. (2007), *Τροποποίηση των Γ.Π.Σ. και Ζ.Ο.Ε. των νήσων Αίγινας και Αγκιστρίου, Α' Φάση*, Αθήνα: Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (ΟΡΣΑ).
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2009), *ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ 2009*.
- Ζαγκότση, Σ. (2009), *Ψυχολογία και Συμπεριφορά Καταναλωτή*, Διδακτικές Σημειώσεις, Αλεξάνδρειο Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Θεοδωρακάτος, Γ. (1978), *Αίγινα - Αρχαίοι Χρόνοι*, *Πάπυρος Larousse Britannica*, Αθήνα: ΠΑΠΥΡΟΣ, σελ. 204.
- Θεοφανίδης, Φ. (2015), *Ο.Σ.Σ.3: ΕΡΕΥΝΑ ΑΓΟΡΑΣ - Συνοπτική Παρουσίαση Τόμου Γ', Σημειώσεις παραδόσεων*.
- Τεκός, Α. (2015), *Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2014 - συνοπτική απεικόνιση βασικών μεγεθών*, ΣΕΤΕ: Αθήνα 2015.

- ΙΟΒΕ - Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (2012), *Η Επίδραση του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία*.
- Κάραλης, Γ. και Εμμανουηλίδης, Γ. (2009), *Στρατηγική Μελέτη για την Εξοικονόμηση Ενέργειας, την προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και τη Μείωση των Εκπομπών στα νησιά του Αιγαίου*, Αθήνα: ΔΑΦΝΗ - Δίκτυο Αειφόρων Νήσων του Αιγαίου.
- Καψάλης, Α. (2006), *Έρευνα για την Αειφόρο Ανάπτυξη στην Αίγινα*, Αθήνα: ΔΑΦΝΗ - Δίκτυο Αειφόρων Νήσων.
- ΚΕΠΕ - Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (2015), *Εκτίμηση της Κατανομής του Εισοδήματος από Εισερχόμενο Τουρισμό, ως προς το μέρος που παραμένει στη χώρα και σε αυτό που επανεξάγεται στο εξωτερικό*, Αθήνα: Ιούλιος 2015.
- Κοκκόσης, Χ. και Μέξα, Α. (1997), *Τουρισμός και Περιβάλλον: Η αναζήτηση ισορροπίας*, Μεσολόγγι: 1997, σελ. 5.
- ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (2005), *Μελέτη για τις Κοινωνικές Επιπτώσεις του Τουρισμού - Τελική Έκθεση Συμπερασμάτων*.
- Μαυροδόνη, Θ. (2006), *Εισαγωγή στον Τουρισμό*, βοηθητικές σημειώσεις εισηγήσεων, Αλεξάνδρειο Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη: 2006.
- Ντούλα, Μ. και Κομνίτσας, Κ. και Σαρρής, Α. (2013), *Αποτύπωση και Αξιολόγηση Περιβαλλοντικής κατάστασης νήσου Αίγινας*, Αθήνα: Ινστιτούτο Εδαφολογίας Αθηνών - Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός ΔΗΜΗΤΡΑ (ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ).
- Πολύζος, Σ. (2010), *Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση και συμβολή στην ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, σελ. 203-222.
- Σπιλάνης, Γ. και Βαγιάννη, Λ. (2002), *Βιώσιμος Τουρισμός και Φέρουσα Ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης.
- Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) - *Απολογισμός 2014*.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2015). *Οικονομικό Δελτίο*, Τεύχος 42, Αθήνα: Δεκέμβριος 2015.
- Τσάρτας, Π. και Σταυρινούδης, Θ. και Ζαγκότση, Σ. και Κυριακάκη, Α. και Βασιλείου, Μ. (2010), *Τουρισμός και Περιβάλλον - Οδηγός για το Περιβάλλον*, Αθήνα: WWF Ελλάς.
- Φειδάς, Β. (1978), *Αίγινα, Πάπυρος Larousse Britannica*, Αθήνα: ΠΑΠΥΡΟΣ, σελ. 201.
- ΦΥΤΩΡΙΟ ΙΔΕΩΝ - UNISTEP (2006), *Από τη Θεωρία στην Πράξη - Κατάσχεση Πλάνου Marketing*, Σεμινάριο Επιμόρφωσης Φοιτητών, Πολυτεχνείο Κρήτης.
- Χατζηδάκης, Α. (2015), *Τάσεις της τουριστικής κίνησης 2008-2015*, Αθήνα : ΕΟΤ - Εθνικό Τυπογραφείο.

Επιστημονικές εργασίες

- Ακαλίδης, Μ. (2010), *Η Συμβολή του Μάρκετινγκ στην Προώθηση των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού με Στόχο την Περαιτέρω Τουριστική Ανάπτυξη: Η Περίπτωση της Σαμοθράκης*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Αναστασίου, Μ. (2008), *Θρησκευτικός Τουρισμός*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, MBA Tourism Management.
- Αντωσίδου, Ρ. (2015), *Θρησκευτικός τουρισμός και Στρατηγική Μάρκετινγκ: Η περίπτωση της ελληνικής πραγματικότητας*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων.
- Αραμπατζής, Γ. (2014), *Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και δίκαιο περιβάλλοντος – Διεύρυνση των προοπτικών με στόχο την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στο Δήμο Πρεσπών*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων.
- Αρετόπουλος, Γ. (2009), *Η Τουριστική Ανάπτυξη της νήσου Αίγινας*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Βαρούχα, Ε. (2010), *Ειδικές και Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η περίπτωση του Αγροτουρισμού στο νομό Ρεθύμνου*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Γεωργίου, Χ. (2015), *Η Πολιτισμική Δράση του Δήμου Αίγινας. Η περίπτωση του Φεστιβάλ Φιστικιού*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων.
- Γεωργοπούλου, Ν. (2014), *Εναλλακτικός τουρισμός & Προστασία - Ενημέρωση τουρίστα - καταναλωτή*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, MBA Tourism Management.

- Θεοχάρης, Α. (2008), *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού στην Εύβοια. Διερεύνηση προϋποθέσεων και προτάσεις για την ανάπτυξή τους*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Κακλαμάνου, Μ.-Α. (2007), *Τουριστικό Marketing*, Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Κούβαρη, Σ. (2014), *Η Θεωρητική και Κριτική Διάσταση των Εναλλακτικών και Ειδικών Μορφών Τουρισμού στην Ελλάδα*, Πτυχιακή Εργασία, Α.Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων.
- Κρητικός, Γ. (2012), *Η Τουριστική Ανάπτυξη και οι Επιπτώσεις της στην Κοινωνία και το Περιβάλλον*, Πτυχιακή Εργασία, Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Κυμπάρης, Δ. (2008), *Οι Ειδικές και Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού και η επίδρασή τους στην Ανάπτυξη του Βελβεντού Κοζάνης*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Λαλαγιάννη, Α. (2008), *Δορυφόρος Λογαριασμός Τουρισμού: Η Διεθνής Εμπειρία και η Ανάπτυξή του στην Ελλάδα*, Πτυχιακή Εργασία, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Μάρκετινγκ & Επικοινωνίας.
- Λουδάρου, Α. (2015), *Η Αίγινα ως νησιωτικός προορισμός εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού. Διαμόρφωση σχεδίου προβολής - προώθησης*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Μαθιουδάκης, Ι. (2008), *Αξιολόγηση των Προγραμμάτων Τουριστικής Προβολής της Νομαρχίας Πειραιά και πρόταση Σχεδίου Μάρκετινγκ νομού Πειραιά*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Μακρυγοργάκης, Γ. (2010), *Στρατηγικά Τουριστικά Σχέδια Μάρκετινγκ - Μελέτη Περίπτωσης: «Σχέδιο Τουριστικής Προβολής της νήσου Μήλου»*, Πτυχιακή Εργασία, Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων.
- Μασταλούδη, Μ. (2015), *Ειδικές και Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού στο νομό Ευβοίας*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Μιγκλή, Μ. (2013), *Αλλαγή μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης. Μετάβαση από τον μαζικό τουρισμό στις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Μελέτη περίπτωσης: Νήσος Ρόδος*, Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Παπακωστίδης, Π. (2015), *Εκπόνηση Στρατηγικού Σχεδίου Marketing για την ανάπτυξη του Θρησκευτικού Τουρισμού στο Νομό Έβρου*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Ράπτη, Β. (2011), *Ο Προσκυνηματικός Τουρισμός στη Ελλάδα. Η περίπτωση των Μετεώρων*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Σαμαρά, Φ. (2008), *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη σε Ορεινή περιοχή: Η περίπτωση του Δήμου Ολύμπου και της κοινότητας Καρυάς*, Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Πολυτεχνική Σχολή – Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών.
- Σόμπολος, Τ. (2008), *Ανάλυση του Οικιστικού Δικτύου της Ν. Αίγινας. Προβλήματα και προοπτικές*, Διπλωματική Εργασία, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Τσερώτα, Γ. (2008), *Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα*, Πτυχιακή Εργασία, Α.Τ.Ε.Ι. Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- Χριστογιάννη, Π. (2004), *Η Ανάπτυξη του Θρησκευτικού Τουρισμού στην Ελλάδα*, Διπλωματική Εργασία, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.

Άρθρα επιστημονικών περιοδικών

- Ανδριώτης, Κ. (2003), «Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του», *Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*, σελ. 139-154.
- Μοίρα, Π. και Παράσχη, Α. (2015), «Από το προσκύνημα στο θρησκευτικό - πολιτισμικό τουρισμό: Μελέτη περίπτωσης “Ζάκυνθος”», *e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας*, σελ. 39-53.

Άρθρα στον περιοδικό τύπο

- Βαρβαρέσος, Σ. (2009), «“Τελειωμένο” το μοντέλο 4S για τον ελληνικό τουρισμό», *ΚΕΡΑΟΣ*, 31 Μαΐου 2009.
- Καραγεώργος, Λ. (2015), «Γιατί η Ελλάδα έχασε την πίστη της στον θρησκευτικό τουρισμό», *ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*, 2 Μαρτίου 2015.

- Λοϊζίδου, Ξ. (2008), «Αειφόρος τουρισμός: είναι εφικτός;», *Ελληνικό Πανόραμα*, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2008, σελ. 12-13.

Εισηγήσεις Συνεδρίων

- Ναουμίδου, Ε. (2012), «Η Σημασία των θρησκευτικών περιηγήσεων στην Ελλάδα για τους Ρώσους προσκυνητές. Δράσεις του προσκυνηματικού Κέντρου “Solun” στην Ελλάδα», *Πρακτικά συνεδρίου «Θρησκευτικός - Πολιτιστικός Τουρισμός στη Νοτιανατολική Ευρώπη» - Philoxenia 2012*, 22-25/11/2012, HELEXPO A.E., Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.
- Πουλάκη, Π. και Λαγός, Δ. (2013), «Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση της Χίου», *Πρακτικά 11^{ου} Τακτικού Επιστημονικού Συνεδρίου του Ελληνικού Τμήματος της ERSΑ*, Ιούνιος 2013, Ε.Τ.Ε.Π.Ε., Πάτρα, Ελλάδα.
- Τελώνης, Γ. (2012), «Η Τουριστική αγορά και η δυναμική του Θρησκευτικού και πολιτιστικού τουρισμού», *Πρακτικά συνεδρίου «Θρησκευτικός - Πολιτιστικός Τουρισμός στη Νοτιανατολική Ευρώπη» - Philoxenia 2012*, 22-25/11/2012, HELEXPO A.E., Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

Διαδικτυακές πηγές

- Aegina Info (2016), «Αρχαιολογικό Μουσείο Αίγινας», <http://aegina.info/aegina/mouseia/arxaiologiko-mouseio-aeginas.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Βαγία», <http://aegina.info/aegina/perioxes/vagia.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Δεύτερη παραλία Μαραθώνα», <http://aegina.info/aegina/perioxes/marathonas/deyteri-paralia-marathona.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «ΕΚΠΑΖ. Αίγινα. Ελληνικό Κέντρο Περίθαλψης Αγριων Ζώων», <http://aegina.info/aegina/fysi-perivallon/ekpaz.html> , [25/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Ελλάνιον Όρος», <http://aegina.info/aegina/fysi-perivallon/ellanion-oros.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Εϋνάρδειο», <http://aegina.info/aegina/ktiria/eynardeio.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Η παραλία στο Κλήμα», <http://aegina.info/aegina/perioxes/perdika/perdika-paralies.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Η παραλία του Σαρπά», <http://aegina.info/aegina/perioxes/perdika/perdika-paralies/sarpas.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Κυβερνείο», <http://aegina.info/aegina/ktiria/kyverneio.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Λαογραφικό Μουσείο Αίγινας», <http://aegina.info/aegina/mouseia/laografiko-mouseio-aiginas.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Μονή Αγίας Αικατερίνης», <http://aegina.info/aegina/ekklisies/agia-ai katerini.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Μουσείο Χρήστου Καπράλου», <http://aegina.info/aegina/mouseia/mouseio-xristou-kapralou.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Ο Μητροπολιτικός ναός της Αίγινας», <http://aegina.info/aegina/ekklisies/o-mitropolitikos-naos-tis-aiginas.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Οι παραλίες της Αγίας Μαρίνας στην Αίγινα», <http://aegina.info/aegina/perioxes/agia-marina/agia-marina-paralies.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Παλαιά Χώρα - Ο νησιωτικός Μυστράς της Αίγινας», <http://aegina.info/aegina/perioxes/palaia-xora/palaia-xora-o-nisiotikos-mystras-tis-aiginas.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Πόρτες», <http://aegina.info/aegina/perioxes/portes.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Πρώτη παραλία Μαραθώνα», <http://aegina.info/aegina/perioxes/marathonas/proti-paralia-marathona.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Πύργος Μαρκέλλου», <http://aegina.info/aegina/ktiria/pyrgos-markellou.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Σουβάλα», <http://aegina.info/aegina/perioxes/souvala.html> , [24/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Το ορφανοτροφείο», <http://aegina.info/aegina/ktiria/to-orfanotrofeio.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Φανερωμένη», <http://aegina.info/aegina/ekklisies/faneromeni.html> , [20/2/2016].
- Aegina Info (2016), «Χρυσολέοντισσα», <http://aegina.info/aegina/ekklisies/xrysoleontissa.html> , [20/2/2016].
- Aegina Portal (2014), «“Η θάλασσα της Αίγινας” με το φακό της Ρένας Καρακατσάνη», <http://www.aeginaportal.gr/eidiseis/kathimerina/13783-i-thalassa-tis-aiginas-me-ton-fako-tis-renas-karakatsani.html> , [19/2/2016].

- Aegina.com.gr - Αίγινα (2016), «Η Αίγινα σήμερα», <http://www.aegina.com.gr/today/> , [21/2/2016].
- Aegina.com.gr - Αίγινα (2016), «Η ιστορία της Αίγινας», <http://www.aegina.com.gr/history/> , [31/1/2016].
- Aegina.com.gr - Αίγινα (2016), «Η παραλία της Σουβάλας», <http://www.aegina.com.gr/souvala> , [24/2/2016].
- Aegina.com.gr - Αίγινα (2016), «Πολιτιστική κληρονομιά - Τα ήθη και έθιμα», <http://www.aegina.com.gr/culture/> , [21/2/2016].
- Aegina.com.gr - Αίγινα (2016), «Τα αξιοθέατα της Αίγινας», <http://www.aegina.com.gr/sightseings/> , [22/2/2016].
- Aegina's BlogSpot (2016), «Η Αίγινα στην ιστορία», http://aegina.blogspot.gr/p/blog-page_4663.html , [14/2/2016].
- AGENDA21 (2006), «ΕΚΘΕΣΗ BRUNDTLAND», <http://www.agenda21.gr/brundt.htm> , [18/4/2016].
- bluewave (2013), «Έρευνα αγοράς: είδη πληροφοριών και βασικά στοιχεία έρευνας», <http://www.bluewavemag.com/blueart126.htm> , [10/4/2016].
- Dhmos.gr (2015), «Δήμος Αίγινας - Έδρα Αίγινα. Π.Ε. Νήσων - Περιφέρεια Αττικής», <http://www.dhmos.gr/dimos-aiginas/#apografi> , [1/2/2016].
- ECCLESIA.GR (2016), «Συμμετοχή του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος στην Ελληνο-Ρωσική Διάσκεψη για τον Προσκυνηματικό Τουρισμό (20.5.2016)», http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/dt_27052016_1.html , [29/5/2016].
- ExploringGreece.gr (2016), «Αίγινα - Αρχαίου Τάφου», <http://www.exploring-greece.gr/el/show/27246/:ttid/ARCHEI-TAFI> , [26/2/2016].
- hellasforce.com (2014), «Ο θρησκευτικός τουρισμός στην Ελλάδα αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς», <https://hellasforce.com/2014/04/29/o-thriskeftikos-tourismos-stin-ellada-anaptissete-me-grigorous-rithmous/> , [12/5/2016].
- in.gr (2012), «Η Ελλάδα μπορεί να προσελκύσει σημαντικό κομμάτι του παγκόσμιου θρησκευτικού τουρισμού», <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1231223265> , [9/4/2016].
- JOSHUA PROJECT (2016), «Lists: All Religions», https://joshuaproject.net/global_list?listtype=religions , [17/5/2016].
- Newsbomb.gr (2014), «Ελαιώνας: Το κρυφό στολίδι της Αίγινας», <http://www.newsbomb.gr/bombplus/travel/news/story/444428/elaionas-to-kryfo-stolidi-tis-aiginas> , [25/2/2016].
- Newsbomb.gr (2015), «Πατριάρχης Κύριλλος σε Τσίπρα: Ευκαιρία ανάπτυξης του προσκυνηματικού τουρισμού», <http://www.newsbomb.gr/politikh/news/story/575750/patriarxis-kyrillos-se-tsipra-eykairia-anaptyxis-toy-proskynimatikoy-toyris moy> , [16/5/2016].
- Real.gr (2015), «Το νερό της ΕΥΔΑΠ πάει στην Αίγινα», <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=398204&catID=3> , [14/2/2016].
- TravelDailyNews.gr (2004), «Εμπόδιο στην τουριστική ανάπτυξη της Αίγινας οι ανύπαρκτες υποδομές υδροδότησης», <http://traveldailynews.gr/news/article/19377> , [14/2/2016].
- Zougla.gr (2015), «Λύση στο χρόνιο πρόβλημα ύδρευσης της Αίγινας», <http://www.zougla.gr/greece/article/lisi-sto-xronio-provlima-idrefsis-tis-eginas> , [14/2/2016].
- Zougla.gr (2016), «Ε. Κουντουρά: Η εθνική στρατηγική για τον τουρισμό», <http://www.zougla.gr/politiki/article/e-kountoura-i-e8niki-stratigiki-gia-ton-tourismo> , [15/5/2016].
- Αντωνιάδου, Μ. και Πουτέτσι, Χ. - Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ (2010), «Θρησκεία, ο απόλυτος θεός του παγκόσμιου τουρισμού», <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=323702> , [15/5/2016].
- Βασιλακιώτη - Βίχτερ, Α. και Μουσιάδου, Θ. (2008), «Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Αίγινας και Αγκιστριού - Β΄ Φάση», http://www.organismosathinas.gr/External%20files/Teuxoi/GPS%20Aigina_Agistri/GPS%20Aiginas%20kai%20Agistriou%20B%20Fasi.pdf , [5/3/2016].
- Βήμα Ορθοδοξίας (2016), «Oleg Safonov: 1 εκατ. Ρώσοι τουρίστες στην Ελλάδα φέτος», <http://www.vimaorthodoxias.gr/diafora/tht/item/81492-oleg-safonov-1-ekatt-rosoi-touristes-stin-ellada-phetos> , [15/5/2016].
- ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ (2015), «Αίγινα», <https://el.wikipedia.org/wiki/Αίγινα> , [27/1/2016].
- Δημητρακόπουλος, Σοφοκλής (1997) - e-ΙΣΤΟΡΙΑ, «Εκκλησίες και μοναστήρια της Αίγινας», http://www.e-istoria.com/2013_nhssiaagai%20%283%29.html , [23/3/2016].

- Δήμος Αίγινας (2015), «Λειτουργία ΚΕΠ & ΓΕΦ σε νέους χώρους», <http://www.aegina.gr/online/2009-02-04-20-09-36/29-2009-02-05-21-03-46/1600---a----.html> , [22/2/2016].
- ΕΚΠΑΖ - Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Άγριων Ζώων (2016), «Ποιο είμαστε», <http://www.ekpaz.gr/about-us/> , [25/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011) - «Διαδραστικός Χάρτης – Αίγινα», <http://www.statistics.gr/el/interactive-map> , [8/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011), «Πίνακας Β02: Μόνιμος Πληθυσμός κατά φύλο και κατάσταση ασχολίας. Περιφερειακές Ενότητες, Δήμοι», [B02. Μόνιμος Πληθυσμός, κατά φύλο και κατάσταση ασχολίας. Περιφερειακές Ενότητες, Δήμοι](#) , [1/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011), «Πίνακας Β04: Απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (μονοσήφιο). Δήμοι», [B04. Απασχολούμενοι κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας \(μονοσήφιο\). Δήμοι](#) , [1/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011), «Πίνακας Β10: Απασχολούμενοι κατά επίπεδο εκπαίδευσης. Δήμοι», [B10. Απασχολούμενοι κατά επίπεδο εκπαίδευσης. Δήμοι](#) , [1/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011), «Πίνακας Β15: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά επίπεδο εκπαίδευσης. Δήμοι», [B15. Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά επίπεδο εκπαίδευσης. Δήμοι](#) , [1/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011), «Πίνακας Β17: Α Β17. Άνεργοι κατά επίπεδο εκπαίδευσης. Περιφερειακές Ενότητες, Δήμοι», [B17. Άνεργοι κατά επίπεδο εκπαίδευσης. Περιφερειακές Ενότητες, Δήμοι](#) , [1/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2011), «Πίνακας Β19: Απασχολούμενοι κατά τόπο εργασίας. Δήμοι», [B19. Απασχολούμενοι κατά τόπο εργασίας. Δήμοι](#) , [1/2/2016].
- ΕΛΣΤΑΤ - Ελληνική Στατιστική Αρχή (2016), «Πίνακας 01: Πληθυσμός 15+ - Κατάσταση απασχόλησης – Σύνολο χώρας (1ο τρίμηνο 2001 – 3ο τρίμηνο 2015)», [01. Πληθυσμός 15+ \(κατάσταση απασχόλησης\) \(Σύνολο Χώρας\) \(1ο Τρίμηνο 2001 - 3ο Τρίμηνο 2015\)](#) , [11/2/2016].
- ΕΞΠΡΕΣ (2012), «Σημαντικό κομμάτι του παγκόσμιου θρησκευτικού τουρισμού, μπορεί να προσελκύσει η Ελλάδα», http://www.express.gr/news/finance/660546oz_20121122660546.php3 , [12/5/2016].
- Ζαρκάδη, Ε. και Σακλαμpanάκης, Χ., «Ο Σαρωνικός Κόλπος», 7lyk-peiraia.att.sch.gr/Saronikos.doc , [19/2/2016].
- Λαγός, Δ. και Χριστογιάννη, Π. (2006), «Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα», <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/13614/1/Λαγός.pdf> , [14/5/2016].
- ΞΕΕ - Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (2009), «Προτάσεις του ΞΕΕ για την ανάπτυξη του Θρησκευτικού Τουρισμού» <http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/News/Lists/List/ItemView.aspx?ID=135> , [10/5/2016].
- ΞΕΕ - Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (2016), «Ξενοδοχειακό Δυναμικό στις 31/12/2015 - ΑΙΓΙΝΑ», http://www.grhotels.gr/GR/BussinessInfo/library/DocLib/CapacityDetail_2015.pdf , [10/4/2016].
- Πετρέας, Χ. - Η ΡΟΔΙΑΚΗ (2015), «Προοπτικές για 12μηνο θρησκευτικό τουρισμό», <http://www.rodiaiki.gr/article/303385/prooptikes-gia-12mhno-thrhskoytikoy-toyrismo> , [4/4/2016].
- Σβορώνου, Ε. - ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ SOS (2005), «Μαζικός τουρισμός και εναλλακτικές μορφές: πόσο “τουρισμό” αντέχει η φύση;», <https://www.scribd.com/doc/18104032/medsos-47> , [20/4/2016].
- Σιγάλα, Μ. και Χρήστου, Ε. (2014), «Από τον μαζικό τουρισμό στον τουρισμό της εμπειρίας», <http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylltomos14/191-206%20Sigala%202014.pdf> , [21/4/2016].
- ΤΟ ΒΗΜΑ (2015), «Συνεργασία Εκκλησίας και ταξιδιωτικών γραφείων», <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=738363> , [20/4/2016].
- Τσέτσης, Γ. (2009), «Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ προσκυνήματος και θρησκευτικού τουρισμού», <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/tourism/a4.pdf> , [10/5/2016].
- Φωνή της Τήνου (2014), «Φθηνοί προορισμοί η Αίγινα, ο Μόλυβος, η Τήνος και τα Κουφονήσια», http://www.tinosvoice.gr/2014/07/blog-post_1359.html , [4/2/2016].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Προς τους επισκέπτες της Αίγινας

Αγαπητέ Επισκέπτη,

Το ανώνυμο ερωτηματολόγιο που κρατάτε στα χέρια σας, δημιουργήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας του Προγράμματος «Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) με θέμα τον Θρησκευτικό – Προσκυνηματικό τουρισμό σε συνεργασία με τον καθηγητή κ. Στυλιανό Βαρβαρέσο. Σκοπός του είναι να συμβάλει στην έρευνα που διεξάγουμε με στόχο την ανάπτυξη του Θρησκευτικού – Προσκυνηματικού τουρισμού της Αίγινας και την παροχή αναβαθμισμένων εμπειριών στους επισκέπτες της. Για το λόγο αυτό, σας παρακαλούμε να αφιερώσετε ελάχιστο από τον χρόνο σας προκειμένου να απαντήσετε στις σύντομες ερωτήσεις που ακολουθούν. Η άποψή σας είναι για εμάς ανεκτίμητη και θα αποτελέσει πολύτιμο σύμβουλο στην προσπάθειά μας.

Σας ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σας και σας ευχόμαστε καλό ταξίδι και καλή αντάμωση και πάλι στην όμορφη και φιλόξενη Αίγινα.

A. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Φύλο

Σημειώστε το φύλο σας.

- Άνδρας Γυναίκα

Ηλικία

Σημειώστε την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκετε.

- 18-24 25-34 35-44 45-54
 55-64 65-74 άνω των 75

Οικογενειακή κατάσταση

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Άγαμος Έγγαμος Διαζευγμένος

Τόπος μόνιμης κατοικίας

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

Επίπεδο εκπαίδευσης

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Απόφοιτος Δημοτικού Απόφοιτος Γυμνασίου Απόφοιτος Λυκείου
 Απόφοιτος Παν/μίου Μεταπτυχιακές σπουδές Διδακτορικό

Επάγγελμα

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Φοιτητής Δημόσιος Υπάλληλος Ιδιωτικός Υπάλληλος
 Ελεύθ. Επαγγελματίας Επιχειρηματίας Στέλεχος Επιχείρησης
 Εκπαιδευτικός Συνταξιούχος Άνεργος

Άλλο

Ετήσιο εισόδημα

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- 0 – 10.000 € 10.000 – 20.000 € 20.000 – 30.000 €
 30.000 – 40.000 € 40.000 – 50.000 € Άνω των 50.000 €

Θρήσκευμα

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Χριστιανός Ορθόδοξος Χριστιανός Καθολικός Χριστιανός Διαμαρτ/νος
 Μουσουλμάνος Ινδουιστής Άθεος

Άλλο

B. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΣΑΣ

1. Πότε ταξιδεύετε συνήθως για τις «κύριες» διακοπές σας;

Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία επιλογές.

- Άνοιξη Καλοκαίρι Φθινόπωρο Χειμώνας
 Οποιαδήποτε εποχή Χριστούγεννα Πάσχα

Άλλο

2. Πότε ταξιδεύετε συνήθως για τις «ολιγόημερες» διακοπές σας;

Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία επιλογές.

- Άνοιξη Καλοκαίρι Φθινόπωρο Χειμώνας
 Οποιαδήποτε εποχή Χριστούγεννα Πάσχα Αργίες-Τρίημερα

Άλλο

3. Ποιος είναι ο βασικός λόγος που κάνετε διακοπές;

Ιεραρχήστε: 1^ο, 2^ο, 3^ο

- Ξεκούραση/Ηρεμία Περιπέτεια/Ένταση Επαφή με τη φύση
 Αλλαγή περιβάλλοντος Πολιτισμός - Αξιοθέατα Διασκέδαση/Ψυχαγωγία

Άλλο

4. Σε ποιο βαθμό η δυνατότητα συνδυασμού των δραστηριοτήτων σας κατά τη διάρκεια των διακοπών σας με θρησκευτικές εκδηλώσεις όπως επισκέψεις σε ιερούς χώρους, προσκύνημα, εκπλήρωση τάματος κ.λπ. καθιστούν έναν τουριστικό προορισμό περισσότερο ελκυστικό για εσάς;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

5. Θα επισκεπτόσασταν έναν τουριστικό προορισμό αποκλειστικά για λόγους θρησκευτικούς - προσκυνήματος;

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- ΝΑΙ ΟΧΙ

6. Πόσο σημαντικά θεωρείτε τα παρακάτω χαρακτηριστικά σε έναν τόπο όπου είναι ανεπτυγμένος ο θρησκευτικός τουρισμός;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

Χαρακτηριστικό	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Υψηλό επίπεδο ξενοδοχειακών υποδομών	☐	☐	☐	☐	☐
Φιλόξενο περιβάλλον	☐	☐	☐	☐	☐
Ευκολία πρόσβασης	☐	☐	☐	☐	☐
Δυνατότητα συνδυασμού με διακοπές	☐	☐	☐	☐	☐
Δυνατότητα ψυχαγωγίας/διασκέδασης	☐	☐	☐	☐	☐
Δυνατότητα επιλογής άλλων δραστηριοτήτων	☐	☐	☐	☐	☐
Δυνατότητα επισκέψεων σε άλλες τοποθεσίες	☐	☐	☐	☐	☐
Ύπαρξη άλλων αξιοθέατων, μουσείων, μνημείων και πολιτιστικού πλούτου	☐	☐	☐	☐	☐

Γ. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

7. Ποια εποχή πιστεύετε πως είναι η πλέον κατάλληλη για να επισκεφθεί κάποιος την Αίγινα;

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Άνοιξη Καλοκαίρι Φθινόπωρο Χειμώνας
 Οποιαδήποτε εποχή Χριστούγεννα Πάσχα Αργίες/Σαββατοκύριακα

8. Πόσες μέρες διανυκτερεύσατε ή διανυκτερεύετε κατά μέσο όρο κατά την επίσκεψή σας στην Αίγινα;

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Αυθημερόν επίσκεψη Μία (1) διανυκτέρευση Δύο (2) διανυκτερεύσεις
 Τρεις (3) διανυκτερεύσεις 4-7 διανυκτερεύσεις 8-15 διανυκτερεύσεις
 15-30 διανυκτερεύσεις Πάνω από 1 μήνα Πάνω από 2 μήνες

Άλλο

9. Σε τι είδους κατάλυμα διαμείνατε ή διαμένετε συνήθως στην Αίγινα;

Σημειώστε μία μόνο επιλογή.

- Ξενοδοχειακό κατάλυμα Ενοικιαζόμενα δωμάτια Ιδιόκτητη Β' κατοικία
 Φιλοξενούμενος σε γνωστούς Μη σταθερές επιλογές

Άλλο

10. Τι είδους δραστηριότητες αναπτύξατε/αναπτύσσετε συνήθως κατά την επίσκεψή σας στην Αίγινα;

Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία επιλογές.

- Θάλασσα-μπάνιο-ήλιος Περιηγήσεις-εκδρομές Επισκέψεις μνημείων-μουσείων
 Πολιτιστικές εκδηλώσεις Θρησκευτικές επισκέψεις Πεζοπορία
 Αθλητισμός Ψυχαγωγία-Διασκέδαση Παραδοσιακές ενασχολήσεις

Άλλο

11. Σε ποιο βαθμό τα παρακάτω χαρακτηριστικά αποτελούν για εσάς ισχυρό κίνητρο για να επισκευθείτε την Αίγινα;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

Χαρακτηριστικό	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Τοπίο και φυσικοί πόροι	☐	☐	☐	☐	☐
Θάλασσα και ήλιος	☐	☐	☐	☐	☐
Κλίμα	☐	☐	☐	☐	☐
Ιστορία	☐	☐	☐	☐	☐
Πολιτισμός - Κουλτούρα	☐	☐	☐	☐	☐
Μνημεία και Μουσεία	☐	☐	☐	☐	☐
Θρησκευτικά και Προσκυνηματικά κέντρα	☐	☐	☐	☐	☐
Παραδοσιακός χαρακτήρας	☐	☐	☐	☐	☐
Ψυχαγωγία - Διασκέδαση	☐	☐	☐	☐	☐
Ήρεμο περιβάλλον	☐	☐	☐	☐	☐
Ευκολία πρόσβασης	☐	☐	☐	☐	☐
Κοντινή απόσταση από τη μόνιμη κατοικία	☐	☐	☐	☐	☐
Καλή φήμη – Ξακουστό όνομα	☐	☐	☐	☐	☐
Φιλόξενοι κάτοικοι	☐	☐	☐	☐	☐
Προσιτές τιμές	☐	☐	☐	☐	☐
Δυνατότητα επιλογής πολλών διαφορετικών δραστηριοτήτων	☐	☐	☐	☐	☐

12. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η δυνατότητα άσκησης των ακόλουθων δραστηριοτήτων αποτελεί για εσάς ισχυρό κίνητρο για να επισκευθείτε την Αίγινα;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

Δραστηριότητα	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Θαλάσσια σπορ	☐	☐	☐	☐	☐
Επισκέψεις – εκδρομές σε χωριά - οικισμούς	☐	☐	☐	☐	☐
Επισκέψεις – εκδρομές στις παραλίες του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐
Γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής	☐	☐	☐	☐	☐
Παρακολούθηση παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων	☐	☐	☐	☐	☐
Παρακολούθηση παραδοσιακών πολιτιστικών εκδηλώσεων	☐	☐	☐	☐	☐

Δραστηριότητα	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Ξενάγηση και γνωριμία με τα θρησκευτικά μνημεία του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐
Παρακολούθηση θρησκευτικών και προσκυνηματικών εκδηλώσεων	☐	☐	☐	☐	☐
Προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο	☐	☐	☐	☐	☐
Συμμετοχή σε οργανωμένες ξεναγήσεις	☐	☐	☐	☐	☐
Συμμετοχή σε οργανωμένες πεζοπορικές διαδρομές	☐	☐	☐	☐	☐
Συμμετοχή σε οργανωμένες ποδηλατικές διαδρομές	☐	☐	☐	☐	☐
Ενασχόληση με αγροτουριστικές δραστηριότητες	☐	☐	☐	☐	☐
Συνδυασμός περιβαλλοντικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών δραστηριοτήτων	☐	☐	☐	☐	☐

13. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις ακόλουθες απόψεις που αφορούν τον οργανωμένο τουρισμό της νήσου Αίγινας;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

ΑΠΟΨΗ	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Η υπάρχουσα πληροφόρηση για τις τουριστικές δυνατότητες του νησιού είναι επαρκής	☐	☐	☐	☐	☐
Οι προσφερόμενες οργανωμένες τουριστικές δραστηριότητες που συνδυάζουν τους φυσικούς, πολιτιστικούς και θρησκευτικούς πόρους της Αίγινας είναι επαρκείς	☐	☐	☐	☐	☐
Ο Θρησκευτικός πλούτος της Αίγινας αξιοποιείται επαρκώς	☐	☐	☐	☐	☐
Οι οργανωμένες επισκέψεις και ξεναγήσεις στα θρησκευτικά μνημεία είναι επαρκείς	☐	☐	☐	☐	☐
Η αξιοποίηση, προβολή και επισκεψιμότητα του Αγίου Νεκταρίου βρίσκονται σε υψηλό επίπεδο	☐	☐	☐	☐	☐

14. Πιστεύετε ότι η Αίγινα αποτελεί έναν αξιόλογο θρησκευτικό – προσκνηματικό προορισμό για τους ακόλουθους λόγους:

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά, σύμφωνα με την κλίμακα: 1 = ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι 5 = ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ.

Χαρακτηριστικό	1	2	3	4	5
Διαθέτει την Ιερά Μονή του Αγίου Νεκταρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Διαθέτει πολλά θρησκευτικά μνημεία και εκκλησίες	☐	☐	☐	☐	☐
Διαθέτει αξιόλογες θρησκευτικές εκδηλώσεις και πανηγύρια	☐	☐	☐	☐	☐
Διαθέτει την οργάνωση για την προβολή και αξιοποίηση όλων των ανωτέρω	☐	☐	☐	☐	☐

15. Πως αξιολογείτε τη σημαντικότητα ΟΣΩΝ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ από τους κατωτέρω θρησκευτικούς πόρους της Αίγινας με κριτήριο την βαρύτητα που έχει ο κάθε ένας για εσάς;

Απαντήστε ΜΟΝΟ για όσους πόρους γνωρίζετε, σημειώνοντας μία επιλογή σε κάθε σειρά.

Θρησκευτικοί Πόροι	Καθόλου σημαντικός	Αδιάφορος	Λίγο σημαντικός	Σημαντικός	Πολύ σημαντικός
Μονή Αγίου Νεκταρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Μονή Παναγίας Χρυσολεόντισσας	☐	☐	☐	☐	☐
Μονή Αγίας Αικατερίνης	☐	☐	☐	☐	☐
Παναγία Φανερωμένη	☐	☐	☐	☐	☐
Εκκλησία Αγίου Διονυσίου (Μητρόπολη)	☐	☐	☐	☐	☐
Ναός Αγίων Θεοδώρων (Όμορφη Εκκλησία)	☐	☐	☐	☐	☐
Οι εκκλησίες στην Παλαιά Χώρα	☐	☐	☐	☐	☐
Εορτή – προσκύνημα Αγίου Νεκταρίου στις 9 Νοεμβρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Εορτή – πανηγύρι Παναγίας Χρυσολεόντισσας στις 15 Αυγούστου	☐	☐	☐	☐	☐
Εορτή – πανηγύρι Αγίου Διονυσίου στις 17 Δεκεμβρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Εορτή – πανηγύρι Αγίου Σώζοντα στις 7 Σεπτεμβρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Εορτή – πανηγύρι Αγίας Μαρίας στις 17 Ιουλίου	☐	☐	☐	☐	☐

16. Θεωρείτε ότι οι θρησκευτικοί πόροι που διαθέτει η Αίγινα αποτελούν στοιχείο που την καθιστά περισσότερο ξεχωριστή και προτιμητέα από άλλους τουριστικούς προορισμούς;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ
☐	☐	☐	☐	☐

17. Εάν έχετε επισκεφθεί την Αίγινα για λόγους θρησκευτικούς ή προσκυνήματος, σε ποιο βαθμό σας δόθηκε η δυνατότητα να συνδυάσετε κατά την/τις επίσκεψη/επισκέψεις σας τις θρησκευτικές σας εκδηλώσεις με διακοπές ή άλλες δραστηριότητες που προσφέρει η Αίγινα;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

18. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την άποψη ότι οι θρησκευτικοί πόροι της Αίγινας μπορούν και πρέπει να συνδυάζονται οργανωμένα με τους φυσικούς, πολιτιστικούς και λοιπούς τουριστικούς πόρους που διαθέτει το νησί;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ μέχρι ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα

19. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε, εξ' όσων γνωρίζετε, ότι υστερεί η Αίγινα όσον αφορά τα ακόλουθα χαρακτηριστικά σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς στην Ελλάδα;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Θρησκευτικοί πόροι	☐	☐	☐	☐	☐
Προβολή - Προώθηση	☐	☐	☐	☐	☐
Οργάνωση	☐	☐	☐	☐	☐
Εναλλακτικές επιλογές δραστηριοτήτων	☐	☐	☐	☐	☐
Οικονομικό κόστος	☐	☐	☐	☐	☐
Τουριστικές υποδομές	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλο (σημειώστε):	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλο (σημειώστε):	☐	☐	☐	☐	☐

20. Αξιολογήστε κατά τη γνώμη σας τις ακόλουθες ενέργειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού – προσκυνηματικού τουρισμού της Αίγινας με βάση τη σημαντικότητά τους.

Σημειώστε μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

ΕΝΕΡΓΕΙΑ	Καθόλου σημαντική	Αδιάφορη	Λίγο σημαντική	Σημαντική	Πολύ σημαντική
Μεγαλύτερη προβολή και προώθηση της θρησκευτικότητας του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐
Μεγαλύτερη προβολή και προώθηση της μονής του Αγίου Νεκταρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Ανάδειξη περισσότερων θρησκευτικών χώρων και εκδηλώσεων	☐	☐	☐	☐	☐
Οργάνωση περισσότερων επισκέψεων και ξεναγήσεων σε θρησκευτικούς χώρους	☐	☐	☐	☐	☐
Δημιουργία τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν τον θρησκευτικό τουρισμό με άλλες δραστηριότητες	☐	☐	☐	☐	☐

21. Περιγράψτε με λίγες λέξεις ποια ήταν για εσάς τα σημαντικότερα θετικά και ποια τα σημαντικότερα αρνητικά σημεία που διακρίνατε κατά την παραμονή σας στην Αίγινα.

Αναπτύξτε περιληπτικά την απάντησή σας.

ΘΕΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ
1)	1)
2)	2)
3)	3)

22. Εκφράστε το βαθμό ικανοποίησής σας από την παραμονή σας στη Αίγινα.

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΥΣΑΡΕΣΤΗΜΕΝΟΣ έως ΑΠΟΛΥΤΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ.

ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΥΣΑΡΕΣΤΗΜΕΝΟΣ	ΔΥΣΑΡΕΣΤΗΜΕΝΟΣ	ΑΔΙΑΦΟΡΟΣ	ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ	ΑΠΟΛΥΤΑ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ

23. Πόσο διατεθειμένος είστε να επισκευθείτε ξανά το νησί της Αίγινας για τις διακοπές σας;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

24. Πόσο διατεθειμένος είστε να συστήσετε το νησί της Αίγινας για διακοπές σε γνωστούς, φίλους και συγγενείς σας;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

25. Θα συστήνατε το νησί της Αίγινας για Θρησκευτικό – Προσκυνηματικό τουρισμό;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

Σας ευχαριστούμε για το χρόνο που διαθέσατε και για την πολύτιμη βοήθειά σας.

B.

Ε Ρ Ω Τ Η Μ Α Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο

Προς τους ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων, τις τουριστικές οργανώσεις και τον Δήμο Αίγινας

Στην προσπάθεια διερεύνησης των παραγόντων που επηρεάζουν την ποιοτική εξυπηρέτηση των επισκεπτών της Αίγινας και εμπλουτισμού του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει οι πλούτος των πόρων του νησιού, σας παρακαλούμε να διαθέσετε λίγο από τον πολύτιμο χρόνο σας για να απαντήσετε στις σύντομες ερωτήσεις που ακολουθούν. Το ερωτηματολόγιο που κρατάτε στα χέρια σας δημιουργήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας του Προγράμματος «Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) με θέμα την ανάπτυξη Θρησκευτικού – Προσκυνηματικού τουρισμού στην Αίγινα σε συνεργασία με τον καθηγητή κ. Στυλιανό Βαρβαρέσο. Η συμβολή σας θα είναι για εμάς πολύτιμη στην προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Σας ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σας, με τη διαβεβαίωση ότι τα στοιχεία σας και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν απόλυτα εμπιστευτικά, αποκλειστικά και μόνο για την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

Είδος/Τίτλος (φορέα ή επιχείρησης):

.....

Έδρα/Πεδίο δράσης:

.....

Όνοματεπώνυμο ερωτώμενου:

.....

Θέση/Ιδιότητα (στον φορέα ή στην επιχείρηση):

.....

Χρόνος απασχόλησης στη θέση αυτή:

.....

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

1. Θεωρείτε την Αίγινα έναν τουριστικό προορισμό:

Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία επιλογές.

☐ Μαζικού τουρισμού	☐ Εναλλακτικού τουρισμού	☐ Θαλάσσιου τουρισμού
☐ Θρησκευτικού τουρισμού	☐ Πολιτιστικού τουρισμού	☐ Β΄ κατοικίας

Άλλο

2. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω «δυνατά» χαρακτηριστικά σημεία της Αίγινας συμβάλλουν στην προσέλκυση τουριστών;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις με μία μόνο επιλογή ανά σειρά.

Χαρακτηριστικό	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Τοπίο και φυσικοί πόροι	☐	☐	☐	☐	☐
Θάλασσα και ήλιος	☐	☐	☐	☐	☐
Κλίμα	☐	☐	☐	☐	☐
Ιστορία	☐	☐	☐	☐	☐
Πολιτισμός και κουλτούρα	☐	☐	☐	☐	☐
Παραδοσιακές εκδηλώσεις	☐	☐	☐	☐	☐
Αρχαία μνημεία και Μουσεία	☐	☐	☐	☐	☐
Θρησκευτικά μνημεία και εκδηλώσεις	☐	☐	☐	☐	☐
Ναός Αγίου Νεκταρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Ήρεμο περιβάλλον	☐	☐	☐	☐	☐
Διασκέδαση και Ψυχαγωγία	☐	☐	☐	☐	☐
Ευκολία πρόσβασης	☐	☐	☐	☐	☐
Κοντινή απόσταση από τον τόπο κατοικίας	☐	☐	☐	☐	☐
Φήμη – brand name	☐	☐	☐	☐	☐
Φιλόξενοι κάτοικοι	☐	☐	☐	☐	☐
Προσιτές τιμές	☐	☐	☐	☐	☐
Δυνατότητα πολλών επιλογών δραστηριοτήτων	☐	☐	☐	☐	☐

3. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω «αδύνατα» χαρακτηριστικά σημεία της Αίγινας εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξή της;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις με μία μόνο επιλογή ανά σειρά.

Χαρακτηριστικό	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Η ποιότητα των καταλυμάτων	☐	☐	☐	☐	☐
Η ποιότητα των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών	☐	☐	☐	☐	☐
Το κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών για τον επισκέπτη	☐	☐	☐	☐	☐
Η κατάσταση υποδομών και δικτύων μεταφορών, ύδρευσης, αποχέτευσης, ηλεκτροδότησης	☐	☐	☐	☐	☐
Η ελλιπής προβολή του φυσικού πλούτου της Αίγινας	☐	☐	☐	☐	☐
Η ελλιπής προβολή του πολιτιστικού και παραδοσιακού πλούτου της Αίγινας	☐	☐	☐	☐	☐

Χαρακτηριστικό	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Η ελλιπής προβολή των θρησκευτικών μνημείων της Αίγινας	☐	☐	☐	☐	☐
Η περιορισμένη προβολή του ιερού ναού του Αγίου Νεκταρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Ο περιορισμένος αριθμός οργανωμένων εκδρομών και ξεναγήσεων στα θρησκευτικά μνημεία της Αίγινας	☐	☐	☐	☐	☐
Ο περιορισμένος αριθμός οργανωμένων ημερήσιων ή πολυήμερων εκδρομών που αξιοποιούν σφαιρικά τον φυσικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό πλούτο του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐

4. Ποιες δραστηριότητες από αυτές που προσφέρει η Αίγινα θα προβάλλατε στους υποψήφιους τουρίστες, προκειμένου να την επισκεφθούν;

Ιεραρχήστε 1^ο, 2^ο, 3^ο Συμπληρώστε αν θεωρείτε απαραίτητο.

**ΣΕΙΡΑ
ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	
✓ Ήλιος - Θάλασσα	☐
✓ Επαφή με τη φύση	☐
✓ Πεζοπορία	☐
✓ Οικοτουρισμός/Αγροτουρισμός	☐
✓ Αθλητικές δραστηριότητες	☐
✓ Καταδύσεις	☐
✓ Υποβρύχιο ψάρεμα	☐
✓ Περιηγήσεις - Εκδρομές	☐
✓ Επισκέψεις αρχαιοτήτων - Μουσείων	☐
✓ Επισκέψεις Θρησκευτικών μνημείων	☐
✓ Προσκύνημα στον Άγιο Νεκτάριο	☐
✓ Συμμετοχή σε θρησκευτικά πανηγύρια	☐
✓ Συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις	☐
✓ Γνωριμία με την παράδοση	☐
✓ Διασκέδαση/Ψυχαγωγία	☐
✓	☐
✓	☐
✓	☐

5. Σε ποιο βαθμό οι τουρίστες συνδυάζουν τις διακοπές τους στην Αίγινα με θρησκευτικές εκδηλώσεις όπως επισκέψεις σε ιερούς χώρους, προσκύνημα, εκπλήρωση τάματος κ.λ.π.;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

6. Η διοργάνωση εκδρομών με κίνητρο το θρησκευτικό – προσκυνηματικό ενδιαφέρον, σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως είναι ανεπτυγμένη στην Αίγινα;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

7. Μπορείτε να μας αναφέρετε κατά σειρά τις εκτός των Ελλήνων εθνικότητες τουριστών με κριτήριο το βαθμό επισκεψιμότητας των θρησκευτικών μνημείων της Αίγινας;

Παρακαλώ σημειώστε.

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

8. Πιστεύετε ότι το βασικότερο κίνητρο για την επίσκεψη των τουριστών στα θρησκευτικά μνημεία της Αίγινας είναι:

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή.

- Η θρησκευτική πίστη (προσκύνημα)
 Πολιτιστικοί λόγοι – Επίσκεψη αξιοθέατων
 Και οι δύο ανωτέρω λόγοι

9. Σε ποια χρονικά σημεία εμφανίζεται από τους τουρίστες το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για θρησκευτικές – προσκυνηματικές δραστηριότητες;

Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία επιλογές.

- Άνοιξη Καλοκαίρι Φθινόπωρο
 Χειμώνα Χριστούγεννα Πάσχα
 Εορτή Αγίου Νεκταρίου Εορτή Κοίμησης της Θεοτόκου Αργίες/Τρίημερα
 Ολόκληρο τον χρόνο

Άλλο

--

10. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι η προβολή – προώθηση των θρησκευτικών πόρων της Αίγινας και η διαφήμισή της ως προορισμού θρησκευτικού ενδιαφέροντος είναι επαρκής;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

11. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ο θρησκευτικός – προσκυνηματικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει για την Αίγινα πηγή προσέλκυσης νέων τουριστών, ειδικά στην περίοδο της οικονομικής κρίσης που διανύουμε;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΚΑΘΟΛΟΥ μέχρι ΑΠΟΛΥΤΑ.

ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ	ΜΕΤΡΙΑ	ΠΟΛΥ	ΑΠΟΛΥΤΑ

12. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ότι υστερεί η Αίγινα όσον αφορά τα ακόλουθα χαρακτηριστικά σε σχέση με άλλους θρησκευτικούς προορισμούς στην Ελλάδα;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, σημειώνοντας μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Θρησκευτικοί πόροι	☐	☐	☐	☐	☐
Προβολή - Προώθηση	☐	☐	☐	☐	☐
Οργάνωση	☐	☐	☐	☐	☐
Εναλλακτικές επιλογές δραστηριοτήτων	☐	☐	☐	☐	☐
Οικονομικό κόστος	☐	☐	☐	☐	☐
Τουριστικές υποδομές	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλο (σημειώστε):	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλο (σημειώστε):	☐	☐	☐	☐	☐

13. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την άποψη ότι οι θρησκευτικές και προσκυνηματικές επισκέψεις στους ιερούς χώρους που διαθέτει η Αίγινα μπορούν και πρέπει να αποτελούν μέρος οργανωμένων τουριστικών πακέτων που αξιοποιούν σφαιρικά τους ποικίλους φυσικούς, πολιτιστικούς και λοιπούς τουριστικούς πόρους του νησιού;

Επιλέξτε μία μόνο επιλογή, από ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ μέχρι ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα

14. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι παρακάτω λόγοι συντελούν στη σχετικά μικρή ανάπτυξη του θρησκευτικού – προσκυνηματικού τουρισμού στην Αίγινα;

Απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις με μία μόνο επιλογή ανά σειρά.

Μορφή τουρισμού	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Ελλιπής υποστήριξη από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες	☐	☐	☐	☐	☐
Ελλιπής οργάνωση	☐	☐	☐	☐	☐
Έλλειψη κατάλληλης προβολής και προώθησης	☐	☐	☐	☐	☐
Απουσία τουριστικών πακέτων σφαιρικής αξιοποίησης πόρων	☐	☐	☐	☐	☐
Έλλειψη καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού	☐	☐	☐	☐	☐
Επικράτηση του μαζικού τουρισμού	☐	☐	☐	☐	☐
Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης	☐	☐	☐	☐	☐
Απουσία θρησκευτικού ενδιαφέροντος	☐	☐	☐	☐	☐

15. Αξιολογήστε κατά τη γνώμη σας τις ακόλουθες ενέργειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του θρησκευτικού – προσκνηματικού τουρισμού της Αίγινας με βάση τη σημαντικότητά τους.

Σημειώστε μία μόνο επιλογή σε κάθε σειρά.

ΕΝΕΡΓΕΙΑ	Καθόλου σημαντική	Αδιάφορη	Λίγο σημαντική	Σημαντική	Πολύ σημαντική
Μεγαλύτερη προβολή, προώθηση και ανάδειξη της θρησκευτικότητας του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐
Μεγαλύτερη προβολή και προώθηση της μονής του Αγίου Νεκταρίου	☐	☐	☐	☐	☐
Οργάνωση περισσότερων επισκέψεων και ξεναγήσεων σε θρησκευτικούς χώρους	☐	☐	☐	☐	☐
Δημιουργία τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν τον θρησκευτικό τουρισμό με άλλες δραστηριότητες	☐	☐	☐	☐	☐
Δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων που συνδυάζουν περιβαλλοντικούς, πολιτιστικούς και θρησκευτικούς πόρους	☐	☐	☐	☐	☐

16. Ποιες πρέπει να είναι κατά τη γνώμη σας οι αναγκαίες παρεμβάσεις για την αναβάθμιση και την ανάπτυξη του τουρισμού της Αίγινας;

Παρακαλώ αναπτύξτε.

--

Σας ευχαριστούμε για το χρόνο και τη βοήθειά σας.

Παράρτημα 2

ΧΑΡΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΙΓΙΝΑΣ

Η νήσος Αίγινα

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2, 4, 6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

Ανδρέας Γ. Τζόβολος